

Samtidig, men midlertidig.

En etnografisk studie av unge med flyktningbakgrunn i Tromsø

Marianne Brekke

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor – Juni 2015

UiT Norges arktiske universitet
Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning
Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging

Samtidig, men midlertidig.

En etnografisk studie av unge med flyktningbakgrunn i Tromsø

Marianne Brekke

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor
Juni 2015

Forord

Det er en god del folk som skal inkluderes og takkes for å ha bidratt til at jeg klarte å få denne avhandlinga i havn !

Jeg vil først og fremst takke de flotte ungdommene som har latt meg få ta del i deres hverdag, og fortalt sine interessante og viktige historier om det å bo i Tromsø, sine migrasjonsfortellinger og om sine drømmer om framtida. Videre vil jeg takke koordinator og andre frivillige i Flyktningsguiden i Tromsø Røde Kors som inkluderte meg i sitt arbeid da jeg gjorde feltarbeid.

Jeg har hatt et stipendiat som har vært finansiert av Norges forskningsråd gjennom prosjektet *Globalisering nedenfra – lokaliserte transformasjoner i et Nordområdeperspektiv*. Prosjektet har hatt basis i det som tidligere het Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning (IPL) ved Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, UiT Norges arktiske universitet. Jeg vil takke medlemmene i dette prosjektet for spennende workshops, viktige innspill til ph.d- avhandlinga og støtte underveis. I tillegg vil jeg rette en stor takk til alle tidligere kolleger ved tidligere IPL. Det inkluderende miljøet ved instituttet har vært utrolig spennende både faglig og sosialt i stipendiattida. I de senere år har det gode miljøet blitt videreført gjennom Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging (IIS). Gjennom mange år har det vært mange personer som har betydd mye. Jeg velger ikke å nevne noen navn, i fare for at betydningsfulle personer skal bli utelatt her ! Jeg har vært heldig som har fått være en del av dette miljøet.

Jeg vil videre takke forsker Ada Engebriksen ved NOVA/HiOA for å ha lest og kommentert avhandlinga i sin helhet i slutfasen, hvor hun har kommet med konstruktive og gode kommentarer. Eirin Rødseth har lest og kommentert deler av avhandlinga, og kommet med nyttige og viktige innspill. Takk, Eirin ! Andrew Kroglund har tatt jobben med språkvask av avhandlinga. Tusen takk !

Mine veiledere har betydd svært mye for meg. Førsteamanuensis Inger Altern har helt fra starten av hatt en sentral rolle som veileder. Ingers analytiske og skarpe blikk, og evne til å stille de viktige og de sentrale spørsmålene har spilt en avgjørende rolle. Inger har lest og kommentert i flere runder, og jeg har helt til siste slutt funnet fram notater fra mange år tilbake fra hennes grundige og inspirerende veiledninger ! Hjertelig takk for din innsats, Inger !

Førsteamanuensis og forsker Mai Camilla Munkejord har vært en viktig støttespiller på flere måter over mange år. Underveis i avhandlingsarbeidet har Mai Camilla tatt på seg arbeidet med å lese gjennom og kommentere kapittelutkast, og har i den siste perioden hatt en

betydningsfull rolle som medveileder. Mai Camilla har på en raus måte bidratt med sin faglige kunnskap og sitt engasjement, som jeg har vært heldig å få ta del i. Kjapt og effektivt, like fullt grundig og konkret, har hun bidratt til å forbedre avhandlinga både faglig og språklig. Mai Camilla: Tusen takk for at du hele tiden har hatt tro på at dette skulle gå!

Professor Siri Gerrard har 'holdt ut' med meg i hele femten år! Siri var min veileder på hovedfaget, og har fulgt meg videre gjennom dette ph.d.-prosjektet. Siri har i alle år vært en inspirerende veileder, og jeg har alltid blitt klokere og fått ny giv etter hver veiledning over alle disse årene. Med sin grundighet har Siri lest og kommentert utallige utkast, og utfordret meg med sin imponerende faglighet og sin analytiske innsikt. Siri har alltid vært omsorgsfull og raus, og Siris utrettelige innsats har vært uvurderlig. Jeg setter utrolig pris på den jobben Siri har gjort! Du har vært helt fantastisk – tusen, tusen takk Siri!

Videre vil jeg takke venner både i Tromsø og andre steder for uvurderlig støtte og oppmuntring underveis! Anne-Karine og Monica har siden hovedfagstida vært viktige for meg, så en spesiell takk til dere! Takk til fine familier og venner som har inkludert resten av familien når jeg har hatt lange dager, kvelder og helger på universitetet!

En spesiell takk til mamma, pappa og Ragnhild som alltid har støttet meg, men som kanskje til tider har lurt på når denne avhandlinga skulle bli ferdig... De har alltid stilt opp for å være sammen med Eivor og Valdemar, ikke minst i denne slutfasen.

Kjære Valdemar og Eivor: Nå er mamma endelig ferdig med 'boka'! Gleder meg til vi skal være mye i lag framover! Pappa og jeg er heldige som har sånne 'goinger' som dere to! Kjære Ole, du har virkelig hatt tålmodighet, tatt fullt ansvar på heimebane og støttet meg i denne intense og krevende slutfasen. Jeg setter utrolig stor pris på deg, kjæresten min.

Tromsø, 29. juni 2015

Marianne Brekke

Innholdsfortegnelse

1. UNGE FLYKTNINGER I NORD: EN INTRODUKSJON.....	1
Innledning	1
Mine problemstillinger	4
Bakgrunns litteratur: Migrasjon og transnasjonale forbindelser	8
<i>Ambivalens rundt flyktningbegrepet</i>	10
Migrasjonsforskning i nord	11
<i>Hva er spesielt med nordlig migrasjonsforskning?</i>	14
<i>Mitt bidrag til innvandringsforskninga i nord</i>	15
Avhandlingas oppbygging.....	16
2. BEGREPER OG ANALYTISKE PERSPEKTIVER.....	19
Innledning	19
Migrasjon og transnasjonale forbindelser	21
Perspektiver anvendt i studier om ungdom.....	23
Perspektiver i forskning om minoritetsungdom – fast eller flytende kultur?	25
Ungdom, aktør- og strukturperspektiver	28
<i>Strukturasjonsteori og aktørens valgmuligheter – Giddens og Barth</i>	29
<i>Kritikk av Giddens' aktør- og strukturbegrep</i>	30
Nyansering av inkludering og ekskludering	32
<i>Innlemmelse i sosiale fellesskap</i>	34
Kulturell reproduksjon i migrasjonsprosesser	36
Betydninger av kjønn	37
Sted og byrom	39
Avslutning	42
3. METODISKE REFLEKSJONER: UTFORDRINGER OG MULIGHETER VED Å GJØRE EN ETNOGRAFISK STUDIE I EGEN BY.....	43
Innledning	43
Refleksjon rundt metodevalg	44
Flyktningguiden – arena for rekruttering av informanter	45
Utfordringer ved å få rekruttert informanter.....	46

Kort presentasjon av hovedinformanter	49
<i>Andre informanter</i>	51
Observasjon og deltakende observasjon	51
<i>Flyktige møter i byrommet</i>	51
<i>Deltakende observasjon inkludert samhandlingsdata</i>	54
<i>Deltakende observasjon i sosiale situasjoner i Flyktingguiden</i>	54
<i>Hjemme hos flyktinger i Tromsø</i>	56
Intervjuer	58
<i>Intervjuene: Temaer og raske stemningsskifter</i>	58
<i>Språklige utfordringer i intervjusituasjonene</i>	61
<i>Fra intervju til tekst – noen overveielser</i>	63
Forskeren som balansekunstner	63
Inn og ut av feltarbeidet	64
Å snakke og å skrive om de utforskede	66
Anonymisering og etiske vurderinger under feltarbeidet og i skriveprosessen	67
Intersubjektive møter – noen refleksjoner	68
Metodisk tilnærming i de ulike kapitlene	71
4. TROMSØ SOM INNVANDRERBY	73
Innledning	73
Tromsø – ulike befolkningsgrupper og store bevegelser i flyttemønster	74
<i>Flyktinger i Tromsø – starten på ei ny innvandring på 1980-tallet</i>	75
<i>Flyktinger i nord og deres flyttemønstre i Norge</i>	77
<i>Sekundærflytting blant flyktinger i nord</i>	78
Framstillinger av Tromsø og Nord-Norge	80
<i>Begrepsbruk, visjoner og politikk i Tromsø</i>	82
<i>Politikere og innvandringsspørsmål i lokale media</i>	86
<i>Kommunens tilbud til innvandrere og unge med minoritetsbakgrunn</i>	87
Mellom arktisk natur og urbant liv – nyere framstillinger av Tromsø	88
Synlige og usynlige tegn på innvandring i byrommet	95
Ambivalens mellom politikk, forestillinger og praksis	98
5. UNGDOMMENES MØTER OG ERFARINGER MED TROMSØ: BYROM OG MØTESTEDER	101

Innledning	101
Byrommet – grader av tilgjengelighet	101
<i>De unge flyktingenes første erfaringer med byens uterom</i>	103
<i>Trygghet i byens uterom</i>	108
<i>Synlighet i byrommet</i>	110
<i>Byrommet: – fysisk nærhet, men sosial avstand</i>	114
<i>Internasjonale musikkarrangement: arena for unge flyktinger?</i>	115
Innerom i byen; ungdomshuset og biblioteket – grader av tilgjengelighet.....	117
<i>Ungdomshuset – et uttrykk for norsk ungdomskultur eller et inkluderende møtested for alle?</i>	118
<i>Biblioteket - et inkluderende fellesskap</i>	122
Avslutning	128
6. UNGDOMMENES DELTAKELSE I ORGANISERTE AKTIVITETER: FRITID, SKOLE OG ARBEID.....	129
Innledning	129
Ungdom med innvandrebakgrunn og organiserte fritidsaktiviteter.....	129
<i>Deltakelse og fravær av deltakelse i organiserte aktiviteter i Tromsø</i>	132
Flyktingguiden – et ambivalent «integreringsprosjekt?»	138
<i>Erfaringer med å ha en flyktingguide</i>	141
<i>Sammenkomster i Flyktingguiden</i>	142
<i>Aktiviteter på tvers av kjønn og majoritets - minoritetsrelasjoner</i>	145
<i>Kulturell elastisitet i Flyktingguiden</i>	147
<i>Flyktingguiden – ‘kulturmøter’, hjelper- klient relasjon eller likeverdig fellesskap?</i>	147
<i>Kan Flyktingguiden bidra til å skape sammenheng?</i>	151
Deltagelse i opplæring og skole.....	152
Flyktingenes deltagelse i arbeidslivet	157
Inkludering og ekskludering – nyanserte prosesser i organisert deltagelse	160
7. ETABLERING AV RELASJONER OG VENNSKAP I TROMSØ.....	165
Innledning	165
Relasjoner mellom flyktinger og andre tromsøværingar	167
<i>Hva skaper relasjoner og vennskap: kontakt og arenaer</i>	167

<i>Hva er det som begrenser relasjonsbygging og vennskap?</i>	168
Relasjoner og vennskap: flyktninger og innvandrere i mellom	175
<i>Betydning av nære familierelasjoner i Tromsø</i>	175
<i>Hva skaper relasjoner og kontakt med andre flyktninger?</i>	176
Vennskap og relasjoner - forvaltning av utilgjengelighet og tilgjengelighet	183
Avslutning	186
8. FLYT OG FRIKSJON I RELASJONER UT AV TROMSØ.....	187
Innledning	187
Familieverdier og praksiser - erfaringer fra og tilknytning til hjemlandet	189
<i>Omsorg over distanse og frihet versus tradisjon og verdier</i>	192
<i>Pengeoverføringer - forpliktelser i transnasjonale familierelasjoner</i>	196
Relasjoner etableres og opprettholdes gjennom teknologibruk	200
<i>Chatting – oppretting og vedlikehold av relasjoner</i>	200
<i>Transnasjonal kontakt gjennom telefonsamtaler og tekstmeldinger - omsorg over distanse og daglige oppdateringer</i>	207
Nettverkskapital og maktgeometri i transnasjonale relasjoner.....	210
Avslutning	213
9. FAKTISK OG FORESTILT MIGRASJON	215
Innledning	215
Forståelser av migrasjon og flytting	215
Migrasjon og flytting – erfaringer, forestillinger og strukturelle utfordringer.....	217
<i>Bli eller dra?</i>	219
<i>Forestillinger om framtidig tilbakevending til hjemlandet</i>	221
<i>Årsaker til flyktningers bevegelser – flytting innad i Norge</i>	223
Ambisjoner om utdanning og yrke - hjemlandet versus Tromsø eller vesten.....	224
Kontinuerlig informasjon skaper nye og endrede forestillinger om verden.....	231
Migrasjon – avstand mellom forestillinger og realitet	234
Avslutning	235
10. UNGE FLYKTNINGER I NORD: OM Å SKAPE SAMMENHENG MELLOM DET MIDLERTIDIGE OG DET SAMTIDIGE.....	237
Innledning	237

Tromsø som midlertidig transittsted.....	239
<i>Klima, bevegelser og møter i byrommet</i>	241
<i>Marginalisert, fremmed og den andre</i>	241
<i>Politikk og retorikk forsterker det midlertidige for flyktingene</i>	242
<i>Meningsproduksjonen endres over tid</i>	244
Hva skaper sammenheng i det midlertidige og det samtidige?.....	244
<i>Tilretteleggerne: Forvaltere av inkludering og raushet</i>	245
<i>En global stedsforståelse og relasjoner mellom steder</i>	246
<i>Stedets betydning for etablering av fellesskap mellom flyktingene</i>	247
<i>Felles forskjellighet skaper likeverdige fellesskap</i>	247
<i>Å kontekstualisere styrings- og kreativitetsperspektivet</i>	249
<i>Transnasjonale relasjoner</i>	250
<i>Kjønnede sammenhenger</i>	252
Unge flyktingers strategier for å skape sammenheng mellom det samtidige og det midlertidige	254
Litteraturliste	257

1. UNGE FLYKTNINGER I NORD: EN INTRODUKSJON

Innledning

I et av mine første møter med Maria, som ble en av mine hovedinformanter, snakket vi om hennes forventninger til det å komme til Norge og til Tromsø:

Først, det var så spennende. Jeg har aldri være ute av landet mitt. Det var første gangen jeg kommet ut, og om du går til vårres land, om du snakker om utlandet, like...Europe, USA eller hva som helst utenom Afrika; alle synes det er spennende. De synes at det er litt som himmelen! Æ syntes det før æ kom hit. Vel, det var ikke så dårlig, det var bra åsså den huset- the house. It was the first time I saw snow. And everything was exciting. ... Still its good.. Det er bra fortsatt, men det er ikke så... Alt jeg hater er det norske språk...!![...] Jeg vil studere medisin. Jeg vil ikke studere her. Jeg vet ikke hvorfor, jeg vet ikke hvordan, men æ vil reise til USA og studere der.

Jeg vil trekke fram flere elementer fra Marias fortelling. Den handler blant annet om forventninger, frustrasjoner og drømmer om hva det kan innebære å være flyktning. Marias fortelling viser at tilværelsen på et nytt sted ikke har blitt så spennende som forventet. Den viser også hva som skjer når forventninger ikke blir oppfylt. Da skapes gjerne drømmer om å migrere til andre steder. For meg gir dette signaler om at det kan være fruktbart å forankre og å studere ungdommers migrasjonsfortellinger på aktørnivå.

Tema i denne avhandlingen er altså ungdommer med flyktningbakgrunn, som tilbrakte noen år i Tromsø i en periode på 2000-tallet. Hovedinformantene i min studie er kommet som kvoteflyktninger (overføringsflyktninger) gjennom FN eller de har kommet til Tromsø gjennom familiegjennforening, der andre familiemedlemmer har fått status som flyktning¹. Tromsø er for noen et vilkårlig sted i Norge som ungdommene har hatt varierende kjennskap til før de kom til byen. For de av ungdommene som er kommet via familiegjennforening, har en av foreldrene og i noen tilfeller søsken allerede kommet til Tromsø. Dermed har bosetting i Tromsø vært styrt av at andre familiemedlemmers

¹ En flyktning kan tilhøre en av to kategorier. Han kan være hovedperson (primærflyktning), som er en person som er gitt oppholdstillatelse som flyktning etter Utlendingsdirektoratets (UDIs) kriterier, eller han kan være en familiegjennforent flyktning (sekundærflyktning), en person som er innvilget familiegjennforening med en primærflyktning (Høydahl og Selboe 2008: 9)

bosetting. For kvoteflyktingene har bosetting i Tromsø vært styrt av at kommunen har bosatt de flyktingene de har fått anmodning om gjennom Integrasjons- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Jeg omtaler mine informanter som unge flyktinger, flyktingungdommer eller unge med flyktingbakgrunn, uansett om de har kommet via familiegjenforening eller om de har kommet som kvoteflyktinger.

Tromsø er en by som lenge har vært i sterk vekst. Arbeidsmuligheter og handel har gjort at byen har tiltrukket seg folk, i hovedsak fra de nordiske landene. På 1980-tallet fikk byen en ny type innvandring gjennom flyktinger fra land i Afrika, Asia og Latin-Amerika. Det ble etter hvert opprettet stillinger for å bistå flyktingene i deres nye tilværelse, og på 1990-tallet ble det utarbeidet kommunale planer for Tromsø som flerkulturell innvandrerby.

De tidlige erfaringene fra Tromsø, men også fra nyere forskning viser at migrasjon i stadig større grad både er en lokal og en transnasjonal prosess. På den ene siden vil avhandlinga undersøke deltakelse og ikke-deltakelse på lokale arenaer. Hva ligger til grunn for deltakelse eller ikke-deltakelse? Opplever flyktingene inkludering og ekskludering på noen av disse arenaene, og hva dreier slike inkluderings- og ekskluderingsmekanismer seg om? På den andre siden vil jeg vise hvordan etablering og vedlikehold av transnasjonale relasjoner skjer. Hvordan er slike erfaringer med på å skape de unges stedsopplevelse av Tromsø og av andre steder? Hva gjør dette med drømmer om framtida?

Annen forskning om unge med innvandrerbakgrunn viser at selv om de må forholde seg til mange og ulike rammebetingelser, er de likevel aktører som skaper sitt eget liv (jf. Vestel 2003, 2004; Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Denne studien viser også med utgangspunkt i Tromsø at flyktingene former sin egen tilværelse innenfor de muligheter og begrensinger som finnes. Dette skjer i skjæringspunktet mellom livet i Tromsø, gjennom relasjoner til personer andre steder og i lys av framtidsdrømmene. Vi har altså å gjøre med en vedvarende prosess av handlinger og erfaringer som samtidig

foregår i ulike kontekster. Denne prosessen kan flyktningungdommene oppleve på ulike måter.

Flukt skaper brudd. Flukt til en annen verdensdel og et land langt borte, innebærer utfordringer på mange plan. Flukt fra vanskelige eller uutholdelige livsvilkår, fra politisk forfølgelse og livstruende nød, innebærer at det er noen forhold man vil komme bort fra. Den som søker frihet fra fortidas trusler vil skape noe nytt. Slik jeg ser det har den som flykter også behov for kontinuitet, for å holde ved like det som var verdifullt i det livet man levde før. Når man så blir bosatt på et nytt sted, er det viktig å finne fram til nye fundament som det nye livet kan bygges på. De unge i denne studien som kom til Norge via familiegjenforening har også opplevd brudd, men har for øvrig en annen 'bagasje' enn dem som flykter fra forfølgelse, krig og trusler. Dette er i tråd med Sverre Varvin (2002), som påpeker at flyktninger har forskjellig bakgrunn gjennom ulik oppvekst og ulike sosiale klasser, noen kommer fra storby og andre fra landsbygda. Når de kommer som flyktninger til et nytt land har de med seg ulik ballast; noen er sterke, mens andre er sårbare og svært traumatiserte. Noen har pågangsmot, er fleksible og tar gjerne nye utfordringer. Heterogeniteten blant flyktninger er dermed åpenbar, og vi kan ikke snakke om enhetlige trekk ved dem (Varvin 2002).

For å kunne studere flyktninger som en gruppe, må man like fullt studere det som skapes i møter og i dynamikken mellom 'oss' som majoritet og flyktingen (Varvin 2002). Varvin (2002) påpeker, med bakgrunn i omfattende forskning, at flyktingen i Norge ofte blir møtt med ambivalens og mistenksomhet. Berg, Fladstad og Lauritsen (2006) konstaterer at når mediene formidler bilder av flyktninger, dreier det seg i stor grad om manglende integrering, krig og flukt, og de ønsker derfor å få fram andre bilder av flyktninger i sin forskning om flyktningkvinner. På lik linje med Berg, Fladstad og Lauritsen (ibid) ønsker jeg å rokke ved rådende forestillinger om hva som kjennetegner unge flyktninger.

Mine problemstillinger

I denne avhandlinga stiller jeg spørsmål om hvordan ungdommer som er kommet til Tromsø som flyktninger skaper seg en tilværelse i byen. Den overordna problemstillinga for avhandlinga er:

Hvordan skaper ungdom med flyktningsbakgrunn sammenheng i sine liv med utgangspunkt i sin tilværelse i Tromsø?

Ei slik problemstilling krever at en både ser på erfaringer fra fortida, hvordan de unge takler hverdagen i Tromsø, og de drømmene eller planene de har for framtida. De balanserer med andre ord mellom fortid, samtid og framtid. Rent konkret betyr det at en må få fram sammenhengen mellom de erfaringene og verdiene de har med seg når de kommer til Tromsø, samt de handlingene, erfaringene, verdiene og forestillingene de danner seg med utgangspunkt i og utenfor selve Tromsø. Dette kan være gjennom transnasjonale relasjoner, om de inngår i slike. Dette kan også være påvirket av deres drømmer om framtidige bosteder. Det er dermed viktig å få fram innsikt i hvordan de unge balanserer mellom sine tidligere erfaringer, livet i Tromsø, kontaktene utenfor og tankene om framtida.

Den overordna problemstillinga blir konkretisert gjennom å undersøke følgende spørsmål:

- *Hvordan oppfatter og bruker flyktningungdommer steder i byrommet i Tromsø gjennom aktiviteter og deltakelse?*
- *Hvilke relasjoner inngår de unge i, både i og utenfor Tromsø? Hva dreier relasjonene seg om? Og hva ligger til grunn for at relasjoner og vennskap vedlikeholdes?*
- *Hvilke tanker og visjoner har de unge om framtida både relatert til utdanning, jobb og forestillinger om framtidig flytting og migrasjon? Endres disse forestillingene over tid, og på hvilken måte?*

Når det gjelder det første spørsmålet knyttet til byrommet, er jeg opptatt av på hvilken måte stedlige dimensjoner får betydninger i ulike kontekster. Jeg vil undersøke hvilke arenaer de unge oppsøker og deltar på, samtidig som jeg vil undersøke hva som ligger til grunn for at noen arenaer oppleves som tilgjengelige og andre som utilgjengelige. Flyktningguiden, Biblioteket, Voksenopplæringa og det jeg velger å kalle for uterommet i byen, er noen eksempler på arenaer som ungdommene har et forhold til. Studien undersøker informantenes deltakelse på slike arenaer, hva de unge gjør, hvem de samhandler med og hva slags opplevelser deltakelse på disse arenaene skaper. Dette innebærer også at en må få fram hva som gjøres relevant i de ulike kontekstene eller situasjonene som ungdommene befinner seg i, og i hvilken grad de unge i ulike situasjoner opplever inkludering og ekskludering. Inkludering kan knyttes til opplevelser av likeverd og anerkjennelse av flyktingenes kompetanse og ressurser, mens ekskludering kan knyttes til en manglende anerkjennelse og dermed til en opplevelse av marginalisering. Dette er forhold som jeg ønsker å nyansere underveis i avhandlinga, i konkrete analyser av kontekster og situasjoner slik spørsmålene som utdyper problemstillinga legger opp til. En slik vektlegging vil også være viktig for å få fram i hvilken grad deltakelse, handling og samhandling på de ulike arenaene skaper sammenheng i flyktingenes tilværelse i Tromsø, men også om deltakelse eller fravær av deltakelse kan sies å svekke opplevelsen av sammenheng. Jeg vil også undersøke om det er samsvar mellom kommunens politikk overfor innvandrer- og flyktningbefolkninga og hvordan de unge selv opplever Tromsø som bosted. Stedlige eller de romlige dimensjonene er av ulik betydning i ulike situasjoner (jf. Massey 1991, 1997; Thuen 2003; Rudie 2008; Simonsen 2005). Nyere forståelser betrakter steder som bevegelige og uavgrensede, og ses på som møtepunkter (Massey 1991, 1997). Gjennom mine eksempler vil jeg vise hvordan en slik forståelse manifesteres gjennom de unges opplevelser av Tromsø, erfaringer fra hjemlandet og forestillinger om andre steder i verden.

Dette fører meg videre til forholdet mellom de unges relasjoner og sted. Med relasjoner tenker jeg det store spennet i møtet mellom mennesker, som i det ene ytterpunktet kan dreie seg om kun det å registrere et annet menneske uten å inngå i aktiv samhandling,

til det andre ytterpunktet som dreier seg om langvarige, dype forbindelser og som vedlikeholdes aktivt av begge parter. Den førstnevnte relasjonen kan være helt korte og avgrensede møter mellom folk, som gjerne skjer tilfeldig og kanskje bare en enkelt gang, og som Goffman (1961) omtaler som ufokuserte møter. I det andre ytterpunktet kan relasjoner være tette følelsesmessige bånd, som mellom familiemedlemmer eller venner. De kjennetegnes ved at de har stor betydning og gir mening i tilværelsen. Midt mellom disse ytterpunktene kan det dreie seg om å vedlikeholde en relasjon til en person som man har truffet gjennom å hilse når man tilfeldig treffes. Relasjoner kan også være 'koblinger' mellom flyktning og guide slik vi ser i prosjektet Flyktningguiden, som vil beskrives nærmere etter hvert. Jeg vil dermed undersøke hvilke relasjoner de unge inngår i, og hvordan relasjonene utformes og vedlikeholdes. Hva er det ungdommene legger vekt på i de ulike relasjonene? Hva forstår ungdommene som vennskap? På hvilken måte er relasjoner og vennskap viktige for ungdommene når det gjelder å skape sammenheng i tilværelsen?

Noen relasjoner har også et geografisk aspekt relatert til nærhet og avstand. En måte å kategorisere relasjonene som ungdommene inngår i, kan, på den ene siden, være å dele opp mellom relasjonene som inngås og utspiller seg i Tromsø, og på den andre, de som etableres eller vedlikeholdes utenfor Tromsø. Jeg vil i denne forbindelse diskutere hvordan familieliv og andre relasjoner opprettholdes over avstander. Hva er stabilt og hva endres, knyttet til verdier, kunnskap og normer i de nære familierelasjoner som strekker seg ut av Tromsø? De avstandsbaserte relasjonene opprettholdes gjennom bruk av ulike former for kommunikasjonsteknologi. Jeg vil derfor undersøke hvordan ungdommene manøvrerer sine ulike relasjoner gjennom kunnskap og bruk av den teknologien som er mest hensiktsmessig i de forskjellige relasjonene. Her er det viktig å få innsikt i deres ferdigheter, knyttet til de ulike teknologiformene, men også hvorvidt kunnskap om og bruk av teknologi kan bidra til å skape sammenheng mellom livet i Tromsø og i relasjoner andre steder.

Det siste spørsmålet i problemstillinga dreier seg om ungdommenes tanker og ambisjoner for framtida. Her undersøker jeg på den ene siden deres framtidsvisjoner

knyttet til individuelle ambisjoner, og på den andre siden framtidvisjoner knyttet til kollektive visjoner og forpliktelser som inkluderer familien og hjemlandet. Spørsmål som jeg går nærmere inn på her, er blant annet: På hvilken måte får Tromsø en rolle som står i kontrast til forhold i hjemlandet eller til andre steder som de unge drømmer om å dra til? Hvordan endres deres oppfatninger av steder og steders fortrinn over tid? I hvor stor grad har ungdommene mulighet til å ta valg og beslutninger i eget liv, og på hvilke områder skjer dette? Og til sist: hvilken kunnskap, hvilke verdier og erfaringer ligger til grunn for de valg som gjøres?

For ytterligere å undersøke på hvilke måter flyktningungdommene skaper sammenheng i sine liv, er begrepene *midlertidighet* og *samtidighet* relevante. Dette er tilstander som kan knyttes både til mobilitet og til det flyktige i det å være flyktning, men også til behovet for stabilitet og kontinuitet i en slik tilværelse. Begrepene trenger imidlertid en utdyping. Hva består det midlertidige av? Og hva er det som er samtidig?

Min analytiske interesse for midlertidighet springer blant annet ut fra statistikk. Denne viser at en stor andel av flyktninger som blir bosatt i Nord-Norge, flytter fra Tromsø og landsdelen etter ei tid (jf. Høydahl og Selboe 2008; Høydahl 2009). Utover dette vil jeg undersøke om det midlertidige kan knyttes til skiftende meninger og oppfatninger som ungdommene utvikler på grunnlag av stadig ny informasjon om muligheter andre steder. Kan det midlertidige knyttes til erfaringer ved det å bo i et nordlig klima med lange avstander til ens familie og venner? Eller handler det midlertidige om negative erfaringer knyttet til inkludering, opplevelser av ekskludering og en følelse av å mangle ressurser? Er det summen av slike forhold som eventuelt bidrar til at en kan snakke om en tilstand av midlertidighet?

Det er viktig å presisere at begrepet midlertidighet slik jeg vil anvende det, ikke har en entydig betydning. Det handler om en midlertidig tilstand på flere områder. Begrepet kan også oppfattes som noe tvetydig ettersom ungdommene har varig oppholdstillatelse i landet, noe som innebærer at deres situasjon ikke er midlertidig i en juridisk forstand.

Fordi studien foregår mens ungdommene bor i Tromsø, er det likevel særlig det samtidige som jeg har mulighet til å studere mer inngående. Med det samtidige mener jeg at ungdommene håndterer relasjoner, tilhørighet og forventinger til ulike miljøer og i ulike situasjoner parallelt. Ved å se nærmere på ungdommenes involvering i lokale aktiviteter og norske institusjoner, relasjoner med familie, venner og andre kontakter i og utenfor Tromsø, viser avhandlinga hvordan det samtidige arter seg, og videre, hva slags betydning det samtidige kan ha for de unge.

Bakgrunns litteratur: Migrasjon og transnasjonale forbindelser

Paul Seabright (2006) har utviklet scenarier om hvordan migrasjon kommer til å se ut i framtida. Han hevder at migranter kommer til få mer utdanning, og at migrasjon kommer til å bli et livssyklusfenomen. Migrasjon vil kunne skje mange ganger i løpet av livet, og vil etter hvert innebære færre kostnader, både sosialt og økonomisk enn det som kan være tilfellet for mange i dag. Tidligere var migrasjon i større grad et enveis fenomen, mens vi i dag ser at migrasjonen går i flere retninger. Castles og Miller (2003) [1993] påpeker at til tross for økt kompleksitet i migrasjonsmønstre, er det mulig å identifisere trender innenfor samtidens migrasjon. Migrasjon er i stor grad blitt globalisert ved at flere land er berørte samtidig, både i omfanget av land det migreres fra, og ved at det utvikles økende mangfold i mottakerlandene med hensyn til økonomiske, kulturelle og sosiale forhold. Rask økning og akselerasjon i migrantstrømmer fører til store politiske utfordringer i mottakerlandene. Håndtering av dette innebærer blant annet at mange land innfører større restriksjoner i innvandringspolitikken og økende grad av tilbakesending av flyktninger. Økt differensiering av ulike former for migrasjon i immigrasjonslandene, skjer ved at landene både får flyktninger, arbeidsmigranter, studenter, familieinnvandring med ulik bakgrunn, permanente bosettere og andre former for migranter, på samme tid. Videre har det skjedd en økt feminisering av migrasjonen (ibid). Kvinner er den største migrantgruppen når det gjelder flyktninger (Berg, Fladstad og Lauritsen 2006), men også i økende grad blant arbeidsmigranter (Castles og Miller 2003).

I følge Olwig, Gilliam og Valentin (2005: 8) har migrasjonsforskninga «i vid utstrækning været præget af ‘de store fortællinger’, hvor indvandring ses i sammenheng med nationalstatens udvikling». Hvordan innvandrere forholder seg til eller tilpasser seg den nasjonalstatlige orden har i den forbindelse vært typiske forskningstema (Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Migrasjonsforskninga er også preget av at den foregår i mottakerlandene der et sentralt tema har vært integrering av innvandrere i ulike institusjoner i mottakersamfunnet. I mindre grad har forskninga fokusert på flyktningungdommer og deres egne fortellinger om hvordan de opplever sin tilværelse.

Olwig og medforfatterne (2005) argumenterer for viktigheten av forskning på nettopp flyktningenes egne opplevelser og erfaringer, noe de kaller et fokus på ‘de små fortellingene’. «De ‘små fortellingene’ dreier som om å få fatt i de unges synsvinkel og «hvordan de skaber en tilværelse i samspil med deres omgivelser» (ibid: 16). På denne måten får man fram ungdommers deltakelse i samtidige fellesskap av ulik kulturell og sosial art som de selv er med på å skape. Dette avhandlingsarbeidet plasserer seg i en slik kontekst, og fokus på det samtidige er et fokus som jeg vil følge opp.

Olwig, Gilliam og Valentin (2005) påpeker at antropologisk forskning på feltene barn, unge og migrasjon er nyttig for å belyse de rollene unge har i ulike kontekster og sammenhenger, og kan gi økt forståelse for både endring i og vedlikehold av sosiale relasjoner og kulturelle identiteter på tvers av geografiske grenser. Barn og unge befinner seg i situasjoner som er flytende og bevegelige, og som ikke nødvendigvis passer inn i de store fortellingene om migrasjon. Forskning med fokus på transnasjonale, eller grenseoverskridende identiteter inkluderer en rekke kulturelle identitetsuttrykk som musikk, kunst, litteratur, kulturelle festivaler, og også etniske og transnasjonale politiske organisasjoner knyttet til migrantenes opprinnelsesland (Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Som nevnt, vil min studie både beskrive og analysere flyktningenes sosiale relasjoner, både i det lokale og i det transnasjonale feltet. Jeg vil i noen grad berøre transnasjonale økonomiske relasjoner og i mindre grad uttrykkene musikk, dans og kunst, som Olwig, Gilliam og Valentin (2005) trekker fram som sentrale i denne forskninga. Hovedvekten blir likevel lagt på å belyse samtidige fellesskap og relasjoner

som ungdommene både skaper og vedlikeholder på ulike måter, og hvordan de stedlige dimensjonene spiller inn i ulik grad.

Nyere studier fra skandinaviske land av unge migranter, er i motsetning til den internasjonale litteraturen, i stor grad aktørorienterte (jf. Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Jeg er inspirert av en slik aktørorientert migrasjonsforståelse, som også kan ses i sammenheng med Anthony Giddens' aktørbegrep, der aktørene fremheves som kompetente og kyndige (Giddens 1984). Videre trekker jeg i denne forbindelse veksler på Fredrik Barths prosessanalyse (1994) [1966] om hvordan handlingsvalg gjøres på bakgrunn av visse verdier, muligheter og begrensninger. Et aktørperspektiv vil derfor kunne fremheve i hvilken grad ungdommene har mulighetsrom til å handle på bakgrunn av egne valg og beslutninger. Dette er forhold jeg vil diskutere videre i avhandlinga.

Ambivalens rundt flyktningbegrepet

Selv om min studie har et aktørorientert fokus, er det relevant å problematisere trekk ved flyktningbegrepet slik for eksempel Roger Zetter (2000, 2007, 2015) gjør. Han påpeker at innholdet i og bruken av flyktningbegrepet er mer komplekst i dag, enn det har vært tidligere. Zetter (2007) argumenterer for at flyktningstatusen er blitt mer eksklusiv og uklar. Det å kreve flyktningstatus er ikke lenger en rett (Zetter 2007: 188). Dette er fordi, argumenterer han: «increasingly complex social transformations have generated more complex forms of persecution and means of exile, whilst globalization enables refugees to reach far more varied and distant destinations» (ibid).

Selv om flyktningbegrepet utfordres har begrepets juridiske innhold likevel stor betydning for den enkelte. Den formelle flyktningstatusen avgjør hvilke rettigheter og plikter personen har (Altern Haugen 1988). Retten til for eksempel norskopplæring og økonomiske tilskudd er knyttet opp til hvilken status man har når man ankommer landet. De juridiske kategoriseringene har klare regler for hvordan den formelle samhandlinga skal foregå mellom den enkelte og det offentlige, men gir ingen entydig oppskrift for hvordan håndtering av omgang med mennesker skal skje i det daglige og i uformelle kontekster (Altern Haugen 1988). Flyktningstatusen i dag kan beskrives som å være

avklart når det kommer til de juridiske forholdene rundt begrepet. Hvordan flyktningbegrepet fortolkes i konkrete samhandlingssituasjoner er derimot både situasjonelt og subjektivt. I mange tilfeller er 'marginalisert' og 'utenfor' beskrivende for tilstander som flyktningen både betraktes som og opplever seg selv som (Varvin 2002). En dimensjon i diskusjonene i avhandlinga vil dreie seg om i hvilke situasjoner flyktningstatusen blir framtrødende, og i hvilke situasjoner andre statuser spilles ut. Hvordan flyktningstatusen erstattes med andre statuser og i hvilke situasjoner, er derfor også et tema jeg vil ta opp.

Migrasjonsforskning i nord

Norske studier om ungdom med innvandrerbakgrunn har i stor grad vørt gjort i ungdomsmiljøer rundt Oslo og østlandsområdet. Den geografiske lokaliseringa av denne type studier kan vøre betydningsfull for hvordan det oppleves å vøre flyktning eller å ha annen innvandrerbakgrunn i Norge, da slike erfaringer gjerne konstitueres i samspill med ens bosted (Høgmo 1998).

Som nevnt fokuserer denne avhandlinga på hvilke betydninger det har å vøre ungdom med flyktningbakgrunn bosatt i nord, og da særskilt i Tromsø. Det er gjort flere andre studier som belyser tematikker knyttet til migrasjon, møter mellom majoritet og minoritet og transnasjonale forhold med utgangspunkt i Nord-Norge (Hildrum 1991; Høgmo 1998; Kvamme Steinsvik 2004; Giæver – Many 2006; Nicolaysen 2006; Aure 2008; Munkejord 2009; Iden 2011). Flere av disse studiene kan på ulike måter komplettere og støtte opp om min studie. I denne gjennomgangen begrenser jeg forskninga til migrasjon og nyere innvandring til landsdelen fra 1980-tallet og utover, og trekker kun kort fram de empiriske hovedtrekkene fra studiene.

Vi må omtrent tjudefem år tilbake i tid for å finne de første studiene av flyktninger i Tromsø. Nina Hildrums hovedfagsoppgave fra 1991 satte fokus på grupper som ankom Tromsø i siste del av 1980-tallet. Hun viser at denne gruppa hadde vanskelig for å finne seg til rette i byen og å utvikle sosiale nettverk. Etersom kommunen var i oppstarten med å ta imot flyktninger var det heller ikke et etablert internasjonalt miljø å støtte seg

til (Hildrum 1991). Elisabeth Giæver-Many (2006) viser mange år senere utfordringer innvandrere i Tromsø fortsatt har med å bli kjent med og utvikle relasjoner til folk i Tromsø. Hun viser at opplevelse av det å bli anerkjent av majoritetsbefolkninga, gjerne skjer gjennom deltakelse i arbeidsliv. Maria Kvamme Steinsvik (2004) har videre studert forholdene i en innføringsklasse med minoritetsspråklige elever ved en ungdomsskole i Tromsø. Hun viser at det er lite samhandling mellom elevene i innføringsklassen og elevene i den norske klassen på det samme trinnet. Kvamme Steinsvik viser hvordan de utenlandske elevene utviklet et fellesskap som var basert på opplevd forskjellighet fra det norske (2004:92). Sandra Milen Iden (2011) har i sin masteroppgave vist hvorvidt frivillige organisasjoner bidrar til å skape integrering og inkludering mellom innvandrere og nordmenn i Tromsø. Studien avdekker at de norske deltakerne i flere prosjekter i regi av de frivillige organisasjonene fremstår som 'hjelpere' og at innvandrene dermed gjerne framstår som 'klienter'. Sistnevnte tema er også viktig i min avhandling, ettersom jeg ønsker å vise hvilke samhandlingsformer og relasjoner som utspiller seg i en frivillig organisasjon² og på andre arenaer der unge med flyktningbakgrunn og nordmenn møtes.

Flere studier i nord viser at type sted, om det er en by eller et mindre lokalsamfunn, kan ha betydning for hvordan møter mellom innvandrere og lokalbefolkning skjer. I boka *Fremmed i det norske hus* viser Asle Høgmo (1998) i hvilken utstrekning og på hvilke områder innvandrere opplever det Høgmo omtaler som etnisk ringeakt i ansikt-til-ansikt- møter med nordmenn. Studien er gjort i Oslo og to steder i Nord-Norge. Stedene i nord er det Høgmo omtaler som småbyen Bodø og i ei kystbygd i Finnmark. Høgmo gjør ikke en sammenligning mellom sine funn i Oslo og Nord-Norge, men fokuserer på hvordan stedenes størrelse; 'storbyen', 'småbyen' og 'bygdesamfunnet' gir ulikt utslag for på hvilke måter etnisk diskriminering oppleves. Høgmo er også inne på typiske trekk ved den nordnorske småbyens kulturhistorie. Her peker han blant annet på hvordan

² Dette dreier seg om Flyktningguiden, organisert av Røde Kors og kommunen. Her har jeg selv deltatt som frivillig og også studert som del av mitt feltarbeid, noe som blir utdypet etter hvert.

byens borgere gjennom historien har distansert seg fra ulike grupper, som for eksempel den samiske befolkninga og innflyttere, og da særlig «søringer». Hovedtrekkene i Høgmos studie er at innvandrere i både små- og storbyen opplever diskriminering, og dette skjer sporadisk, når og hvor som helst. Dette gjelder i situasjoner der innvandrere blir nektet adgang til offentlige steder, men også gjennom tause, tegnbaserte ytringer. Ytringene kan utføres uten risiko og får ikke konsekvenser for dem som utfører dem, fordi de ikke blir registrert av andre. I bygda blir derimot slike handlinger lagt merke til og oppfattet som brudd på etiske regler og mangel på anstendighet i forhold til hvordan man bør te seg (Høgmo 1998).

Kristin Nicolaysen (2006) har studert møter mellom flyktninger/asylsøkere og lokalbefolkning på et lite tettsted i Nord-Troms. Hun viser at den første gruppa som ankom kommunen og som var kosovoalbanske asylsøkere, ble godt mottatt av lokalbefolkninga. Dette begrunnes blant annet ved at denne gruppa fikk positiv medieomtale i forkant av ankomsten, noe som ga lokalbefolkninga kunnskap om deres situasjon. Både asylsøkerne og lokalbefolkninga utviste en vilje til samhandling og møter, gjennom ulike utvekslinger og ritualer, som gjensidig besøk, gaver osv. Lokalbefolkninga vektla også betydninga av at flyktningene og asylsøkerne var familiefolk, og at de både var aktive i lokalsamfunnet og fikk innpass i arbeidslivet, enten ved at de startet egne foretak eller jobbet i lokale virksomheter. Nicolaysen påpeker at det kan se ut som at på et lite sted utvikler folk multiplekse relasjoner til hverandre, gjennom å møtes på flere arenaer. Dermed får sosial samhandling en god grobunn.

Finnmark har lange tradisjoner når det gjelder arbeidsmigrasjon og transnasjonale forbindelser (Brox 1966; Gerrard 1975, 1986; Eriksen og Niemi 1981). Dette ble en tråd som Marit Aure fulgte opp i sin studie av russiske arbeidsmigranter til fiskeindustrien i Båtsfjord i Finnmark (Aure 2008). Hun fokuserer blant annet på de transnasjonale forbindelsene migrantene har til sitt lokalsamfunn i Russland, der de kommer fra. Hun viser at migrantene har regelmessig kontakt med og forpliktelser til familie i hjemlandet, gjennom blant annet pengeoverføringer. Til tross for at migrantene har gode inntekter i

fiskeindustrien i Båtsfjord, velger de russiske migrantene å reise tilbake til hjemlandet etter en tid. Noen av årsakene til ønsket om å dra tilbake, er at de ikke finner seg til rette i lokalsamfunnet i Finnmark på grunn av opplevd stigmatisering, men også at det skjer nedskjæringer i bedriften de jobber i.

Mai Camilla Munkejord (2009) drar veksler på forskningstradisjonene innen flytte- og migrasjonsforskning i nord gjennom å studere innflyttere til Finnmark. Gjennom en analyse av femti innflyttere, hvorav ti har innvandrerbakgrunn, viser hun at etnisitet i noen tilfeller gjøres relevant, særlig når det kommer til hvem som oppfattes som en 'ekte' finnmarking, mens etnisitet i mindre grad gjøres relevant når det kommer til inkludering i det lokale arbeidslivet og i lokal bruk av naturen som rekreasjonsarena.

Hva er spesielt med nordlig migrasjonsforskning?

Studiene som er nevnt ovenfor har ulike vinklinger på innvandreres tilpasninger til 'det norske' og møter mellom nordmenn og innvandrere, enten det er i et lokalsamfunn, i Tromsø, i et skolemiljø eller i frivillige organisasjoner. Studiene fra Tromsø har noen fellestrekk. De avdekker at det å oppnå kontakt, og det å få til likeverdige relasjoner mellom innvandrerne og de lokale tromsøværingene, er utfordrende. Derimot viser noen av studiene jeg har vist til fra småsteder i nord, at møter og kontakt mellom innvandrere og lokalbefolkninga oppleves positivt og at innvandrere i liten grad opplever diskriminering (Høgmo 1998, Munkejord 2009; Nicolaysen 2006). Opplevelser av å bli tatt godt imot på småsteder i nord, er derimot ikke entydig. Dette viser Aure i sin studie blant de russiske arbeidsmigrantene i Båtsfjord (Aure 2008). Det er særlig studiene til Nicolaysen (2006), Høgmo (1998), Aure (2008) og Munkejord (2009) som gir 'det nordlige' og det stedlige en analytisk betydning. Aure (2008) får for eksempel fram dette gjennom å vise betydninger av klima, beliggenhet ved havet, det samiske og stedets lange erfaring med finske arbeidere i fiskeriene.

Skiller forskninga på innvandrerfeltet i nord seg fra forskninga i sør? Mens den geografiske konteksten i studier fra hovedstadsregionen i større grad tas for gitt, kan det derimot se ut som om innvandrerforskninga i nord tematiserer stedlige dimensjoner og

hvordan migrasjon, integrering og hverdagsliv er stedlige og sammenvevde prosesser. Både forestillinger om det å bo i nord, i 'periferien', og faktiske, reelle avstander til sentrale strøk, kan gi slike dimensjoner analytisk betydning. I avhandlinga spør jeg dermed om geografiske forhold, som for eksempel avstand, samt fysiske, klimatiske, sosiale og kulturelle aspekter ved Tromsø som sted, får betydning i flyktningungdommenes fortellinger om hverdagsliv. Opplevs det nordlige som en motsetning til de stedene flyktninger og innvandrere kommer fra? Dette er forhold jeg vil trenge dypere ned i.

Mitt bidrag til innvandringsforskninga i nord

Formålet med avhandlinga er å undersøke *hvordan ungdom med flyktningbakgrunn skaper sammenheng i sine liv med utgangspunkt i sin tilværelse i Tromsø*. Et av bidragene er å få fram kompleksiteten ved det å ha flyktningbakgrunn gjennom å kontekstualisere opplevelser, situasjoner, relasjoner og steder som de er involvert i. Jeg vektlegger i hovedsak de uformelle arenaene som ungdommene bruker, og i mindre grad deres deltagelse i formelle institusjoner som skole og arbeidsliv, selv om slike forhold også kommer fram gjennom flyktningenes fortellinger og gjennom intervjuene.

Videre forsøker jeg, i lys av diskusjonen i forrige underkapittel, å vise hvorvidt stedlige dimensjoner vektlegges på ulike måter, blant annet ved å trekke fram betydninger av blant annet klima, mørketid, avstander og hvorvidt slike faktorer spiller en rolle for sosiale møter, samhandling og relasjoner. Samtidig er det nødvendig å studere sted som en del av de unges migrasjonserfaringer. Dette innebærer både hvordan Tromsø oppleves, sett i lys av de forventninger og de stedserfaringer som de unge har med seg fra hjemlandet, før de kommer til Tromsø. Oppfatninga av andre steder og framtidig bostedsplaner kan også være aktuelt å trekke inn. Dette gjelder i de tilfeller der de unge har forestillinger om å flytte til andre steder i Norge eller migrere til andre land. Ved å anvende begreper som samtidighet og midlertidighet viser avhandlinga at det å være ung flyktning i nord betyr å veksle mellom ulike posisjoner og ulike situasjoner.

Avhandlingas oppbygging

Avhandlinga har ti kapitler. I kapittel to presenteres og diskuteres teoretiske perspektiver og begreper. Kapittel tre er det metodediskusjoner som står i fokus. Kapittel fire, fem, seks, sju, åtte og ni er empiriske kapitler der jeg gjør analyser og trekker inn teoretiske perspektiver underveis. Kapittel ti er et avsluttende analysekapittel der jeg sammenstiller avhandlingas problemstillinger gjennom å analysere det empiriske materialet opp mot de teoretiske perspektivene som ligger til grunn for avhandlinga som helhet. I det følgende vil jeg presentere de ulike kapitlene noe mer inngående.

I *kapittel to* vil jeg presentere perspektiver på migrasjon og det transnasjonale, men særlig fokusere på ungdom og migrasjon. Jeg går inn på teoretiske debatter om begrepet ungdom, og trekker videre opp perspektiver som er relevante for å studere unge med migrantbakgrunn. Prieur (2007) omtaler dette som styrings- og kreativitetsperspektivet. Dimensjoner ved inkludering og ekskludering beskrives og drøftes (Hylland Eriksen 2007), samt utilgjengelighetsperspektivet til Haugen (1978) og innlemmelsesperspektivet til Wadel (2008). Deretter vil jeg presentere begrepene kulturell reproduksjon og kulturelt materiale (Rudie 1995). Disse anvendes for å vise hvordan verdier, kunnskap og normer fører til endringer og stabilitet i en migrasjonsprosess. Tilnærminger til kjønn i minoritetskontekster (Staunæs 2004; Prieur 2004), samt forståelser av sted (Massey 1991, 1997; Thuen 2003; Rudie 2008) vil også kort bli redegjort for i dette kapitlet. Aktørperspektiver anvendes for å få fram hvordan flyktningene i de ulike situasjonene har kompetanse, kunnskap og mulighet til å ta beslutninger på ulike områder (Barth 1994 [1966]; Giddens 1984). For samtidig å få fram hvordan informantene forholder seg til ulike rammebetingelser, vil jeg kombinere Barths aktørperspektiv (Barth 1994 [1966]) (også kalt generativ prosessanalyse) med Giddens strukturasjonsteori (Giddens 1984).

Metodiske og metodologiske utfordringer og dilemmaer knyttet til dataproduksjonen blir blant annet diskutert i *kapittel tre*. Jeg stiller spørsmål om hvordan feltarbeid kan avgrenses, både med hensyn til romlige og tidsmessige aspekter. Kapitlet reflekterer videre omkring de ulike metodiske tilnærmingene som har blitt anvendt under

feltarbeidet. Dette strekker seg fra avtalte intervjuer og samtaler til deltakende observasjon på noen av de arenaene der ungdommene har deltatt. Også tilfeldige møter anses som en viktig del av dataproduksjonen, ettersom slike møter får fram informanters bevegelser i byrommet og hvilke arenaer de deltar på. Jeg tar opp ulike problemstillinger knyttet til å intervju minoritetsungdom, og reflekterer over forskerrollen i den sammenheng. Jeg drøfter videre metodologiske utfordringer om hva kvalitative data kan bidra med i forhold til å få innsikt i det som er avhandlingas problemstilling.

I *kapittel fire* blir det gjort rede for bosetting av flyktninger i Tromsø fra 1980-tallet og fram til i dag. Relevant statistikk og tall belyses. Jeg redegjør for de politiske visjonene i det jeg vil kalle for innvandringspolitikken i Tromsø. Politikken har blitt endret over tid, der den flerkulturelle retorikken etter hvert erstattes av nye retoriske vendinger. Jeg viser til forestillinger og framstillinger av Tromsø, og at stedsfortellingene i de senere årene har fått et preg av en arktisk-urban retorikk. I kapittelet viser jeg hvordan den varierte innvandrerbefolkninga i Tromsø, som gruppe, synliggjøres og usynliggjøres i byrommet i de rådende fortellingene om byen.

Ungdommenes første møte med byen, og deres bruk av arenaer og områder i byrommet, er tema for *kapittel fem*. Noen utvalgte arenaer trekkes fram, deriblant biblioteket og ungdomsklubben. Jeg drøfter hva som skal til for at slike arenaer oppleves som åpne og tilgjengelige for ungdommene, og hva som gjør at de eventuelt oppleves som lukkede.

Ungdommenes deltakelse i organiserte aktiviteter i Tromsø er fokus for *kapittel seks*. Her viser jeg særlig til ulike sider ved deltakelse i Flyktningguiden, et prosjekt i regi av Røde Kors og Tromsø kommune. Jeg viser hvordan samhandling mellom unge med ulike landbakgrunn arter seg i en gitt sosial kontekst og undersøker hvorvidt det utvikles fellesskap og vennskap, eventuelt andre former for kontakt og relasjoner. I kapittelet blir også deltakelse knyttet til utdanning og arbeid berørt, med vekt på ungdommenes egne erfaringer og fortellinger.

I *kapittel sju* diskuterer jeg hvordan etablering av vennskap og relasjoner utspiller seg i Tromsø. Hva er det flyktingene legger vekt på når de inngår i slike relasjoner? Er det forskjell på hva som vektlegges når det gjelder vennskap og annen kontakt med norske ungdommer, sammenlignet med ungdom som har samme bakgrunn som dem selv?

I *kapittel åtte* viser jeg hva de transnasjonale relasjonene innebærer og hvordan de opprettholdes. Fokus er særlig på familieliv, men også på venne- og kjærestereelasjoner. Jeg viser hvordan enkelte aspekter ved relasjonene bærer preg av enighet og konsensus, mens andre dreier seg om forpliktelser og vanskelige forhold som får betydning for hvordan flyktingenes hverdagsliv leves flere andre steder enn i Tromsø. Betydninga av teknologi i slike relasjoner viser seg å være svært viktig.

Kapittel ni dreier seg om faktiske migrasjonserfaringer som ungdommene har til nå, men fokuserer også på deres ambisjoner og forestillinger om framtidig migrasjon. Jeg undersøker hva som ligger til grunn for ønsket om å migrere til nye steder eller tilbake til hjemlandet, og på hvilken måte informasjon og kunnskap om andre steder påvirker slike tanker. Ambisjoner om høyere utdanning og forestillinger om hvor man kan få en attraktiv jobb blir også tematisert.

I *kapittel ti* samler jeg trådene, analyserer videre de empiriske funnene og sammenstiller dem med de teoretiske perspektivene som ligger til grunn for studien som helhet. I dette kapittelet viser jeg hvordan flyktingene skaper sammenheng i sine liv med bakgrunn i ulike dimensjonene som har blitt drøftet underveis i avhandlinga, så som sted, deltakelse på ulike arenaer, vennskap og relasjoner innenfor og utenfor Tromsø, samt forestillinger om framtidig mobilitet. Jeg drøfter særlig hvordan stedlige forhold utgjør en dimensjon i flyktingens tilværelse, og spør hvordan de rådende stedsfortellingene henger sammen med hvordan flyktingene oppfatter Tromsø som sted. Jeg viser videre hvordan flyktingenes posisjoner, opplevelser og erfaringer må forstås i lys av de kontekstene de deltar i. Avslutningsvis diskuterer jeg hvordan begrepene samtidighet og midlertidighet har bidratt til å vise både ambivalens og sammenheng i flyktingenes liv.

2. BEGREPER OG ANALYTISKE PERSPEKTIVER

Innledning

Som skissert i innledningskapittelet, er avhandlingas mål å produsere ny kunnskap om hvordan ungdom med flyktningbakgrunn skaper sammenheng i sine liv med utgangspunkt i en bestemt sosial, kulturell og stedlig kontekst, og innenfor en avgrenset tidsperiode. I dette kapittelet skal jeg presentere sentrale analytiske perspektiver som vil være relevante for diskusjonen og analysen i avhandlinga.

Først vil jeg gi en kort gjennomgang av perspektiver som anvendes i forskninga om sted, migrasjon og transnasjonale forhold, og vise relevansen av slike forståelser for denne studien. Videre vil jeg redegjøre for nyere forståelser av ungdom. Særlig redegjør jeg for to perspektiver som anvendes i studier av unge med innvandrerbakgrunn, nemlig styringsperspektivet og kreativitetsperspektivet. Her vil jeg diskutere perspektivenes relevans for mitt materiale, samt kritikk som er blitt rettet mot dem. Slik jeg ser det, kan de unge betraktes som aktører som har kunnskap om situasjoner og sosiale praksiser de inngår i, samtidig som de må forholde seg til strukturer og beslutninger som ligger langt utenfor deres rekkevidde. Det vil derfor være interessant å studere nærmere hvilke betingelser som ligger til grunn for ungdommenes handlinger, og hvordan de håndterer ulike situasjoner og praksiser. Forskning om minoritetsungdom aktualiserer som nevnt i innledninga både forhold på struktur- og aktørnivå. Teorier som søker å belyse hvordan strukturer og aktører står i relasjon til hverandre er således relevante. Anthony Giddens (1984) problematiserer slike forhold i sin strukturasjonsteori. Han har utviklet begrepet *kyndige aktører*, som illustrerer at strukturene skapes og omskapes gjennom aktørens handlinger. Begrepet kan være anvendelig for å få fram flyktningenes kompetanse med hensyn til muligheter og begrensninger knyttet til det å ta valg, både i daglige situasjoner, så vel som i større sammenhenger, som har med ambisjoner og mål for framtida å gjøre. I norsk forskning er Fredrik Barth (1994) [1966] en av dem som tidlig utviklet perspektiver på dette feltet. Han er opptatt av aktører som handler ut fra de verdiene de har, gitt de muligheter og begrensninger som finnes i gitte situasjoner.

Mekanismer som ekskludering og inkludering kan også settes i sammenheng med forhold som aktør – struktur, muligheter og begrensinger. Samfunnsforskninga i dag er opptatt av at mobilitet og migrasjon nødvendigvis krever komplekse analyser av samfunnet. Thomas Hylland Eriksen (2007) trekker opp dimensjoner ved denne kompleksiteten gjennom nyansering av erfaringer med ekskludering og inkludering. I dette kapitlet redegjør jeg for dette, og vil vise på hvilke måter en slik nyansering kan bidra til en skarpere analyse av mitt materiale. Flere forhold spiller inn når inkluderings- og ekskluderingsprosesser foregår. Gjennom Inger Alterns (1978) utilgjengelighetsperspektiv vil jeg få fram hvordan ungdommene opplever at utilgjengelighet forvaltes, men også hvordan deres egne samværsformer kan analyseres ut fra dette perspektivet.

Som en dimensjon ved inkludering, kan Cato Wadels begrep om innlemmelse være nyttig for å vise hvordan relasjoner inngås og hvilke fellesskap informantene inngår i (Wadel 2008). Wadel forsøker å utvikle dette begrepet til et relasjonelt og prosessuelt begrep i samfunnsvitenskapen. Dette er særlig relevant med tanke på hvordan samhandling skjer og relasjoner utvikles, og hvordan de vedlikeholdes i ungdommens liv.

Kulturelle forhold, og det Ingrid Rudie (1995) kaller for kulturell reproduksjon, spiller sammen med strukturelle forhold. Et fokus på kulturell reproduksjon kan bidra til å fange opp stabilitet og endringer blant unge som inngår i migrasjonsprosesser. Det vil da være relevant å undersøke hvilke betydninger blant annet kunnskap og verdier fra hjemlandet har for ungdommene i deres hverdagsliv i Tromsø. I den forbindelse spør jeg om hva det er som representerer kontinuitet og hva det er som endres i de unges møte med nye kontekster i et nytt land.

Jeg vil videre presentere perspektiver der steder forstås som relasjonelle og dynamiske, og slett ikke entydige. I en slik tilnærming er det rom for at det framkommer ulike stedsmeninger og tolkninger (jf. Massey 1991, 1997). Jeg vil også redegjøre for Ingrid Rudies romforståelse som skiller mellom rom som analytisk dimensjon som er med i

produksjon av kultur, og rom som en kulisse der kulturelle prosesser foregår (jf. Rudie 2008).

Migrasjon og transnasjonale forbindelser

Det å være i bevegelse, å søke mot noe som er bedre og hele tiden ha blikket framover, kan synes å være kjennetegn ved mange migranter. Det endelige er i stadig bevegelse, og ideen om det varige endres. Thomas Faist (2000:12-13) påpeker at nyere ideer om migrasjon går ut på at det oppstår transnasjonale sosiale rom i migrasjonsprosesser, som innebærer sirkulære strømmer av personer, varer, ideer, informasjon og symboler på tvers av landegrenser. Faist (2000: 18) beskriver migrasjon som:

a permanent or semi-permanent change of residence, usually across some type of administrative boundary. Unlike the singular demographic events of birth and death, a person can migrate many times, for varied duration, and across numerous territorial divisions. This transfer may strain, rupture, change, or reinforce previous ties.

Migrasjon handler altså ikke om enkeltstående reiser, men kan synes å være en del av migranternes livsløp. Migrasjonsteorier er også i stadig endring. En forståelse av migrasjon handler om at både arbeidsmigrasjon og flyktningstrømmer oppstår i strukturerte forhold mellom sender- og mottakerland, fastlagt i en avhengighet mellom sentrum og periferi knyttet til den kapitalistiske verdensøkonomien.

I mitt materiale kan begrepet 'transnasjonalt migrasjonskretsløp' (Krohn-Hansen 2005) anvendes for å analysere informantenes forestillinger om hvor det til enhver tid er mest hensiktsmessig å være. Dette kan dreie seg om flytting til andre steder i Norge og eventuelt til andre land, og vurderinger om hvor de beste jobb- og utdanningsmulighetene befinner seg. Slike forståelser kan anvendes i å analysere informantenes vurderinger om hvor og hvordan sosiale fellesskap og nettverk best kan utvikles og vedlikeholdes. I stedet for å knytte sirkulær migrasjon an til migranternes forflytninger og bevegelser relatert til arbeidsliv, er jeg mer opptatt av hvordan begrepet kan anvendes med tanke på de unges fortellinger og forestillinger om framtida, men også som et ledd i informantenes faktiske flyttinger. Slike fortellinger kan også vise til

de nettverk og relasjoner som de unge allerede inngår i, samtidig som de belyser betydninger av informasjonstilgang og forestillinger om utdanning, utdanningssteder og yrkesvalg.

Et sentralt aspekt ved migrasjon er transnasjonalisme, og kan defineres som «the process by which immigrants build social fields that link together their country of origin and their country of settlement» (Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc 1992:1). Migranter som inngår i sosiale felt over landegrenser, betegnes ved at de vedlikeholder og utvikler relasjoner på tvers av grenser knyttet til familiære, økonomiske, sosiale, organisatoriske, religiøse og politiske forhold. De handler, tar avgjørelser og utvikler identiteter innenfor sosiale nettverk som forbinder dem til to eller flere samfunn samtidig (ibid: 2). Mens noen migranter identifiserer seg med ett samfunn mer enn et annet, identifiserer andre migranter seg med begge samfunnene samtidig (Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc 1992). Det har tidligere eksistert ideer om at de transnasjonale båndene vil forsvinne og bli mer uklare jo lengre migrantene oppholder seg i mottakerlandet, etter hvert som de etablerer nye forbindelser, og tilpasser seg nye sosiale og kulturelle verdier og praksiser (Faist 2000). Slike assimilasjonsteorier har særlig vært sentrale i amerikansk migrasjonsforskning, og har undervurdert den vedvarende betydninga av transnasjonale forbindelser. Assimilasjonsteoriene har således blant annet blitt kritisert for ikke å verdsette migranters medbrakte 'bagasje'. Det har i stedet blitt tatt for gitt at migranter skulle tilpasse seg det samfunnet de kom til på det nye samfunnet sine premisser (ibid).

I en artikkel fra 2004 utvikler Peggy Levitt og Nina Glick Schiller begrepet om sosiale felt, og argumenterer for at økt migrasjon innebærer at man må utvide forståelsen av begrepet samfunn, og at migrantliv ikke bare må studeres ut fra det som skjer innenfor nasjonale, regionale eller lokale grenser.

Our analytical lens must necessarily broaden and deepen because migrants are often embedded in multi-layered, multi-sited transnational social fields, encompassing those who move and those who stay behind. As a result, basic assumptions about social institutions such as the family, citizenship, and nation-states need to be revisited (Levitt and Glick Schiller 2004: 1003).

De mener at forskere på transnasjonale felt må tenke nytt om grenser i sosialt liv, og at assimilering og varige transnasjonale bånd verken er uforenelige eller representerer binære opposisjoner:

Simultaneity, or living lives that incorporate daily activities, routines, and institutions located both in a destination country and transnationally, is a possibility that needs to be theorized and explored. Migrant incorporation into a new land and transnational connections to a homeland or to dispersed networks of family, compatriots, or persons who share a religious or ethnic identity can occur at the same time and reinforce one another (2004:1003).

I tråd med Levitt og Glick Schiller (2004) er jeg opptatt av å undersøke hvordan *samtidigheten* håndteres i ulike kontekster av flyktingene. Samtidigheten trenger nødvendigvis ikke bare å dreie seg om en lokal – transnasjonal dimensjon, men også om håndtering av det samtidige i ulike kontekster i Tromsø.

Perspektiver anvendt i studier om ungdom

Økt migrasjon får også utslag i unges opplevelser og erfaringer i nye sosiale, kulturelle og materielle kontekster (jf. Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Dette betyr at det må utvikles nye begreper og åpnes opp for alternative måter å studere ungdomsliv på. Engebrigtsen og Fuglerud (2007) påpeker at ungdomstida, slik den oppfattes i Norge, er preget av en norsk/europeisk diskurs som bygger på ideer om modernitet, uavhengighet og individualisme. Disse tendensene vokste særlig fram i etterkrigstida. Ungdomstida er etter hvert blitt et selvforklarende begrep i vår kulturkrets. Prosesser knyttet til individualisering ligger til grunn for denne utviklinga. Det høymoderne samfunnet innebærer mer aktive og endrede identitetskonstruksjoner og tydelige identitetsuttrykk. Valg er overlatt til individer i mye større grad i dag enn tidligere (Giddens 1997; Heggen og Øia 2005). Dette innebærer økt fallhøyde på den ene siden, men åpner også opp for nye frigjøringsmuligheter med tanke på kjønn, klasse, identitet, tradisjonsbindinger og bosted på den andre (Heggen og Øia 2005).

Ny forskning viser imidlertid noen endringer i hvordan ungdom og ungdomstid kan forstås. Øia og Vestel (2014) viser med bakgrunn i å sammenligne data fra undersøkelsen Ung i Oslo fra 1996, 2006 og 2012, at ungdom har blitt mindre opprørske

og at generasjonskløfta har blitt betraktelig mindre. Forskerne har sett på endringer ved noen historiske utviklingstrekk siden etterkrigstida, i og med at framveksten av moderne ungdomskulturer og subkulturelle uttrykk skjedde i denne perioden. De argumenterer for at en del subkulturelle uttrykk har blitt mer akseptable. Musikk er et slikt uttrykk, som i større grad enn tidligere, henvender seg til unge så vel som til voksne. De hevder at det er lite dekkende å kalle ungdom for en opprørsk problemkategori, men at det har utviklet seg en mer positiv og 'dialogisk' relasjon mellom voksne og unge. I økende grad er ungdommene preget av at de er mer hjemme enn før, nære familierelasjoner er viktige, og blyghet og seksuell tilbakeholdenhet er ansett som positive verdier; altså en overordnet tendens til det forfatterne kaller skikkelighet. Endringene ansees som et resultat av at flere ulike prosesser har smeltet sammen i denne tidsperioden. Forfatterne framhever i denne sammenheng særlig den nye digitale teknologien som fullstendig har blitt integrert i voksnes og unges hverdagsliv i denne perioden (Øia og Vestel 2014).

Som nevnt kan det synes som om at mye av nyere teoriutvikling som også anvendes i studier av ungdom, i stor grad belyser både vestlig ungdomsliv og vestlige samfunn. Hvorvidt fokus på egne valgmuligheter, løsrivelse fra tidligere generasjoner og større individfokus er trekk som berører ungdomsliv også blant minoritetsungdom bosatt i vesten, er et spørsmål jeg tar opp i. Når ungdom med minoritetsbakgrunn studeres som gruppe, har fokus gjerne vært på tema som marginalisering og sosiale og kulturelle utfordringer som innvandrerungdommene møter. I deler av forskningen har fokus på de transnasjonale tilknytningene også vært sentrale (jf. Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Jeg argumenterer for at studier av innvandrerungdom bør kombinere ulike forståelser og teorier. Hvorvidt en bør anvende perspektiver brukt generelt i ungdomsforskning eller perspektiver hentet fra minoritetsforskningen er avhengig av de forskningsspørsmål man ønsker å få besvart. Selv vil jeg forsøke å integrere perspektiver både fra ungdomsforskning generelt så vel som perspektiver som er mer spesifikt rettet mot å forstå ungdomsliv blant ungdommer med flyktningbakgrunn. Det vil da være viktig å vise hvorvidt, og i så fall, hvordan perspektivene berører og overlapper hverandre.

Perspektiver i forskning om minoritetsungdom – fast eller flytende kultur?

Perspektivene som i forskninga av minoritetsungdom har blitt betegnet som 'styringsperspektivet' og 'kreativitetsperspektivet' har vært til hjelp for å forstå de sammensatte prosessene som de unge flyktingene er en del av (Prieur 2007; Lithman og Andersson 2005). Prieur viser gjennom det hun kaller for styringsperspektivet hvordan kulturforklaringer i en del studier blir styrende for hvordan man forstår innvandrerungdom. I tråd med Prieur påpeker Lithman og Andersson (2005) at tidligere forskning om minoritetsungdom, med særlig fokus på andregenerasjons innvandrere, har vektlagt at de unge befinner seg i posisjoner 'mellom to kulturer' (in-between-two-cultures). Litt forenklet forstås kultur i denne sammenhengen som verdier og tradisjoner i hjemland og mottakerland. Den grunnleggende forståelsen i denne forskninga er at minoritetsungdom befinner seg i mellomrommet mellom to posisjoner. Begreper som kulturkonflikter og doble identiteter har her blitt brukt, og ungdommene blir i stor grad beskrevet som ofre som 'faller mellom' to ulike kulturer, noe som innebærer at ungdommene må mestre store utfordringer og konfliktfylte krav (jf. Lithman og Andersson 2005). Denne forskninga konkluderer gjerne med at minoritetsungdom har behov for ekstra støtte og å bli tatt hensyn til, med den konsekvens at man samtidig fratrar ungdommene muligheten til å utnytte de evner de har og således påvirke sin egen skjebne (ibid).

Prieur (2007) hevder at Inger Lise Lien er en av de norske minoritetsforskere som vektlegger foreldregenerasjonens eller hjemlandets kultur for å forstå minoritetsungdom. Prieur påpeker at Lien refererer til 'pakistanske miljøer' og 'muslimske ungdommer' gjennom å koble disse ungdommenes liv til foreldrenes hjemlands kultur. I hennes beskrivelser kan for eksempel den 'etiopiske kulturen' eller 'muslimsk kultur' lett framstå som entydige og uforanderlige størrelser som er ilagt en særskilt betydning (Lien 1997). Det som tydeligvis er mindre diskutert innenfor denne tilnærmingen som Lien representerer, er *ulike* måter å være pakistansk eller muslimsk på (Prieur 2007).

Lithman og Andersson (2005) påpeker at det å forstå minoritetsungdom gjennom mikroprosesser og subkulturer synes å være fraværende i en slik 'mellom to kulturer' – tilnærming. I dagens europeiske innvandringskontekst, både i forskning og politikk, blir stadig det som kan omtales som 'pakken' av etnisk kultur satt fram som forklaringsmodell på marginalisering av minoritetsungdom (ibid). Dette bygger på en oppfatning om at verdier, tradisjoner og normer fra hjemlandet er uforenelig å kombinere med verdier, tradisjoner og normer i mottakerlandet. Perspektivet får dermed et negativt fokus knyttet til identitetsutforming, hvor det å tilpasse seg det nye på den ene siden og vedlikeholde det kjente på den andre siden, oppleves som problematisk. Mottakerlandet blir ut fra et slikt perspektiv assosiert med modernitet, muligheter, individuell frihet og framtidstro, mens avsenderlandet forbindes med dimensjoner som tradisjonelt, bakstreversk og umoderne (Lithman og Andersson 2005).

Som en kontrast til 'styringsperspektivet' eller 'mellom to kulturer' - tilnærminga som det også har blitt kalt, har forskning om minoritetsungdom i de siste tiårene utviklet perspektiver basert på en kulturforståelse der kultur er noe som kontinuerlig skapes. Dette perspektivet velger Prieur å kalle for kreativitetsperspektivet, og baseres på prosesser som har blitt omtalt som hybridisering og kulturell kreolisering. Begrepene har blitt brukt for å forstå kulturelle sammenblandinger, og kan knyttes til dette perspektivet. Både Ulf Hannerz (1992) og Thomas Hylland Eriksen (1994) har argumentert for relevansen av prosessorienterte perspektiver i forståelsen av hybridisering eller kreativitet. Et felles utgangspunkt for slike tilnærminger er tanken om at nye former og nytt meningsinnhold oppstår, når ulike uttrykk og praksiser blandes sammen (jf. Prieur 2004, 2007; Vestel 2003, 2004). Denne tilnærminga legger således til grunn at kulturelle uttrykk stadig er i bevegelse. Dette er også i tråd med en post-strukturalistisk kulturforståelse, hvor betydninger ansees å være usikre, skiftende, omstridte (contested) og således umulig å fastholde (Prieur 2004).

Et av de viktigste bidragene i forskning inspirert av kreativitetsperspektivet er kunnskap om økt kompleksitet i ungdomsliv og unges identiteter. Minoritetsungdom betraktes ut fra dette perspektivet som kulturelle *brikolører* eller entreprenører som krysser

kulturelle grenser (Andersson 2005). En brikolør kan beskrives som en som plukker opp ulike elementer og setter det sammen til noe nytt. I analysen av mitt materiale er Prieur (2004), Vestel (2003, 2004), Staunæs (2004) forskere som anvender slike hybridiserings- og kreativitetsperspektiver i sine analyser av minoritetsungdom.

Viggo Vestel (2003, 2004) anvender begrepet *kulturell elastisitet* for å vise hvordan det i flerkulturelle ungdomskontekster er viktig å finne en balanse mellom det å underkommunisere forskjeller og overkommunisere likheter for at samhandling mellom grupper med ulik bakgrunn skal fungere. Vestel (2003: 137) påpeker at:

[...] ved å legge mest vekt på likhet, samtidig som man både tolererer og til en viss grad verdsetter forskjeller uten å insistere på klare grenser, blir disse praksisene mest av alt preget av en langt utviklet elastisitet. For stor vekt på forskjeller vil true opplevelsen av fellesskap, mens for stor vekt på likhet vil undertrykke opplevelsen av forskjeller. I midten av disse ytterpunktene finner vi det elastiske.

Kritikk er også rettet mot kreativitetsperspektivet, blant annet at det i liten grad problematiserer identitetsmarkører som kjønn, etnisitet, klasse og generasjon (Lithman og Andersson 2005). Kreolisering innebærer at noe forhandles om, ved at noe legges til og noe faller bort og noe nytt blir konstruert. Men hva blir resultatet av det nye som skapes? Hvordan har forhandlingsprosessen og sammensmeltinga skjedd, og hva har det gått på bekostning av?

Prieur (2004) peker videre på at betydninga av sosialisering gjennom familien kan komme i bakgrunnen i en slik kreativitetstenkning. I dette perspektivet blir det flyktige og omskiftelige ved kulturer fremhevet, til fordel for det trege og stabile. Prieur (2007: 44) påpeker at «forholdet mellom en kulturs faste og flyktige innhold er i vel så stor grad et empirisk som et teoretisk spørsmål. Det er også et empirisk spørsmål hvor tradisjonsbundne eller nyskapende de unge etterkommerne av innvandrere faktisk er». Prieur (2007) presiserer at det å være bundet til tradisjon kan slå sterkere ut på noen områder enn andre. Ekteskapsinngåelse er for eksempel et felt der tradisjonsbindinga gjerne står sterkt, mens overfor musikkformer står den ofte langt svakere. Tradisjonsbindinga er også ulik i de forskjellige livsfasene, hvor den som oftest er

svakere i ungdomstida enn i senere livsfaser. Perspektivet kritiseres videre for ikke å problematisere kjønn og klasse i stor nok grad (Prieur 2007). Prieur trekker fram sin egen forskning relatert til kjønn, hvor hun påpeker at forankring i de tradisjonelle familieverdiene danner en kontinuitet hos de fleste jentene, mens guttene kobles av denne forankringa i perioder i ungdomstida. Perspektivet kritiseres også for manglende refleksjon omkring klassespørsmål, ved at det er mer relevant å anvende perspektivet på en kulturell elite, enn på grupper som er svakere stilt. Prieur (2007) viser at kritikken av perspektivet også har fokusert på at det bidrar til en idyllisering av marginale posisjoner som minoritetsungdom kan være i (jf. Andersson 2003). Tendensen har vært å bruke begreper som kreativitet og andre positive termer gjennom å hylle det nye, mens faren er at spenninger og motsetninger som minoritetsungdom lever under ikke blir fanget opp, slik (Prieur 2007) selv påpeker. Å studere unge flyktninger med relativt kort botid i lys av kreoliserings- og hybridiseringsperspektiver vil gi andre forståelser enn om man bruker perspektivene anvendt på unge med innvandrerbakgrunn som er født i Norge. I mitt materiale vil det være nødvendig å nyansere og å kontekstualisere analysene både gjennom styrings- og kreativitetsperspektivet.

Ungdom, aktør- og strukturperspektiver

Unge med minoritetsbakgrunn generelt, men særlig blant personer med flyktningbakgrunn, blir i mange kontekster vurdert som marginaliserte, både økonomisk og sosialt. Dette bildet blir skapt både i forskning på feltet, men særlig i mediene. Lindstad og Fjeldstad (2005) viser at media i stor grad har negative vinklinger i sine framstillinger av innvandrere. Prieur (2004) påpeker at det å beskrive og analysere forhold i innvandrerbefolkninga som marginale og problematiske, spiller på velferdsstatens generelle bekymring for denne gruppa. Imidlertid blir slike beskrivelser utfordret og nyansert i forskningslitteraturen. Ett av mine bidrag er ytterligere å destabilisere, men også nyansere bildet av unge med flyktningbakgrunn som marginaliserte. 'Marginale posisjoner' så vel som 'ressursposisjoner' er empiriske spørsmål og må undersøkes og analyseres i konkrete kontekster. Dette gjør jeg blant annet gjennom å gå nærmere inn på hvordan ungdommene argumenterer for de valg og

beslutninger de tar, og på hvilke områder de har kunnskap og handlingsrom til å ta beslutninger.

Strukturasjonsteori og aktørens valgmuligheter – Giddens og Barth

Anthony Giddens' begrep om den kyndige aktør, som er et viktig begrep i hans strukturasjonsteori, kan bidra til å analysere forhold knyttet til handlingsmuligheter og valg. Strukturasjonsteorien dreier seg om å overskride det mye omdiskuterte skillet mellom aktørorienterte og strukturorienterte retninger (Giddens 1984). Giddens (1984) hevder at det analytisk sett ikke finnes aktører uten muliggjørende strukturer. Samtidig finnes det ingen strukturer uten handlende aktører som anvender, reproduserer og endrer strukturene. Giddens påpeker at det er gjennom den sosiale strukturen at aktørene er frie, kreative og fornuftige og tilegner seg handlingskompetanse. Aktørene trekker på de overindividuelle sosiale strukturene som virker som mulighetsbetingelser for aktørenes handlinger (Giddens 1984). Aktørene besitter kyndighet som viser til at de har kunnskap om situasjoner de befinner seg i. De har samtidig handlingskapasitet, som innebærer at aktørene kan påvirke og endre handlinger og situasjoner. Giddens påpeker at den praktiske kunnskapen som aktørene besitter og som de tar med seg i daglige møter og situasjoner, er den sentrale:

As social actors, all human beings are highly learned in respect of knowledge which they possess, and apply, in the production and reproduction, of day to day social encounters; the vast bulk of such knowledge is practical rather than theoretical in character (Giddens 1984: 22).

I motsetning til struktur- og systemteorier der aktøren er bærer av strukturen og der den fungerer som noe ytre, er aktørens vilje og kyndighet vesentlig. Strukturen er ikke en ytre begrensning, men noe som aktøren selv er med på å forme gjennom sine aktiviteter og handlinger (Giddens 1984).

I diskusjonen av Giddens aktørforståelse, er det passende å trekke inn Fredrik Barths aktørforståelse (Barth 1994). Barth betrakter aktører som posisjonerte med ulike utgangspunkt i blant annet kjønn, alder, utdanning og erfaringer som bidrar til måten vi konstruerer vår virkelighet på. Han påpeker at det er gjennom sosiale analyser at man

kan få fram hvordan aktørene tar beslutninger og handler. Den generative modellen som Barth har utviklet «ser samfunnet som et aggregat av mennesker som utøver *valg* mens de er under innflytelse av visse begrensninger og incentiver» (Barth 1994: 33). Prosessanalytiske modeller må kunne vise hvorfor mennesker på et sted og i en situasjon velger og handler som de gjør, ut fra sine verdier og forståelser og de mulighetene og begrensningene de ser i øyeblikket (1994: 14). Barth påpeker at vi bør observere «tilfeller av menneskelig atferd», og legger vekt på at man da må belyse hvilke muligheter og begrensninger som ligger til grunn for de valg som tas (1994: 34). Thomas Hylland Eriksen (2013: 9) sammenfatter Barths forskning når han sier at «Barth [er] nemlig først og fremst interessert i sosiale prosesser slik de settes i gang av konkrete personer som gjør det beste ut av sin situasjon, gitt begrensningene og mulighetene som gis av omstendighetene». Begrensningene og mulighetene definerer sosiale situasjoner. For å få en forståelse for hva som ligger til grunn for sosialt liv, er det ifølge Barth nyttig å undersøke hvordan sosiale mønstre blir frambrakt gjennom samhandlingsprosesser. Implikasjonene av den generative prosessanalysen dreier seg om at det er selve bevegelsen som skal studeres i det sosiale liv, og ikke den stivnede formen. Den sosiale formen er avhengig av kontinuerlig å bli vedlikeholdt av målrettet samhandling (Hylland Eriksen 2013:126). I analyser av informantene som kyndige aktører og i situasjoner der valg utøves, trekker jeg dermed veksler på både Barths og Giddens' tankegodt.

Kritikk av Giddens' aktør- og strukturbegrep

Én av grunnene til at det kan være utfordrende å anvende Giddens' aktørstrukturforståelse, synliggjøres i kritikken som er kommet opp. I følge Aakvaag (2008: 144) fremstår Giddens sin strukturasjonsteori som noe anstrengt «optimistisk» og «positiv». Aakvaag hevder videre at strukturasjonsteorien ikke tar inn over seg tregheten og motstanden i sosialt liv, som blant annet innebærer aktørers møter med institusjoner som stat, utdanningssystemer og marked. Med andre ord; i mange tilfeller er strukturene i større grad *begrensende*, mer enn *muliggjørende*. Dette vil være forhold som særlig kan berøre unge med minoritetsbakgrunn. En annen kritikk mot Giddens' aktørbegrep handler om hvordan skjevfordeling av ressurser og makt bidrar til ulikhet mellom grupper og individer. Videre hevdes det i kritikken at teorien mangler substans, og at

den er vanskelig å anvende på empiriske studier (Aakvaag 2008; Kaspersen 2001). Slik jeg ser det inkluderer Barth (1994) i større grad enn Giddens et perspektiv som eksplisitt tar inn over seg aktørens posisjonering, som i noen tilfeller bidrar til begrensninger. Barth er opptatt av at blant annet kjønn, etnisitet og alder bidrar til at aktører er *ulikt* posisjonerte, med de konsekvenser for makt, innflytelse og strukturelle begrensninger dette måtte innebære.

Ovennevnte kritikk har implikasjoner for måten jeg velger å anvende ei slik tilnærming. I min studie tar jeg sikte på å anvende Giddens og Barth for å forstå Tromsøbosatte ungdommer med flyktningsbakgrunn og deres ulike former for deltakelse, praksiser og handlinger. I den forbindelse vil jeg undersøke hvorvidt og i så fall på hvilke måter kyndighet og kapasitet gjør flyktningsungdommene til kompetente aktører, og ikke ofre som blir hjelpeløse i møte med ytre omstendigheter (Aakvaag 2008). Anvendelse av et slikt aktørperspektiv kan blant annet bidra til å utfordre og nyansere oppfatninger og forståelser som eksisterer av unge med flyktningsbakgrunn som marginaliserte.

De sosiale strukturene ansees som tett sammenvevde med aktørens handlinger både hos Barth og Giddens. Jeg vil gjennom mine analyser vise på hvilke måter og i hvilke kontekster de unge vekselvis trekker på og selv former slike sosiale strukturer. Er det slik at vanskelige, ubehagelige og ambivalente forhold som en del unge med flyktningsbakgrunn møter i et nytt samfunn eller bærer med seg, i hovedsak kan knyttes til begrensninger og sterke strukturelle forhold, mens de positive forholdene knyttes an til aktørens kyndighet?

Med utgangspunkt i Giddens' forståelse av aktører som kyndige og kompetente, ønsker jeg også å studere hvordan informantene vedlikeholder transnasjonale relasjoner ved hjelp av kommunikasjonsteknologi. I spørsmål om informantenes utdanningsvisjoner, flytting og migrasjon vil jeg undersøke hvilken form for kyndighet som vektlegges, og hvilke muligheter og begrensninger aktørene må ta hensyn til. Jeg er også klar over at Giddens' perspektiver vil være utilstrekkelige for å belyse en del av de andre forholdene

som jeg berører i analysene. Her vil en rekke andre teoretiske begreper og perspektiver komme til nytte, avhengig av tematikken som diskuteres.

Nyansering av inkludering og ekskludering

Migrasjonsforskere, enten de anvender aktør- eller strukturorienterte perspektiver eller ikke, er ofte opptatt av migranters erfaring med inkludering og ekskludering. Thomas Hylland Eriksen (2007) legger i denne sammenheng vekt på at *kompleksitet* må legges som et premiss for forskning på ekskludering og inkludering i relasjoner mellom minoritet og majoritet. I artikkelen Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions? spør han: «What are the criteria for exclusion and inclusion in a given social environment?» (ibid:1056). For å kunne svare på dette må det avdekkes hvilke former og mekanismer for ekskludering og inkludering som praktiseres, hevder han. På den ene siden må man spørre om ekskludering av minoriteter skjer på arbeids- eller boligmarkedet eller i utdanningssystemet, og i så fall på grunnlag av hudfarge, etnisitet, religion, for lite kompetanse i majoritetsspråket eller annet? På den andre siden må man finne ut hva det er som skaper inkludering i minoritetsgrupper, og i hvor stor grad fellesskap i slike grupper dekker migrantenes egne behov for integrering, uten at dette nødvendigvis innebærer å være fullt integrert i samfunnet for øvrig. For å vise disse to sidene ved integrering anvender Hylland Eriksen Tønnies' begreper om samfunn (Gesellschaft) og fellesskap (Gemeinschaft), og påpeker at man kan være fullt medlem av et samfunn, uten å være medlem av et fellesskap. Med andre ord; man kan være medlem av et samfunn uten å være medlem av majoritetens fellesskap og motsatt. Medlemmer i minoritetsgrupper kan selv ha ulike syn på og idealer omkring egen integrering i det samfunnet eller på det stedet de bor. Siden en stor andel migranter deltar i transnasjonale nettverk, kan nasjonalstaten de er bosatt i oppleves som et mindre relevant sosialt fellesskap.

It should be noted that it is not necessarily in the interest of minorities to become 'integrated'. Some opt for the highest possible degree of autonomy, while others thrive through transnational networks where the nation-state in which they reside is largely irrelevant. Moreover, I have suggested a simple contrast between chosen and enforced processes of inclusion and exclusion. (Hylland Eriksen 2007: 1062).

En annen dimensjon ved kompleksitet handler om distinksjonen mellom kulturelle og sosiale aspekter «By cultural I mean symbolic universes of mutual intelligibility and shared references; while the social refers to activities, statuses (roles) and institutions» (ibid:1062). Hylland Eriksen viser til et eksempel fra sine egne studier i Mauritius og Trinidad. Dette er øysamfunn som er preget av en sterk kulturell sammenbinding gjennom at befolkninga har samme språk, *samtidig* som den etniske segregeringa er sterk. Hylland Eriksen sier videre at typisk for vesteuropeiske samfunn i dag, er at den kulturelle integrasjonen er svak mens den sosiale er sterk. Et eksempel er at holdninger og praksiser relatert til religion og kjønn har stor variasjon, mens sosial integrasjon rettet mot prosesser som dreier seg om 'Gesellschaft', er rimelig høy. En slik distinksjon må imidlertid nyanseres. Det er derfor viktig å studere hvordan unge med flyktning- eller annen innvandrerbakgrunn kan være integrert i institusjoner som norsk skole- og utdanningssystem samtidig som de også kan bli delvis ekskludert fra andre områder i storsamfunnet, som for eksempel i arbeidsmarkedet etter avsluttet skolegang.

For å oppsummere de ulike dimensjonene, påpeker Hylland Eriksen (2007) at det trengs en egen eller spesiell forskningsmetodologi i studiet av minoritets-majoritetsrelasjoner. Dette innebærer blant annet at man ikke tar for gitt eller overser at det eksisterer etniske og religiøse fellesskap, men heller tar inn over seg at slike fellesskap kan ha ulik eller ingen relevans for de personer som inngår i dem. Kulturelle og sosiale dynamikker bør derfor studeres hver for seg, mener han, og legger til at man må inkludere både minoritet og majoritet i utforming av forskningsdesignet som omhandler migranter og minoritetsspørsmål (Hylland Eriksen 2007). Dette er også i tråd med Marianne Gullestad (2002; 2006) som i sin forskning har argumentert for at majoriteten i større grad må studeres som en del av 'innvandringsforskninga', for å forstå forhold mellom minoritet og majoritet. Dette er i tråd med de grep jeg selv har anvendt i dataproduksjonen i denne avhandlinga.

I min studie vil dimensjonene ved kompleksitet som er skissert overfor, være relevante på flere måter. Det vil være interessant å studere på hvilken måte informantene uttrykker

seg om de arenaene eller de fellesskapene de deltar og ikke deltar i. I hvilke sammenhenger og på hvilke arenaer opplever de inkludering? I hvilke sammenhenger kan ikke-deltakelse forstås gjennom det som Hanne Kavli (2007) omtaler som selvvalgt utenforskap eller opplevd utenforskap. Kompleksiteten i slike prosesser kan utvides gjennom å få fram stedlige betydninger. Er det noe spesifikt med Tromsø som gjør at kulturelle og sosiale dynamikker får særlige betydninger nettopp her? Er det noen særskilte aspekter ved steder i Tromsø, sosiale situasjoner eller relasjoner som får fram forhold som belyser inkludering eller ekskludering?

Som en dimensjon i inkluderings- og ekskluderingsprosesser, er Inger Haugens perspektiv om kontaktavgrensning og det hun kaller for forvaltning av utilgjengelighet relevant å presentere her (Haugen 1978). Hun har studert et bomiljø i en drabantby i Oslo på 1970-tallet og analysert måter for kontaktavgrensning mellom naboer. Dette gjaldt særlig kvinners situasjon, ettersom de var mye hjemme på dagtid. Haugen anvender i denne analysen formuleringa forvaltning av utilgjengelighet fordi det «sier noe om samværstrekk som ellers lett faller utenfor synsfeltet» (Haugen 1978:405). Haugen er opptatt av hvordan aktørene uttrykker tilgjengelighet eller utilgjengelighet gjennom tegn og handlinger i dette bomiljøet. Dette skjer, skriver Haugen, blant annet gjennom «stemmebruk, kroppsholdning, ansiktsuttrykk og plassering i forhold til dører og inventar» (1978: 409). Haugen påpeker at «utilgjengelighet kan ses som en ressurs det under bestemte vilkår er verdifullt å ha adgang til» (Haugen 1978:410). Mens Haugens analyse knyttes an til svært konkrete sosiale situasjoner i en gitt lokalitet, vil jeg forsøke å anvende perspektivet for å avdekke situasjoner som ungdommene deltar i, der forvaltning av tilgjengelighet og utilgjengelighet kommer til uttrykk på forskjellige måter.

Innlemmelse i sosiale fellesskap

Komplekse forhold knyttet til prosesser som ekskludering og inkludering (jf. Hylland Eriksen 2007), samt Haugens perspektiv på forvaltning av utilgjengelighet, kan ses i sammenheng med Cato Wadels forståelse av innlemmelse som et prosessuelt og relasjonelt begrep i samfunnsvitenskapen (Wadel 2008). Han påpeker at

innlemmelser er antakelig den mest grunnleggende samhandlingsform vi har for å skape relasjoner, grupper, samfunn og kultur. Hver gang vi etablerer og vedlikeholder en mellommenneskelig relasjon til en annen person, kan vi sies å foreta en innlemmelse (2008: 238).

Wadel påpeker at innlemmelse ikke er et ord vi bruker i dagligtalen, men at vi har mange begreper som viser til innlemmelse i det daglige språket vårt. Å anerkjenne, vise omtanke, vise omsorg og å samarbeide er eksempler på slike. I dette inngår det at man blir enige om hva man skal være for hverandre. For å opprettholde relasjoner i mellommenneskelige relasjoner er det et fellestrekk at det knyttes visse rettigheter og plikter til relasjonen. Et annet er at det foregår samhandling. «Innlemmelse dreier seg om samhandling som kjennetegnes ved å være inkluderende, skape tilhørighet og skape fellesskap» (Wadel 2008: 243). Videre påpeker han at «rammene for mellommenneskelige relasjoner er gjensidige rettigheter og plikter og at samhandlingen spilles ut innen disse rammer» (ibid). Gjennom livsløpet innlemmes vi i ulike fellesskap; ved fødselen både i familien og som borger i landet vi er født, videre som elever i skole, deretter som studenter i utdanningsinstitusjoner og etter hvert som deltakere i et arbeidsliv. Dette er livsløpsinnlemmelser som kan betegnes som vedvarende endringer.

Wadel (2008:242) påpeker at

innlemmelse finner grunnleggende sted på to ulike, men komplementære måter som vi kan betegne som henholdsvis symmetriske, det vil si de innlemmede imellom, og asymmetriske, det vil si ved hjelp av 'foresatte' for innlemmelsesprosessen.

De asymmetriske innlemmelsesprosesser finner sted gjennom det Wadel kaller for 'innlemmelsesagenter'. Innlemmelsesagentene står i en overordnet hjelperolle i møte med dem som skal innlemmes. I de asymmetriske innlemmelsesprosessene er innlemmelse lett å observere, argumenterer Wadel, i motsetning til i de symmetriske der etablering av relasjoner 'forblir «skjult» sosialt arbeid og «taus» kunnskap' (ibid:238).

Innlemmelse innebærer å etablere samhandling til medmennesker som på et eller annet felt er i samme situasjon som en selv. Og det er forståelsen av 'samme situasjon' som preger samhandlingen og de sosiale relasjoner som utvikles ut fra samhandling i form av innlemmelse. (Wadel 2008: 247).

Wadels innlemmelsesbegrep kan være nyttig for å forstå de relasjoner som etableres og vedlikeholdes i mitt materiale. I hvilke situasjoner, kontekster og relasjoner er ungdommenes handlinger innlemmelser, og i hvilke kontekster er det innlemmelsesagenter som hjelper til? Oppstår det maktrelasjoner i de asymmetriske innlemmelsesprosessene? Eller, blir asymmetriske innlemmelsesprosesser akseptert når de skjer?

Kulturell reproduksjon i migrasjonsprosesser

Med utgangspunkt i en forståelse av nyere migrasjonsforskning der ungdom ses i sammenheng med transnasjonale prosesser (jf. Olwig, Gilliam og Valentin 2005), er jeg opptatt av hvordan erfaringer, kunnskap, verdier håndteres og spilles ut i møte med nye kulturelle og sosiale kontekster eller et nytt samfunn. For å gripe fatt i hvordan disse aspektene vedlikeholdes og endres i migrasjonsprosesser som informantene inngår i, er jeg som nevnt i innledningen inspirert av Ingrid Rudies (1995) begrep *kulturell reproduksjon* (Rudie 1995). Kulturell reproduksjon defineres som «en prosess over tid, som rommer både endring og kontinuitet» (Rudie 1995:53). Prosessen innebærer «kulturell reproduksjon ut fra hvordan det individuelle livsløp transporterer kulturelt materiale gjennom tid» (ibid:56). Utfordringen i den kulturelle reproduksjonen, påpeker Rudie, er «å komme på sporet av de mekanismene som befordrer treghet eller kontinuitet i en sosial og kulturell prosess som også er full av dramatisk endring» (ibid). Ut fra Rudies analyser dreier kulturelt materiale seg både om praksiser, kunnskap og verdier som innebærer sosiale og kulturelle fortolkninger som tilegnes i samspill med andre i lokale kontekster. Rudie er opptatt av å studere forholdet mellom livsløpet som fortelling og livsløpet som en bred strøm av erfaringer. Hun viser til at kunnskap produseres og transformeres gjennom livsløpet og framstår i diskursive og praktiske former. Hvordan kunnskap endres i en adaptiv prosess, er det essensielle i kulturell reproduksjon, mener Rudie (1995:56). Likeledes er hun opptatt av hvordan den individuelle kunnskapen utfordres i møte med samfunnsmessige informasjonsprosesser (ibid).

Empirisk sett er det store ulikheter mellom Rudies studier og min studie. Begge studiene er etnografiske, men mine informanter er unge kvinner og menn som har migrert mellom land som oppleves svært forskjellig. De har i tillegg kort botid på det nye stedet. I disse ungdommenes liv har det ikke skjedd endringer over lang tid, men derimot voldsomme omveltninger på ekstremt kort tid, både kulturelt og sosialt. Rudie på sin side studerte kvinner tilhørende flere generasjoner på landsbygda i Malaysia over to feltarbeidsperioder; det første på midten av 1960-tallet, den andre på midten av 1980-tallet. I Rudies studie vektlegges endringer og stabilitet mellom generasjonene der et analytisk fokus på livsløp er sentralt. I min studie derimot vil jeg forsøke å få fram hvorvidt man ved hjelp av begrepet kulturell reproduksjon kan analysere endring og stabilitet, og hvordan et slikt analytisk grep kan få fram hvordan unge migranter skaper sammenheng i sin tilværelse med utgangspunkt i Tromsø. Tromsø representerer for dem et møte med nye sosiale, kulturelle og materielle kontekster. Min studie dreier seg dermed om en fase i livsløpet som kan betegnes som en migrasjonsprosess. Rudie kunne observere stabilitet og endring gjennom analyser av data fra tradisjonelle antropologiske feltarbeid der deltagende observasjon står sentralt. Forståelsen av kulturell reproduksjon i min studie vil i stedet begrense seg til analyser av samhandlingsdata basert på deltakende observasjon og intervjuer produsert over en toårsperiode. Jeg er særlig opptatt av å få fram hvordan det kulturelle materialet, altså praksiser, kunnskap og verdier, så vel som erfaringer, endres eller vedlikeholdes i de ulike relasjonene og situasjonene som informantene inngår i. Rudies begreper om kulturell reproduksjon og kulturelt materiale kan være til hjelp for å avdekke hvilke forhold i livene til informantene som oppleves og beskrives som samtidige, altså forhold som skal ivaretas både i lokale og transnasjonale kontekster.

Betydninger av kjønn

Skal en få innsikt i hvordan ungdom med migrasjonsbakgrunn skaper sammenheng i sin tilværelse kan betydninger av kjønn være viktig. Hanne Haavind (2000:7) hevder at et kjønnsperspektiv bidrar til å få fram hvordan mennesker blir og er kvinner og menn både for seg selv, for hverandre, og på hvilke måter og for hvilke formål dette gjøres relevant i deres liv. Haavind er opptatt av analyser av kjønn i samspill, og disse har utgangspunkt

i ulike forforståelser. En grunnleggende idé er at kjønn spilles ut mellom mennesker i konkrete kontekster, heller enn noe fast (Haavind 2000).

Dorthe Staunæs (2004:38) kritiserer forskning av flerkulturelle forhold og innvandring for å være opptatt av enten etnisitet eller kjønn. Forskninga ser ut til å mangle kunnskap om kategoriernes samspill med hverandre på subjektnivået. I etnisitetsforskningas dekonstruksjoner av 'den andre' er kjønn knapt i fokus. Mens etnisitet differensieres og problematiseres i innvandrerforskninga, opprettholdes denne forskninga, ifølge Staunæs, en binær og lukket forståelse av kjønn (ibid). Kjønn analyseres i migrasjonsforskninga ofte gjennom grove begreper som mannlig/kvinnelig, gutt/jente, maskulin/feminin. Staunæs' forskning tar utgangspunkt i et multietnisk skolemiljø i en dansk skoleklasse, der hun viser hvordan sosiale kategorier som kjønn og etnisitet ikke er noe man er, men noe man blir gjennom daglige handlinger. Hun argumenterer for at sosiale kategorier er redskaper vi anvender for å sortere, atskille, inkludere og ekskludere, over- og underordne ulike mellommenneskelige relasjoner. Kjønn, alder, generasjon og religion blir dermed gjerne redusert til variabler som blir frosset fast og resulterer i en essensialisering. Ut fra denne tilnærminga blir for eksempel det å være tyrkisk jente noe man er til enhver tid som grunnleggende identitet som henger ved i alle sosiale kontekster. Staunæs (2004:60) argumenterer derimot for en tankegang der man tenker seg at «sosiale kategorier [er] ikke konstante variable, men derimod konstruksjoner hvis indhold og betydning prinsipielt er flydende» I hennes studie er det flere kategorier som konstrueres, utfordres og endres. Hun ønsker ikke å fremstille skoleelevene i sin studie i kategoriene som 'skater', 'ludder' og 'andregenerasjons innvandrer', som er betegnelser som ungdommene bruker om hverandre, men har derimot til hensikt å vise hvordan sosiale kategorier blir til ved at de forskyves og spesifiseres. Dette innebærer, slik jeg tolker henne, en vektlegging av å forstå kjønn i lys av de ulike situasjonene som unge med minoritetsbakgrunn opptrer i. I mitt materiale kan Staunæs' tenkning være nyttig for å få fram hvordan de sosiale kategoriene skapes og endres i de ulike kontekster som flyktingene i mitt materiale befinner seg i.

Annick Prieur (2004) er også opptatt av betydninger av kjønn blant minoritetsungdommer. Innvandrerjenter blir knyttet til tradisjoner og praksiser der etnisk tilhørighet og religion har betydning, i større grad enn gutter med innvandrerbakgrunn (ibid). Oppfordringa til å vise forskjellighet i det offentlige rom reduseres til milde og uskyldige populærkulturelle uttrykk som mat og musikk, mens det tas avstand fra kulturelt betingede forskjeller knyttet til kjønn, særlig i den offentlige diskursen (Prieur 2004: 47). Dette kan være temaer relatert til for eksempel bekledning og omskjæring av jenter. Prieur (2004: 48) påpeker at:

kjønnsesifikke uttrykk blir markører for etnisitet, både i en personlig identitetskonstruksjon og for omgivelsene, som ikke alltid leser tegnene slik de var intendert. Etnisitet uttrykkes i spesielle måter å være mann eller kvinne på, i kjønnsesifikke praksisformer og dypt kroppsliggjorte væremåter, i klesdrakt, holdninger og verdier.

Kjønn vil sammen med etnisk opprinnelse utvikles avhengig av geografisk sted, sosial posisjon i det nye samfunnet og andre individuelle forhold (Prieur 2004). Jeg vil i mine analyser undersøke hvordan kjønn kommer til uttrykk og får betydninger gjennom informantenes erfaringer særlig knyttet til deres bevegelser i byrommet, klesmåter, deltakelse i organiserte aktiviteter, teknologibruk og i de transnasjonale relasjonene.

Sted og byrom

Mye litteratur om sted og globalisering påpeker at steder i større grad enn tidligere får mindre betydning for folk. Både Bauman (2001) og Giddens (1997) argumenterer blant annet for slike synspunkt. Bak denne forståelsen ligger det at mening 'løftes ut av stedet'. Begreper som de-territorialisering, av-lokalisering og frikopling fra steder har vært anvendt for å beskrive slike tilstander. Migranter opplever stedstilhørighet og fellesskap på ett eller flere steder, men ofte på ulike måter. Med en slik forståelse som bakteppe vil jeg undersøke i hvilke sammenhenger mening løftes ut av det stedlige, og i hvilke kontekster stedet har betydning.

Trond Thuen (2003) er opptatt av i hvilke situasjoner stedstilknytning gjøres relevant for hvordan folk samhandler med hverandre. I mitt materiale vil ei slik problemstilling

være sentral. Videre påpeker Thuen at den romlige dimensjonen ved tilværelsen blir særlig påtrengende for individer som stadig skifter oppholdssted, fordi det midlertidige stedet har en annen signifikans enn det faste stedet de gjerne tidligere har oppholdt seg på. Han nevner blant annet at dette gjelder for grupper som flyktninger, nomader og arbeidsinnvandrere. Sammenlignet med fastboende markerer migrantene en annerledeshet i sin relasjon til steder (Thuen 2003).

Thuen er inspirert av Arjun Appadurai (1996) og skillet mellom lokale samfunn og lokalitet. Mens lokale samfunn her forstås som fysisk lokaliserte steder, er locality «[...] primarily relational and contextual rather than as scalar or spatial» (Appadurai 1996:178). Thuen (2003) og Appadurai (1996) påpeker at dersom man forflytter fokuset fra fysiske lokaliteter til relasjoner, framstår lokalitetene ikke lenger som definerte og avgrensede. I stedet må de heller defineres ut fra den mening folk tilskriver dem. Sted får dermed forskjellige betydninger for ulike migranter. Brynhild Granås (2012:1) påpeker i denne sammenheng:

Stedsmeninger er sosiokulturelle størrelser i stadig bevegelse med mennesker gjennom deres livsløp, med nye bevegelsesmønstre, med globale omveltninger i politikk og økonomi og med teknologiske overskridelser. Fysisk infrastruktur, klima, geografisk beliggenhet og naturformasjoner betinger også stedsmeninger.

Inspirert av Doreen Massey påpeker Granås at «ethvert sted er [...] alltid noe for noen og noe annet for andre, og vil være gjenstand for forhandlinger, forbundet med ulike interesser, erfaringer og forventninger» (Granås 2012:1). Trond Thuen (2003) påpeker at migranternes stedsmeninger videre kan sies å konstrueres i lys av på den ene siden deres tilhørighet til det tapte stedet som for noen tilhører fortida, og den (foreløpig) manglende tilhørigheten til ens fremmede bosted på den andre siden. Til tross for det bruddet som avstand og grenser skaper, etablerer noen sitt hjemsted på det nye stedet «ved å ta med seg kulturelle ingredienser som symboler på en kontinuitet» (Thuen 2003:15). Slik skaper migrasjon forstått som bevegelser mellom steder refleksjoner og endrede betydninger av sted.

Doreen Massey (1991, 1997) vektlegger betydninga av relasjoner mellom steder, og at steder ikke kan betraktes som lukkede og avgrensede. Steder, argumenterer hun, er åpne møteplasser, og kan beskrives som punkter som er knyttet sammen med hverandre på ulike måter. Steder er ikke konstante eller ubevegelige, men inngår i stadige prosesser det forhandles om og som konstrueres og rekonstrueres. Massey (1991:28) fastslår at «if it is now recognised that people have multiple identities then the same point can be made in relation to places». Det finnes med andre ord ikke en eller to oppfatninger om et sted, men utallige. Masseys begrep «a global sense of place», en global stedsoppfatning eller stedsfølelse (1991, 1997) har til hensikt å muliggjøre analytisk en mer utadvendt stedsfølelse «som inkluderer en bevissthet om sin forbindelse med den mer omfattende verden, som på en positiv måte integrerer det globale og lokale» (1997:316). I min studie kan Masseys begrep om ‘en global stedsoppfatning’ være nyttig for å diskutere hvordan flyktingene betrakter og opplever Tromsø, sett i relasjon til stedet de vokste opp på og til relasjoner og forestillinger om andre steder i verden.

Ingrid Rudie (2008) gjør også sted relevant, og er opptatt av det lokale, og av det hun betegner som det stedsbundne. Rudie tenker om rom og dets analytiske status på to måter. «Det kan enten behandles som et bakteppe for kultur, eller som en meddeterminant i produksjonen av kultur» (Rudie 2008: 82). I den første forståelsen blir rommet en scene hvor rollespill, ritualer og transaksjoner utspiller seg. I den andre forståelsen får rommet en analytisk forrang, fordi romlige dimensjoner må ses i tett samspill med menneskelige aktiviteter, herav begrepet erfaringsrom (Rudie 2008). Jeg vil undersøke hvorvidt de ulike forståelsene av rom, slik de blir skissert av Rudie, er relevante for å forstå hvilken betydning rommet har for de unge.

I en transnasjonal kontekst hvor migranter bosetter seg på steder som de i utgangspunktet ikke har hatt noe forhold til, kan Thuen (2003), Massey (1991, 1997) og Rudie (2008) sine perspektiver være relevante. Særlig vil de benyttes for å analysere hvordan unge flyktinger i Tromsø opplever sted og hvordan de skaper forestillinger om framtidige steder i lys av deres verdier, ambisjoner og relasjoner. Opplever de Tromsø som et ‘transittsted’, et sted som er knyttet til midlertidighet? Jeg er også opptatt

av hvordan steder, både Tromsø og andre steder i Norge og i verden for øvrig, endrer betydning over tid i lys av egne erfaringer, ny kunnskap og informasjon som informantene stadig innhenter. En slik tilnærming er i tråd med både Massey (1991, 1997) og Rudie (2008) som begge tenker om sted som foranderlige og dynamiske, basert på folks posisjonering til enhver tid.

Avslutning

Som jeg har nevnt i kapittel én er samtidighet og midlertidighet to begreper som skal forsøke å bidra til å analysere de ulike kontekstene i lys av problemstillinga som dreier seg om å skape sammenheng i flyktingenes tilværelse. Mye tyder på at migrasjon og migrasjonsprosesser innebærer samtidighet og midlertidighet på samme tid. Mange forskere viser at gjennom migrasjon, vil migrantens relasjoner til hjemlandet og til andre steder vedlikeholdes og gjerne forsterkes av migranter i ulik grad og på forskjellige måter, heller enn å forvitres (Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc (1992); Levitt og Glick Schiller (2004); Olwig, Gilliam og Valentin (2005); Faist (2000); Vertovec (2004, 2006, 2009)). Jeg argumenterer for at det er nødvendig å studere stedlige dimensjoner for å forstå sammenhenger som de unge forsøker å skape i tilværelsen. Gjennom Massey (1991, 1997), Thuen (2003) og Rudie (2008) ønsker jeg å undersøke om sted har varierte betydninger i ulike kontekster, og om betydninger av steder må ses i sammenheng med andre steder. Sted har betydning for å forstå samtidige og midlertidige prosesser i de unges liv. Hvordan kulturell reproduksjon foregår gjennom de transnasjonale relasjonene (Rudie 1995), kan ha ulike betydninger for hvordan håndtering av det samtidige og det midlertidige foregår. Det samtidige må også studeres i de lokale kontekstene som ungdommene er involvert i. Gjennom dimensjoner ved inkludering og ekskludering (Hylland Eriksen 2007), har jeg trukket fram betydninger av innlemmelsesprosesser (Wadel 2008) i etablering av relasjoner og samhandling, og utilgjengelighetsperspektivet til Altern (1978). Ved å studere unge flyktinger i et aktørperspektiv (jf. Giddens 1984; Barth 1994) vil jeg analysere hvordan valg og handlingsmuligheter kan bidra til å styrke sammenhenger gjennom flyktingenes manøvrering av tilværelsen mellom det samtidige og det midlertidige.

3. METODISKE REFLEKSJONER: UTFORDRINGER OG MULIGHETER VED Å GJØRE EN ETNOGRAFISK STUDIE I EGEN BY

Innledning

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for ulike sider ved dataproduksjonen i studien. Fokuset har vært på hvordan flyktingene skaper sammenheng i sin tilværelse, med utgangspunkt i Tromsø som bosted. Jeg skal gjøre rede for hvilke metodiske valg jeg har gjort og begrunne de valgene jeg har tatt. I første del viser jeg prosessen rundt det å få tilgang til informanter og utfordringer knyttet til dette. Her vil jeg også gi en kort presentasjon av hovedinformantene i denne studien. For å produsere kunnskap om de problemstillingene som ble presentert i innledningskapitlet, har jeg valgt å anvende flere tilganger innen kvalitativ forskning. I hovedsak er grunnlaget for dataproduksjonen en kombinasjon av to typer data: 1) *Samtaledata* fra både en rekke intervjuer og fra mer uformelle samtaler med unge med flyktingbakgrunn og med ulike aktører som på en eller annen måte står i relasjon til dem. 2) *Deltakende observasjon* eller bare observasjoner der fokuset har vært på samhandlingsdata i sosiale situasjoner som ungdommene har deltatt i. En sentral del av dataproduksjonen ble etter hvert de tilfeldige møtene og sammentreffene med ungdommene i byrommet. Slike data har bidratt til å nyansere og komplettere innsikten i ungdommenes bruk av og bevegelser i Tromsø. Jeg har i tillegg brukt offentlige dokumenter, medieoppslag og statistikk som datamateriale.

Jeg vil også reflektere over hvordan og i hvilke situasjoner forskerrollen har blitt aktivisert, og diskuterer utfordringer ved å gjøre feltarbeid i en geografisk kontekst der både forsker og informanter lever og ferdes. Kapitlet problematiserer relasjoner mellom forsker og de utforskede, og begreper som brukes for å beskrive denne relasjonen. Siste del av kapitlet inneholder metodologiske refleksjoner knyttet til dataproduksjon i kvalitative studier mer generelt.

Refleksjon rundt metodevalg

Når jeg ønsker å forstå hvordan unge flyktninger skaper sammenheng i sin tilværelse, er gjentatte samtaler og intervjuer med informanter på forskjellige arenaer en måte å produsere data. Et slikt grep vil bidra til at studien får fram kunnskap til å forstå hvordan meningsskapning og det å skape sammenheng skjer prosessuelt over tid. I samtalene og i intervjuene med hovedinformantene var jeg opptatt av å diskutere temaer som både gjaldt fortid, nåtid og framtid. Forskersamtalen i tosomhet er i utgangspunktet styrt av forskeren. Den kan beskrives som en konstruert form for samhandling, der rollene er avklart i forkant. Min forkunnskap om unge flyktninger var at en del i denne gruppa har sterke opplevelser og erfaringer fra flukt og adskillelse fra nær familie. Jeg antok at dersom informantene ønsket eller hadde behov for å snakke om disse temaene, ville samtaleformen være mer passende, enn utvidete sosiale situasjoner med mange tilstede. Jeg har imidlertid truffet flere av dem i andre sammenhenger der deltakende observasjon har vært sentralt.

Siden forskningsspørsmålene i problemstillinga dreier seg om relasjoner, relasjonsdannelser og innholdet i relasjonene, er observasjons- og samhandlingsdata nyttig. For i større grad å forstå hva relasjoner dreier seg om, og for å få fram nyanser i samhandlingssituasjoner og relasjonelle forhold, har det dermed vært viktig å delta i sosiale situasjoner sammen med informantene. Jeg har fått mulighet til å delta i noen avgrensede sosiale arenaer. Det har i hovedsak vært i Flyktningguiden, et 'integreringsprosjekt' i regi av Tromsø Røde Kors og kommunen, samt hjemme hos noen av informantene. Å studere avgrensede sosiale arenaer er i tråd med Spradley og McCurdy (1972) som tidlig på syttitallet viste betydninga av å gjøre etnografiske feltarbeid blant annet i komplekse bysamfunn. I stedet for å ha en holistisk tilnærming for å forklare alle aspekter ved et samfunn, foreslo de heller å studere samhandling mellom folk gjennom å identifisere kulturelle scener og sosiale situasjoner. Fordelen med ei slik tilnærming er at det er mulig å følge personers bevegelser i ulike sosiale kontekster som strekkes utover i forskjellige lokaliteter og felter (jf. Grønhaug 1978).

Jeg vil også trekke fram tilfeldige møter i byrommet med hovedinformantene på ulike steder i Tromsø. Noen ganger har jeg møtt dem alene, andre ganger sammen med andre. De tilfeldige møtene har dermed gitt innsikt i noen av de relasjonene som hovedinformantene har inngått i. Disse møtene har bidratt til både å nyansere og bekrefte, men også til å produsere ny kunnskap om ungdommenes bruk av byrommet.

Flyktingguiden – arena for rekruttering av informanter

En interesse for ungdom og møter mellom ungdom, har i stor grad vært motivasjonen for å gå i gang med dette ph.d - prosjektet. Jeg hadde lyst til å studere hvorvidt relasjoner og samhandling mellom unge med ulik kulturell og nasjonal (etnisk) bakgrunn oppstår i Tromsø, og på hvilke måter etablering av kontakt eventuelt foregår. Hva er det som gjør at unge flyktinger opplever seg inkludert eller ekskludert i ulike sosiale sammenhenger, og hvordan skaper de sammenheng i sin tilværelse? Disse spørsmålene har vært sentrale helt fra startfasen i denne studien. Særlig reflekterte jeg over disse temaene i lys av at jeg selv noen år tidligere var guide i prosjektet Flyktingguiden.

Flyktingguiden i Tromsø har ulike typer aktiviteter. Den mest sentrale delen kan kalles relasjonsbasert, og foregår mellom 'guiden' og en person med flyktingbakgrunn. Guidene er gjerne personer med norsk bakgrunn, eventuelt andre med innvandrerbakgrunn som behersker norsk, og som har bodd ei tid i Norge. Prosjektet gjennomføres både i byer og på mindre steder i Norge (Valenta og Berg 2003). Det er satt opp rammer som både guide og flykting kan forholde seg til. Målet er at guide og flykting skal møtes ukentlig over en periode på (minst) ni måneder. Det arrangeres også fellesarrangementer i Flyktingguiden som kan være i form av grillturer i fjæra, skiturer, fjellturer, sosiale sammenkomster og fester i Røde Kors sine lokaler. Høsten 2005 gjorde jeg deltakende observasjon over en fem måneders periode under de sosiale sammenkomstene og festene i regi av dette prosjektet.

Da jeg var i oppstarten med feltarbeidet tidlig denne høsten, tok jeg kontakt med koordinatoren i Flyktingguiden for å få hjelp til å rekruttere informanter. For å komme i kontakt med flest mulig ungdommer som var deltakere i Flyktingguiden, både guider

og flyktninger, foreslo koordinator at vi kunne arrangere en fest i Røde Kors sine lokaler. På den ene siden var det en mulighet for meg til å presentere prosjektet mitt og forhåpentligvis rekruttere ungdommer som kunne være interessert i å delta i mitt prosjekt. På den andre siden kunne dette være et første initiativ til å få til månedlige sammenkomster mellom flyktninger og guider. Koordinator og jeg sendte ut rundt femti invitasjoner til ungdommer som var med i Flyktingguiden. I tillegg dro jeg til Voksenopplæringa og orienterte i fire klasser om festen, og inviterte alle som ville komme til 'en bli kjent'-fest. En del av dem som gikk på Voksenopplæringa, hadde tilknytning til Flyktingguiden. På festen presenterte jeg meg selv for alle som var til stede, og fortalte om min tilknytning til universitetet og at jeg ville gjøre en studie blant ungdom i Tromsø med flyktningsbakgrunn og guider i Flyktingguiden. Jeg informerte dermed at jeg kom til å være til stede på en del kvelder på liknede sammenkomster. Jeg hadde også med et kort notat skrevet på enkel norsk som jeg delte ut til dem som var til stede, slik at de skulle få mulighet til å få informasjon om prosjektet på denne måten også. Jeg valgte å snakke og skrive notatet på norsk, ettersom norsk var det eneste språket alle hadde en viss kjennskap til.

Både på denne første sammenkomsten og ved senere anledninger presenterte jeg meg og hva som var intensjonen ved min tilstedeværelse. Jeg gikk rundt og satte meg ved bordene og prata med ungdommene, både med guidene og med flyktingene. Noen av dem fikk jeg bedre kontakt med enn andre, og jeg fortalte mer om prosjektet mitt. Jeg vektla at dersom de ønsket å ta kontakt med meg for senere møter, var det fint. I kapittel seks vil jeg beskrive og analysere nærmere ulike forhold ved Flyktingguiden og utfordringer som er knyttet til et slikt prosjekt.

Utfordringer ved å få rekruttert informanter

Det er mange kriterier som ligger til grunn for å velge ut informanter. I planleggingsfasen av feltarbeidet ønsket jeg som tidligere nevnt å ha fokus både på ungdommer med norsk bakgrunn og med flyktningsbakgrunn. I den aller første fasen av feltarbeidet gikk jeg rundt i byrommet i Tromsø og observerte bevegelser og prøvde å oppdage sosiale mønstre blant ungdommer. På hvilke steder bevegde de seg på og

mellom, og til hvilke tidspunkt? Var de mange sammen og var det både unge menn og unge kvinner i byrommet? Jeg gikk utenfor og inne i kjøpesentre, og på biblioteket. Jeg gikk i gågata og observerte på hvilke steder ungdommer møttes eller bare hang rundt. Jeg hadde særlig fokus på ungdommer jeg antok hadde flyktningbakgrunn. I første omgang var det de synlige tegnene, som hudfarge og språk, og det at de ofte gikk flere sammen på dagtid, som gjorde at jeg antok at de hadde denne bakgrunnen. Ved en av mine runder i byen ved en kiosk i gågata sto et par unge menn, som jeg tok kontakt med. Den ene var særlig ivrig etter å prate, og i løpet av samtalen kom det fram at jeg var den første personen i Tromsø som hadde tatt kontakt med ham. Han virket overrasket, men glad. Han hadde flyktningbakgrunn, og hadde bodd i byen i flere år. Jeg fortalte litt om meg selv og at jeg skulle sette i gang med et prosjekt om ungdom i Tromsø, der unge med flyktningbakgrunn var sentrale. Jeg spurte om han var interessert i å møte meg for en ny samtale, og det var han. Jeg fikk hans telefonnummer. Det at jeg tok kontakt med ham på en så direkte måte, kunne ha bidratt til at han delvis misforsto min intensjon med å treffes flere ganger. Han ville gjerne at jeg skulle komme hjem til ham, men jeg foreslo at vi kunne møtes til en samtale på en kafe, på biblioteket eller et annet sted i byen i første omgang. Jeg opplevde etter hvert et visst ubehag i måten han tok kontakt på, da jeg ved flere anledninger traff ham tilfeldig i byen. En av disse gangene fortalte jeg at jeg hadde samboer, og ved en annen anledning så han meg og samboeren sammen i byen. Etter dette hørte jeg ikke noe fra ham og han svarte ikke da jeg prøvde å ta kontakt på telefon. Jeg opplevde at denne framgangsmåten for å få tilgang til informanter, ble for krevende og ubehagelig.

Kontakten med koordinator i Flyktningguiden ga meg tilgang til sammenkomstene og potensielle informanter. Dette var på sensommeren før en ny periode med flyktninger og guider skulle etableres. I utgangspunktet hadde jeg en intensjon om både å følge norske ungdommer og unge med flyktningbakgrunn. Tidlig i feltarbeidet endret jeg imidlertid fokuset og konsentrerte meg mest om flyktningungdommene. Under sammenkomstene der både guidene og flyktningene var invitert, var det nesten bare flyktninger til stede, og nesten bare unge menn. Det var heller ikke helt enkelt å rekruttere informanter med flyktningbakgrunn gjennom de sosiale arrangementene i

Flyktningguiden. Naturlig nok følte jeg en viss avstand mellom meg og ungdommene, særlig til de unge guttene. Selv om jeg prøvde å snakke om tema som de var opptatt av, virket det som at en god del av guttene ikke var så veldig interesserte. Jeg tror mange ikke helt forsto hva jeg gjorde der, og heller anså meg som en norsk guide. Ettersom det var få jenter til stede, var det ikke så mange jenter jeg kunne spørre om å delta. Jeg merket også at ubehaget jeg opplevde da jeg prøvde å rekruttere informanter i bysentrum, gjorde at jeg var mer restriktiv med å ta direkte kontakt. Som jeg kommer nærmere inn på nedenfor, ble det derfor litt tilfeldig hvordan jeg etter hvert kom i kontakt med de fire som skulle bli mine hovedinformanter.

Som et ledd i feltarbeidet har jeg vært i kontakt med flere personer som på en eller annen måte jobber med flyktninger. Koordinatoren av Flyktningguide-prosjektet kan betraktes som en døråpner som både har satt meg i kontakt med ungdommer og inkludert meg i Flyktningguidens arbeid, samt latt meg få mulighet til å være med å arrangere og å delta på de sosiale sammenkomstene i Flyktningguiden. Jeg har også gjennomført intervju med koordinatoren. Jeg har også hatt samtaler med andre ungdommer som er medlemmer i Røde Kors, og som har vært med på å arrangere sammenkomstene. Jeg har møtt ansatte i Flyktningtjenesten i Tromsø kommune, som jeg både har hatt noen samtaler og epostutvekslinger med. Informasjonen fra kommunen dreier seg om kommunens ansvarsområder overfor flyktninger og hvilke tilbud de har for denne gruppa. Flyktningtjenesten ga meg også konkret informasjon om antall flyktninger/familiegjenforente kommunen tar imot og informasjon om deres landbakgrunn. Under en 'Åpen dag' ved Voksenopplæringa har jeg videre hatt uformelle og tilfeldige samtaler med personer som jobber med idrett og inkludering av unge med innvandrerbakgrunn i Tromsø. Jeg har også vært innom InterInfo, et servicekontor drevet av Tromsø kommune særlig rettet mot innvandrerbefolkninga. Her snakket jeg med de ansatte om aktiviteter de tilbyr og hvorvidt flyktninger kommer innom kontoret.

Kort presentasjon av hovedinformanter

Ungdommene som er hovedinformanter i studien, har alle en eller annen tilknytning til Flyktningguiden og alle har flyktningbakgrunn. Jeg ønsket å komme i kontakt med ungdom av begge kjønn, og ønsket at de skulle være i slutten av tenårene. Selv om hovedfokuset i studien ikke er sentrert rundt kjønn, ønsket jeg likevel å komme i kontakt med både unge kvinner og unge menn for å studere i hvilke kontekster kjønn ble gjort relevant og i hvilke det så ut som om kjønn hadde mindre betydning. Når det gjelder alder ønsket jeg at informantene skulle være i en skole- eller arbeidssituasjon, samtidig antok jeg at ungdom i denne aldersgruppa hadde gjort seg en del tanker om framtidsvisjoner angående utdanning, jobb og bosted. Et annet kriterium jeg hadde satt var at ungdommene ikke skulle være i gruppa enslige mindreårige flyktninger eller bo på institusjon. Jeg ønsket at ungdommene skulle være i en noenlunde stabil familiesituasjon, og ha status som flyktning eller at de var kommet gjennom familiegjenforening. Dette ville innebære at de hadde oppnådd varig oppholdstillatelse. Jeg antok at det å bo sammen med i hvert fall én forelder og eventuelle søsken, ville innebære en viss stabilitet i hverdagen. Jeg vurderte det videre slik at unge i familier ville ha større muligheter til å bearbeide vanskelige opplevelser både i Tromsø, fra hjemlandet eller under flukt, enn eksempelvis unge enslige flyktninger. Unge med flyktningbakgrunn bosatt i familier, ville trolig kunne møte hverdagen i Tromsø med en viss robusthet.

Det ble etter hvert fire ungdommer som ble mine hovedinformanter; to gutter og to jenter. Maria var en av de første ungdommene jeg traff i Flyktningguiden og som jeg snakket med under den første sammenkomsten. Hun var positiv, og hadde lyst til å ha videre kontakt med meg. Hennes bror Kenny, som jeg hadde truffet noen ganger, ble etter hvert også en av informantene. Det var Maria som formidlet kontakten mellom oss. Julia, som jeg hadde prata litt med under sammenkomstene, traff jeg i en matbutikk i byen hvor både hun og jeg ofte var innom. Jeg spurte om hun hadde lyst til å møte meg ved en senere anledning, noe hun svarte bekræftende på. Hun hadde også snakket med en av guttene som hadde vært på en av tilstelningene til Flyktningguiden, og han hadde også lyst til å treffe meg til flere samtaler, sa hun. Dette var Emmanuel. Foruten

søskenparet som jeg har nevnt, hadde de to andre ungdommene, ikke noe annen kjennskap til hverandre enn at de hadde vært på fellesarrangementer i Flyktningguiden.

Julia hadde bodd i underkant av tre år i Tromsø da jeg traff henne første gang. Hun kom sammen med familien sin til Tromsø etter å ha flyktet fra hjemlandet, og hadde deretter bodd i en flyktningleir i nabolandet en del år før hele familien kom til Tromsø. Familien består av mor, far og søsken. Hun er en positiv og åpen person, men synes at det er vanskelig å lære seg norsk skikkelig. Hun deltar på Voksenopplæringa, og har guide i Flyktningguide-prosjektet. Hun var en av de jentene som flere ganger møtte opp til de sosiale fellessammenkomstene høsten 2005.

Emmanuel hadde bodd omtrent like lenge i Tromsø som Julia, da jeg kom i kontakt med ham for første gang. Hans fortid bar preg av vanskelige år gjennom å ha vært på flukt fra hjemlandet over lang tid. Under flukten har han kommet bort fra foreldrene sine. Han ble etter mange år gjenforent med dem i Tromsø. På det tidspunktet jeg traff ham, bodde han sammen med søsken og foreldre i byen. Hans tilknytning til Flyktningguiden var deltagelse på fellessamlingene. Tidligere hadde han hatt en guide, men guiden hadde flyttet, og relasjonen mellom dem tok slutt.

Maria, som bodde sammen med mor og to søsken, hadde bodd i Tromsø i cirka ett år da vi møttes for første gang. Marias historie dreier seg kort om at hun og hennes søsken bodde i hjemlandet delvis hos sin far og delvis hos besteforeldrene, før hun kom til Tromsø. Moren hadde da dratt til Norge som asylsøker, og fikk etterhvert innvilget asyl. Etter en stund kom Maria og hennes søsken til Tromsø gjennom familiegjenforening, mens faren ble værende igjen i hjemlandet. Kenny er som nevnt broren til Maria, og han kom til Tromsø noen måneder senere enn Maria. De deler i hovedsak den samme historien i hjemlandet, før de kom til Tromsø. Kenny er en utadvendt og positiv person, og både han og Maria er de to ungdommene som jeg har nærmest kontakt med, og har truffet mest. På lik linje med Maria har han store ambisjoner om å ta høyere utdanning. Han har sterk tilknytning og regelmessig kontakt med sin far i hjemlandet. Jeg har også vært hjemme hos dem noen ganger. Selv om både Maria og Kenny behersket norsk

ganske godt allerede de første gangene jeg møtte dem, ble deres norskkunnskaper betraktelig forbedret i de to årene jeg fulgte dem. Samtalene har fra første stund vært preget av flyt og gode diskusjoner.

Bakgrunnen til disse fire ungdommene viser at de både har fellestrekk, men at de også er forskjellige. Mens Julia og Emmanuel har opplevd å være på flukt over landegrensene fra sitt eget hjemland, har situasjonen vært en annen for Maria og Kenny. De forteller om stor fattigdom og materiell nød, men deres fortellinger vitner ikke om så dramatiske historier som særlig Emmanuel har opplevd. En annen forskjell er at Kenny, Maria og Emmanuel er kommet til Norge ikke som primærflyktninger, men via familiegjenforening. Julia og hennes familie kom derimot som kvoteflyktninger til Tromsø. Felles for Kenny, Maria og Emmanuel er at de har vært atskilt fra en eller begge foreldrene i perioder i sitt ungdomsliv.

Andre informanter

Det er flere andre ungdommer som kan regnes som informanter i denne studien. Flere av disse har relasjoner til de fire hovedinformantene. Dette har vært venner som har kommet innom under samtaler og intervjuer, og har enten vært på besøk eller kommet på besøk når jeg har vært i deres hjem. Jeg har ikke intervjuet disse direkte, men de har gjerne vært til stede eller kommet innom under et intervju eller de har inngått i samhandlingssituasjoner eller samtaler med de andre ungdommene som var tilstede. Jeg også hatt uformelle samtaler med en rekke ungdommer, både flyktninger og guider, under fellessammenkomstene i Flyktningguiden. En av guidene jeg fikk god kontakt med var Nina. Jeg traff henne regelmessig i over ett års tid.

Observasjon og deltakende observasjon

Flyktige møter i byrommet

Både forhold som sted, rom, avstand og tid er dimensjoner som har fått betydning i dataproduksjonen. I starten av denne studien, hadde jeg planlagt å kombinere intervjudata og samhandlingsdata. Etter hvert ble tilfeldige møter med informantene i byrommet viktige data, fordi jeg har sammenstilt mine observasjoner i byen med

informantenes fortellinger. Mitt kjennskap til byens områder og byrom, har blitt utfordret særlig gjennom informantenes egne oppfatninger av de ulike stedene i byrommet.

Jeg er ikke selv født og oppvokst i byen, men flyttet til Tromsø da jeg begynte å studere som nittenåring. Jeg har bodd i flere områder av byen, både i sentrumsnære strøk og i bydelene rundt. Jeg har vært så lenge i byen at jeg har omtrent gått i hver gate og kjenner til hvert gatehjørne i det som kan forstås som sentrum av byen. Jeg kjenner til butikker som er blitt opprettet og nedlagt, nye kafeer og annen virksomhet som er kommet til, samt utbygging av sentrum med nye hoteller, leilighetsbygg og høyhus. Til tross for dette har Tromsø et sentrum som har relativt liten fysisk utstrekning, med en kompakt bykjerne.

Under feltarbeidet traff jeg på informanter også når jeg ikke anså meg selv for å være i en feltarbeidssituasjon, og når feltarbeidsblikket skulle vært skrudd av. Jeg traff dem blant annet i gatene, på bussen og på biblioteket, og i byens matbutikker. Det var også steder der jeg aldri traff på informantene. Dette gjaldt steder som byens kaffebarer, byens utesteder, restauranter eller i klesbutikker med et litt dyrere og eksklusivt vareutvalg. Stedene vi traff hverandre på kunne oppleves som tilfeldige de første gangene. I etterkant lærte jeg at selv om vi traff hverandre tilfeldig, var det ikke tilfeldig *hvor* vi traff hverandre. Da jeg skjønnte at sammentreffene kunne bli en del av dataproduksjonen, fokuserte jeg blikket mitt i større grad.

Sammentreffene skjedde gjerne når jeg eller begge var på vei til noe, slik at det ofte ble korte møter. Eksempel på et slikt møte var da jeg var på vei til min jobb på universitetet, og traff Maria i en av sentrumsgatene. Hun var på jobb som renholder, og på vei fra det ene forretningslokalet til et annet. Vi stoppet og utvekslet noen ord, før vi gikk videre hver til vårt. En annen gang møtte jeg henne i byen sammen med en norsk kollega som hun jobbet sammen med. Disse og flere andre tilfeldige møter ga meg ny innsikt i hennes hverdag. Hvilke byrom hun bevegde seg mellom når hun var på jobb, at hun hadde norske kollegaer som hun jobbet tett med, tidspunkt på dagen når hun jobbet, framkom

i disse møtene. Jeg observerte også at hun hadde samme type klær i jobbsituasjoner som når jeg traff henne ellers.

Tilfeldige møter med Emmanuel i byen var eksempler på slike flyktige møter. En gang var på torget i Tromsø på dagtid. Han fortalte at han egentlig ikke hadde noe å gjøre, og virket litt fortvilt og oppgitt da han uttrykte hvor vanskelig det var å få seg sommerjobb. Dette møtet satte jeg i sammenheng med hans fortellinger i intervjuene om at han syntes byen var liten, hans negative opplevelser med det å få seg jobb, og at det var vanskelig å treffe noen som han kunne slå av en prat med i byen. De første gangene jeg møtte informantene på denne måten, reflekterte jeg ikke over at dette kunne være verdifulle data. Jeg noterte hvem jeg møtte, hvor i byen, tidspunkt og hva vi snakket om. Slike tilfeldige møter utløste også en form for refleksivitet om hvorvidt min tilstedeværelse i de samme 'rommene' som informantene bevegde seg i, kunne fortelle noe om hvordan folk med ulik bakgrunn omgikk hverandre i det kompakte byrommet. Jeg funderte over hvorvidt fysisk nærhet slik det utspilte seg i byrommet, skapte nysgjerrighet og interesse for 'den andre'?

Tilfeldige møter som del av dataproduksjonen er i tråd med Vered Amit sine analyser (Amit 2000) hvor han understreker at enkelte problemstillinger lar seg best belyse av flyktige møter med mennesker som forskeren møter kun en gang. Han har i sine studier anvendt antropologiske metoder, der etnografisk feltarbeid tradisjonelt sett har vært gjort på avgrensede steder. Flere forskere mener at man må bevege seg bort fra stedsfokuset som antropologien fastholder, og som begrenser mer enn åpner et felt (jf. Amit 2000; Frøystad 2003). Amit (2000) hevder at man trenger nye måter å studere mobile individer på. Mobile individer inngår i fragmenterte sosiale nettverk og tilknytninger av kortvarig eller tilfeldig art. De er ikke nødvendigvis tilknyttet fellesskap med andre. De tilfeldige møtene i bybildet med ungdommene er også i tråd med ideen om at forskeren må skape anledninger for kontakt som er like mobile, diffuse og tilfeldige som de prosessene hun eller han studerer, blant annet ved å følge informantene også i transnasjonale kontekster (Amit 2000). Etersom jeg ikke hadde mulighet til å følge ungdommene over lange distanser ut av Tromsø, konsentrerte jeg meg om å

observere ungdommenes bevegelser i byrommet gjennom disse tilfeldige møtene. Dette var møter som jeg ellers ikke hadde hatt mulighet til å observere eller som jeg kunne 'join in' (jf. Amit 2000).

Deltakende observasjon inkludert samhandlingsdata

Det å være involvert og deltaker i de samme sosiale situasjonene som dem man studerer, har innenfor antropologien blitt kalt for deltagende observasjon. Mange dilemmaer knyttes til en slik metode, og noen av dem har antropologen Ruth Behar (1996:5) reflektert over:

Our intellectual mission is deeply paradoxical: get the 'native point of view' [...] without actually 'going native'. Our methodology, defined by the oxymoron 'participant observation' is split by the root: act as a participant, but don't forget to keep your eyes open.

Hammersley og Atkinson (1998: 10) påpeker noe av det samme som Behar. Den marginale refleksive etnografen skal ikke hengi seg helt, overgi seg eller bli en av gruppa. Noe må holdes tilbake og det må være en viss sosial og intellektuell avstand. Det analytiske arbeidet skjer i rommet som oppstår når forskeren holder denne avstanden. Deltagende observasjon blir dermed en krevende balansekunst. I tillegg til at samhandlingsdata er med på å fange opp kulturell kunnskap og avdekker hvordan folk skaper og vedlikeholder relasjoner til hverandre, er slike data også viktig for å avdekke om det folk sier de skal gjøre virkelig er det de gjør. I en studie av arbeidsledige George i Newfoundland observerte Cato Wadel samhandlings situasjoner som George inngikk i (Wadel 1973). Disse ble brukt som et bakteppe til den framstillinga som George ga av seg selv i samtaler med forskeren. I større grad enn å sjekke om det har vært samsvar mellom det informantene sa og hva de gjorde, har samhandlingsdata gitt mulighet til å komplettere og å gi et fyldigere tilstandsbilde omkring de temaene jeg ønsker å belyse.

Deltakende observasjon i sosiale situasjoner i Flyktningguiden

I sosiale situasjoner og i samhandling mellom mennesker blir det nødvendig å anvende begreper som status og rolle. Jeg støtter meg til Cato Wadels forståelse av begrepene. Han påpeker at det «å inneha en status kan sammenlignes med å ha 'en plass' i en

samfunnsmessig sammenheng» (Wadel 1991:66). Statusen er knyttet til bestemte rettigheter og plikter, og enhver status er plassert i forhold til andre statuser. Videre sier Wadel at når vi utfører de rettigheter og plikter som er knyttet til en status, opptrer vi i en rolle. Rolle kan dermed forstås som aktivisering av status i situasjoner (ibid:70).

I mitt feltarbeid fikk jeg tilgang til sosiale situasjoner som det var mulig å delta i, ikke minst i forhold til de arrangementer som ble arrangert av Flyktingguiden. Det var likevel regulerte og begrensede situasjoner som var avgrenset i tid og rom. Dorthe Staunæs anvender begrepet 'aftaleantropologi' som hun har lånt av Sjørsløv (2001), og beskriver dette som observasjonsformer som er tilpasset det å gjøre studier i eget samfunn, der man må avtale med de involverte når man kan være tilstede (Staunæs 2004). Avtaleantropologi skjer gjerne i det som betegnes som et 'høyanalytisk felt', der informantene selv bidrar til analysen av sine handlinger, i stedet for å overlate all fortolkning og analyse til forskeren (Sjørsløv 2001). Hvorvidt informantene selv analyserte de kontekstene jeg møtte dem i, varierte derimot i stor grad. Observasjonsformer som bygger på avtaleantropologi er gjerne mer fragmenterte og kortvarige. Dessuten skjer observasjonene i stor grad av enkelte 'events' enn det klassiske antropologiske feltarbeidet (Søndergaard og Staunæs 2008). Dette opplevde jeg i stor grad.

I de sammenkomstene i Flyktingguiden som gjerne kan omtales som 'events' (jf. Sjørsløv 2001), ble det stadig færre nordmenn og guider for hver gang. Jeg prøvde å finne en balansegang mellom det å tydeliggjøre min forskerstatus på den ene siden og det og 'gli inn' som en av deltakerne på den andre, uten å rette for mye fokus på min person. Jeg hadde ingen intensjoner om å skjule min forskerstatus, men opplevde at det kunne virke for påtrengende stadig å gjenta dette. Jeg ville ikke drive noen form for skjult observasjon. I noen tilfeller opplevde jeg at jeg var i en gråsoner mellom forskerstatusen og det at jeg delvis inntok og fikk tilskrevet en status som guide.

Det at det var et par kvinnelige guider som også deltok, medførte at jeg ikke bemerket meg spesielt med min deltakelse. Etersom jeg selv hadde vært guide i Flyktingguiden

noen år tidligere, kunne jeg gå inn i en status som var noenlunde kjent. Dette innebar blant annet at jeg hadde noe erfaring og en følelse for hva som det gikk fint å prate om, men også hvilke temaer som jeg tidligere hadde erfart hadde vært sensitivt og vanskelig å snakke om. Selv om jeg aktivt gikk inn for å delta i samtaler med ungdommene, var det krevende å få til sammenhengende samtaler. Det ble likevel fragmentert småsnakk om tema som hvor de gikk på skole, hvilke fag de likte og hva de drev på med i fritida. Innholdet fra disse småsamtalene har jeg ikke anvendt direkte i dataproduksjonen, men de bidrar til å forsterke hovedinformantenes utsagn. Observasjonene av hvilke ungdommer som snakket med hverandre, vekslinga mellom ulike språk, bruk av slanguttrykk og dialekt ble mer sentralt. Det var særlig i de situasjonene da det ble arrangert selskapsleker under sammenkomstene, at jeg deltok aktivt på lik linje med flyktingene, guider og andre frivillige tilstede. I disse situasjonene fikk jeg innsikt i hvordan samhandling mellom deltakerne fikk et likeverdig preg. Jeg vil komme tilbake til en analyse av disse leksituasjonene i kapittel seks.

Hjemme hos flyktinger i Tromsø

Etter hvert som jeg ble bedre kjent med noen av ungdommene som deltok i Flyktingguiden, ble jeg invitert hjem på besøk til søskenparet Maria og Kenny. De bodde i en bydel litt utenfor Tromsø sentrum. Dette er også et eksempel på 'avtaleantropologi' (jf. Sjørsløv 2001). Maria ønsket å lage en liten fest, og hadde lyst til å invitere noen venner og at jeg skulle komme. På vei til Maria og Kenny følte jeg at jeg 'dro' på feltarbeid, ikke minst fordi jeg like i forkant hadde vært på en av byens kaffebarer der jeg aldri traff flyktingungdommer.

Maria og Kenny drev på med å lage en type pannekaker da jeg kom. Dermed snakket vi om praksiser rundt det å lage mat. Jeg stilte spørsmål blant annet om råvarer, hvordan de fikk tak i dette i Tromsø og om hvem som i hovedsak lagde mat i hjemmet deres. Jeg opplevde at dette førte til en annen nærhet mellom informantene og meg, enn bare å sitte og snakke sammen om et avgrenset tema, slik en vanligvis gjør i en intervjusituasjon. Å være med på å lage mat var også en måte å vise interesse for hva som opplevdes meningsfylt for dem i deres hjemlige kontekst som de var trygge i. Det at de hadde mye

kunnskap om den maten de laget, gjorde at jeg ble en novise og inntok en rolle som interessert og lærevillig.

Det var flere situasjoner som jeg kunne delta i med bakgrunn i mine egne erfaringer. Jeg kom i snakk med ei av de andre gjestene, ei jente som var interessert i piano og som hadde med et keyboard, fordi hun skulle lære søstera til Kenny og Maria å spille. Søstera og jenta jeg prata med kom fra to forskjellige afrikanske land, og de vekslet mellom å kommunisere på norsk og engelsk. Siden jeg hadde spilt piano i barne- og ungdomstida, prata vi om musikk, noter og om hvorvidt hun kunne tenke seg å gå videre med musikkutdanning. Jeg opplevde at vi sammen tok del i et 'felles rom' der vi kunne gjøre og prate om noe praktisk sammen. Dermed fikk jeg et innblikk i hva slags interesser hun hadde gjennom en situasjon der hun la premissene. Dette opplevde jeg som en kontrast til mange av intervjusituasjonene som bar preg av visse maktaspekter og distanse mellom meg og informanten. I denne konkrete situasjonen i hjemmet delte vi noen felles interesser rundt mat og musikk; forhold som jeg opplevde bidro til å redusere eventuelle maktaspekter mellom oss.

Forskerstatusen var likevel framtrødende under dette hjemmebesøket. Jeg hadde et relativt lite statusrepertoar å spille på under besøket. Ungdommene som var til stede fikk det ikke til å stemme at jeg jobbet på universitetet. I deres øyne virket det litt underlig at en universitetsansatt skulle være på besøk sammen med dem på dagtid, diskutere musikk og lage mat, eller være opptatt av bruk av internett og chatting. Jeg prøvde å formidle prosjektet mitt til dem, men jeg følte at de ikke var helt overbeviste om hva jeg gjorde. Da jeg også sa at jeg underviste og veiledet studenter på universitetet, var det enklere å akseptere denne delen av jobben. Under dette besøket og ved et senere besøk hos dem, fikk jeg imidlertid god bruk for tidligere erfaringer med å være i uformelle sosiale situasjoner med mange ungdommer, som jeg hadde tilegnet meg under mitt forrige feltarbeid blant middelklasseungdom i Bombay (Brekke 2003). Dette hjalp meg til å veksle mellom ulike statuser, og særlig når jeg var på besøk hos Kenny og Maria, der jeg både hadde en 'lærling'-status, men også en rolle som erfaren og kyndig.

Intervjuer

Beskrivelsene og diskusjonen i denne delen vil i hovedsak dreie seg om intervjuene med hovedinformantene, altså de fire flyktingene Kenny, Maria, Julia og Emmanuel. Marias venninne Maya har også tatt del i en samtale, ettersom hun var på besøk hos Maria da jeg var der. Jeg lot ungdommene selv få bestemme hvor de ville møtes, og jeg foreslo både byens kafeer, biblioteket i byen eller hjemme hos dem selv som noen alternativer. Alle ønsket å møtes på byens bibliotek. De hadde et positivt forhold til biblioteket, og brukte av og til og møte noen der etter skoletid eller for å bruke internett, lese aviser, låne filmer eller bøker. Jeg tok kontakt med biblioteket og fikk låne lukkede kollokvierom som vi kunne snakke uforstyrret i. Vi avtalte å møtes på dagtid, stort sett rett etter at de var ferdig på Voksenopplæringa eller annen undervisning. Noen av dem opplevde en viss usikkerhet før samtalen, og virket usikre på om de kunne svare på alle spørsmålene jeg skulle stille. Jeg hadde med opptaksutstyr. Jeg forklarte at det ville ta opp hele samtalen mellom oss, men at ingen andre enn meg kom til å høre på dem i etterkant. Jeg spurte alle om tillatelse, og alle bekreftet at det var uproblematisk for dem. For å gjøre intervjusituasjonen litt trivelig og uformell hadde jeg med litt frukt og noe drikke til oss under intervjuene.

Intervjuene: Temaer og raske stemningsskifter

Jeg har hittil brukt både begrepene intervju og samtale om hverandre. Jette Fog (1999) spør hva en samtale er? Hun hevder at den egentlige samtalen er gjensidig og åpen. Den profesjonelle samtalen, det vil si det kvalitative forskningsintervjuet, er mer ensidig og åpent, men forsøker å gå inn i en persons livsverden og forstå verden fra hennes (informantens) perspektiver. Det kan også være en illusjon å tro at man sitter og snakker gjensidig fortrolig og åpent mellom to samtalepartnere (Fog 1999: 22). I motsetning til den egentlige samtalen, skal den profesjonelle samtalen ha en intensjon om at det skal brukes til noe, for eksempel i forskningssammenheng som en del av dataproduksjonen. Idealet for 'den gode samtalen' kan være at samtalepartnerne skal finne et intersubjektivt rom der man etterstreber en felles forståelse for hverandre (Fog 1999). Unni Wikan (1992) foreslår begrepet resonans når informant og forsker finner et felles sosialt rom. Dette rommet eller samtalerommet som jeg velger å kalle det, kan nok i større grad

oppnås når feltarbeideren befinner seg i lengre tid i informantens hverdagsliv, og har muligheten til å forstå 'det usagte', i større grad enn i et avgrenset forskningsintervju.

Jeg hadde en intervjuguide som jeg brukte i alle intervjuene, men denne guiden korrigerer jeg underveis. Jeg hadde et sett med hovedtemaer som jeg tok opp med alle informantene. Etersom intervjuene tok ulik retning og ble svært ulike, har jeg valgt å ikke legge ved intervjuguiden. Om det var et tema som informantene var særlig opptatt av, brukte vi mer tid til å diskutere dette, enn å gå gjennom alle temaene som jeg hadde skissert opp. Samtalene startet med at ungdommene fortalte om hvordan det var å komme til Tromsø, og hvordan de første erfaringene med byen var. Relasjoner til norske ungdommer og til andre ungdommer med flyktningbakgrunn ble sentralt i samtalene. Et viktig tema var relasjonene til familie og venner i hjemlandet; hvem de hadde kontakt, hvor ofte, hva relasjonene innebar og på hvilken måte. Skole, utdanningsplaner, fritidsysler og framtidsvisjoner knyttet til bosted og arbeidsliv ble også diskutert. Flyktningguiden, deres motivasjon for å delta i prosjektet og relasjon til en eventuell guide, var et tema. Noen temaer antok jeg var mer såre og problematiske å snakke om enn andre. Det kunne være opplevelser fra hjemlandet, fluktsituasjoner eller vanskelige forhold eller situasjoner i Tromsø. Det ble fortalt om perioden på flukt, tida i flyktningleir, hvem de traff og hva de gjorde. I noen tilfeller ble det vanskelig å snakke om savnet til nær familie i hjemlandet, og uvissheten om når eller om de ville treffe dem igjen. Vennskap med norske ungdommer ble også et tema som var vanskelig å snakke om. Samtidig som jeg introduserte disse temaene, var jeg tydelig og vennlig på samme tid, der jeg påpekte at det ikke var nødvendig å beskrive vanskelige og tunge hendelser.

Samtalene bar preg av raske skifter av temaer og stemninger. Under en samtale med en av de mannlige informantene, viste han tydelig sin oppgitthet og fortvilelse som også gikk over til sinne, da han fortalte om sin erfaring med episoder som han følte var rasistisk motiverte. Det å fortelle meg det, oppfattet jeg var en måte å få bekreftet og få medhold i at det virkelig var rasisme han hadde blitt utsatt for. I slike eller liknende tilfeller som informantene fortalte om, forsøkte jeg å framstå som lyttende og støttende. Noen av de samme følelsene av tristhet og oppgitthet ble uttrykt av noen av

informantene da det ble snakket om hvor vanskelig det var å få norske venner. Andre samtalsituasjoner var preget av mye fliring og latter. I det ene øyeblikket snakket vi om chattevaner på internett, mens i neste omgang dreide diskusjonene over på religion og tro. Jeg tok opp de fleste hovedtemaene med alle, men gikk ikke videre med oppfølgingsspørsmål til alle. I noen sammenhenger ble spørsmålene misforstått eller de dreide spørsmålene i ei annen retning, fordi de ikke ønsket å snakke om temaet.

Det viste seg at ungdommene hadde helt ulike oppfatninger om hva som var lett eller problematisk å snakke om. Det var derfor vanskelig fra intervju til intervju å vite hva som kunne være for sensitivt og hvilke temaer som ble for kompliserte å snakke om. Åse Strandbu (2006) viser til erfaringer fra samtaler med minoritetsungdom og at spørsmål som betraktes som dagligdagse ikke er så vanskelige å snakke om. Jeg hadde også slike erfaringer, men erfarte også at temaer som jeg antok var problematiske å snakke om, ikke nødvendigvis opplevdes vanskelig for informantene. I et intervju med Kenny trakk han fram betydninga av barneoppdragelse. Han fortalte likeframt om hvordan barneoppdragelse i hjemlandet innebar at barn ble slått av foreldre, en handling han forsvarte. Etter slike og liknende uttalelser ble min erfaring at hva som ble oppfattet som 'dagligdagse' temaer ikke måtte tas for gitt. Jeg forsto fort hvilke temaer som informantene ikke syntes var greie eller behagelige å snakke om, og dette ble uttrykt verbalt gjennom for eksempel enstavelserord gjennom et mer lukket kroppsspråk der de tydelig var ukomfortabel med situasjonen.

I intervjusituasjonene hadde noen av ungdommene mobiltelefonen sin synlig på bordet foran seg og drev og fiklet med den. Noen ganger ringte telefonen, og de kunne ha korte samtaler. I slike sammenhenger tok jeg opp tråden om mobilbruk, og snakket om ulike typer mobiltelefonabonnement, hvem de hadde kontakt med på mobiltelefonen og lignende spørsmål. Mobiltelefonens synlige tilstedeværelse i intervjusituasjonen ga rom for ulike tolkninger. Det å fikle med en mobiltelefon kunne være en måte å avlede oppmerksomheten bort fra tosomheten som intervjusituasjonene innebar. Selv om jeg forsøkte å gjøre stemninga så uformell som mulig, kunne det kanskje oppleves som krevende for informantene. Mobilfiklinga kunne også være et tegn på usikkerhet eller

opplevelse av å være ukomfortabel. En annen tolkning er at det i de fleste sosiale sammenhenger er bruk av mobiltelefon blitt normalatferd. Informantene reflekterte ikke over at de fiklet med mobiltelefonen eller at de tok imot en samtale midt i intervjuet.

Denne observasjonen er i tråd med Willy Pedersens (2005) påpeking av at mobilbruken, særlig blant unge, er omfattende. Mobilbruk kan dermed forstås som en forlengelse av kroppen, der skille mellom kropp og teknologi utviskes i større grad. Mobiltelefonen og bruk av en del former for teknologi er nye fenomener i deres liv, som de i stor grad har fått tilgang til etter at de flyttet til Tromsø. Ei annen tolkning kan være at mobiltelefonen oppleves som et statussymbol, og at den derfor får en så sentral plass i intervjusituasjonen. Mobiltelefonen kan være en måte å vise at de er på høyde materielt sett med både meg og norske ungdommer, og bidrar til å utjevne opplevde forskjeller mellom oss.

Språklige utfordringer i intervjusituasjonene

Intervjusituasjonene bar preg av at jeg definerte situasjonen med mitt morsmål, gjennom min status som forsker og med mine spørsmål som ledet an samtalen. Den mest åpenbare forskjellen i intervjusituasjonene mellom informantene og meg var språket. Ungdommene hadde også ulike språkferdigheter i norsk. Jeg opplevde at språkutfordringer skapte en viss avstand i samtalene, og at diskusjonene i intervjusituasjoner i flere tilfeller ble unyanserte. Det kunne være at jeg kom med et resonnement som jeg forsøkte å sette inn i en bestemt sammenheng, slik at han eller hun kunne få rom til å fortelle om egne erfaringer. Noen ganger svarte informanten med enstavellesord eller ei kort setning, og jeg fikk en fornemmelse av at han eller hun 'svarte' på et konkret spørsmål mer enn å 'fortelle' om sine erfaringer.

Siden det var lite rom for språklige nyanser i enkelte samtaler eller deler av samtaler, kunne det nok virke slik at jeg ledet fram til noen forventede svar. Jeg forsøkte å legge til rette måten jeg formulerte meg på, slik at det ga mindre rom for misforståelser. Jeg snakket tydelig og unngikk typiske dialektord og uttrykk. Dersom de ikke helt forsto hva jeg stilte spørsmål om i første omgang, endret jeg litt på ord og

spørsmålsformulering. Intervjusituasjonene kunne også bære preg av informantenes egne refleksjoner over hvordan de framsto i relasjon til meg. En av informantene spurte under et intervju om hun kjedet meg, og myntet dette på at hun opplevde at hun selv snakket dårlig norsk. Dette kunne tolkes på flere måter. Betydde det at hun ikke følte seg komfortabel i intervjusituasjonen? Kunne det være at måten hun snakket og svarte på spørsmålene ikke var i samsvar med det hun trodde jeg forventet? For å redusere en slik form for tvil og usikkerhet hos informantene, viste jeg tydelig at jeg var interessert i det de fortalte. Jeg kom med relevante kommentarer og oppfølgingsspørsmål, og lot dem snakke lenge og fritt om et tema som de var opptatte av.

Enkelte informanter håndterte intervjusituasjonene gjennom å uttrykke seg på engelsk i situasjoner der norskkunnskapen kom til kort. Det å veksle mellom språk ble dermed en strategi for å overvinne språkbarrierer, og for å uttrykke seg best mulig og nyansere diskusjonen. Dette førte også til at det var åpning for å stille mer utfyllende og nyanserte spørsmål. Det var særlig i situasjoner der informantene engasjerte seg sterkt i et tema, at språkvekslingene ble fremtredende. I slike tilfeller opplevde jeg at samtalen fløt mellom oss, og vi oppnådde en slags likeverdighet eller det Wikan kaller for et felles sosialt rom (Wikan 1992).

Jeg reflekterte også over hvorvidt jeg burde bruke tolk i intervjusituasjonene, og de fordeler og ulemper dette hadde. Ved å bruke tolk kunne informantene fått brukt sitt eget morsmål, og mulighet til å være mer språklig nyansert. Inger Marie Holm (2011) har i en studie om relasjoner mellom skole og somaliske innvandrere foreldre, brukt tolk i intervjusituasjonene. Hun vurderte det slik at uten å bruke tolk i intervjuene, ville språklige nyanser utebli og at informanten kunne oppfatte seg som i en underordnet posisjonen overfor henne som forsker. Den endelige beslutninga jeg kom fram til om ikke å bruke tolk i min studie, var i hovedsak det at jeg syntes alle informantene hadde såpass gode norskkunnskaper at vi kunne ha samtaler som ga mening. Som nevnt hadde jeg rekruttert informantene fra Flyktningguiden. En av målsetningene i prosjektet var at flyktningene skulle praktisere norsk. Under sammenkomstene i Flyktningguiden var norsk hovedspråket som alle brukte. Informantene uttrykte i stor grad tilfredshet med at

de endelig kunne få praktisert norsk i intervjusituasjonene og ellers når vi møttes, ettersom de var tydelige på at de svært sjelden hadde lokale tromsøværingers de kunne snakke med.

Fra intervju til tekst – noen overveielser

Å transkribere betyr å transformere, og at noe skifter fra en form til en annen. Transkripsjoner er å oversette fra talespråk til skriftspråk. Mens intervjuet er et direkte sosialt samspill der verbale og ikke-verbale uttrykk skjer umiddelbart, abstraheres for eksempel stemmeleie, intonasjon, kroppsholdning og gester gjennom transkribering (Kvale og Brinkmann 2009). For å begrense noen av disse tapene som blir påpekt her, har jeg forsøkt å beskrive både stemninger, følelser og måter informantene uttrykker seg på i teksten, som for eksempel sinne, tristhet og frustrasjon, men også engasjement, glede og fliring. Under transkribering av intervjuene har jeg gjort flere overveielser. På den ene siden har jeg hatt som mål at informantenes utsagn i intervjusituasjonene skulle framstilles i teksten uten større endringer eller manipulering. På den andre siden ønsket jeg ikke at ordfeil, grammatikk og setningsoppbygging skulle komme i veien for budskapet og innholdet som informantene ønsket å formidle. Dette har resultert i at jeg har gjort noen korrigeringer av informantenes utsagn i teksten. Jeg har gjort noen små endringer ved å sette inn enkelte ord for å unngå at det blir unødige misforståelser. I noen informantutsagn er setningsoppbygginga ikke grammatisk korrekt, men slik det står vil det likevel gi mening for leseren. Som jeg har nevnt vekslet noen av informantene mellom å snakke norsk og engelsk under intervjuene. Disse har jeg valgt å beholde.

Forskeren som balansekunstner

I tidligere feltarbeid med fokus på middelklassestudenter i Bombay (Mumbai), opplevde jeg at de unge kunne stille kritiske spørsmål til meg og utfordre min forskerstatus (Brekke 2003). Dette skjedde ikke i samtalene og intervjuene med flyktingungdommene. Dermed følte jeg selv at jeg forvaltet forskerstatusen på en annen måte. I feltarbeidet i Tromsø var jeg mer varsom, i og med at jeg tok mer hensyn til ungdommenes bakgrunn og livssituasjon. Jeg har vært aldri blitt direkte utfordret med

den typen refleksjoner av informantene i Tromsø som av India-informantene. I liten grad har de direkte konfrontert meg med eller diskutert det at jeg var forsker. Jeg har altså hatt et begrenset repertoar av statuser. Jeg har vært mindre direkte, og delvis tonet ned inngående spørsmål rundt temaer som jeg har antatt har vært for sensitiv for informantene å snakke om. Jeg var klar over at vi hadde ulike preferanser på mange områder. Både når det gjelder formulering av spørsmål og i samtalene prøvde jeg å åpne mest mulig opp for informantenes synspunkt. Jeg har lyttet og forsøkt å fange opp temaer som gir informantene mulighet til å fortelle om det som har engasjert dem. Det viste seg å være et stort spenn av tema som har engasjert Tromsø-informantene. Det har vært temaer som film, musikk, fotball, mobiltelefonbruk og til mer kontroversielle temaer som homofili, religion og rasisme.

En erfaring jeg tok med meg fra feltarbeidet i India er opplevelsen av å være fremmed, noe som gjør at jeg har en viss trening i å sette meg inn i noen av de situasjonene som de unge flyktingene som kommer ny til Tromsø opplever. En av informantene forundret seg over det overveldende møtet med hvite mennesker som preget bybildet, og det at alt som sto skrevet på skilt og på butikker var skrevet på norsk. En annen undret seg over at tromsøværingen ikke hilste når de møttes i nabolaget. Ved selv tidligere å ha forundret meg, stilt spørsmål ved praksiser, situasjoner og reflektert over dette, har jeg også kunne se andre tolkningsmuligheter og gitt nye perspektiver i analysen av materialet.

Inn og ut av feltarbeidet

Vekslinga mellom det å være på jobb i et universitetsmiljø samme dag som jeg har vært sammen med informanter, har hatt sine fordeler og ulemper. Etter et møte med en informant har jeg noen ganger dratt til kontoret for å skrive 'feltnotater'. I hovedsak har de blitt skrevet på pc'en på kontoret i et miljø som har vært fjernt fra de sosiale situasjonene jeg har deltatt i. Disse feltnotatene har fått et preg av et lite impulsivt og direkte språk. Fortolkninger av materialet har i større grad blitt innskrevet i feltnotatene. Disse raske skiftene har vært som å bevege seg mellom to svært atskilte sosiale arenaer. Sceneskiftene har skapt mulighet for å reflektere over både forskerrollen og relasjoner

til informantene. Jeg innser også at scenskiftene kan ha skjedd i raskeste laget, og at jeg kanskje har mistet noe på veien. Fokus på effektiv og strukturert nedskrivning kan ha gått på bekostning av nære, refleksive og detaljfokuserte notater. Jeg har imidlertid også skrevet feltnotater på tradisjonelt vis. Jeg har hatt ei feltnotatbok og skrevet ned hendelser og beskrivelser, blant annet fra mine observasjoner fra sammenkomstene i Flyktningguiden, men også fra situasjoner i byrommet. Disse notatene har en mer beskrivende form og er mer ustrukturerte enn de andre notatene. De har et mer intensivt språk og følelsen av å være til stede i informantsituasjoner kommer tydeligere fram.

Det at jeg møtte informantene i andre kontekster enn i de avtalte møtene, frembrakte følelsen av ubehag som handler om de utfordringene som ligger i det å gjøre feltarbeid i eget nærområde. Det handler også om å balansere et analytisk skille mellom det å være 'utenfor' og 'innenfor' på samme tid (jf. Paulgaard 1997; Wadel 1991). I noen tilfeller opplevde jeg at tilfeldige møter i byrommet fikk et visst udefinert og uavklart preg, siden vi ikke hadde en felles situasjonsdefinisjon for hva vår relasjon skulle være utenom de avtalte samtalerne, hjemmebesøkene eller sammenkomstene på Røde Kors – huset der Flyktningguiden holder hus. Dette gjaldt særlig da jeg møtte informantene når jeg var sammen med familie eller venner. Mitt dilemma var om jeg skulle presentere dem for hverandre. Dilemmaene besto i at jeg i størst mulig grad ønsket å anonymisere informantene, samtidig visste jeg at noen av ungdommene ved flere anledninger uttrykte at de hadde få norske bekjentskaper og gjerne ønsket å treffe flere. Min beslutning ble likevel at jeg i minst mulig grad valgte å introdusere dem for mitt sosiale nettverk.

Noen forskere inngår i livslange vennskap med sine informanter (jf. Berg, Fladstad og Lauritsen 2006). Andre avslutter relasjonen idet forskeren forlater lokalsamfunnet, ungdomsklubben, bedriften eller etter at siste intervju er gjennomført. Problemstillinga blir derimot noe annerledes når informant og forsker går i de samme gatene daglig, møtes over frysedisken i butikken eller havner ved siden av hverandre på bussen, også etter at selve datainnsamlinga er over. Særlig i kvalitative studier der observasjon og deltagende observasjon er sentrale metodiske tilnærminger, vil kanskje slike dilemma dukke opp. Dette var dilemma som jeg sto overfor da jeg tok en avgjørelse om at

feltarbeidsperioden var over. Dilemmaet dreide seg om hvilken relasjon jeg og informantene skulle ha, og hvordan dette skulle avklares. Jeg valgte å ta tida til hjelp, og de gangene jeg traff informantene i bybildet, hadde vi en trivelig prat. Samtalene ga meg ytterligere informasjon, som jeg har anvendt som en del av dataproduksjonen.

Etter at jeg valgte å definere feltarbeidet som avsluttet, som innebar at jeg ikke skulle gjøre flere intervjuer eller være tilstede på sammenkomstene på Røde Kors, traff jeg informanter sjeldnere i bybildet. Det viste seg at flere av informantene var i ferd med å dra fra byen og sørover. En forlengelse av feltarbeidet kunne ha vært å følge etter dem til det nye stedet de bosatte seg, og å ha videreført studien til deres hverdag på det nye stedet. Både ut fra tidsmessige begrensninger og studiens omfang, var ikke det mulig. Dette viser at i migrasjonsstudier hvor informantene inngår i en pågående migrasjonsprosess kan det like ofte være informanten som forlater forskeren (jf. Amit 2000).

Å snakke og å skrive om de utforskede

I metodelitteraturen diskuteres det hvordan man som forsker skal omtale relasjonene mellom forskeren og den eller de utforskede. På hvilken måte man velger å snakke om den utforskede på, dreier seg mye om nærhet og distanse til dem man studerer. Hvordan de utforskede omtales i skriftlige tekster og hvordan de omtales i muntlige former, er ofte ulikt. Det muntlige språket maner til mer erfaringsnære begreper som kan oppfattes som mindre presist enn slik man bør uttrykke seg i skriftlige tekster. Dette har også å gjøre med hvem man snakker eller skriver til. Som jeg har drøftet ovenfor er det nødvendig å reflektere over hvordan man kan skrive om og omtale unge med innvandrerbakgrunn. I møte med ungdommene brukte jeg selvfølgelig navnet deres. I noen kontekster var det relevant for meg å bruke benevnelser som 'flyktinger' eller 'ungdommer med flyktingbakgrunn' også når jeg snakket med hovedinformantene, koordinator av Flyktingguiden eller med Flyktingtjenesten i kommunen. Informantene brukte selv benevnelsen 'utlendinger' eller de brukte landbakgrunn eller betegnelsen 'afrikanere' når de omtalte seg selv og andre med samme bakgrunn. Om ungdommer født og oppvokst i Tromsø brukte de gjerne 'de norske' eller 'nordmenn'.

Begrepet informant brukes fremdeles i antropologisk tradisjon for å snakke om de som studeres, men flere har problematisert dette. Finn Sivert Nielsen (1996) problematiserer, men forsvarer likevel informantbegrepet. Han presiserer at de vi studerer ikke må forveksles med andre folk vi omgir oss med. Dessuten har vi som forskere en intensjon og et mål med de relasjonene vi inngår i i en dataproduksjonsprosess. Uansett om vi liker eller misliker eller får nære vennskskapsrelasjoner til de menneskene vi studerer, er vi nødt til å være «bevisst det ansvaret vi alltid bærer, og den makt vi av og til kan få, som forskere som rapporterer fra andres liv» (Nielsen 1996: 14). Informantbegrepet kan dermed forsvares gjennom hele forskningsprosessen, fordi det får fram det ambivalente i det å inngå i ulike relasjoner som forsker.

Mai Camilla Munkejord (2009) argumenterer med at hun velger å bruke informantbegrepet for å synliggjøre det usymmetriske maktaspektet som ligger i denne relasjonen. Balansegangen mellom det å involvere seg og det å holde en analytisk distanse er krevende, både i feltarbeidssituasjoner, men også hvordan vi omtaler og skriver om de utforskede. Jeg velger derfor å støtte meg til Nielsens og Munkejords argumentasjon med hensyn til informantbegrepet. På lik linje med å anvende formuleringer som unge med flyktningbakgrunn og unge flyktninger, anvender jeg begrepet 'informant' om de jeg studerer i avhandlinga. I noen sammenhenger bruker jeg begrepene de unge og ungdommene. Om jeg skriver om noen spesifikke andre personer, framkommer det tydelig i teksten.

Anonymisering og etiske vurderinger under feltarbeidet og i skriveprosessen

Da jeg gjorde intervjuer og hadde samtaler med ungdommene understreket jeg at de kunne trekke seg når som helst fra prosjektet, og jeg fortalte dem at jeg kom til å anonymisere ungdommene i teksten/tekstene som skulle skrives. Jeg forsøkte i enkle vendinger å formidle til dem at samtalene vi hadde ikke skulle brukes på en slik måte at de ble satt i et negativt lys. Det virket ikke som de var så opptatte av dette, og de stilte ingen spørsmål rundt anonymisering. Dette kan også tolkes i den retning at de ikke

forsto hva jeg mente, blant annet på grunn av språklige misforståelser. Det kan også være at de ikke så hensikten med at jeg skulle bytte ut deres navn.

I teksten har jeg valgt å anonymisere informantene i enda større grad enn bare å bytte navn. Jeg har i tillegg anonymisert opprinnelsesland. Jeg vurderte at anonymisering av landbakgrunn var nødvendig, fordi jeg ikke hadde oversikt over antall flyktninger og gjenforente familiemedlemmer som bodde i Tromsø fra de ulike landene i perioden da jeg gjennomførte feltarbeidet. Jeg har imidlertid valgt å synliggjøre regionen/verdensdelen som de kommer fra, som er Afrika. En av grunnene til at jeg velger å gjøre dette, er at jeg blant annet viser hvilken betydning hudfarge oppleves å ha i enkelte kontekster. En annen grunn er hvordan ungdommenes egne beskrivelser av omgivelsene de er vokst opp i, får fram eller gir antydninger om hvor de kommer fra. I teksten oppgir jeg heller ikke eksakt alder på informantene. Jeg har derimot ikke anonymisert religionstilhørighet av flere grunner. Informantene har vært opptatt av å fortelle om betydninger av sin religiøse tro og om hvordan de opplever å være en del av religiøse fellesskap. Religion betraktes av mange som et sensitivt felt å ta opp, og i mange tilfeller er det gode grunner til å anonymisere trostilhørighet. Jeg har vurdert det slik at jeg måtte ha omskrevet store deler av informantenes utsagn og analysert dem annerledes, dersom religionstilhørighet hadde vært ukjent.

Intersubjektive møter – noen refleksjoner

I samtaler og i møter med informantene er det vesentlig å finne rom for forhandlinger og bevegelser mellom hverandres interessefelt. Med andre ord, det er viktig å finne ut hva som gir mening for den andre og dette er en forutsetning for intersubjektivitet. Meningsinnholdet i møtene er samkonstruerte mellom forsker og den utforskede (Haavind 2000). Det å oppnå en form for intersubjektivitet, betyr at det er nødvendig at forskeren ikke plasserer seg utenfor konteksten og i en nøytral posisjon. Som forsker er man en del av den konteksten man studerer. Haavind er opptatt av å vise hvordan «de intersubjektive møtene mellom forsker og utforsket ikke er en feilkilde, men snarere er den metodologiske forutsetning for fortolkninger» (Haavind 2000: 9).

Jeg er altså opptatt av å forstå ulike betydninger av det å være ung med flyktningbakgrunn tilflyttet en nordnorsk by. Både gjennom personlig kjennskap til noen flyktninger over flere år, kjennskap til forskningslitteratur og mediadebatter om innvandrere og flyktninger i Norge, har jeg fått flere perspektiver på hvordan tilværelsen for unge flyktninger kan oppleves. Mine bakgrunns erfaringer blant annet gjennom feltarbeid blant ungdommene i India, har vært med på å forme dette prosjektet og hvordan jeg har møtt informantene. Det er nødvendig som forsker å reflektere over egen posisjon for å situere den kunnskapen som produseres. Å studere unge flyktninger i forskerens egen 'hjemmekontekst' gir særskilte utfordringer med hensyn til situering, ettersom det er stor ubalanse i hvordan makten mellom forsker og informant arter seg. Jarle Pedersen (2008) reflekterer over sin bakgrunn som mannlig, hvit akademiker i sin studie av unge flyktnings møte med norske lokalsamfunn. Med henvisning til Bourdieu og Wacquant (1993) reflekterer han over hvorvidt han utøver symbolsk vold overfor informantene i intervjusituasjoner. Han har tenkt gjennom om han dreier intervju spørsmålene til informantene slik at de svarer slik de tror han ønsker. Han reflekterer over at denne posisjonen kan bidra til at han utelater eller neglisjerer spørsmål som han burde ha stilt, og at han glemmer å se sammenhenger i materialet. Pedersen forsøker å redusere dette blant annet ved å fortelle mye om seg selv, om prosjektet og hvordan informantene kan bidra til prosjektet, i forkant av intervjuene. Slike refleksjoner har også vært av betydning for meg. Jeg anvendte noen av de samme måtene å gå fram på som Pedersen, for å redusere noe av det som kunne oppleves som avstand mellom meg og informantene. Det var viktig for meg å formidle til informantene at det betydde noe for meg om de opplevde en mening med at de deltok og det at brukte av sin tid til å snakke med meg. Mitt inntrykk var det at de temaer som jeg valgte å ta opp, opplevdes meningsfylt for dem å snakke om.

Det er to aspekter knyttet til strukturelle forskjeller som bør løftes fram i møtet mellom meg og informantene. Det ene er det Jarle Pedersen (2008) påpeker om hvorvidt forskeren utøver symbolsk vold overfor informantene når statusene mellom forsker og informant er så ulik (jf. Bourdieu og Waquant 1993). Det andre aspektet er hvordan de strukturelle og sosiale ulikhetene mellom oss har preget bruk av de ulike metodene i

dataproduksjonen. Disse forholdene henger sammen med hverandre. I følge Bourdieu (Bourdieu og Waquant 1993) vil det alltid ligge ei underordning i relasjonen mellom svarte og hvite mennesker, og som i min studie dreier seg om relasjonen mellom meg som hvit europeisk forsker og fargede afrikanske flyktninger. Slike relasjoner vil alltid struktureres av forhold knyttet til kolonihistorien, og historien om økonomisk, politisk og kulturell underordning hos de svarte, påpeker Bourdieu i Bourdieu og Waquant (1993:129-130).

I møte med informantene, både i intervjusituasjonene og situasjoner der jeg gjorde deltagende observasjon, reflekterte jeg over disse forholdene. De strukturelle ulikhetene i samhandlingssituasjoner eller intervjusituasjoner forsøkte jeg å minimere på best mulig måte. Det gjorde jeg blant annet ved å fange opp stemninga i situasjonen. I noen sammenhenger valgte jeg å ikke gå videre med spørsmål, når informantene signaliserte at de ikke ønsket det. Jeg tok inn over meg ei grense for hva jeg ville utsette dem for. Slike overveielser fra min side, påvirket også dataproduksjonen. Dataproduksjonen, særlig fra intervjusituasjonene, ble til tider begrenset på grunn av språklige misforståelser og manglende språklig forståelse hos informanten. Nyanseringer og lange beskrivelser av hendelser ble avkortet. Jeg valgte for eksempel ikke å gå inn på detaljerte forhold knyttet til fluktsituasjoner eller økonomiske forhold, ettersom dette var tema som det var knyttet ubehag til. Jeg vurderte at i slike tilfeller var de strukturelle forskjellene mellom oss så store, at det kunne svekke tilliten mellom oss. Dermed var det ikke verdt å strekke tema ytterligere, bare for at jeg skulle få interessante data.

Noen vil kunne innvende at det å basere avhandlingsarbeidet på bare fire hovedinformanter kan synes litt knapt. Dersom dette hadde vært en intervjubasert studie, med intervjuer som eneste kilde til data, ville jeg har vært enig i denne innsigelsen. Dette er imidlertid en etnografisk studie. Ikke bare bygger den på gjentatte samtaler, intervjuer, deltagende observasjon med hovedinformantene over en toårsperiode. I tillegg bygger den som redegjort ovenfor på samtaler med en rekke andre informanter i mange sammenhenger. Å studere prosesser og samhandling over tid gir en annen forståelse enn gjennom intervju og korte møter. Avhandlingas intensjon er å undersøke

hvordan flyktninger skaper sammenheng i sin tilværelse. Den valgte langvarige etnografiske metoden, har i så måte vært hensiktsmessig for å kunne produsere tilstrekkelige data for å kunne besvare problemstillingene i studien. Rent praktisk brukes samhandlingsdata til å nyansere og kontekstualisere informantenes fortellinger. På denne måten analyserer jeg de ulike dataene i lys av hverandre. Alternativt kunne jeg ha valgt en metode som baserer seg på et bredt antall intervjuer gjort med et høyt antall informanter. Dette kunne ha gitt interessant kunnskap om kulturelle og sosiale fenomener på et gitt sted til et gitt tidspunkt.

Mitt valg av metoder har derimot bidratt til å få fram *hvordan* unge flyktninger skaper sammenheng som en kontinuerlig og relasjonell prosess. Denne studien viser med andre ord hvordan flyktningene prøver å skape sammenheng på stadig nye måter i lys av sine nyervervede erfaringer gjennom lokale og transnasjonale relasjoner. Primært har observasjon og deltakende observasjon vært gjort på typiske ‘norske’ arenaer. Flyktningguiden, er en norsk arena der produksjon av data i hovedsak har vært gjort gjennom deltagende observasjon. Deltakende observasjon i ikke-norske kontekster har vært hjemmebesøk hos to av hovedinformantene. Innsikter i slike meningsskapende prosesser over tid, bidrar til å forstå sammenhenger mellom kontinuitet, endringer og brudd. Til sammen bidrar et mangfoldig tilfang av data produsert ved hjelp av ulike metoder både til å forsterke og å utfordre mine forståelser og fortolkninger i mitt materiale. Dette er også i tråd med Geertz (1973), som anvender begrepet ‘thick descriptions’. Begrepet søker ikke å beskrive omfang og kvantitet, men det handler om å se ulike og komplekse dimensjoner i noen fenomener. Det handler både om evnen til å studere et fenomen fra ulike vinklinger og å tilføre materialet ulike fortolkningsmuligheter (Holliday 2002). Nettopp dette er et av avhandlingas hovedbidrag.

Metodisk tilnærming i de ulike kapitlene

I dette kapittelet har jeg beskrevet og diskutert de ulike metodene jeg har tatt i bruk for å belyse og analysere problemstillingene i avhandlinga på best mulig måte. I *kapittel*

fire belyses Tromsø som innvanderby. Data som kapittelet baserer seg på er blant annet mine observasjoner i bybildet og på større arrangementer i byen. Det å ha et fokusert blikk har vært nyttig for å observere hvordan byen brukes og av hvem. Hvem bruker de ulike kafeene, og hvem er ikke en del av kafelivet? Jeg har observert hvilke synlige materielle elementer som viser at Tromsø har innvandrere, gjennom næringsvirksomhet og eventuelle religiøse bygg. Videre bygger kapittel fire på samtidshistorisk forskning, offentlige dokumenter, statistikk og diskusjoner i lokale medier. *Kapittel fem* dreier seg om opplevelse av og hvordan de unge flyktingene tar i bruk byrommet. Metodene for dataproduksjonen har vært observasjon og tilfeldige møter med informantene i byrommet, samt samtaler og intervjuer. For å belyse flyktingenes deltakelse i noen organiserte aktiviteter som er tema for *kapittel seks*, har både samtaler, intervjuer, observasjon, men særlig deltakende observasjon vært viktig. I *kapittel sju* som dreier seg om relasjonsdannelser og vennskap er dataene basert på deltagende observasjon hjemme hos ungdommene, men også samtaler og intervjuer. I *kapittel åtte* og *kapittel ni* har dataproduksjonen i hovedsak vært basert på samtaler og intervjudata. Kapitelene dreier seg henholdsvis om relasjoner ut av Tromsø og transnasjonale forhold (*kapittel åtte*) og om forestillinger og drømmer om framtida (*kapittel ni*). Gjennom de valgte tilnæringsmåtene har jeg forsøkt å beskrive og analysere de ulike forskningsspørsmålene som diskuteres i de nevnte kapitlene i avhandlinga.

4. TROMSØ SOM INNVANDRERBY

Innledning

Dette kapitlet dreier seg i hovedsak om to aspekter ved Tromsø som innvandrerby. I første del ønsker jeg å gi en oversikt over den nyere innvandringa til Tromsø, med særlig fokus på innvandrere med flyktningbakgrunn. I kapitlet vil jeg vise til trekk og tendenser ved flyktningbefolkninga i Tromsø. Blir de værende i byen eller flytter de? Jeg vil også gjøre rede for noen av de reaksjoner som oppsto i byen da de første flyktningene ankom på slutten av 1980-tallet. Jeg vil se nærmere på noen av de framstillingene som eksisterer av byen, og hvordan de blir formidlet og av hvem. Selv om dette er framstillinger som flyktningene ikke støter på i sitt første møte med byen, eller aldri får kunnskap om i den tida de bor i Tromsø, anser jeg er det som viktig å få disse fram for å vise hvilke stemmer og debatter som produseres i og av den byen de kommer til.

Det er også interessant å undersøke om disse framstillingene samsvarer med intensjonene i flyktning- og innvandrerpolitikken i kommunen slik de kommer til uttrykk gjennom planer, offentlige utredninger og kommunale integrasjonsprogrammer på dette feltet. Jeg vil peke på noen av de visjonene og den politikken som har blitt utformet i de siste tiårene overfor innvandrere og unge flyktninger spesielt. Hvilke mål og strategier kommer til uttrykk i politikken overfor innvandrergrupper i byen, blant annet flyktninger? Hva finnes av særskilte tiltak som er rettet mot innvandrere? Når det gjelder planlegging er det interessant å se hvordan Tromsø presenterer seg i kommuneplaner, på kommunens internettsider og i andre fora. Hvordan synliggjøres politikken og holdninger til innvandrere gjennom politikeres uttalelser i ulike sammenhenger, blant annet i lokale media?

Også gjennom egne observasjoner ønsker jeg å vise hvordan innvandrere synliggjøres og usynliggjøres på ulike måter, og hvordan dette kommer til uttrykk i byrommet. I denne forbindelse vil jeg trekke fram hvilke materielle markører som knyttes til at

Tromsø har en innvandrerbefolkning. Jeg vil også belyse noen internasjonale og flerkulturelle arrangementer og begivenheter. Hvem deltar og i hvilken grad er innvandrerbefolkninga del av slike arrangementer? Diskusjonen av slike spørsmål er relevant for å si noe om spenningsfeltet mellom hvordan Tromsø som innvandrerby ønsker å framstå på den ene siden, og hvordan byen faktisk erfares av innvandrerbefolkninga i byen.

Tromsø – ulike befolkningsgrupper og store bevegelser i flyttemønster

I historieverket *Fra byfolk og bona til tromsøværing 1945 – 1994: Tromsø gjennom 10 000 år* viser Hallvard Tjelmeland (1996) at Tromsø gjennom flere hundre år har vært befolket av ulike grupper fra ulike land og med ulik etnisk og nasjonal bakgrunn. Byen har alltid hatt ei stor innflytting, og har vært blant Norges fremste innflytterbyer når det gjelder antall i forhold til befolkninga. Byen fikk tidlig internasjonale kontakter, og ble kalt 'Nordens Paris' i det forrige århundret blant annet på grunn av sine impulser fra kontinentet og sitt eksotiske byliv (Knutsen 1986). Byen og områder rundt har i flere hundre år vært befolket av samer. Bevisstheten rundt det samiske har tatt ulike retninger. Enkelte steder i kommunen ble samene assimilert i det norske, mens samene forble en distinkt etnisk gruppe i andre deler av kommunen. Siden 1960-tallet har Tromsø stått i sentrum for å legge til rette for å få det samiske i fokus. Det har skjedd ei revitalisering knyttet til samiske forhold, med fokus på samiske intellektuelle, særlig innen forskning og formidling av samisk kultur. I denne perioden har det vokst fram en samisk bevegelse, og samiske organisasjoner ble opprettet i byen (Tjelmeland 1996). På slutten av 1980- og begynnelsen av 1990-tallet ble det utarbeidet en egen samisk handlingsplan i Tromsø kommune, og på midten av 1990-tallet ble Tromsø fremhevet som et sentrum for urfolksspørsmål, ved at det kulturelle mangfoldet i byen ble styrket gjennom prosesser knyttet til den samiske oppvåkninga (Tjelmeland 1996).

Tromsøområdet har også tiltrukket seg andre grupper. Fra 1800-tallet kom finske innvandrere, og andre utenlandske håndverkere slo seg ned i byen. Med pomorhandelen kom også russere, både til Tromsø og andre steder i Nord-Norge. Fisk fra Nord-Norge ble byttet mot trevarer og korn fra øst. Også språket ble preget av kontakt med russerne.

Russenorsk, et eget pidgin- eller kreolspråk, oppsto som et resultat av relasjonen mellom handelspartnerne (Knutsen 1986). Fra 1950-tallet og utover har det vært store bevegelser og innslag av svensk, finsk og dansk arbeidskraft i byen, særlig i helsesektoren (Tjelmeland 1996). Universitetet i Tromsø, som ble vedtatt etablert i 1968, har også bidratt til en større internasjonal befolkning i byen. Etter utvidelsen av EU-området i 2004 har også Tromsø fått en stor økning av polske og baltiske arbeidsinnvandrere, særlig innen bygg- og anleggsbransjen. Dette har bidratt til at flere polske byggefirmaer har etablert seg i byen i det siste tiåret. Trine Fosslund (2013) viser at fra 1990-tallet og utover har også Tromsø fått mange høyt-kvalifiserte migranter med helsefaglig bakgrunn, særlig sykepleiere. Det finnes også grupper med helsefaglig bakgrunn som ikke får godkjent sin utdanning og sine sertifiseringer fra hjemlandet. Mange av disse får ikke arbeid i helsevesenet eller må ta til takke med jobber som ikke krever utdanning, noe som forklares gjennom kulturelle og relasjonelle forhold (Fosslund 2013).

Flyktninger i Tromsø – starten på ei ny innvandring på 1980-tallet

Tromsø ble i liten grad berørt av *arbeidsinnvandringa* fra Asia, Sør-Amerika og Afrika som fant sted i Norge på slutten av sekstitallet og tidlig på syttitallet, før den såkalte innvandringsstoppen tok til i 1975. På 1980-tallet økte imidlertid tilflyttinga fra forskjellige land til Tromsø. Omtrent 100 av 800 personer kom fra Asia, Afrika og Latin-Amerika. Mens internasjonal kontakt og innvandring fram til midten av 1980-tallet i stor grad var relatert til handelsrelasjoner og arbeidsinnvandring fra i hovedsak de nordiske landene, fikk byen nå en ny type innvandring: I 1986 vedtok formannskapet i Tromsø kommune å ta imot flyktninger og ei stilling som flyktningkonsulent ble opprettet. De 'nye' innvandrerne ble bosatt i den urbaniserte delen av kommunen og var synlige i bybildet (Tjelmeland 1996). I løpet av de fire første årene fra 1986 og utover, tok kommunen imot 200 flyktninger og 62 asylsøkere. Det store flertallet kom fra Iran

og fra Somalia (Nordbrønd 1991). Etter hvert opprettet innvandrerne i byen egne foreninger og organisasjoner (Tjelmeland 1996)³.

Tjelmeland (1996:579) beskriver at den nye innvandringa i både bokstavelig og overført betydning førte til:

[...]et mer fargerikt tromsøsamfunn. Representantene fra de nye, fremmede kulturene markerte seg på ulike vis – som naboer, som arbeidskamerater, som medelever i skolene. De kom også til uttrykk gjennom kulturelle aktiviteter i dans og musikk – også i byens gater, gjennom årlige internasjonale uker. I Tromsø som i andre byer med innvandrere, ble byens handels- og restaurantliv berika med etniske innslag.

Tjelmeland (1996) viser til en artikkel i *Bladet Nordlys* i august 1987, da daværende flyktningkonsulent uttalte at befolkninga i Tromsø hadde tatt godt imot flyktningene og at flyktningene fant seg godt til rette i byen. Tjelmeland (1996) påpeker imidlertid at flyktningene ikke var like velkommen av alle. Dette kom blant annet fram da ei generalforsamling i et borettslag i bydelen Kroken ikke ønsket at Statens flyktningboliger skulle få kjøpe leiligheter for å bosette flyktninger. Vedtaket ble ifølge avisartikkelen likevel omgjort med stort flertall etter kraftige reaksjoner blant medlemmene i borettslaget. Andre sterke krefter ønsket å få slutt på denne formen for innvandring til Tromsø. Fra sentrale FrP-politikere i byen ble det krevd at kommunen ikke lenger skulle ta imot muslimske flyktninger, fordi denne gruppa brakte for mange problemer med seg, hevdet de. Dette kom til uttrykk i lokalavisa *Bladet Tromsø* vinteren 1993 (Tjelmeland 1996:580). Til tross for enkelte sterke innvandringskritiske stemmer, fikk aldri rasistiske organisasjoner festet seg i byen, påpeker Tjelmeland (ibid).

³ På Tromsø kommunes internettsider er det 37 foreninger som blir omtalt som 'etniske organisasjoner' i Tromsø, og her er også samiske organisasjoner inkludert. Et utvalg er blant annet The Association of Ghanaians in Tromsø, Barneforeningen fra Rwanda, Etiopisk forening, Norsk filippinsk forening, Somalisk familieforening i Nord-Norge, Unge afghanere i Nord-Norge, Norsk- russisk forening, Thai-Tromsø forening og Romssa Sami Searvi. <http://www.tromso.kommune.no/lag-og-foreninger.123377.no.html> [lest 14.oktober 2009].

Flyktninger i nord og deres flyttemønstre i Norge

Ettersom jeg gjorde feltarbeid mellom 2005-2007 er hovedtyngden av innvandringsstatistikkene jeg viser til hentet ut fra denne perioden. Jeg har imidlertid noen nyere tall fra 2014 for å se utviklinga over tid i denne befolkningsgruppa i Tromsø. I 1999 hadde kommunen en internasjonal befolkning fra omtrent 100 land (Kommuneplan for Tromsø 1999). I 2005 var tallet på vel 130 nasjoner⁴. Statistikk fra 1.1.2014 viser at Tromsø kommune hadde en innvandrerbefolkning fra 109 land.⁵

For å være mer presis var antallet innbyggere i 2004 med ikke-norsk statsborgerskap omtrent 3700 personer, mens dette tallet var økt til 4323 i 2008⁶. Den største økninga av innvandrere i denne perioden, er imidlertid ikke flyktninger, men derimot arbeidsinnvandrere fra Polen og andre migranter fra Thailand, Russland og Filippinene (Tromsø kommune 2008)⁷. Nye tall fra 2014 viser at det er flest med innvandrerbakgrunn i Tromsø fra Sverige. Deretter følger Russland, Polen, Tyskland, Finland og Thailand. Basert på nasjonalitet betyr dette at også i de senere års innvandring til Tromsø er det store flertallet i gruppen arbeidsmigranter. Per 1.1.2014 utgjorde innvandrerbefolkninga i Tromsø i tall 8176 personer, som utgjør 11,4 % av befolkninga i kommunen. Til sammenligning var prosenttallet på 6,6 % i 2007. Tallet har altså økt med over hundre prosent i en tiårsperiode fra 2004 til 2014. I 2014 var seksti prosent av alle innvandrere i gruppen mellom 20-44 år⁸.

Fra tidlig på 2000 - tallet har Tromsø tatt imot mellom sytti og nitti flyktninger hvert år. Det var noe lavere gjennomsnittstall mellom midten på 1990-tallet til midten av 2000-tallet. Dette er fordi Tromsø kommune i større grad i årene før dette tidsrommet har bosatt flyktninger fra asylmottak, og har dermed tatt imot færre overføringsflyktninger⁹.

⁴ Statistikk Tromsø Kommune 2006

⁵ Tromsøstatistikk – Befolkning, Tromsø Kommune 2014

⁶ Tromsøstatistikk – Befolkning, Tromsø kommune 2008

⁷ På landsbasis har økninga i ekteskap mellom norske menn og kvinner fra de tre ovennevnte landene hatt en sterk økning de siste ti årene (Daugstad 2006). Det er derfor sannsynlig å tro at økninga av personer i Tromsø kommune fra disse landene er kvinner som har giftet seg med norske menn bosatt i Tromsø.

⁸ Statistikk, Tromsø kommune [lest fra internett 12.januar 2015].

⁹ Personlig kommunikasjon Flyktningtjenesten, Tromsø Kommune 2005.

I perioden fra 1995-2005 ble det bosatt totalt 2852 personer i Troms fylke og 859 personer i Tromsø kommune som har bakgrunn som asylsøkere, overføringsflyktninger og gjennom familiegjenforening. I Tromsø kommune har de fleste i denne perioden kommet som asylsøkere (341 personer), mens det er kommet omtrent samme antall gjennom familiegjenforening som overføringsflyktninger, henholdsvis 253 og 251 personer (IMDi, 2006). I 2006 var somaliere den gruppa med høyest antall personer i Tromsø som var overføringsflyktninger, deretter personer fra Irak, Afghanistan og Rwanda fra verdensdelene Afrika, Asia, Sør- og Latin-Amerika (IMDi, 2006). Dette tallet henger sammen med at Flyktningtjenesten i kommunen påpeker at de ikke driver med prioriteringer av enkelte nasjoner. «Vi ønsker de velkommen de som vi får tilbud om» forteller leder i Flyktningtjenesten i Tromsø Kommune¹⁰. For å sammenligne med tallene jeg har vist til ovenfor, vedtok Tromsø kommune å bosette 120 flyktninger i perioden 2014-2015, og 110 flyktninger i 2016. Vedtakene er gjort på anmodning fra IMDi, og baseres blant annet på folketall i kommunen¹¹.

Sekundærflytting blant flyktninger i nord

Bosettinga av flyktninger har i stor grad vært basert på et prinsipp som innebærer at det er et mål at alle landets kommuner skal ta imot flyktninger. Flyktningene kan i utgangspunktet selv bestemme hvilken kommune han eller hun skal bo i, dersom de finner egen bolig og arbeid. I praksis er dette vanskelig, og flyktningene må bosette seg i den kommunen de får tilbud om (Arbeids- og sosialdepartementet 2000). Den største konsentrasjonen av flyktninger finner vi på Østlandet og særlig i Oslo-området (Seland Forgaard 2006). Dette er et resultat både av at flest flyktninger bosettes i denne delen av landet, men også grunnet flyktningsers sekundærflytting (Høydahl og Selboe 2008). Blant innvandrere med kort botid i Norge skjer sekundærflytting i større grad til sentrale strøk, fortrinnsvis til Oslo og Akershus (Seland Forgaard 2006). Flyktninger er mer mobile enn resten av befolkninga (Høydahl og Selboe 2008). Det har etter hvert blitt en

¹⁰ Personlig kommunikasjon, leder i Flyktningtjenesten 2005.

¹¹ <http://www.imdi.no/no/Bosetting/Kommuneoversikt/> [lest 13. januar 2015].

nedgang i sekundærflyttingene de første årene etter bosetting. En årsak ser ut til å være innføringa av *Introduksjonsordningen*¹² som har bidratt til at flyktninger blir mer stabile og oppholder seg i lengre tid i den første bosettingskommunen (Høydahl og Selboe 2008; Høydahl 2012).

Unge flyktninger flytter i større grad enn eldre flyktninger (Høydahl og Selboe 2008). Dette gjenspeiler flyttemønsteret til den øvrige befolkninga i landet. Det er videre en klar nord-sør – dimensjon i flyktningenes sekundærflyttinger. Flyktningene som bosettes på Østlandet blir i stor grad boende i det fylket de først ble bosatt i, mens alle de nordligste fylkene preges av sekundærflytting av flyktninger (Høydahl 2009; Høydal og Selboe 2008). Av de flyktningene som ble bosatt i tromskommuner i 2002, var under førti prosent gjenværende i kommunen de først ble bosatt i fem år senere. Kun et par prosent av flyktningene hadde flyttet til andre kommuner i fylket i samme periode (Høydahl og Selboe 2008). Imidlertid er det en tendens som viser at flyktninger bosatt i Troms i mindre grad enn tidligere flytter til Oslo. Dette gjelder også det generelle flyttemønsteret blant flyktninger over hele landet. Tall fra Tromsø kommune viser at til tross for en relativt stor sekundærflytting, beholdt kommunen flere flyktninger enn på fylkesnivå mellom 2002- 2007. I underkant av 50 prosent av flyktningene flyttet fra Tromsø i denne perioden. Tallene varierer imidlertid mellom kohortene. Av flyktningene som ble bosatt i Tromsø i 2003, var det ca 60 % som fortsatt bodde i kommunen i 2008, mens førti prosent i denne gruppen flyttet. Dette er i samsvar med trender i sekundærflyttingene i de nordligste fylkene. Av flyktningene som ble bosatt i 2003 i de nordnorske fylkene var mer enn halvparten fremdeles igjen i fylkene i 2008. Som jeg har vist er dette tallet også representativt for Tromsø kommune i denne perioden. Finnmark skiller seg negativt ut, med omtrent 75 % fraflytting i denne femårsperioden (Høydahl 2009). Det er lav utflytting til utlandet av flyktninger bosatt i Troms. Kun fire prosent av gruppen bosatt i 2002 i Troms, hadde flyttet til utlandet etter

¹² *De kommunale introduksjonsprogrammene tar sikte på å gi grunnleggende ferdigheter i norsk samt innsikt i norsk samfunnsliv. Det er også viktig å forberede deltakerne på et aktivt arbeidsliv eller motivere til utdanning. Personer som deltar i programmet har krav på en introduksjonsstønad. Det er lagt opp til et nært samarbeid mellom kommune og NAV i arbeidet med programmet.* <http://www.imdi.no/no/Kvalifisering/Introduksjonsordning/> [lest 28. september 2009]

fem år. De fleste av flyktingene som flytter til utlandet har vært bosatt i Oslo (Høydahl og Selboe 2008).

I tidligere kohorter har særlig Nordland, Troms, Finnmark, i tillegg til Oppland og Sogn og Fjordane vært sterkt representert blant fylker der personer med flyktningsbakgrunn flytter til Oslo. Disse fylkene er fremdeles blant de som gir fra seg størst andel med flyktningsbakgrunn hvis vi ser 2007- og 2008-kohortene under ett, men i mindre grad enn tidligere. Når det gjelder Tromsø viser nye tall fra 2014 at det er en av kommunene i landet med størst netto utflytting blant flyktinger (Thorsdalen 2014).

Hva kan disse tallene fortelle? For det første viser de at andelen av de som flytter, varierer fra år til år. For det andre er flyktingenes sekundærflytting fra Tromsø bremsset noe, en tendens vi også finner generelt på fylkesnivå i både Troms og Nordland. Likevel er hovedtrekkene at mens flyktingene som bosettes i Nord-Norge i stor grad flytter sørover, blir flyktingene som bosettes i Sør-Norge boende. Dette gjelder særlig for flyktingene som er bosatt Østlandsområdet (Høydahl 2009; Høydahl 2012; Thorsdalen 2014).

Framstillinger av Tromsø og Nord-Norge

Jeg vil begynne diskusjonen ved å vise til noen av de fortellinger og framstillinger som eksisterer om Tromsø og om Nord-Norge. Ligger det noe i fortellingene som bidrar til å forsterke den nordlige identiteten, men som samtidig kan virke ekskluderende for andre grupper i byen som for eksempel flyktingene? På hvilken måte har stereotypier og tradisjonelle fortellinger om Nord-Norge, Tromsø og tromsøværingen blitt anvendt i kommunens politikk overfor denne gruppa? Skaper fortellingene og framstillingene om Tromsø og Nord-Norge grunnlag for fellesskap og møteplasser mellom ulike grupper i byen? Hva med politikken?

I fortellinger om nordlendingen har begreper som raus, åpen, inkluderende og uhøytidelig blitt anvendt. Dette har blitt fortalt av nordlendingen selv, samtidig som dette har vært karakteristikk som også folk sørfra har brukt. Nordlendingene har også

blitt sett på som ukultiverte og usiviliserte naturfolk, og som en kontrast til 'søringer', som har blitt betraktet som siviliserte og dannende (Edwardsen 1997; Stien, Kramvig og Berglund 2005). Forfatter og journalist Morten A. Strøksnes (2006) har noen betraktninger rundt nordnorsk humor og utvikling av nye nordnorske identiteter i boka *Hva skjer i Nord-Norge?* med lånt tittel fra Ottar Brox. Han påpeker at den nordnorske humoren tidligere ble spilt ut på kaia og i båten. Humoren var basert på overdrivelser, bannskap, manglende respekt for øvrigheta og hetsing av søringer og «sjarmerende primitivisme» De sterke stereotypiene er dermed blitt en del av nordlendingens identitet (Strøksnes 2006: 83). Strøksnes påpeker videre at i dag er ikke de typiske arenaene for nordlendingen båten og kaia. Nordlendingene i dag har høyere utdanning og jobber på lik linje med folk sørfra i offentlige jobber. I tillegg til høyere utdanning, bidrar massemedia og flytting til økende utvisking av de regionale forskjellene (Strøksnes 2006). Å sammenfatte den nye nordlendingen på denne måten er i tråd med en forståelse av hvordan globaliseringsprosesser på ulike måter får innvirkning i folk sine liv uansett bosted, samtidig som betydning av tilhørighet og opplevelse av stedsidentitet tar nye former. Hvis det er slik som denne analysen antyder, skulle en tro at dette åpner for nye befolkningsgrupper også i Tromsø.

Tjelmeland (1996) er opptatt av hva det er som integrerer og hva det er som skiller innbyggerne i Tromsø. Han stiller blant annet spørsmål om det eksisterer noe som innbyggerne har til felles, ja rett og slett om tromsøværingen finnes (Tjelmeland 1996)? Tromsø har historisk sett vært en by med sterk differensiering. Det har også eksistert sterke klasseskiller med borgerskap og arbeiderklasse, samtidig som byen har hatt en stor middelklasse (ibid). Fiskarbondøkonomien preget også Tromsø fram til mellomkrigstida og tidlig etter krigen. Den bar preg av at husholdet i stor grad var sjølforsynt. Tjelmeland hevder også at fiskarbøndene var i liten kontakt med byen og moderne institusjoner. I etterkrigstida og utover var det store skiller mellom folk både sosialt og kulturelt, og 'bona' og 'byfolk' var betegnelsene som ble brukt. I de siste tiårene har disse betegnelsene imidlertid blitt utjevnet gjennom prosesser som både by- og landområdene har bidratt til. Forbedra pendlingsmuligheter og byen som felles fritidsarena for hele kommunen, har blant annet bidratt til dette (Tjelmeland 1996). Det

diskuteres om hvorvidt det finnes en tromsøidentitet og i så fall hva denne skal inneholde. Innvandring, innflytting og samisk revitalisering har skapt et nytt kulturelt mangfold, på lik linje med nye livsstilsgrupper som har utviklet seg i byen. Tromsøs 200-års jubileum som by i 1994 var et forsøk på å styrke følelsen av tilhørighet og stolthet. En gjennomgående profil i markeringa var å skape en inkluderende og positiv tromsøidentitet som alle innbyggerne kunne være en del av. Identiteten skulle omfavne både byfolk, 'bona', innvandrere, søringer, nordmenn og samer (Tjelmeland 1996:594). Tjelmeland påpeker imidlertid at det stadig er en dragkamp mellom en idé om tromsøværingen som bygger på betydninga av blodsband og røtter på den ene siden, og en inkluderende forståelse der innbyggerne selv skaper innholdet i tromsøværingen på den andre. Den sistnevnte er mer i tråd med en identitetsforståelse der identitet oppfattes som noe som stadig konstrueres, endres og er under forhandling. Det er også med bakgrunn i en slik forståelse at jeg ønsker å diskutere unge flyktningers opplevelse av å bo i Tromsø.

Begrepsbruk, visjoner og politikk i Tromsø

Kommuneplanen for Tromsø 1999 – 2011 (1999:1) er utarbeidet blant annet med «fremtidstro på Tromsø som Nordens Paris – et antirasistisk, flerkulturelt samfunn åpent for nye impulser». Gjennom betegnelsen flerkulturell beskrives Tromsø som en del av en region der samer, kvener og nordmenn har bodd og virket sammen, og at handel med andre kontinenter har trukket folk til byen. Etter hvert har byen fått ny innflytting også fra andre deler av verden (ibid:67). I kommuneplanen stadfestes det at Tromsø er mangfoldig, og at dette mangfoldet skal tas vare på. Kommunen erklærte seg som antirasistisk sone i 1994, noe som ble vedtatt i kommunestyret i 1994. Tidligere, i 1992, hadde Universitetet i Tromsø tatt initiativ til å dette. Etter hvert fulgte også Tromsø fylkeskommune opp (Kommuneplanen for Tromsø 1999).

I 2004 fikk Tromsø kommune tildelt en hederspris som 'Internasjonal kommune' av Fredskorpset og Kommunenes sentralforbund. Begrunnelsen for tildelingen var blant annet kommunen, innbyggernes og organisasjoners innsats for aktivt å være i kontakt med land i Sør, og for å drive solidaritets- og informasjonsarbeid. I tillegg ble det lagt

vekt på at kommunen tar imot flyktninger, og har integreringstiltak for innbyggere med minoritetsbakgrunn¹³.

I den samme kommuneplanen blir Tromsø by beskrevet både som «den flerkulturelle arktiske byen» (ibid:58) og som en smelting:

Tromsø bys historie fram til vår tid er preget av kulturelt og sosialt mangfold, spenninger og endringer. 'Den moderne Tromsøværingen' er sammensatt, og smeltingen er fortsatt den mest dekkende beskrivelsen av bysamfunnet (1999:59). [...] Å satse på 'den flerkulturelle byen' med plass for mangfold av kulturuttrykk og konferanser som avspeiler historisk mangfold og internasjonal åpenhet er Tromsøs viktigste strategi som antirasistisk sone (1999:59).

I disse utsnittene fra kommuneplanen påpekes det blant annet at «smeltingen er den mest dekkende beskrivelsen av bysamfunnet». Smeltingmetaforen er en modell brukt i klassiske migrasjonsteorier som tradisjonelt sett knyttes til assimilasjon. Den har i korte trekk dreid seg om at innvandrere som kommer til et sted eller land, omformes etter ei tid. Tidsaspektet kan variere, men ideen er at man kommer som innvandrere og som ukjent, men etter hvert blir som de lokale (Alghasi, Fangen og Frønes 2006). Spørsmålet er om smeltingmetaforen er en god beskrivelse av Tromsø?

Tromsøs befolkning er ikke homogen, og i kommuneplanen vektlegges det at mangfoldet skal bevares. Å beskrive et samfunn som flerkulturelt kan ha flere betydninger. Den ene betydninga dreier seg om en konstatering av at det eksisterer et kulturelt mangfold (Døving 2009). Det er imidlertid viktig å vise at begrepet har både en beskrivende funksjon og er et analytisk begrep. Det er dermed viktig å skille mellom et flerkulturelt/multikulturelt og et multikulturalistisk samfunn. Et multikulturalistisk samfunn bygger på ideen om kulturelle rettigheter. Eksempler på slike rettigheter er for eksempel morsmålsundervisning og fri på spesielle helligdager (Døving 2009). Multikulturalismen er en politisk strategi som både er omfavnet og omstridt (Fuglerud 2001; Kymlicka 2005; Døving 2009). I kommuneplanen (1999) konstateres det at

¹³<http://www.tromso.kommune.no/faar-hederspris-for-a8221internasjonal-kommunea8221.4543783-120991.html> [lest 7. september 2009].

Tromsø kommune er flerkulturell, men nevner ikke at det skal føres en multikulturalistisk politikk.

Uttrykket «Ja til et fargerikt fellesskap!» kunne bety at multikulturalisme i norsk politikk var i emning på 1980-tallet. Poenget var å utvikle en politikk der staten skulle være en aktiv aktør for å oppnå dette. I Stortingsmelding nr. 17 (1996-97) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge* påpekes det at Norge over tid har vært et flerkulturelt samfunn, og i økende grad vil fortsette å være det. Verdsetting av mangfold og fokus på å arbeide mot diskriminering og rasisme vektlegges i meldinga. Vektlegging på det flerkulturelle i Kommuneplanen for Tromsø 1999-2007 kan dermed sies å være helt i tråd med myndighetenes hovedbudskap. Med bakgrunn i blant annet dette uttrykket, kan ei fortolkning av bruken av begrepene ‘flerkulturell’ og ‘smeltedigel’ i kommuneplanen for 1999, være at slike begreper ble betraktet som honnørord ‘i tida’ i denne tidsperioden.

Begreper som ‘flerkulturell’ og ‘smeltedigel’ er borte fra den reviderte kommuneplanen for Tromsø 2007-2018. Dette kan tolkes i flere retninger. Er det slik at begrepene oppfattes som utdaterte, eller er det slik at kommunens visjoner overfor innvandrerbefolkninga har blitt moderert eller endret? I denne kommuneplanen¹⁴ står det imidlertid under punktet Kultur og mangfold: «Hovedutfordring – Videreutvikle de fortrinn som ligger i kommunens tradisjon og egenart som åpen, inkluderende og raus». Det vises også til kommunens Kulturplan for 2007-2010, hvor det flerkulturelle berøres på enkelte områder innen kulturfeltet.

I den reviderte Kommuneplanen for Tromsø 2007-2018 er det imidlertid et nytt element som blir omtalt – *Nordområdesatsninga*. Denne satsinga ble igangsatt av regjeringa i 2005/2006. Det kan derfor se ut som om Nordområderetorikken rett og slett har erstattet strategien om byen som flerkulturell i den nye kommuneplanen. Det internasjonale fokuset rettes nå i større grad mot Russland. Byens påtenkte rolle som nasjonalt senter

¹⁴ (2007-2018:20)

for nordområdene med et regionalt ansvar for utvikling i nord, ilegges betydelig vekt. Tiltak som i denne forbindelse nevnes handler om oppfølging av petroleumsvirksomhet for Tromsø-regionen og tilrettelegging for seminarer og konferanser. Med fokus på næringsliv, forskning, handel, finans, media og kultur som viktige områder, virker det som at minoritetsbefolkninga i Nordområdene, og da særlig innvandrere, i liten grad er tiltenkt en rolle. Sammenlignet med hvordan innvandrerbefolkninga ble beskrevet i kommuneplanen fra 1999, får denne befolkningsgruppa svært liten oppmerksomhet i 2007-2018- planen.

Denne endringa fra det flerkulturelle til nordområderetorikk kan tolkes i flere retninger. Ei tolkning er at politikken som dreier seg om innvandrere ikke er framtidige satsningsområder eller at kommunen ikke har utviklet nye politiske strategier for dette området. Resultatet kan synes å være at innvandringspolitikk og 'det flerkulturelle' reduseres til å omhandle kultursektoren. Ei anna tolkning er at hovedlinjene i politikken som utformes for dagens og framtidens Tromsø, er ment å inkludere alle befolkningsgrupper. Dermed er det ikke nødvendig med en særskilt politikk for innvandrerbefolkninga.

Perioden da kommuneplanen for 1999 ble skrevet kan beskrives som en fase der uttrykk som «Ja til et fargerikt fellesskap!» var et politisk korrekt slagord. Dette har i senere blitt stemplet som ei naiv tilnærming til innvandrere. Unni Wikan (2002) hevder at dette uttrykket i stedet for å bygge broer mellom folk, vektlegger hvor forskjellig 'den andre' er. Snillisme-debatten kom også opp i kjølvannet av denne debatten. Her ble innvandrings- og integreringspolitikken kritisert for 'å sy puter under armene' på innvandrere i Norge. I Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse* og i Stortingsmelding nr. 6 (2012-2013) *En helhetlig integrasjonspolitik – Mangfold og fellesskap*, går politikken i enda større grad enn tidligere i retning av at innvandrere skal kvalifisere seg til og delta i norsk samfunns- og arbeidsliv. I sistnevnte melding er et særlig fokus på å ta i bruk kompetansen til innvandrere. Kommuneplanen for Tromsø 2007-2018 har i liten grad tatt opp i seg det

budskap og de mål som har blitt beskrevet i de senere års stortingsmeldinger knyttet til innvandring og integrering.

Politikere og innvandringsspørsmål i lokale media

Også i lokale medier blir politiske strategier og utfordringer knyttet til innvandrere tatt opp. I artikkelen Kan lite om byens innvandrere i *Bladet Nordlys* 8. januar 2007, ble en rekke sentrale politikere i Tromsø spurt om deres kunnskap om innvandrere i kommunen. Ingen av politikerne mente at det eksisterte noen spesielle problemer knyttet til innvandrere og integrering i Tromsø. En sentral politiker på høyresiden i politikken i Tromsø uttalte: «Mitt utgangspunkt er at hvis ikke kriminalstatistikken viser problemer, så er det vel en positiv situasjon». Uttalelsen kan tolkes i retning av at lav eller ingen kriminalitet blant innvandrerne i byen, betyr at de er godt integrert til tross for at mange er uten jobb, opplever ensomhet og har et lite sosialt nettverk. Negative tall på kriminalitetsstatistikken oppfattes i dette tilfellet som eneste kriterium for å 'måle' god eller dårlig integrering.

Et eksempel på politiske strategier overfor innvandrergupper, ble synliggjort i artikkelen 'Skeptisk til internasjonalt hus' (*Bladet Nordlys*, 9. januar 2007). Skepsisen blir uttrykt av daværende ordfører, som mente at et slikt hus vil føre til segregering og ghettofisering, i stedet for integrering. En innvandrersomalisk bakgrunn hevder i samme artikkel at det er behov for et internasjonalt hus for å få en møteplass for innvandrere i byen. Han påpeker at det eksisterer svært mange problemer i innvandrermiljøene som politikerne ikke vet om, og at innvandrerne trenger et eget sted å være. Etter at flerbrukshuset ble nedlagt i 2001, ble InterInfo opprettet av kommunen i 2003¹⁵. Tromsø-ordføreren på sin side, hevder at alle hus i Tromsø må være internasjonale. Han hevder at han ikke er imot særtiltak, og viser til at kommunen har gjennomført konkrete tiltak. Ordføreren påpeker i artikkelen at innvandrere i Tromsø stort sett har det bra, og sier at han har selv snakket med flere innvandrere som mener

¹⁵ I følge en kulturkonsulent i Tromsø kommune ble InterInfo nedlagt i 2011, men vedkommende påpeker at de samme funksjonene som InterInfo hadde, blir ivaretatt på rådhuset (personlig kommunikasjon 14.01.2015).

Tromsø er den beste byen i Norge å bo i (*Bladet Nordlys*, 9. januar 2007). I dette eksempelet er det innvandrerne som ønsker et spesielt tiltak. Det påpekes av innvandrerens med somalisk bakgrunn at kravet ikke kommer fra en enkelt innvandrergruppe, men fra innvandrere i Tromsø som er ei stor og heterogen gruppe, som har en mengde felles erfaringer og utfordringer. Ønsket om et internasjonalt hus er et eksempel på et særskilt ønske fra mange av minoritetsgrupper. Svaret fra ordføreren om at alle hus må være internasjonale, kan være ment positivt og inkluderende. Men, det kan også tolkes dit at han ikke ønsker å gi særrettigheter til enkelte grupper. Ordførerens svar kan analyseres i retning av at han bagatelliserer maktforhold i relasjonene mellom majoritetsbefolkninga og innvandrerne. Formelt sett har flyktninger og andre med innvandrerbakgrunn de samme mulighetene og rettigheter som enhver lokal tromsøværing. Hverdagen, med fokus på de sosiale og kulturelle skillelinjene, viser noe annet. Man ser sjelden innvandrerkvinner på byens kafeer eller uteplasser i uanstrengte samtaler med hvilken som helst annen tromsøværing – det være seg med lys eller mørkere hud. Hvorvidt byens 'hus' oppleves som like tilgjengelige for alle, slik ordføreren hevder at det skal være, er et tema som jeg vil diskutere senere i avhandlinga.

Kommunens tilbud til innvandrere og unge med minoritetsbakgrunn.

I perioden jeg gjorde feltarbeid hadde Tromsø kommune ulike tilbud rettet mot innvandrerbefolkninga i kommunen. Introduksjonsprogrammet, Voksenopplæringa, Flyktningtjenesten og innføringsklasser på barne- og ungdomstrinn var noen av tiltakene¹⁶. Av andre tilbud som skulle tilrettelegge hverdagen for innvandrerbefolkninga var blant annet InterInfo og Regnbuen Internettkafe. Dette var steder som arrangerte eller informerte om aktiviteter med særlig fokus på innvandrere, flyktninger eller andre nyankomne i Tromsø. Internettkafeen arrangerte for eksempel 'Brukerkurs om internett'. InterInfo både arrangerte og informerte om generelle sportslige aktiviteter for unge, og mer segregerte aktiviteter som 'damesvømming' for innvandrerkvinner. Biblioteket er et særskilt kommunalt tilbud og en arena som også er

¹⁶ Program for inkludering og godt oppvekstmiljø for minoritetspråklige barn og ungdom i Tromsø kommune (Tromsø kommune 2007).

viktig for innvandrere. Dette vil jeg diskutere betydninga av i kapittel fem.

Kommunen har visjoner om at «Tromsø skal være landets beste kommune å vokse opp i, og være inkluderende for alle barn og ungdom uansett språk, helse, økonomisk, sosial og kulturell bakgrunn» (2007:4)¹⁷. Målsettinga er blant annet at minoritetsspråklige barn skal inkluderes i Tromsø. Videre fokuseres det på at de unges tilværelse i hjem, skole og fritid skal ses i en sammenheng med vekt på at unge med minoritetsbakgrunn skal få delta på kultur- og fritidstilbud, og andre kommunale tilbud som kulturskolen, kunsts skolen, bydelshusene og ungdomshuset. Bedre informasjon, oppfølging og økonomisk støtte til kontingenter er også tiltak som skal gjøre det lettere for denne gruppa å delta. Med eksempel fra kulturskolen som har tilbud om dans, drama og musikk, blir det også nevnt at «her er ulike språk ingen hindring – det gjør integrering lettere fra starten av!» (2007:12). Det er imidlertid liten refleksjon i programmet om utfordringer som kan oppstå i møter og samhandlingssituasjoner mellom barn og unge oppvokst i Tromsø og innvanderne knyttet til det å ta del i fritidsaktiviteter.

Mellom arktisk natur og urbant liv – nyere framstillinger av Tromsø

Den nordlige regionen som Tromsø ligger i er blitt omtalt i termer som nord-europeisk periferi (Bæhrenholdt og Granås 2008). Bilder av denne periferien har blitt assosiert med «remoteness, frontier and isolation» (Bæhrenholdt og Granås 2008: 1). Willy Guneriussen (2008) påpeker at i den grad man kan snakke om et steds eller en regions 'identitet', har Nord-Norges identitet blitt utfordret i de siste tiårene. Landsdelen har lenge vært basert på en 'underdog'-identitet med en forestilling om at den har vært underutvikla, marginalisert og avhengig av subsidier fra sør. Dette har ikke bare vært en forståelse blant 'folk i sør', men også vært en del av nordlendingens selvforståelse. Den negative selvoppfattelsen har imidlertid tatt nye vendinger, og med en satsing på Nordområdene har Nord-Norges rolle blitt redefinert og konstruert på nytt (Guneriussen 2008; Stien, Kramvig og Berglund 2005). Flere forskere har analysert dokumenter og

¹⁷ Program for inkludering og godt oppvekstmiljø for minoritetsspråklige barn og ungdom i Tromsø kommune (Tromsø kommune 2007).

prosesser i tilknytning til Tromsøs OL-prosjekt for 2018 (Guneriussen 2008; Kielland 2012). Guneriussen har også studert visjonene som har blitt uttrykt for Nordområdesatsninga som ble presentert av regjeringa i 2005/2006. Disse elementene, skriver Guneriussen (2008), har bidratt til at nye visjoner om 'det nordlige' har blitt konstruert. Et av elementene som framheves er at landsdelen er blitt moderne og fullt på høyde teknologisk og kompetansemessig med resten av landet.

Gjennom arbeidet med OL-søknaden beskrives folk i nord som varme, åpne og vennlige, men også urbane og moderne. Det arktiske eller «arctic wilderness» knyttes også opp til det nordlige, både til det menneskelige og til naturen. Dette er egenskaper som gjerne forbindes med det hvite, rene, ville og det spektakulære (Guneriussen 2008.). «These landscapes are said to be particularly rough, beautiful, majestic and wild – like the people in the north» (Guneriussen 2008: 241). Sammenblandinga av trekk som moderne, rasjonell og urban på den ene siden og egenskaper som forbindes med tradisjonelle naturfolk på den andre, bidrar til å konstruere forestillinger om en unik nordlig identitet. I OL-søknaden for 2018 påpekes det at man vil vise fram urfolksbyen Tromsø som en internasjonal møteplass med innbyggere fra over 120 land. Den flerkulturelle dimensjonen som trekkes fram er imidlertid den betydelige samiske tilstedeværelsen i byen (OL-søknad, Tromsø 2007:24)¹⁸, snarere enn arbeidsinnvandrere, flyktninger og andre innvandrergupper.

Debatten om hva Tromsø er og hvordan byen skal merkevarebygges og kommuniseres ut, kommer opp ved jevne mellomrom. I *Bladet Nordlys* 27. januar 2015 blir et nytt slagord lansert i et innlegg i avisen av en tromsøværing sysselsatt i næringslivet, bosatt i utlandet. Slagordet som foreslås er «The Urban Arctic». Det hevdes at slagordet skal symbolisere en dobbelthet gjennom å vise til både det urbane og det arktiske på samme tid. Begrepene moderne, levende og dynamisk brukes for å beskrive Tromsø, og at byen

¹⁸ Tromsø 2018 AS 2007: *Lenger nord enn noen gang. Tromsø 2018. Søkerby for de XXIII Olympiske vinterleker og de XII Paralympiske Vinterleker i 2018.*

preges av en ungdommelig atmosfære, omringet av unik arktisk natur. Det urbane skal vise til at det er trygt og menneskelig å leve og å besøke arktiske områder.

Andre nordnorske byer har blitt framstilt ved hjelp av samme grep. Representasjoner av den nordlige byen både gjennom det ekstreme på den ene siden og det siviliserte på den andre, framkommer også i en studie gjort av hvilke virkemidler som brukes i merkevarebygging av byen Narvik (Granås 2009). Dette viser at å synliggjøre en form for normalitet i den unike arktiske naturen, er et grep som benyttes i markedsføringa av flere steder. Begrepet «The Urban Arctic» er tenkt i merkevarebygginga av Tromsø, både for å tiltrekke seg turister, kompetansearbeidskraft, rekruttere studenter og fagfolk til universitetet, men også for at befolkninga skal føle «eierskap og stolthet» til byen. Andre større grupper, som enten bor eller kan tenkes å komme til Tromsø, som for eksempel flyktninger og andre typer arbeidsinnvandrere, er ikke nevnt. Det kan synes som om det å benytte naturen i merkevarebygging av nordlige steder, er et fortrinn i alle kontekster, og at det ligger en implisitt forståelse av at naturen har stor betydning for alle som besøker, bosetter seg eller som alltid har bodd i byen. Det er nærliggende å antyde at Tromsø som OL-by og slagordet «The Urban Arctic» henvender seg til en global middelklasse og elite (jf. Bauman 2001), som man ønsker skal la seg fascinere av arktisk natur i en urban kontekst. Analysert ut fra et ståsted der global mobilitet og økt migrasjon berører nordlige steder på ulike måter, kan slike slagord og framstillinger av Tromsø som er vist til her, framstå som ekskluderende og elitistisk. Dette er særlig tilfelle når Tromsø betraktes i lys av økende global migrasjon av flyktninger, arbeidsinnvandrere fra sør- og øst - Europa og andre migranter og reisende som oppholder seg i Tromsø i kortere eller lengre perioder. Verken sosialt eller økonomisk har gruppene som jeg nevnt her, mulighet til å delta i det kommersielle «Urban Arctic».

Tromsø søkte også om å få OL i 2014. I søknaden er det et avsnitt hvor byens kulturelle og befolkningsmessige mangfold presenteres¹⁹. Her er det plassert et bilde av en innvandrere med afrikansk bakgrunn og som er en godt kjent kulturpersonlighet i

¹⁹ Tromsø 2014 AS 2004. *Tromsø 2014 Romsa 2014 – vinterlekene til vinterbyen.*

Tromsø. Jeg tolker det slik at innvandreren skal symbolisere det flerkulturelle Tromsø. Det var imidlertid lite i søknaden som tydet på at det eksisterer konkrete tiltak som skulle inkludere innvandrergupper i Tromsø i en eventuell OL-sammenheng. I teksten som knyttes til bildet er ikke innvandrergupper nevnt, men derimot det samiske og urbefolkning generelt, samt handikappede og ungdom i Nord-Norge og i Tromsø. En annen fortolkning kan være at personen på bildet viser en hvilken som helst innbygger i Tromsø, der hudfarge eller nasjonalitet ikke skal ha betydning for hvem som skal inkluderes i den store OL-folkefesten.

Det eksisterer også bilder av det nordnorske landskapet, snøen og det kalde klimaet som tillegges alternative betydninger. Filmskaperen Hisham Zaman kom som kurdisk flyktning til et sted i Nord-Norge på nittitallet og har laget filmen *Vinterland* fra 2006. «Det var viktig å legge handlingen til det fantastiske, postkortaktige landskapet som Nord-Norge har å by på. Jeg ønsket at geografien skulle fungere som en egen karakter i filmen. Naturen understreker ensomheten til Renas (hovedrolleinnhaveren)», forteller Zaman i *Dagbladet* 17. januar 2007²⁰. I filmen kan det hvite fjellandskapet og lyden av knirkende snø, bidra til å forsterke følelsen av ensomhet, men også barrierer som kan oppstå i møter med det norske.

Festivaler og andre kulturarrangement bidrar også til fortellinger om og framstillinger av Tromsø. Flere store arrangement har hatt et internasjonalt fokus i de siste årene i Tromsø. Hvem deltar på festivalene og på hvilken måte bidrar de til inkludering og ekskludering av byens befolkning? Tromsø er en by som er kjent for et bredt og variert kulturliv, og det har skjedd en økning i store internasjonale arrangement og festivaler. Tromsøs internasjonale filmfestival er kjent for å vise smal film, og festivalen kan hvert år skilte med nye publikumsrekorder. I løpet av festivaldagene i januar kan man observere endringer i bybildet. Det er mange tilreisende, også utlendinger, og under festivalen preges byen av vinterkledde folk vrirlende i gatene på vei mot neste filmvisning, filmseminar eller kafebesøk. Kafeene og restaurantene er fulle av folk.

²⁰ <http://www.dagbladet.no/kultur/2007/01/17/489100.html> [lest 5.oktober 2009]

Noen er mindre interessert i film, men mer i folkelivet rundt. Som filmgjenger selv gjennom flere år har jeg gjort observasjoner om hvem som deltar på filmfestivalen. Den er et av flere internasjonale arrangement i Tromsø som nesten utelukkende tiltrekker seg et hvitt og middelklasseorientert publikum, der studenter og universitetsansatte er godt representert. Flyktninger bosatt i byen er sjeldnere å se som deltagere på festivalen.

Mandela-konserten med fokus på HIV/AIDS som ble arrangert i juni 2005, er nok et eksempel på et arrangement som inngår i fortellinga om Tromsø som en internasjonal by. Nelson Mandela var til stede, og sa blant annet i talen sin til publikummet på rundt tjue tusen tromsøværing og andre tilhørere, inkludert meg selv: «In taking on this challenge you have become a part of us so you are now all Africans!» Uttalelsen kan tolkes som en slags bekreftelse på tromsøværingens godhet og raushet, altså innbyggeren som utviser internasjonal solidaritet med sine medmennesker i andre steder i verden ved å arrangere og delta på en slik begivenhet. Slik jeg tolker det, er denne uttalelsen med på å bekrefte forestillingen om den åpne og inkluderende tromsøværingen. Det at uttalelsen kommer fra en afrikansk leder som hele livet har arbeidet for rettferdighet og solidaritet, gir tilskrivelsen ekstra tyngde. Mandela kan samtidig betraktes som en representant for 'de andre', med bakgrunn i at han kommer fra et land i Sør og ikke er hvit. Han er imidlertid en av de signifikante andre, som betyr at i denne konteksten oppfattes det som smigrende og betydningsfullt når han sier at vi er som 'dem', altså afrikanere (Africans). Mandela-konserten fant sted i nordnorsk kveldssol omringet av snøklede fjelltopper, og ord som magisk og spektakulært ble brukt om begivenheten, både blant folk til stede og i Tromsøs aviser i etterkant.

Siv Ellen Kraft (2008) har analysert denne 'mega-begivenheten', og hvordan den har blitt framstilt gjennom lokale media i Tromsø og hvordan den inngår i en prosess som skal bidra til omdømmebygging av byen. På samme måte som under OL-prosessen, ble Tromsø i forbindelse med Mandela-konserten omtalt som både arktisk og magisk (jf. Guneriussen 2008, Kraft 2008). Kraft viser hvordan lokale media snakker om 'vi', med henvisning til arrangørene, men også om hvordan Tromsøs befolkning, har klart å få til et slikt arrangement til tross for uvilje i starten fra regjeringshold. Den globale

solidariteten med HIV og AIDS-ofre som særlig rammer Afrika, ble et element i fortellingene om Tromsø som unik og global på samme tid. «If 'Arctic magic' spoke to place uniqueness, then Mandelas's presence signified global connections and humanitarian ideals» (Kraft 2008: 226).

Mandela-konserten var en enkeltbegivenhet som hadde et sterkt globalt fokus der elementer som solidaritet og forståelse ble ivaretatt, mens musikken i mindre grad ble omtalt i mediene (Kraft 2008). Et helt annet konsept er den årlige musikkfestivalen 'Bukta', som er veldig populær blant store deler av Tromsøs befolkning og andre tilreisende. Fokuset er på musikken. Med sin særegne beliggenhet i Telegrafbukta nede i fjæresteinene sør på Tromsøya, og med utsikt over snøkledte fjell under lyse sommerkvelder, får omgivelsene rundt festivalen også stor oppmerksomhet. Festivalen spiller på at kombinasjonen natur og rock skaper virkningsfulle kontraster, og mang en artist har stått på scenen og uttrykt sin beundring for landskapet og lyset rundt seg. Både OL-prosjektene, Mandela-konserten og Bukta-festivalen kan dermed sies å bidra til merkevarebygging av Tromsø eller 'place-making' som Kraft kaller det (jf. Kraft 2008).

Disse arrangementene og begivenhetene fokuserer i liten grad på mangfoldet i Tromsøs befolkning, men kan til en viss grad betraktes som usynliggjøring av innvandrere i Tromsø. Det er dermed ikke sagt at usynliggjøringa utgjør en bevisst strategi fra kommunen eller fra arrangørenes side. Det handler heller om at få personer med synlig flyktning- og innvandrerbakgrunn er deltakere på disse arrangementene. Lokalmedias dekning av for eksempel 'Bukta'-festivalen, viser ofte hvite ungdommer med ei øl i hånda, og kan stå som symbol på vestlige ungdommers- og festkultur. Slike bilder kan oppfattes som en motsetning til verdier som mange unge med flyktningbakgrunn står for, noe jeg kommer nærmere inn på i kapittel sju.

Generelt sett kan man si at oppslutninga om festivaler og arrangement i Tromsø har økt i de siste årene. Mange av dem er internasjonale. Internasjonalt i form av at det har vært utenlandske aktører eller elementer i festivalene, det vil si artister, filmskapere og filmer, mens publikummet i stor grad har vært hvitt. I regjeringens Nordområdestrategi fra 2006

blir blant annet filmfestivalen i Tromsø fremhevet som et viktig møtested for film i nord (Kommuneplanen 2007-2018: 32). Etter å ha bodd i Tromsø i mange år har jeg observert at det er få større arrangement i Tromsø som arrangeres både av innvandrere og nordmenn, og der begge grupper er publikummere eller deltakere. FN-sambandet i Tromsø hadde tidligere et arrangement som ble kalt 'Tromsø i verden – verden i Tromsø', der kulturinnslag og mat fra ulike land ble presentert. I de siste årene har Internasjonal uke vært et tilsvarende arrangement. Under et slikt arrangement oppfordret Tromsøs ordfører, bistandsministeren og leder av FN - sambandet Nord, Tromsøs befolkning til å delta:

Du kan være med å videreutvikle Tromsø som flerkulturell by. Byen vokser. Den er ikke lenger en nordnorsk småby kjent som porten til Ishavet og de arktiske farvann, en by med særpreg og sjarm, men med begrenset kontakt med andre verdensdeler. Tromsø er en by med et stadig sterkere internasjonalt og flerkulturelt preg. I gatene, på utestedene og arbeidsplassene kan en ikke bare høre norsk og samisk, men arabisk, kurdisk, spansk, russisk, finsk, engelsk, tamilsk, kinesisk. Det er ikke utypisk at en fransk-tunisier legger en lissepasning til en ungare når 'gutan på TIL' scorer mål²¹.

Eksempelet framhever det nye mangfoldige Tromsø. Det kan ses på som et forsøk på å gi et bilde av byen som åpen og mangfoldig, der til og med innvandrerne er inkludert i det helligste i Tromsø, nemlig blant 'gutan' på Tromsøs elitelag i fotball. På den andre siden kan man si at et av de få områdene der det faktisk eksisterer samspill og møter mellom nordmenn og innvandrere i Tromsø er på fotballbanen. Dette kan blant annet ses i sammenheng med Lindstad og Fjeldstad (2005) som viser hvordan media framstiller innvandrere på en positiv måte i idrettssammenheng.

Det er mange språk å høre i Tromsøs gater. Det at jeg som bruker av byen hører et mangfold av ulike språk i det offentlige rom, kan like gjerne tolkes som manglende samhandling og møter mellom tromsøfolk og innvandrere: Nordmenn og innvandrere ser og hører hverandre, men det er få arenaer der det skjer samhandling mellom gruppene. Internasjonale og flerkulturelle arrangement som jeg har nevnt, kan stå som

²¹http://www.fn.no/distriktskontor/nord/internasjonale_uker/verden_i_tromsoe_2003/verden_i_tromsoeTromsø_tromsoe_i_verden_2003_en_suksess [lest 3. januar 2007].

eksempler på at Tromsø er i stand til å håndtere forskjellighet på enkelte plan. Arrangementene *Verden i Tromsø – Tromsø i verden* og *Internasjonal uke* kan betraktes som hverdagskosmopolitisme, der nysgjerrigheten for det som er annerledes tas inn gjennom mat, dans og musikk fra andre steder (jf. Nava 2002). Prieur (2004) påpeker at åpenhet for eksotisk mat og populærkulturelle elementer, er den uproblematisk formen ved det flerkulturelle som ikke rokker ved folks grunnleggende verdier knyttet til for eksempel aspekter ved kjønn, blant annet seksualitet og kvinnesyn.

Synlige og usynlige tegn på innvandring i byrommet

I det kompakte og åpne bysentrum i Tromsø møter man blant annet næringslivskledde menn i dress, muslimske kvinner i hijab sammen med sine barn, ungdommer både med norsk bakgrunn og innvandrerbakgrunn, eldre, turister og andre. Til tross for den fysiske nærheten og det at folk med ulik bakgrunn bruker det samme byrommet, eksisterer det både synlige og usynlige grenser og skillelinjer. Byens kaféliv er arenaer i byrommet der ulike former for grenser gjøres relevante. Kafeene, slik jeg ser det, er mer eller mindre halvoffentlige steder, men skaper krav til kommersielt forbruk for at man på en legitim måte skal få ta del i kafelivet. Kafeen på det største kjøpesenteret i byen går i ett med de åpne arealene. Kaffebarene er mer 'lukkede' både i romlig forstand og sosialt sett enn kafeene på kjøpesentrene. På de små kaffebarene er grensene helt tydelige mellom det offentlige byrommet og kafearenaen. Kaffebarene har dyrere og mer eksklusiv kaffe enn på kjøpesentrene. Kaffebarene kan også assosieres med en vestlig livsstil og forbrukskultur. Store vinduer ut mot gaten synliggjør de besøkende der inne, og gjør det enkelt å se inn. Kafeene som sosial arena i byrommet, kan derfor bidra til å synliggjøre skillelinjer blant annet mellom kjønn, klasse og etnisitet.

Å vandre rundt i byen gir et inntrykk av at det er få eller nærmest ingen butikker som tilbyr annet enn vestlig mote, både i form av klær og hjemmeinnredning. Det er ingen synlige steder der man får kjøpt klær som spesifikt brukes av muslimske kvinner. En årsak til dette er at markedet i Tromsø kan oppleves som for lite til at noen ser det som lønnsomt å starte opp med noe slikt. Næringsvirksomhet som drives av innvandrere er i hovedsak knyttet til mat og frisør- og skjønnhetspleie. Byen har et par internasjonale

matbutikker, og noen spisesteder og restauranter som tilbyr menyer særlig fra regioner i Asia. I tillegg finnes det pizzarestauranter og små steder som serverer kebab og annen hurtigmat, samt noen kiosker. Kebabvognene har sine faste steder i gågata på kveldstid, og er særlig populære i helgene.

Innvandrerens religiøse steder er nærmest usynlige i byen, særlig gjelder dette for muslimer. I følge nettsiden til Alnor senter i 2009 bodde det mellom 7-800 muslimer i Tromsø og omegn²². I 2015 er tallet anslagsvis 1000 muslimer²³. Tromsø har to moskeer, men ingen av dem har ytre synlige markører eller arkitektur som forbindes med nettopp denne type bygg. Et generelt inntrykk er at Tromsøs befolkning vet at det finnes en eller flere moskeer i byen, men ikke hvor de befinner seg. Lokaliseringa av den ene moskeen er i et gammelt bolighus i et trafikkert kryss i sentrum. Den andre moskeen ligger nord for sentrum i et bygg som også benyttes til næringsvirksomhet. Denne moskeen endret navn i 2006 til Alnor senter, også kjent som Tromsø islamske senter. I 2008 ble det lagt fram et forslag fra muslimer i Tromsø om at det burde bli bygd en ny moské. En representant for Alnor Senter uttrykte i lokalavisen *Bladet Tromsø* 26. november 2008: «Vi ønsker et arktisk uttrykk. Et landemerke som virkelig viser at det ligger i Tromsø – med fjellene, nordlyset og landskapet som rammeverk» Også her blir landskapet og det arktiske brukt som et moment for å markere det unike ved Tromsø og moskeens plassering, og at den vil utgjøre en spennende kontrast i landskapet. En annen tolkning kan være at moskeen og naturen utgjør et samspill som signaliserer toleranse mellom religion og natur. Forslaget om å bygge en synlig moské i byen, kan også være et uttrykk for at globale fenomener som migrasjon og innvandring også finner sted i Tromsø og bør synliggjøres. I etterkant av forslaget om en ny moské har reaksjonene vært ulike. En daværende arbeiderpartipolitiker i kommunen hilste forslaget velkommen, og mente at å være positiv til ny moské handlet om integrering og å vise i praksis at byen var mangfoldig. Dessuten ville et slikt bygg være en stor turistattraksjon, ble det påpekt i *Bladet Tromsø* 26. november 2008. Andre reaksjoner har vært negative

²² http://www.alnor.no/fakta_om_tromso.htm [lest 7.oktober 2009]

²³ http://www.alnor.no/fakta_om_tromso.htm [lest 14.januar 2015]

og har blant annet kommet til uttrykk i lokale media. Høsten 2010 kom debatten om moské opp på nytt igjen i lokale media. Hovedfokuset i debatten var denne gang hvordan moskeen skulle finansieres. Da det kom fram at den saudiarabiske forretningsmannen som skulle finansiere moskéen hadde særskilte krav til hvordan moskéen skulle bygges, samt at han tilhørte en gren av islam som ble oppfattet som problematisk, satte kommunepolitikerne foten ned, og avslø dette.

Boligmarkedet er et segment der innvandrere i liten grad deltar, sammenlignet med andre grupper i samfunnet (jf. Danielsen og Guldbrandsen 2008). Da jeg gjorde feltarbeid i perioden 2005-2007, hadde Tromsøs lokalaviser tykke boligbilag som viste salg av boliger i tillegg til 'hjemme – hos ' – reportasje hver uke. Disse reportasjene dreide seg om framstilling av interiør i ulike boformer; alt fra studentkollektiver og fritidsboliger, til flotte arkitekttegnete eneboliger i attraktive boligstrøk i Tromsø. Til tross for at det ser ut som om klassesamfunnet og sosial posisjon er ulik blant gruppene som presenteres i reportasjene, har alle til felles at personene som er involverte har norsk bakgrunn. Det må understrekes at jeg ikke har gjort en systematisk opptelling, men etter å ha lest boligbilagene over flere år, har jeg altså aldri registrert en eneste slik hjemme-reportasje fra en innvandrer- eller flyktningfamilie i Tromsø. Det kan være flere årsaker til fokus på innvandrere er fraværende på dette området. På strukturelt plan vet man at innvandrere og flyktninger har en gjennomgående svakere økonomi enn nordmenn, og dermed er også boligmarkedet som omhandler kjøp og salg mindre tilgjengelig for denne gruppa (Danielsen og Guldbrandsen 2008). En annen årsak kan være relatert til dominerende trender og smak knyttet til interiør blant stylisten og interiørinteresserte journalister i Tromsø. Det er rimelig å tro at hjemmeinnredning i flyktning- og innvandrerhjem ikke blir vurdert som interessante for lesere flest. Jeg vil imidlertid argumentere for at hverdagslivs- og hjemmereportasjer hos familier med innvandrerbakgrunn, kunne ha vært et ledd i å normalisere innvandreres tilstedeværelse i samfunnet.

Hjemmene til innvandrere i Tromsø er relativt spredt i de ulike bydelene, og det er langt fra slik at i noen bydeler er innvandrergrupper i flertall. Et av de områdene innvandrere

i Tromsø bor i dag, er blant de første områdene som ble omtalt som drabantbyer da de ble bygd på starten og midten av 1970-tallet (Tjelmeland 1996). I disse bydelene har det vært en stor andel med kommunale leiligheter i borettslag.

Ambivalens mellom politikk, forestillinger og praksis

Aspekter ved kommunens politiske mål og strategier overfor innvandrerbefolkninga bygger på positive målsettinger. Begreper som for eksempel flerkulturell og smeltedigel uttrykker et ønske om å fremstå som mangfoldig, raus og inkluderende. Til tross for slike målsetninger, har jeg vist i starten av kapittelet at det skjer en relativt stor fraflytting av flyktninger fra de tre nordligste fylkene, men også fra Tromsø. En analyse av politiske dokumenter og strategier, så vel som av arrangement som foregår i byen, viser visse paralleller om hvordan Tromsø ønsker å framstå. Som jeg har vist blir tromsøværingen framstilt som urban, raus og inkluderende, men også som en del av et arktisk naturfolk. De kontrastfylte egenskapene kan se ut som å ha en viktig symbolsk funksjon. Slike framstillinger har oppstått innenfor rammen av sted som representeres som en unik konstellasjon av natur og kultur. Jeg har i dette kapittelet vist at innvandrerbefolkninga i stor grad er fraværende på de store arrangementene som betyr mye for merkevarebygging av byen. Det å reprodusere fortellinger om tromsøværingen som knyttes til natur og klima fører nødvendigvis ikke til at personer med synlig innvandrerbakgrunn opplever seg invitert inn i de lokale fellesskapene. Jeg har videre påpekt at dreininga i retorikken i kommuneplanen fra å fremstille seg som 'den flerkulturelle byen' mot et ønske om å bli et sentrum for Nordområdesatsinga, også kan sies å forsterke betydninga av naturressurser, politikk og økonomi i nord på bekostning av å fokusere på de sosiale og menneskelige relasjonene.

Byrommets komprimerte form synliggjør at Tromsø er befolket av mennesker fra ulike verdensdeler. Fysisk nærhet og møter i byrommet mellom ulike folk er også med på å skape både synlige og usynlige grenser. Hvem som bruker byens kafeer og kaffebarer, går på festivaler og konserter, er brukt som eksempler på steder som forsterker grensemarkeringer både med hensyn til klasse, kjønn og innvandrerbakgrunn. Framstillinger og visjoner i Tromsøs planer, i media og i forskning, danner på mange

måter et bakteppe for den hverdagen unge med flyktningbakgrunn må forholde seg til i sitt møte med byen. Hvordan slike forhold, sammen med klima og byrom som både kan være ekskluderende og inkluderende, bidrar til å skape sammenhenger i de unges liv, er gjenstand for avhandlingas neste kapitler.

5. UNGDOMMENES MØTER OG ERFARINGER MED TROMSØ: BYROM OG MØTESTEDER

Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere informantenes fortellinger om deres første møter med byen Tromsø, og hvordan de forholder seg til spesifikke steder i byen. Kapitlet bidrar derved til å beskrive og analysere noen av de stedene der ungdommene ferdes og hva slags betydning disse stedene ser ut til å få for de unge, altså det som er mitt første delspørsmål i problemstillinga. Både gjennom deres fortellinger, gjennom observasjoner og tilfeldige møter har jeg fått innsikt i hvilke byrom de beveger seg og oppholder seg i, og hvilke de ikke oppsøker. Hva er det som ligger til grunn for at enkelte steder oppleves som mer tilgjengelige enn andre? Ungdommene forteller at de opplever både å være usynlige og synlige i byrommet på samme tid. Jeg vil vise i hvilke kontekster slike opplevelser utspiller seg. Jeg har valgt å dele opp byrommet i det jeg kaller for byens 'uterom' og byens 'innerom'. Uterommene er steder utendørs, som kan være parker, gater, utenfor butikker og kjøpesentre. Uterommene kan dermed være lokaliteter de unge velger å oppholde seg på eller det kan være de områdene de ferdes i når de beveger seg fra et sted til et annet i det byrommet. Innerommene er blant annet butikker, kjøpesentre, ungdomsklubben og biblioteket. Ved hjelp av ei slik inndeling ønsker jeg å synliggjøre deltakelse og tilstedeværelse i uorganiserte aktiviteter som å 'henge' i byen eller å gå innom biblioteket. Jeg ønsker å undersøke aktivitet og deltakelse som ikke forbindes med oppmøte til visse tidspunkt og som nødvendigvis ikke må skje i en større gruppe, altså arenaer som ikke forbindes med opplæring, skole og foreningsliv.

Byrommet – grader av tilgjengelighet

Knut Hidle (2004) påpeker at det teoretisk sett ikke er innlysende hva som er det offentlige og det private rom. Hidle (2004: 16) definerer det offentlige rom «først og fremst [som] *geografi* som fungerer som referanse for sosial handling og der alle formelt sett har adgang, men hvor det likevel kan være uformelle og formelle prosesser som

inkluderer og ekskluderer»²⁴. Dette gjelder særlig for byrom som gater, parker, kinoer, bibliotek og kafeer der det ikke kreves spesielle egenskaper eller medlemskap for å delta. Slik jeg ser det kan de uformelle og formelle prosessene som Hidle vektlegger henge sammen med etnisitet, hudfarge, kjønn og alder, samt sosiale nettverk. Disse kan være elementer som nyanserer hvem som deltar og ikke deltar i de ulike byrommene.

Tromsøs byrom er som nevnt lite og kompakt. Personer med flyktningbakgrunn og med annen synlig innvandrerbakgrunn er grupper som bruker byrommet på lik linje med norskfødte tromsøværingene. Haci Akman (2002) har brukt betegnelsen *etnisk atlas* i sin betraktning av Torgallmenningen i Bergen, fordi han mener dette kan være en måte å få øye på eller skape det etniske mangfoldet som utspiller seg i byrommet. Det er også en måte å gi nye uttrykk for identitet og etnisitet, der det globale nedfelles i det lokale i større grad enn tidligere, hevder han. Et lignende bilde som Akman beskriver, kan man også anvende i Tromsø. Tromsø har noen mindre torg og åpne plasser som Strandtorget, Torget og Domkirkeparken. På disse stedene er det mange som oppholder seg på benker og trapper, men det er også områder som mange bare beveger seg raskt gjennom. Benker og parker i byrommet kan brukes som møteplasser, men det kan like gjerne være steder der man kan være anonym. Ut fra mine observasjoner i Tromsøs byrom, kan det se ut som om at den synlige innvandrerbefolkninga er blant dem som i særlig grad bruker de åpne ikke-kommersielle rommene i bykjernen, som benker og parker, særlig på den lyse årstida, men også på vintertid. I Tromsø kan det dermed se ut til at uterommene i byen fungerer som en betydningsfull møteplass for flyktninger og andre innvandrere på dagtid. Det kan være flere grunner til det. Bruk av uterommene som sosiale møteplasser kan ha større plass i kulturelle og sosiale praksiser i landene der innvandrere kommer fra, enn det som er vanlig i Norge. Lavere deltakelse i arbeidsliv og utdanning blant innvandrerne og flyktninger sammenliknet med majoritetsbefolkninga, kan også være en grunn til at slike steder i byrommet brukes i såpass stor grad av innvandrergruppene.

²⁴ Det byrom og det offentlige rom anser jeg som tilsvarende benevnelse i denne sammenhengen, og jeg velger å anvende benevnelsen byrom i stor grad.

Hvordan byen er i stadig endring og hvordan den brukes av ulike grupper, belyses blant annet av Simonsen (2005) og Telste (2002). Telste (2002) viser hvordan Christiania i årene rundt 1900-tallet var kjønnet på ulike måter til ulike tider - hvordan enkelte steder var passende å gå på for unge piker en søndags formiddag og da i følge med andre piker eller en kavaler, men hvordan samme sted var helt upassende om samme piken gikk der alene en lørdag kveld. Kirsten Simonsen (2005) viser at gjennom å studere det hun kaller byens rytmer avdekkes det at byen er annerledes befolket på dagtid enn på kveldstid, i helgene sammenlignet med ukedagene. Slike bevegelser i byrommet er synlige også i Tromsø. Etter skoletid er det mange ungdommer, både med innvandrerbakgrunn og med norsk bakgrunn, som oppholder seg i områdene rundt WiTo-hjørnet, et forretningsbygg med noen butikker og et viktig knutepunkt i sentrum. Ungdommene holder til både innenfor og utenfor inngangspartiet. Det er ikke nødvendigvis én gjeng, men ulike gjenger og mindre klynger. Det er både norske ungdommer og ungdommer med innvandrerbakgrunn som bruker stedet. Gjengene består både av gutter og jenter, men med en overvekt av gutter. Slik jeg ser det, oppstår det gråsoner mellom hvordan kommersielle og ikke-kommersielle rom tas i bruk som møtesteder og 'hang outs' blant ungdommene. Denne delen av Tromsøs byrom er imidlertid ikke steder hvor mine hovedinformanter uttrykker at de holder til, men typiske steder som mange av Tromsøs ungdommer søker til etter skoletid.

De unge flyktningenes første erfaringer med byens uterom

De unge flyktningene i mitt materiale uttrykker at de bruker byen på ulike måter. For noen har de første inntrykkene av Tromsø vært litt skremmende og uvante, med store kontraster sammenlignet med hjemlandet. Dette beskriver Kenny gjennom sine første inntrykk av Tromsø slik:

Det var helt mørketid, og det var masse snø. Det var første gang jeg fikk se snø eller mørketid. Jeg har aldri sett snø og sånn. Det var så kaldt at man måtte ha masse klær. Vi kunne ikke snakke norsk første gang. Vi bare kunne vårt morsmål og engelsk litt. Hvis man leser på butikker, for det meste vi bare leser norsk. Man leser ikke engelsk. Det er annen verden. Det var litt rart, men på en måte spennende også å vite et annet språk. [...] I hjemlandet mitt, nesten 98 prosent av folkene er svart, ikke helt svart, men mørk. Men her ca 95 prosent, de fleste er hvite. Da blir

man litt sånn... kind of...redd eller... Du kjenner ikke dem først... Men etterpå blir du vant med dem så...

Han trekker fram naturforhold som klima og mørketid, og kulturelle og sosiale forhold som dreier seg om møtet med et nytt språk og befolkningssammensetninga i bybildet. Til tross for dette uvante og fremmede, forteller han imidlertid at han trives i det området i byen der han og familien bor som er en rolig bydel som ligger noen kilometer utenfor sentrum. Ved et senere møte forteller han imidlertid at han og familien har flyttet til ei leilighet nærmere sentrum på grunn av lavere husleie.

Emmanuel trekker også fram klima når han forteller om sine første erfaringer med Tromsø:

Du vet at sånn i Afrika det er sånn forskjell, mellom Afrika og Norge. Da vi kom på flyplassen så var det litt kaldt å være inne, men da vi kom ut var det skikkelig kaldt, å se på snø og sånn. Dagen etter jeg begynte å bruke brodder under skoen for å klare å gå.

Klima, men også det estetiske uttrykket ved Tromsø, vektlegges av Maria i hennes møte med Tromsø:

Men jeg synes det er kaldt! Det er så kaldt, mens om sommeren så er det veldig vakkert. Jeg har aldri sett sånn skog, vi har ikke sånn i hjemlandet mitt. Ikke så mye sånn trær. Det er mye, og det er vakkert. And the style you guys make the house, like this (tegner et hus med trekanttak i lufta). For eksempel når du går til Kroken, når bussen er i brua, oppå brua... Når du ser bak til den sida av (peker mot Tromsøya), så det er veldig fint, veldig vakker... Først, når søstra mi kom hun sa at: What is this, is it even outland of Africa? Fordi we expect to see a lot of store (høye) buildings and stuff like that... (Ler litt...) But I like Tromsø. But I wish there was a lot of crowd, mer mennesker.

Kulden og snøen gjør sterkt inntrykk på ungdommene som aktivt må forholde seg til dette både på en kroppslig måte, men også på en måte som får konsekvenser på det sosiale plan i dagliglivet. Maria vektlegger også andre forhold ved Tromsø, der både naturen og bebyggelsen inngår. Hun refererer til søstera sin som er overrasket over bebyggelsen i byen ettersom den består av mindre høyhus enn de hadde forventet at vestlige byer skulle ha. I stedet finner hun likheter mellom hus i Tromsø og hus på landsbygda i hjemlandet sitt i Afrika.

Temaer som jeg har diskutert med informantene er hvordan de bruker byen, og hvilke steder de oppfatter som trygge og gode steder å være på, og hvilke steder de opplever som mer ubehagelige. Kenny er en av ungdommene som ikke liker å være i sentrum. Når han drar dit, er det som regel sammen med sine søstre og sin mor. Han forteller:

Min mor spør meg noen ganger om å være med ut på Burger King og om nåkka sånn. Men jeg er veldig sånn, jeg liker ikke å gå ut. Nei, ikke (at) jeg liker ikke, men... jeg er ikke vant til det. Kanskje jeg liker det... jeg er ikke vant til det, så jeg er litt sånn usikker. [...] Jeg vil helst gå ut i 'forrest', æ vet ikkje - på tur. Ikke på kafeer, men i naturen. Jeg vil helst være i naturen, (dra på) picnic. Jeg vil helst det enn å sitte på kafe å snakke.

Byen oppleves uvant for Kenny og han er usikker når han beveger seg i den. Drar han til byen, er det fordi han har noen ærender som skal gjøres. De sosiale og kulturelle kodene for atferd i en norsk bykontekst, kan oppfattes som annerledes enn det han er vant med fra hjemlandet. Byen betraktes dermed som et sted hvor konkrete handlinger skal utføres, og ikke som et sted for å 'slå i hjel' tid eller for å 'se om noe skjer'. Emmanuel på sin side forteller om en relativt aktiv bruk av byrommet. Han syns det er greit å være innom byens kjøpesentre. Når han en sjelden gang stikker innom sentrene kikker han i butikkene, og ser gjerne etter varer med nedsatte priser. Han påpeker at han bruker byen annerledes gjennom årstidene.

Emmanuel: Når jeg har tid. Jeg pleier å være på sånn der kafeer om sommeren, (men) ikke på vinteren

Marianne: Er det bedre om sommeren?

Emmanuel: Fordi man nesten har ingenting å gjøre (da). Forrige sommer jeg hadde ingenting. Æ fikk ikke sommerjobb, så derfor pleide æ å være mye på kafé. Æ hadde masse tid.

Emmanuel sier at han skulle ønske byen var mye større slik at han kunne treffe flere kjentfolk i gatene. Han beveger seg gjennom det han oppfatter som tilgjengelige områder i byen som kafeer, butikker og kjøpesentre, i tillegg til å vandre gjennom bygatene. Emmanuel opplever likevel at byen har begrensninger, blant annet at den er liten og at det er få gater og områder å bevege seg rundt i. Han sier litt oppgitt: «I Tromsø by, [det tar] bare et par minutt for å kunne gå i hele byen!» Han har mye tid, men lite å finne på. Han betrakter likevel byen også som et sted der det er muligheter

for at det kan skje noe, dukke opp noen kjente eller hvor han også kan møte nye folk. Emmanuels tilnærming til og bruk av byen minner også om funn fra Trond Waages (1994) studie av norske ungdommer på et lite tettsted i Lofoten. Ungdommene i Waages studie oppsøkte aktivt situasjoner på tettstedet som innebar at de visste at de kom til å kjede seg, men at dette kunne gi rom for ny kreativitet og åpne opp for nye muligheter. Det å stikke innom kjøpesentre og det å gå på kafé er aktiviteter som Emmanuel foretar seg, og som kan sammenlignes med ungdommene i Lofoten. Emmanuel opplever byen som kjedelig mange ganger, men vissheten om at noe kan skje eller at han kanskje treffer på noen han kjenner, gjør at han stadig oppsøker byen.

Noen av forskjellene mellom Kenny og Emmanuels måte å betrakte byen på, ligger blant annet i ulike forventningene til hva byen kan tilby. Kenny avskriver byen og byliv i stor grad og har få forventninger til at byen er et sted som gir meningsfulle opplevelser. Byens urolige tilstand tiltrekker ikke ham. Byen er en nødvendighet for at daglige gjøremål skal kunne utføres, deriblant at jobb og bussforbindelser skjer derfra. Hans eneste fritidsrelaterte bruk av byen, er å være på biblioteket. Emmanuel på sin side har forventninger om at byen er et sted som bidrar til aktivitet og hvor folk kommer og møtes. Når dette ikke skjer kan det være en grunn til at deltakelse i byens ute- og innerom ikke alltid gir en positiv opplevelse. Emmanuel opplever at møter med tromsøværingen har vært skuffende og forvirrende, og trekker fram tromsøværingenes manglende hilsepraksiser i byens uterom. Han viser til opplevelser fra sitt nabolag:

Emmanuel: Folk var sånn helt annerledes, fordi jeg pleide hver morgen å hilse på folk som jeg møtte utenfor huset, men de hilse ikkje tilbake.

Marianne: Du hilste på dine naboer?

Emmanuel: Ja, jeg hilste på dem, men de hilste ikkje tilbake, så æ visste ikkje.... Æ lurte på hvorfor de ville ikke si nåkka. Fordi i Afrika det er sånn at du kan hilse på hver eneste person. Du trenger ikke å bli kjent med han eller hun. Det er bare sånn å hilse. Sånn har æ gjort, men de hilse ikkje tilbake. Da blir æ ganske irritert, så...

Marianne: Slutta du med å hilse da eller?

Emmanuel: Ja, æ slutta. Æ hilser på en som æ kjenner godt. Hvis æ ikkje kjenner dem, æ trenger ikke å hilse.

Marianne: Du syns kanskje nordmenn er kald eller avvisende..?

Emmanuel: Det e kanskje kultur... æ vet ikkje...

Etter at Emmanuel har kommet til Tromsø, har han moderert seg med hensyn til det å hilse på folk. Han oppfatter at de norske kodene for det å hilse i et nabolag eller i byen, innebærer kun å hilse på dem man kjenner eller har en viss tilknytning til. Jeg ser i ettertid at i samtalen med Emmanuel er jeg kanskje noe rask med å legge føringer for hva Emmanuel skal mene om årsaker til at de ikke hilser. Han følger imidlertid ikke mitt forslag, men han analyserer tromsøfolks manglende hilsepraksiser i slike situasjoner som «kultur». Dette kan være et forsøk på å rettferdiggjøre denne formen for avvisning ved å ta vekk ansvaret fra naboen i det konkrete møtet og forskyve det til kulturen. Han ansvarliggjør dermed ikke personen direkte for disse ubehagelige og skuffende situasjonene han opplever. Kulturforklaringa kan også være med på å lette skuffelsen som han selv opplever gjennom å gå bort fra at det ikke er ham det er noe galt med. Ei slik forklaring kan oppleves som lettere å ta innover seg, enn det å forklare dette som et valg som tillegges individet. Det er i denne forbindelse relevant å vise til Anh Nga Longva (2003) som har analysert nordmenns holdninger til sosiale praksiser som dreier seg om høflighet. Hun argumenterer for at nordmenn anser små høflighetsfraser i møter med fremmede som overflatiske og lite hensiktsmessige. Hun argumenterer i stedet for at taushet ofte er en akseptert væremåte i det offentlige norske rom og tolkes som en forsikring om kulturell likhet (ibid). Ungdommene på sin side, oppfatter kalde og uhøflige nordmenn som forvaltere av utilgjengelighet som ønsker begrenset kontakt (Haugen 1978). Når Longva påpeker at nordmenn oppfatter at høflighet kan knyttes til falskhet, må påstanden analyseres i kontekst. Når nordmenn ikke hilser tilbake når noen hilser på dem, blir ikke Longvas analyse presis eller treffende nok. I denne konteksten mener jeg at Haugens utilgjengelighetsperspektiv (1978) får større relevans enn Longvas, fordi den generelle utilgjengeligheten nordmenn utviser overfor flyktningene, konkretiseres nettopp når nordmenn ikke velger å hilse.

En videre analyse kan være at det eksisterer en oppfatning blant Tromsøs norske befolkning om at de unge flyktnings hilsereformer er et tegn på kulturell forskjellighet. Det kan til og med være et tegn på manglende kulturell og sosial kompetanse om hvordan man omgås folk. Det å unnlate å hilse fra nordmenns side, kan tolkes som likegyldighet overfor grupper som flyktninger og andre innvandrere med synlig

bakgrunn. Man tenker at det er unødvendig å hilse på mennesker man strengt tatt ikke har en relasjon til. For tromsøværingen er det ingenting som står på spill dersom hun eller han lar være å hilse, så fremst man ikke er en del av et internasjonalt miljø der innvandrere og flyktninger inngår. Innvandrere kan dermed ses på som de ubetydelige andre, som det ikke er attraktivt å kjenne. Det at en fremmed hilser i nabolaget gjør kanskje tromsøværingen perpleks og usikker på hvordan hun eller han skal håndtere situasjonen. I tillegg til kulturforklaringer, gir informantene uttrykk for at de anser nordmenns manglende hilsepraksiser som tegn på avvisning og uhøflighet. Opplevelsen av å være en 'fremmed' og usynlig, forsterkes i situasjoner hvor et annet menneske velger å overse heller enn å hilse.

Mangel på både reelle og opplevde fellesskap mellom minoritets- og majoritetsbefolkninga, eller lokalbefolkninga i Tromsø og flyktninger og innvandrere, kan dermed også være en av flere nevnte faktorer som gjør at personer i lokalbefolkninga ikke hilser. Slik jeg ser det, kan flere av disse tolkningene ses i sammenheng med lokalbefolkningas manglende erfaring med håndtering av kulturell og sosial annerledeshet, og kan beskrives som det jeg kaller for *manglende kosmopolitisk kompetanse*. En slik kompetanse kan forstås som det å beherske, håndtere og akseptere ulike sosiale og kulturelle kontekster, samt å forstå folk og gruppers meningssystemer gjennom å være åpen for forskjeller (jf. Hannerz 1992). Forholdet mellom sted og relasjoner kan trekkes fram for å belyse ulike oppfatninger om sosiale praksiser og åpenhet, og helt konkret til hilsepraksiser. For Emmanuel var det naturlig å hilse på folk i nabolaget. For tromsøværingen kunne det tyde på at betydninga av å ha en sosial relasjon er avgjørende for om man hilste eller ikke, heller enn det at de møttes i nabolaget.

Trygghet i byens uterom

Selv om ungdommene opplever at lokalbefolkninga i liten grad hilser eller er imøtekommende, påpeker både guttene og jentene at de kan bevege seg fritt i byrommet og mellom steder i byen. I intervjuene var det gjennomgående at informantene ikke hadde særskilte begrensninger fra andre familiemedlemmer når det gjelder hvor og når

de beveget seg omkring i byen. Jeg har ikke intervjuet foreldre. Derfor har jeg ikke grunnlag for å si at det var enighet i familien om dette. Mest nærliggende ville spørsmål om det å ferdes i byen knyttes til kjønn, men også religionstilhørighet kan være relevant. Som nevnt har både hovedinformantene, både guttene og jentene, en kristen trostilhørighet. For Marias del, kan det se ut som om religion ikke har betydning når det kommer til det å omgå forskjellig kjønn. Et eksempel på dette er når Maria forteller at hun ikke har problemer med å gå på svømming der både menn og kvinner er tilstede. Det ser heller ikke ut som religiøs bakgrunn medfører begrensinger for hovedinformantene når det gjelder å oppholde seg i bysentrum eller andre steder verken på dagtid eller kveldstid. Annick Prieur (2004) påpeker imidlertid at unge jenter med muslimsk bakgrunn har større restriksjoner fra familien enn unge muslimske gutter når det gjelder å bevege seg fritt i det offentlige rom. Julia sier at hennes foreldre synes det er positivt at hun deltar på ulike aktiviteter og tilstelninger. Hun opplever at det er samsvar mellom hennes og foreldrenes ideer om frihet og grenser.

På spørsmål om hvordan Maria synes det er å gå alene i Tromsø, særlig på kveldstid, sier hun:

Jeg går jo helt alene til Røde Kors (huset). Jeg føler meg trygg, [...]det er så bra. I hjemlandet (landsbyen) mitt, er det ikke så mye robbery or stuff, but i hovedstaden, they show us what criminal things what is done. De angrep jentene og nåkka sånn. Så jeg skulle ikke gå alene om kvelden. Mange sier sånn, fordi det skjer iblant. Men her, æ har ikke hørt om det. [...] I have heard in Germany, if you are black they might beat you up and stuff like that. So here, it is totally peaceful. So I never thought that there is racism (in Tromsø).

Maria betrakter Tromsø som en rolig og trygg by å bevege seg rundt i. Det kan være flere tolkninger knyttet til hennes utsagn. Tryggheten som hun opplever i det offentlige rom i Tromsø, kan ses i sammenheng med at hun ikke føler seg truet på noen måter. Strukturelle forhold kan underbygge en slik antakelse. Det er lav arbeidsledighet og relativt stor sosial likhet i Norge og i Tromsø, sammenlignet med andre storbyer i Europa og flyktingenes hjemland. Det kan være at lokalbefolkninga i liten grad opplever konkurranse fra flyktninger og innvandrere på områder som dreier seg om for eksempel arbeids- eller boligmarked. Når Maria forteller at hun føler seg trygg i Tromsø, utdyper hun at det innebærer at hun ikke frykter å bli ranet eller slått ned. Hun forteller

videre at hun ikke har opplevd rasisme i Tromsø. Tolket ut fra sammenhengen kan det se ut som om det å bli utsatt for rasisme, sett fra Marias ståsted, knyttes opp til krenkelser relatert til fysisk vold. Opplevelsen av at Tromsø er trygt uttrykkes også blant unge med flyktningbakgrunn i en undersøkelse gjort av Engebrigtsen og Fuglerud (2007). Ungdommene i deres undersøkelse påpeker at Tromsø ikke er et risikosted. For å underbygge dette, ble byen sammenlignet med Oslo, som i motsetning til Tromsø, ble beskrevet som stressende. Informantene som er blitt intervjuet i studien til Engebrigtsen og Fuglerud, har bodd andre steder før de kom til Tromsø.

Som tidligere nevnt viser Asle Høgmo (1998: 178) i sin studie av innvandreres og flyktnings opplevelse av etnisk diskriminering hvordan de opplever ringeaktsytringer fra nordmenn i ulike kontekster. Høgmo viser at både i storbyen Oslo og i småbyen Bodø opplever flyktingene særlig ringeaktsytringer som er av tvetydig form, slik at det er vanskelig for den som blir diskriminert å ta til motmæle. Selv om ikke Maria opplever rasisme i byrommet, kan hudfarge og andre kroppstegn spille en rolle for hvordan ungdommene blir betraktet og behandlet i forskjellige kontekster. Eksemplet der Emmanuel viser til tromsøfolks manglende hilsepraksiser, kan være et eksempel på slike ringeaktsytringer. For nordmenn kan dette også være en måte å forvalte utilgjengelighet på, slik Haugen (1978) skriver. Både ringeaktsytringer og forvaltning av utilgjengelighet kan beskrives som aktive og strategiske handlinger. Forvaltning av utilgjengelighet, slik jeg ser det, er imidlertid en mildere handlingsform og mindre krenkende enn ringeaktsytringer.

Synlighet i byrommet

Det å ha synlig innvandrerbakgrunn i Norge og i andre land der lys hudfarge i befolkninga er det dominerende, medfører at man bringer med seg kroppslige tegn som signaliserer forskjellighet fra majoriteten. Atferd og væremåter, klesstiler og andre identitetsmarkører kan tilpasses, mens hudfarge i de fleste tilfeller er uforanderlig. Hvordan og i hvilke kontekster hudfarge gjøres relevant, er imidlertid svært varierende. Dorthe Staunæs (2004) påpeker at om det er innvandrere selv eller majoritetsbefolkninga som gjør slike kroppstegn relevant, får ofte ulike konsekvenser

og gis ulik mening. De synlige kroppslige tegnene som skiller ungdommene i min studie fra ungdommer med en norsk bakgrunn er først og fremst hudfarge. Det er imidlertid flere grupper i Tromsø med mørk hudfarge. Det er blant annet studenter og forskere fra ulike deler av verden i tillegg til personer med flyktningbakgrunn. 'Kjærlighetsmigranter' er en annen kategori (jf. Munkejord 2009). Det er i mange tilfeller innvandrere som har flyttet til Tromsø for å slå seg sammen med en person med norsk bakgrunn.

Når det gjelder klær, bruker guttene hettegenser, boblejakke og vinterklær og som er tilpasset et nordnorsk klima. Dette er klær som lokale tromsøungdommer også gjerne går i. Maria er den av jentene som kler seg mest ulikt andre tromsøjenter. Hun har alltid fotsidt skjørt sommer som vinter. På kalde dager har hun en langbukse under skjørtet. Hun går aldri med noen former for smykker, ringer eller ørepynt og har alltid et lite tørkle på hodet, knyttet bak i nakken. Hun sier at det er med bakgrunn i hennes religiøse tro at hun ikke bærer smykker og går med lange skjørt. Hvis man ikke har kunnskap om hvordan et muslimsk tørkle knyttes og bæres, kan hodeplagget som Maria bruker, forveksles med dette tørkleet for en utenforstående. Men, det kan også betraktes som et hodeplagg som markerer en egen stil. Da jeg møtte henne første gang, tolket jeg ikke hennes måte å være kledd på ut fra religiøse koder. Jeg anså at hettegenser, langt skjørt og tørkle på hodet markerte en alternativ klesstil som også kan observeres blant ungdommer med norsk bakgrunn. Dette betyr at sett utenfra forteller ikke hennes klesstil noe om hennes religiøse tilhørighet, siden den ligger innenfor et spekter av hva jenter i Norge kan kle seg i. Det var da jeg traff Maria i jobbsituasjonen som renholder, at jeg første tenkte at det lange skjørtet kunne se ut som en markering av noe annet enn personlig klesstil. Innenfor en norsk forståelse er det en vanlig oppfatning at det er upraktisk å drive med renholdsarbeid i et fotsidt skjørt. Jeg hadde nødvendigvis ikke forventet at hun skulle bruke uniform. Det ble likevel tydelig at klærnes betydning markerte noe annet enn individuell klesstil, da hun også brukte disse i jobbsammenheng. Mens Maria kler seg i klær som markerer hennes religiøse trosretning, går broren i samme type klær som andre norske ungdommer. På denne måten har de likhetstrekk med muslimske ungdommers klespraksiser, der jentene i mye større grad enn gutter har

på seg klær som symboliserer religiøs tilhørighet (Prieur 2004). Disse eksemplene viser at klesmåter er relatert til kjønn.

Staunæs (2004) har, som jeg var inne på i kapittel to, studert skoleungdommer i en dansk fleretnisk skolekontekst. Også hun viser hvordan klær gis et mangfold av betydninger (Staunæs (2004: 155)). Hun påpeker at klær er signaler til omverden, og at klær kan ses på som en tegnsettende praksis. Klær er med på å framstille bestemte (re)presentasjoner av seg selv. Det finnes ingen entydig relasjon mellom klær og subjekt, men klærne gjør noe med subjektets overflate (ibid). Staunæs (2004) utdyper at noen typer klær trenger gjennom og preger subjektiviteten, og nevner blant annet det muslimske tørkleet som en del av jentene som er representert i hennes studie bruker. Jeg vil anta at Marias bekledning ikke fremstår som entydig for andre enn dem som tilhører hennes religiøse gruppe. Klesmåten kan dermed tillegges ulike tolkninger. Staunæs (2004) påpeker videre at når man ikler seg bestemte typer klær, kan man bringe seg selv i soner eller faresoner som innebærer inkludering og ekskludering, eller inn i soner der legitimitet trues eller fremmes. Marias klesmåter kan også, som nevnt ovenfor, sammenlignes med muslimske jenters måter å kle seg på. Staunæs (2004) viser til at hijaben i dag framstår som et symbol for en tradisjonell måte å leve på, og som en markør for kvinners manglende frihet og undertrykkelse. Muslimske jenter som selv bruker hijab er ofte uenige i dette, og trekker i stedet fram personlige grunner til at de bærer hodeplagget. Staunæs (2004) viser at noen av de muslimske jentene i tillegg til å dekke håret, dekker til det de oppfatter som særlig feminine og erotiske kroppsdelene, som skuldre, hals, bryster og ben. Maria legger ikke eksplisitt vekt på at hun er opptatt av å dekke til disse delene av kroppen, men i praksis gjør også hun det. Dette har hun derved til felles med andre kvinner som bruker skaut, og som også kan observeres i Tromsøs byrom.

Maria uttrykker at måten hun kler seg, ikke blir utfordret på de arenaene hun beveger seg på. Hun bærer samme type klær både i jobbsammenheng, så vel som i byrommet, på skolen og på sammenkomster i Flyktingguiden. Hennes klesmåte er dermed i liten grad gjenstand for forhandling.

Julia, som også er kristen jente med flyktningbakgrunn, kler seg derimot i klær som også norske jenter i Tromsø kler seg i. Hun har imidlertid alltid flettet håret sitt, noe som kan uttrykke praksis eller mote fra hjemlandet. Disse eksemplene viser at klespraksiser blant jenter med innvandrerbakgrunn må nyanseres. De er ikke en homogen gruppe, og klespraksisene vil variere, slik jeg ser det, langs skillelinjer som etnisitet, religiøs tilhørighet, klasse og om de er født i eller tilflyttet til Norge.

Marias måte å kle seg på kan være et uttrykk for hennes relasjoner til et transnasjonalt religiøst fellesskap, og det er dette Levitt og Glick Schiller (2004) omtaler som «ways of belonging». Når det kommer til måter å kle seg på, blir en transnasjonal tilhørighet synliggjort i større grad hos jenter enn hos gutter. Klespraksiser forhandles om, og kan føre til stigma og polarisering mellom grupper. Kroppslige tegn relatert til hudfarge er i enda større grad et sensitivt felt. Staunæs (2004) påpeker at voksne med minoritetsbakgrunn blir støtt når hun i det hele tatt tar opp temaer rundt det hun omtaler som kroppsoverflater. På den annen side skriver hun at oppfatninger rundt dette er helt annerledes blant skoleungdommene som hun har studert, da de er opptatt av såkalte «utlendingetegn». Slike tegn betraktes som det motsatte av hvit, dansk etnisitet, og assosieres blant annet med mørk hudfarge og mørkt hår. Staunæs (2004:140) fastslår at:

De kroppslige etnicitetsforskelligheter er ikke uskyldige eller magtfrie tegn, men derimod visualiseringer af aspekter af af/magt og dominans. Og de kroppe, der bærer ikke-hvidhedens tegn, er samtidig kroppe, der indikerer en relativ underordning og en barriere i forhold til at indtage bestemte magtfulde positioner. Utlendingetegnene læses som understregninger af hvem, der har retten til bestemte territorier, hvem der er de fremmede, og hvem der er de 'naturlige indbyggere'.

Staunæs' ikke-danske informanter, opplever at hverdagen er preget av tilrop av typen 'neger' eller anmodninger om å reise tilbake til hjemlandet. Slike situasjoner har ikke blitt nevnt blant informantene i mitt materiale. Nå skal det presiseres at skolesituasjonen er annerledes for mine informanter sammenlignet med Staunæs' studie, i og med at de i hovedsak har gått på Voksenopplæringa der alle har innvandrerbakgrunn. Kenny og Maria startet etter hvert på videregående skole, men ingen av dem sa at de hadde opplevd å bli snakket til med slike ord, slik Staunæs beskriver.

Flere av dem forteller imidlertid om opplevelser av manglende tilhørighet i den dominerende gruppas 'territorium' i noen kontekster. Jeg vil i det følgende vise hvilke aspekter ved de ulike kontekstene som oppleves positive og inkluderende på den ene siden, og negative og ekskluderende på den andre.

Byrommet: – fysisk nærhet, men sosial avstand

Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet, har jeg gjort en inndeling mellom uterom og innerom, for å kunne skille mellom aktivitetene som skjer utendørs og innendørs i byen. Det kan være at et slikt skille ikke er hensiktsmessig i alle situasjoner, ettersom mange av de samme sosiale prosessene forekommer flere steder i byrommet, både innendørs og utendørs. Jeg har likevel valgt å gjøre en slik inndeling av flere grunner. Det er i mange sammenhenger grunn til å tro at det å bevege seg utendørs i gater og gjennom parker er forbundet med færre terskler enn det å gå inn et sted. Å gå inn et sted kan bety å lære seg nye eller tilpasse seg regler for sosial atferd. I mange tilfeller er dette regler informantene kanskje opplever at de ikke behersker. Forestillingene om at de ikke behersker sosiale koder kan også være avgjørende. Dette gjelder særlig for steder som ungdomsklubben, der de antar at de må ha en viss type kompetanse for å passe inn.

Et annet argument for ei oppdeling som skiller mellom innerom og uterom, er å få fram hvordan flyktingene oppfatter at byens rytmer og bevegelser bli påvirket av vær, klima og årstider (jf. Simonsen 2005). Disse faktorene påvirker tromsøfolks synlighet i byrommet, ifølge ungdommene. En av informantene, Emmanuel, vektlegger også for egen del at årstidene har betydning for når han oppsøker byen, og at han er der oftere om sommeren enn om vinteren. Informantene opplever at vinteren fører til folketomme gater og nabolag, og at det blir lite bevegelse og liv i byrommet. Kulde og snø medfører at folk i Tromsø forsvinner inn i husene sine, er observasjoner de har gjort seg. De sosiale betydningene av vær og klima kan dermed se ut til å påvirke den sosiale dynamikken blant folk i byrommet.

Erfaringer og opplevelser knyttet til det å være i byens uterom, men til dels også i innendørsrommene, det være seg kafeer, kjøpesentre, bibliotek, og ungdomshus, kan henge sammen med om man er flyktning, lokal tromsøværing, kvinne eller mann. Som diskutert innledningsvis reflekterer Haci Akman (2002) over dette gjennom å påpeke et av byens paradokser. Det å være tilstede i byrommet kan bety å trekke seg inn i en tilsynelatende anonymitet, samtidig som det å være i det offentlige rom, innebærer å være utsatt for andres observasjon. Denne dobbeltrollen gjør byrommet til et sted hvor man befinner seg i synlige og usynlige posisjoner på samme tid. Dette kan også være en beskrivelse av innvandreres og flyktnings posisjon i byrommet.

Akman (2002) viser til Richard Sennett som skriver at man befinner seg til stadighet i byrom med folk som er helt forskjellige fra seg selv. Økt forskjellighet og kompleksitet kan dermed føre til likegyldighet. Sennett påpeker at så lenge folk lever i sine egne verdener og ikke lar seg involvere i andres annerledeshet, får ikke forskjellene konsekvenser (Sennett 1977). Akman ønsker med Sennetts analyser å vise at økt etnisk mangfold, ikke nødvendigvis fører til økt samhandling og samkvem i byrommet. Eksempler fra Marias, Kennys, Julias og Emmanuels tilværelse viser at de har en del erfaringer som er i tråd med Akmans og Sennetts analyser. Likegyldighet, avvisning eller redsel fra lokale tromsøfolks side, er forhold ungdommene trekker fram. Likegyldighet eller avvisning betyr dermed ikke at folk ikke registrerer hverandre, men regulerer atferden sin innenfor rammene av det som oppfattes som nødvendig i et byrom, og kan beskrives som ufokuserte møter (jf. Goffman 1961). De ufokuserte og raske møtene, som kanskje bærer preg av likegyldighet eller avvisning, får imidlertid liten grad fram forhold som gir grunnlag for videre relasjonsbygging mellom lokale tromsøfolk og innvandrene.

Internasjonale musikkarrangement: arena for unge flyktninger?

Men, hva med de store begivenhetene som er blitt viktige i omdømmebygging og i fortellingene om Tromsø? Har informantene kunnskap eller deltatt på slike arrangement? Som nevnt i kapittel fire ble Mandela-konserten arrangert sommeren 2005. For mange tromsøværing ble denne konserten snakket om som tidenes

begivenhet i Tromsø. Maria og jeg snakker om Mandela-konserten. Hun forteller da at hun ikke var til stede, men hadde en invitasjon til den. Hun og broren var derimot på en religiøs leir i Nord-Troms, sammen med andre kristne med innvandrerbakgrunn:

Maria: Det var litt sånn konferanse, du kan si. Om religiøs, vi snakker om Jesus, om Bibelen. Det var så spennende, så interessant.

Marianne: Kunne du ha tenkt deg å være på Mandela – konserten?

Maria: Vel, æ har sett den på tv. Det var jo bra altså. The way the Tromsø – people appreciate..There is a lot of people, and they came to see Nelson Mandela. It was so great! [...] What was that about. About AIDS?

Marianne: Yes, HIV/AIDS...[...] And Nelson Mandela had this speech... you saw that?

Maria: It was good...But I didn't hear it, all of it...

Marianne: [...] He said to the crowd, to the 18 000 Tromsø people: "You are now all Africans...". What do you think about that?

Maria: ja, ja...! Because they accept him... maybe he is happy to see a lot of people in Tromsø... Maybe he didn't expect that much people. He liked that Tromsø-people arranged that big event for him... It's great.... It's a good thing that he said that (ler).

Maria valgte altså bort Mandela-konserten, til fordel for en religiøs samling. For Marias del kan dette tolkes dit hen at det å være i et religiøst fellesskap med andre med innvandrerbakgrunn, var så viktig, at Mandela-konserten ble underordnet. Hun viser imidlertid glede og engasjement over arrangementet og Nelson Mandelas begeistring over folkene i Tromsø. Emmanuel var derimot på Mandela-konserten og forteller:

Emmanuel: Det var bra, men æ trudde det skulle komme mange artister der som er veldig kjendis, men det var ikke så mange.

Marianne: Ka du syntes om talen til Nelson Mandela.?

Emmanuel: Det var veldig, veldig bra tale.

Det at Maria og Emmanuel hadde en invitasjon til konserten, kan forstås i lys av at noen må ha tenkt at det ville være fint for dem og andre flyktninger å få oppleve denne konserten. Jeg vet ikke hvem de fikk invitasjonen fra, men jeg antar det er fra Tromsø kommune eller fra Røde Kors. Konserten blir på denne måten en anledning og en arena for inkludering. Jeg spurte også Emmanuel om Buktafestivalen som jeg har beskrevet i kapittel fire. Han svarte følgende på spørsmål om denne festivalen:

Marianne: Var du på Buktafestivalen?

Emmanuel: Bukta - fest... nei, æ har ikkje vært, men hørt om dette, men...

Emmanuels svar viser at han hadde fanget opp at det var noe som skjedde i byen, men det virket ikke som om det var noe han hadde et nært forhold til. Det var bare noe han hadde hørt om. Jeg spurte også Maria om hun kjente til denne festivalen:

Marianne: Du har jo åsså Buktafestivalen som va her.. Det var to daga der det var masse rockeband i Telegrafbukta..

Maria: I Giæverbukta?

Marianne: Musikkfestival i Telegrafbukta.

Maria: Har æ vært der...? Nei, æ har ikkje vært der.

Marias manglende kunnskap om festivalen får fram flere aspekter om sted, tilhørighet og det å være utenfor et kunnskapsfelt som innbyggere i Tromsø tar for gitt. Det at hun ikke hadde vært på festivalen, er forståelig ettersom det er attenårsgrense på størstedelen av festivalen. Det var likevel interessant at hun trodde hun kjente til den, siden hun hadde hørt om et stedsnavn i Tromsø som lignet på Telegrafbukta, nemlig Giæverbukta. Giæverbukta er et knutepunkt for bussforbindelser i Tromsø, og alle som tar mye buss i byen vet om dette stedet. Hun visste om dette bussknutepunktet, men ikke om Telegrafbukta, der den kjente musikkfestivalen er lokalisert. I en by som Tromsø med ei så mangfoldig befolkning, kan det oppleves ekskluderende overfor mange grupper når tromsøværingen og avisene tar for gitt en slik lokalkunnskap som er åpenbar for mange, men helt ukjent for andre. Ett unntak er Mandela – konserten, der også flyktninger ble inkludert inkludert. Begrenset omgang med folk i byen som har informasjon og som deltar på slike arrangement, samt lite kunnskap om lokalaviser og andre media, kan være med på ekskludere ungdommene fra begivenheter som oppfattes som samlende for store deler av Tromsøs befolkning.

Innerom i byen; ungdomshuset og biblioteket – grader av tilgjengelighet

Mens det å bruke uterommene ofte er en nødvendighet for å komme seg mellom skole, hjem og jobb, krever bruk av byens innerom at man aktivt oppsøker stedet. Både biblioteket og ungdomshuset er begge i utgangspunktet åpne og delvis uorganiserte. Mens det ene innerommet, ungdomshuset, er et tilbud for alle ungdommer, har biblioteket ingen begrensinger med tanke på hvem som bruker det. Utgangspunktet for utvelgelsen av akkurat disse innerommene er at dette er areaer som informantene har

erfaringer fra eller til en viss grad kjenner til. En annen grunn er at de to arenaene kan sies å stå i kontrast til hverandre når det gjelder ungdommenes opplevelser av inkludering og fellesskap.

Ungdomshuset – et uttrykk for norsk ungdomskultur eller et inkluderende møtested for alle?

Ungdomshuset ligger i en forretningsgård i Tromsø sentrum og har ulike tilbud for ungdommer mellom 15-25 år. Det er ungdommene selv som kommer med ideer til aktiviteter og som er med på å iverksette dem. Dette er i stor grad prosjektbaserte aktiviteter knyttet til film, konserter og foto, men de har også tilbud om helsesøstertjenester noen dager i uka, der de kan søke informasjon og få hjelp. I tillegg har ungdomshuset også kafédrift²⁵.

På ungdomshusets hjemmesider kan man lese:

Gjennom medvirkningsfilosofien ønsker vi at ungdom selv tar ansvar for sine ideer og gjennomføringen av disse. Ideene kan ha en spennvidde fra det som det er bruk for og til den grensesprengende geniale nyskaping. Unge kan og vil ta ansvar for egne idéer og prosjekter Vi skal være et kreativt hus: vi skal være åpne for det vi ikke har prøvd før, vi skal gjøre ting på stadig nye måter, vi skal være nysgjerrige, forske og leke. Vi skal leve etter prinsippet: alt er mulig - inntil det motsatte er bevisst. Vi skal dele med og være åpne overfor andre. Vi lever ikke av konkurranse, men har fordeler av at våre prinsipper, idéer og prosjekter sprer seg og får forståelse hos andre²⁶.

Filosofien til ungdomshuset bygger på ideer som det er vanskelig å stille seg kritisk til. Medvirkning, ansvar, kreativitet, grensesprenging, åpenhet og forståelse er ord som gir positive assosiasjoner.

På denne bakgrunnen var det derfor naturlig å spørre informantene om de kjente til eller brukte å være på dette stedet, siden de var i aldersgruppa som ungdomshuset er tiltenkt. Flere fortalte at de hadde vært innom sammen med klassen eller noen av de andre de kjenner. Mye tyder imidlertid på at ungdommene har ambivalente erfaringer med stedet.

²⁵ www.tvibit.net[lest 17.april 2007]

²⁶ <http://www.tvibit.net/> (lest 17. april 2007)

Enkelte opplever at følelsen av å være alene blir framtrødende når de går dit, deriblant Julia:

Jeg finner ikke noen som sier 'hei, hei!', og jeg finner ikke noen som kan bli kjent med meg heller. Så det er kjedelig å være på plasser der det er ingen som kjenner deg, og ikke finner noen som kan snakke med deg. Da jeg var der første gangen, fikk jeg ikke noe kontakt. Mange folk snakker med de andre som de kjenner. Så det var litt kjedelig for meg, for det var ingen som kunne snakke med meg.

Emmanuel har også erfaringer fra ungdomshuset, og sier at det ikke er så lett å bli kjent med folk der:

Men for eksempel hvis du har en venn som har mange norske venner, da blir det ganske lett, fordi han kan presentere deg. Men hvis du har ingenting, det er litt vanskelig å begynne å snakke med folk som du ikke kjenner. Når de ikke kjenner deg, de tør ikke å snakke med deg.

Maya, ei venninne av Maria, forteller om at hun har positive erfaringer, og synes ungdomshuset er et bra tiltak, blant annet fordi hun har vært med på filmkurs.

Disse utsagnene viser at ungdomshuset ikke oppfattes som et tilgjengelig sted for alle. Julia og Emmanuel legger vekt på at det ikke er noen å snakke med, mens Maya som har spesiell interesse når det gjelder film og som har gått på filmkurs der, har kunnet benytte seg av ett av tilbudene. Mer positive syn kommer også til uttrykk i en artikkel i kunnskapsmagasinet *Labyrint*²⁷ (Sojtaric 2009). De fleste som ble intervjuet i dette magasinet mente at ungdomshuset var for spesielt interesserte. Ei jente med innvandrerbakgrunn forteller til *Labyrint* at hun selv bor i distriktet og at miljøet rundt ungdomshuset har stått fram som et sted der de med «litt rocka identitet, byidentitet og mest for folk fra Tromsøya» holder til. Hun har imidlertid endret oppfatningene om ungdomshuset, og særlig med hensyn til det at man ikke trenger å delta i prosjekter for å passe inn, men heller bruke det som et møtested. Hun legger til at ungdomshuset kunne ha vært tjent med å få dette bedre fram, gjennom å vise at det er rom for flere måter å være ungdom på og det å spille ut ulike identiteter.

²⁷ Kunnskapsmagasin utgitt av Universitetet i Tromsø

Ungdomshusets rolle og dets aktiviteter kan studeres på flere måter, og en av dem er som et tilstandsbilde på samtidas vestlige eller globale ungdomskultur. Et spørsmål som kan stilles er hvorvidt det er slik at aktivitetene som ungdommene på ungdomshuset skaper, i stor grad forutsetter sosialisering og oppvekst i en norsk kulturkrets der ungdomstida i stor grad dreier seg om fritid, fritidsaktiviteter og det å være sammen med venner (jf. Frønes og Brusdal 2005). Slik jeg forstår informantene kan det se ut som om de etterlyser en møteplass, og uttrykker at det først og fremst er behovet for å finne en person de kan si 'hei' til og snakke med, som er viktig. Slik informantene uttrykker seg, ser det ut som om de i liten grad har interesse for hva som 'rører seg' og hva som er 'kult' innenfor norske ungdomskulturelle uttrykk. Selv om ungdomshuset har til hensikt å inkludere alle, oppfattes det som et sted for dem med en spesiell interesse innen musikk, film, og foto. Dette er aktiviteter som kan relateres til det som omtales som kulturøkonomien, og som stadig har fått stor plass og vektlagt i det urbane liv (Florida 2005). Richard Florida (2005) introduserer begrepet 'den kreative klasse' for å synliggjøre at virksomhet knyttet til kunst-, kultur- og mediefeltet får stadig større økonomisk betydning, særlig i byene. Ungdomshusets aktiviteter kan på flere områder sies å bidra til å sosialisere en del av Tromsøs ungdommer til den kreative klassen som Florida beskriver. De skapes som 'ungdommer' gjennom institusjoner som de er aktive i.

Et annet inntrykk en sitter igjen med er imidlertid at ungdomshuset også kan stå som et eksempel på det norske majoritetssamfunnet i liten skala. Som jeg har diskutert tidligere kjennetegnes nordmenn av et utstrakt behov for å oppsøke likhet, og i stor grad inkluderer dem som er lik seg selv (jf. Gullestad 1993 [1985], 2002, 2006). Sett fra et slikt ståsted kan ungdomshuset betraktes som et sted der likhet oppsøkes, og muligens forsterkes. Det kan innebære at det å tilnærme seg og ta kontakt med nye personer med en annen bakgrunn enn seg selv er mindre komfortabelt og en større barriere for norske ungdommer enn det å være med på aktiviteter som å lage film, arrangere konserter osv. Det kan være relevant å vise til Wadels forståelse av innlemmelse (Wadel 2008). Noen former for innlemmelse krever arbeid og samarbeid for at innlemmelse skal skje.

Flyktingene opplever at de i liten grad blir innlemmet i miljøet på ungdomshuset. Det kan dermed oppstå ulike forventinger hos de norske ungdommene og hos flyktingene om hvem som har ansvar for å inkludere og å innlemme.

En del av filosofien til ungdomshuset innebærer 'å være åpne for andre'. Som nevnt etterlyser informantene i større grad kontakt og samhandling med andre ungdom på ungdomshuset, mens fokus på aktiviteter som oppfattes som vestlig ungdomskultur, kan bidra til at forskjeller forsterkes. I rapporten til Engebrigtsen og Fuglerud (2007) framkommer det at flyktingungdom opplever seg isolert fra norsk ungdom. Selv om kommunen har intensjoner om å inkludere ungdommene med flyktingbakgrunn i de ordinære fritidstilbudene, bruker flyktingene disse tilbudene i liten grad (ibid). Flyktingene i min studie rapporterer at de bruker noen av tilbudene som er organisert i regi av kommunen, men ungdomshuset i svært liten grad. I hovedsak er dette et sted de opplever som utilgjengelig, som medfører at de i liten grad oppsøker dette stedet. I kapittel seks vil jeg vise og diskutere ungdommens deltakelse i ulike organiserte aktiviteter.

Som jeg har nevnt viser imidlertid ny forskning (Øia og Vestel 2014) at det har skjedd endringer i ungdoms atferd og holdninger i de siste årene, og tendenser viser at de bruker mer tid hjemme med familien, og at foreldre og nære relasjoner er blitt viktigere. Hvorvidt dette har betydning for om verdiene til ungdomshuset endres eller om det har skjedd endringer i unge flyktingers opplevelser av og deltakelse i andre fritidstilbud i årene etter at feltarbeidet til denne studien ble gjort, kan jeg ikke svare på. Fokus på hjemme- og familieliv, seksuell tilbakeholdenhet og restriktivitet til alkohol er imidlertid trekk som forbindes med unge med innvandrerbakgrunn (jf. Prieur 2004). Hvorvidt tendensen om at norske ungdommer blir mer 'skikkelige', betyr at de nærmer seg verdier og holdninger som gjerne forbindes med ungdommer med innvandrerbakgrunn, er relevante problemstillinger som bør undersøkes videre i nye studier.

Biblioteket - et inkluderende fellesskap

I et siste møte med Kenny et par dager før han og familien skulle flytte sørover, spurte jeg hva han kom til å savne mest ved Tromsø. «Biblioteket!» var det første og svært kontante svaret fra ham. Han sier at han har likt å være på biblioteket for å observere folk, og han har registrert at det er mange studenter fra universitetet som leser og studerer der. Han har fått en følelse av at atmosfæren har vært positiv og preget av det å studere, lese og fordype seg. Dette er verdier og interesser som han setter pris på. Biblioteket er et sted i byen hvor ungdommene jeg har intervjuet opplever at det er fint å være. Noen kommer dit for å bruke internett, andre for å låne bøker og filmer, og for å lese aviser. Personalet tar godt imot dem, sier de. Tidspunktet på dagen når biblioteket brukes mest av informantene, er etter at opplæring eller skole er slutt.

Som jeg har beskrevet i metodekapittelet, har jeg hatt samtaler og intervjuer med ungdommene i et av bibliotekets grupperom. Stedet ble valgt i samråd med ungdommene selv, og begrunnelsen var at dette var et sted de følte seg komfortabel på og likte å være. Biblioteket i Tromsø er relativt nytt, og er ombygd fra det som tidligere var Fokus kino. Det har en åpen planløsning over mange etasjer og få lukkede og avgrensede rom. Det kan ikke betraktes som et 'stille bibliotek' i tradisjonell forstand, men mer som et moderne flerbruksbibliotek og som en møteplass i byen. Bibliotekets romlige utforming gjør at det kan betraktes som en forlengelse av gatebildet. I det man forlater gata og går inn i biblioteket møter man et behagelig lydnivå, med stemmer fra barn i underetasjen og jevn lyd fra folks småsnakk. Stemninga er uformell. Idet man forlater fortauet går man rett inn i avdelinga hvor man kan lese aviser sittende i lesegrupper med bord og stoler. I tillegg kan man betrakte livet på gata ved bord og høye krakker langs vinduet. Planløsninga og interiøret på bibliotekets gateplan har mye til felles med slik kaffebarer er utformet i dag. Dette kan tyde på at biblioteket beveger seg mot å være en mer uformell arena enn tidligere, og derigjennom gir rom for nye brukergrupper.

Også Emmanuel er stadig innom biblioteket, og vektlegger at det er hyggelige folk som jobber der:

Marianne: Hva bruker du biblioteket til?

Emmanuel: Det er sånn der å låne bøker, lese..[...] Æ bruke ikkje internett her...

Marianne: Var du på biblioteket før det ble flyttet hit?

Emmanuel: Ja, æ begynte å gå på biblioteket i 2003. Da begynte æ å låne barnebøker og lese i. Trene (på å lese).

Emmanuel forteller også at han har mistet flere års skolegang i tida mens han har vært på flukt fra hjemlandet. Dette innebærer at han tar igjen mange års skolegang på kort tid. Biblioteket har bidratt til at han finner bøker på sitt nivå, som gir ham trening i å lese. Interesse for å lese, og det være i et miljø der det er studenter og der det ligger til rette for tilegnelse av kunnskap, er som nevnt noen av grunnene til at også Kenny liker å være på biblioteket. Bruk av biblioteket kan dreie seg om et underliggende ønske om dannelse og kunnskapsheving.

Med bakgrunn i mine observasjoner, og hvordan ungdommene forteller om deres bruk av biblioteket, vil jeg analysere stedet som et slags 'forestilt fellesskap' (jf. Anderson 1996) [1983]. Dette er på bakgrunn av at flertallet av de besøkende ikke kjenner hverandre og ikke har direkte sosial kontakt. Biblioteket er et sted der det legges til rette for individuelle handlinger, men de som bruker det kan likevel oppleve en form for inkludering i et fellesskap. Biblioteket kan betraktes som en møteplass, selv om det ikke foregår utstrakt verbal kommunikasjon mellom de tilstedeværende. På en ungdomsklubb, på skolen eller på kafé, er det viktig å vise omgivelsene at man er deltagende i et synlig fellesskap og å være sammen med venner. Ungdomshuset i byen kan være eksempel på et slikt sted. På biblioteket eksisterer det derimot få forventninger om at man skal samhandle med andre, mens individuelle handlinger som det å sitte for seg selv å lese eller lete etter bøker i hyllene, er forventet og akseptert atferd. Det kan se ut som om rammene for og kravene til forventet atferd ligger innenfor det de fleste behersker og er komfortabel med. Det fysiske rommet som definerer biblioteket, skaper grensene for fellesskapet. Den tydelige avgrensninga for et slikt fellesskap, i dette tilfellet mellom biblioteket og uterommet, kan bidra til at de som er til stede opplever biblioteket som trygt og inkluderende.

Biblioteket er likevel et sted der de tilstedeværende er synlige for hverandre, og dette innebærer gjerne at atferd reguleres. Erving Goffman (1961) sitt begrep ufokusert og interaksjon er også i denne konteksten relevant i for å nyansere begrepet dimensjoner ved 'face-to-face' interaksjon. Ufokusert interaksjon dreier seg om kommunikasjon mellom fremmede mennesker som møtes tilfeldig i byrommet, som jeg tidligere har vært inne på, eller befinner seg i samme nærvær. Ufokusert interaksjon kan være to personer som sitter overfor hverandre i samme rom, som registrerer hverandres atferd og bevegelser, mens begge modererer og tilpasser sin atferd fordi de vet at de kan risikere å være under observasjon. Slik jeg tolker Goffman dreier denne interaksjonsformen seg om at det ikke er forventninger om at noen skal ta kontakt eller at man selv skal ta kontakt. Dette kan oppleves som forutsigbart og trygt for de tilstedeværende, blant annet fordi det ligger få forventninger om at man skal inngå i et definert sosialt fellesskap. Selv om interaksjonsformen og måten folk bruker biblioteket på, kan forstås som et fellesskap på én måte, uttrykker ungdommene også at de i liten grad blir kjent med andre på biblioteket.

Selv om biblioteket kan betraktes som et slags fellesskap, har informantene ulike meninger om hvorvidt eksplisitte sosiale relasjoner etableres og utvikles her. Dette uttrykkes blant annet av Maria:

Marianne: Jeg har jo truffet deg veldig mye på biblioteket, treffer du andre kjente på biblioteket?
Maria: Om man blir kjent med noen der? Nei, jeg bare går der for å lese eller for å leie nokka. Jeg blei ikkje kjent med noen på ordentlig.

Julia uttrykker derimot at hun og vennene gjerne møtes på biblioteket for å snakke eller bare 'henge ut' der. Jeg observerte at flere av informantene traff både hverandre, og andre flyktninger på biblioteket helt tilfeldig. De utvekslet alltid noen ord med hverandre. Dette kunne være før eller etter at vi hadde gjennomført et intervju.

Ved å observere hvem som går inn og ut av biblioteket, hvem som leser bøker, aviser og bruker datamaskinene, oppdager man et stort mangfold av mennesker. Ungdom og voksne med ulik nasjonal og etnisk bakgrunn, eldre, mødre og fedre med sine små barn

er noen av dem. Her kan man observere universitetsprofessorer sitte side om side med flyktninger, skoleungdommer ved siden av pensjonister. Biblioteket kan være en av de få arenaene i Tromsø der det tilsynelatende ser ut til at etnisitet, hudfarge, kjønn, alder og klasse har liten betydning for hvorvidt man bruker denne arenaen eller ikke. Dette er også i samsvar med oppdagelsene i Marit Dranges studie av biblioteket som sosial møteplass (Drange 2002). Hun har intervjuet og observert brukere av biblioteket fra ulike sosiale lag av befolkninga, og viser at det kan være et sted å komme ut av en status som marginalisert. Drange viser at biblioteket kan være en arena for sosialisering, siden det er åpent og tilgjengelig for alle. I studien viser Drange at biblioteket samtidig er en arena som kan skape sosial integrasjon og der ulike samhandlingsmønstre kan observeres (ibid). Hun diskuterer sine funn i lys av blant andre Pierre Bourdieu, med fokus på hvordan klasseforskjeller kan ses på som ulik tilgang på økonomisk, kulturell og sosial kapital. Biblioteket, sier hun, er en arena hvor ulikheter og klasseforskjeller i liten grad kommer til syne. På denne måten er biblioteket, ved å gi hele befolkninga adgang til kulturelle ressurser, en arena hvor man kan opparbeide sosial kapital (Drange 2002).

Også Audunson, Essmat og Aabø (2011) viser at biblioteket er et møtested for innvandrere. Fokuset i studien er på kvinnelige innvandrere. For disse kvinnene representerer biblioteket et komplekst møtested som hjelper dem til å bli integrert i det norske samfunnet på flere områder i livet, og i ulike faser. Som nyankomne innvandrere er biblioteket en arena som gir rom for det forfatterne omtaler som legitim perifer deltakelse (legitimate peripheral participation). I første omgang tilegner innvandrerkvinnene seg kunnskap om sosialt liv, skikker og vaner gjennom å lese og observere, gjerne på avstand. Etter hvert utvikler det seg til aktiv deltakelse i organiserte aktiviteter igangsatt av biblioteket. Mor-barn – aktiviteter er et slikt eksempel. Begrepene «høyintensiv» og «lavintensiv» brukes for å vise til graden av nærhet og betydning av de sosiale møtene på bibliotekene. Tilfeldige og spontane møter ved bokreoler og ved avishylla eller samtaler med de bibliotekansatte, analyseres som lavintensive møter. De organiserte mor-barn aktivitetene har preg av både lav – og høyintensiv karakter. Møter med venner karakteriseres som høyintensive (ibid).

Kvinnene bruker altså biblioteket på måter som involverer flere sfærer i deres liv. Dette er formål relatert til utdanning, byråkrati og formell informasjon på den ene siden, samt mer sosiale, individuelle og kulturelle forhold på den andre. Putnams begrep om sosial kapital (Putnam 2000) brukes i denne studien for å analysere bibliotekets rolle som brobygger til 'norsk kultur', men også som brobygger til sin egen kulturelle bakgrunn. Biblioteket representerer en arena som oppfattes som trygg for disse innvandrerkvinnene i en vanskelig livssituasjon (Audunson, Essmat og Aabø 2011).

Flere av forholdene som både Drange (2002) og Audunson, Essmat og Aabø (2011) vektlegger, er relevante også i min studie. Eksempel er blant annet hvorvidt biblioteket fungerer som en sosial møteplass og om det bidrar til at de unge øker sin kulturelle kapital. I motsetning til kafeene, er biblioteket et sted å være uten å måtte bruke penger. Biblioteket er en ikke-kommersiell arena, og det er ingen krav til en økonomisk 'inngangsbillett' for å kunne delta. Det eksisterer andre regler for samhandling på biblioteksarenaen sammenlignet med de fleste andre steder som ungdommene bruker. I tråd med Audunson, Essmat og Aabø (2011) foregår det forfatterne omtaler som lav- og høyintensive møter også på biblioteket i Tromsø. Lavintensive møter er møter med tilfeldige flyktninger de kjenner fra blant annet Voksenopplæringa og Flyktningguiden, og småprat med de bibliotekansatte. Når Julia forteller at hun og vennene hennes kommer dit for å være sammen, er det et eksempel på høyintensive møter (jf. Audunson, Essmat og Aabø 2011).

Tilstedeværelsen av personer med synlig innvandrerbakgrunn på biblioteket i Tromsø blir oppfattet som et problem av enkelte i majoritetsbefolkninga. I *Bladet Nordlys* 13. februar 2015 blir en lokal FrP-politiker sitert, der han sier at utlendingene «tar over» biblioteket. «Dersom du går på biblioteket vi har her, da har spesielt utlendingene – jeg sier det rett ut, *de sorte* – overtatt hele biblioteket» (min utheving). Politikeren hevder blant annet at norske eldre verken får tilgang til avishyllene eller tid til å lese avisene, ettersom utlendingene «sitter i mobilen og skriker himmelhøyt». Videre sier han at «Oppe der de sitter med dataanleggene, det er bare utlendinger der. Det kommer ikke én nordmann til». Politikeren hevder at har blitt kontaktet av eldre, som ønsket at han

skulle ta opp saken. Det framkommer imidlertid i avisartikkelen at andre Frp-politikere tar avstand fra påstandene fra denne politikeren.

Politiske ytringer av dette slaget kan bidra til at biblioteket blir redusert til et møtested der folks måte å omgås på, får et mer anstrengt preg blant annet ved at terskelen for å ta kontakt blir større. Eksempelet viser at møter der forskjellighet kommer til uttrykk, ikke bare kan føre til likegyldighet, slik Sennett (1977) påpeker, men kan skape sterkt engasjement og motstand. Ettersom både mine informanter og andre med innvandrerbakgrunn uttrykker at biblioteket er et inkluderende sted, kan slike holdninger bidra til å utvikle nye former for kontaktavgrensing og utilgjengelighet mellom personer og grupper som bruker biblioteket (jf. Haugen 1978). Både avisinnlegget, utsagn fra mine informanter og mine observasjoner kan også tolkes i retning av at det er mange grupper i Tromsø som har stort behov for steder i byen som biblioteket, ettersom mange av fasilitetene der oppfattes som et knapphetsgode.

Biblioteket kan dermed ses på som et positivt og inkluderende innerom i byen. Det er et sted med mange muligheter, ikke minst når det gjelder å få tilgang til aviser og litteratur fra mange land. Biblioteket er et sted hvor også internettbaserte relasjoner opprettes og vedlikeholdes. Et par av informantene uttrykker at de bruker datamaskinene til å chatte med venner og familie andre steder i verden, i tillegg til å oppdatere seg på nyheter fra sitt eget hjemland. Dermed blir biblioteket en arena der møter foregår både ansikt- til ansikt, men også transnasjonalt gjennom internett. Ut fra en stedsforståelse basert på Doreen Massey (1991) kan biblioteket betraktes som en møteplass hvor relasjonene strekkes ut av stedet, gjennom bruk av blant teknologi, som opprettholder de transnasjonale forbindelsene mellom steder.

Ved å sammenligne ungdomshuset med biblioteket, ser det ut til at ungdomshuset for flere av ungdommene oppleves som et sted der det er vanskelig å få innpass. Biblioteket, derimot, oppleves som et trygt sted der de unge føler seg velkommen. Mens forskjeller og ulikhet underkommuniseres og ikke ser ut til spille noen rolle på biblioteket, kan

ungdomshuset oppleves som et sted der forskjeller mellom ungdommene forsterkes. I analysen har jeg imidlertid nyansert og utdypet dette.

Avslutning

Ungdommene beskriver verken byen eller lokalbefolkninga ved hjelp av betegnelsene raus, mangfoldig og inkluderende eller gjennom liknende formuleringer. Ungdommenes fortellinger er likevel ikke entydige, men alle har hatt skuffende og ambivalente erfaringer, noe som jeg også har nyansert i dette kapittelet. Ungdommene beskriver lokalbefolkninga i Tromsø som kalde og lite høflige. Som jeg har nevnt tidligere anser nordmenn små høflighetsfraser som overflatiske og lite hensiktsmessige, og høflighet i nordmenns øyne kan betraktes som falskhet (Longva 2003). Taushet oppfattes som en akseptert væremåte i det offentlige norske rom og viser til kulturell likhet (ibid). Klima, vær og mangel på hilseritualer i nabolaget kan stå som symboler på forhold og handlinger som skaper brudd mellom erfaringer og ritualer som flyktningungdommene har med hjemmefra og det de opplever når de kommer til Tromsø.

Når flyktningene uttrykker seg så positivt om biblioteket, kan det se ut som om bøker, filmer, aviser og tilgjengelige datamaskiner, samt hjelpsomt og hyggelig personale danner en arena der et slags fellesskap oppleves uten at direkte samhandling er påkrevd. Slike forhold legger grunnlag for raushet og inkludering, ikke bare som en verdi, men gjennom praksis. Biblioteket er dermed et innerom som blir mye brukt og åpner for positive opplevelser av Tromsø som by. Biblioteket er et sted som styrker sammenhengene i ungdommenes liv gjennom positive opplevelser mens de er i Tromsø, altså i sin samtid. Biblioteket er en arena som kan betraktes som trygt og tilgjengelig, og som gir kontinuitet i hverdagen.

6. UNGDOMMENES DELTAKELSE I ORGANISERTE AKTIVITETER: FRITID, SKOLE OG ARBEID

Innledning

I dette kapitlet skal jeg fokusere på noen av de organiserte aktivitetene som ungdommene deltar i. Det jeg definerer som organisert aktivitet er deltakelse i det som i en norsk kontekst gjerne kalles for fritidsaktiviteter, men også deltakelse på mer formelle arenaer som opplæring og arbeidsliv. Ungdommenes deltakelse i slike aktiviteter varierer, og er således av ulik art og av ulik regelmessighet eller rytme. Aktivitetene skjer daglig, ukentlig eller har en mer sporadisk karakter. I tillegg til å beskrive hva de unge gjør på de nevnte arenaer, vil jeg undersøke hvem de unge møter og hva slags samhandlingsformer som forekommer. Jeg vil fokusere på ungdommenes erfaringer, og beskrive noen av de utfordringene de møter gjennom ulike aktiviteter. Jeg vil vie særlig oppmerksomhet til Flyktingguiden, fordi det er en arena der det legges opp til møter og fellesskap mellom flyktninger og lokalbefolkning. Jeg vil videre diskutere hvorvidt grader av deltakelse på ulike fritidsarenaer kan forstås i lys av perspektiver på selvvalgt eller opplevd utenforskap (Kavli 2007). Utenforskap kan defineres som det å være utenfor de fellesskapene som det er ønskelig at mennesker i et samfunn deltar i (ibid). Flyktingenes hverdag dreier seg også om opplæring/skole og arbeidsliv. Jeg vil i dette kapitlet undersøke på hvilke måter deltakelse eller fravær av deltakelse skaper sammenheng i ungdommenes liv sett i lys av midlertidighet og samtidighet. Jeg vil starte med å gi et innblikk i forskning på innvandrere, sivilsamfunn og organisasjonsliv, samt forskning på innvandrerungdommers deltakelse i organisert aktivitet. Dette vil danne et bakteppe for bedre å forstå tilstandsbildet på dette området blant informantene i min studie.

Ungdom med innvandrerbakgrunn og organiserte fritidsaktiviteter

Ødegård et.al (2014) påpeker at norsk integrasjonspolitik har vært opptatt av at inkludering av innvandrere har vært basert på kvalifisering til og deltakelse i *arbeidslivet*. Imidlertid blir sivilsamfunnet i økende grad sett på som en viktig integreringsarena, noe som fører til at debatten om integrering i den senere tid også

dreier seg om kulturell, sosial og politisk inkludering (ibid:14). Mens integreringsdebatten i Norge hittil i hovedsak har dreid seg om integrering i et nasjonalt fellesskap, er Ødegård et.al (2014) opptatt av å føre debatten ned til de lokale fellesskapene. Deltakelse i det frivillige organisasjonslivet er i utgangspunktet tilgjengelig for alle, men skjer likevel basert på bestemte eksplisitte og implisitte premisser (ibid). Det ligger noen mulige spenninger i møtet mellom det frivillige organisasjonslivet og ulike former for forskjellighet. Disse spenningene er relatert til foreningenes medlemskapsmodell, og det dreier seg om mulige konflikter knyttet til kulturelle og religiøse praksiser. Implisitt i det tradisjonelle organisasjonslivet ligger det en forutsetning om at man skal ha kunnskap om medlemskap, frivillig arbeid, dugnad og mer generelt hva det innebærer å være med i en forening. Mangel på slik kunnskap kan bidra til å holde enkelte grupper utenfor (ibid).

Studier viser at unge med innvandrerbakgrunn er mindre aktive i organiserte fritidssystemer enn norske ungdommer (Friberg 2005; Kavli 2007)²⁸. Jon Horgen Friberg (2005: 28) skriver i sin studie at unge med ikke-vestlig bakgrunn

[...] i mindre grad [har] tatt del i typiske aktiviteter som man forbinder med organisasjonsdeltakelse. Færre har betalt medlemsavgift, deltatt på treninger eller arrangementer, deltatt på møter, avgitt stemme ved valg, gjort frivillig arbeid eller hatt verv i foreninger.

Forskninga viser også at det er kjønnsforskjeller i slik deltakelse. Åse Strandbu (2006) påpeker at jenter med innvandrerbakgrunn er betydelig mindre deltagende i organisert idrett enn for eksempel gutter med samme bakgrunn. Dette forklares blant annet med tradisjonelle forhold som jenters forpliktelser i familien.

Andre forskere peker også på andre forklaringer. Hanne C. Kavli (2007) viser til et spekter av forhold som påvirker unge med innvandrerbakgrunn sin deltakelse i organisasjonsliv mer generelt. Hun skiller mellom strukturelle forhold, verdisyn,

²⁸ Begge studiene som det refereres til er kvantitative, og er gjort både blant foreldre og unge med minoritets- og majoritetsbakgrunn.

kulturelle praksiser og religion, samt ungdommenes egne erfaringer med det hun betegner som opplevd eller selvvalgt utenforskap. Blant de strukturelle forholdene hun legger vekt på er svak økonomi i innvandrerfamilier. Deltagelse i en rekke aktiviteter koster penger både i form av medlemsavgift og utstyr. Av de strukturelle forholdene er det også av betydning om ungdommene er født i Norge eller innvandret selv, fordi deltakelse i norsk skole er viktig for sosialisering, språkkunnskaper og vennetilknytning. Ifølge Kavli kan foreldres botid i Norge være avgjørende. Kort botid i Norge betraktes som en årsak til lavere deltakelse blant deres barn i organisasjonsliv enn om de hadde hatt lengre botid. Mangel på kjennskap til og informasjon om fritidsaktiviteter er et annet aspekt, og dette kan også ha sammenheng med kort botid i landet eller på stedet der de bor (Kavli 2007; Ødegård et.al 2014). Foreldrenes manglende sosiale nettverk kan være en årsak til at de unge i mindre grad deltar i organisasjonsliv. Kavli fremhever at det er rimelig å anta at foreldrenes syn på hvordan tida etter skolen skal prioriteres, har større betydning for unge med innvandrerbakgrunn enn for dem med etnisk norsk bakgrunn (ibid).

Kavli (2007) rapporterer videre at ungdommene med innvandrerbakgrunn selv forklarer lav deltakelse i organisasjonsliv med knapphet på tid og at de prioriterer skolearbeid og lekser. Jenter nevner dette i større grad enn gutter. Andre forklaringer er at de ønsker å tilbringe mer tid med familie og slektninger. Deltakelse i jobb er også en sentral forklaring fra ungdommenes side. Men, ungdommene opplever også at de ikke passer inn, at de i liten grad blir invitert til deltakelse eller at de ikke kjenner noen i de organisasjonene som kan være aktuelle. Kavli påpeker at i noen kontekster kan forhold analyseres som det hun kaller for 'opplevd utenforskap' og i andre kontekster som 'selvvalgt utenforskap'. Hun påpeker dermed at det er et sammensatt bilde av ulike forhold som må trekkes fram dersom man vil forstå innvandrerungdoms deltakelse i organiserte aktiviteter.

Jeg vil i dette kapittelet undersøke hvorvidt mine informanternes deltakelse i organiserte aktiviteter kan forstås ved hjelp av perspektiver på ulike former for utenforskap. Jeg er opptatt av at begrenset deltakelse i organisasjonsliv blant unge flyktninger ikke må

forstås som *enten* selvvalgt *eller* opplevd utenforskap, eller ensidig styrt av individ- eller strukturbaserte forklaringer. Det å undersøke konkrete kontekster og situasjoner er avgjørende for å forstå hvorfor unge med flyktningbakgrunn i ulik grad deltar i organiserte aktiviteter.

Deltakelse og fravær av deltakelse i organiserte aktiviteter i Tromsø

Gjennom ulike fora er det mulig å få informasjon om både organiserte og uorganiserte aktiviteter i Tromsø som er beregnet for unge flyktninger og andre med innvandrerbakgrunn. Voksenopplæringa har en årlig dag der organisasjoner, idrettslag og foreninger kan komme og presentere seg for elevene som går der. *Kulturintegreringsdagen* ble den omtalt som på Voksenopplæringa. Idrettslagene fra bydelene der det bor en stor andel unge med innvandrerbakgrunn, er blant de foreningene som er representert her. Jeg fikk anledning til å være tilstede på *Kulturintegreringsdagen* i løpet av mitt feltarbeid. Der møtte jeg Maria ved en tilfeldighet. Hun var interessert i å finne ut om det var foreninger og lag som kunne være aktuelle for henne. Særlig kunne hun tenke seg å melde seg inn i et idrettslag som hadde skigruppe. Maria hadde en direkte og målrettet væremåte, og diskuterte og stilte spørsmål til både flere av de kvinnelige og mannlige representantene for idrettslagene. Det at hun ønsket å melde seg på ei skigruppe kan forstås som om hun ville prøve noe nytt og ukjent, en aktivitet som hun opplevde som typisk norsk. Kanskje hun tenkte at det å lære å gå på ski, som mange norske på hennes alder, kunne gi henne et inntak til å forstå det norske?

Både menn og kvinner representerte lagene og foreningene på dette arrangementet, og de fleste hadde norsk bakgrunn. Jeg traff en av representantene for ungdomsidretten som særlig jobbet med «å inkludere unge med innvandrerbakgrunn i idrettsmiljøene», som han sa. Han var opptatt av at idretten kunne bidra til å være møteplasser for ungdom med ulik bakgrunn. Han så likevel utfordringer med dette, og viste til eksempler fra fotballen. Av erfaring mente han at det ofte ikke ble særlig vellykket dersom unge flyktninger, i hovedsak gutter og unge menn, bare stakk innom et fotballag og tok kontakt med treneren på egenhånd. Språklige problemer og andre misforståelser var

vanlige. Han påpekte også at 'flyktninggutter' som kom inn på et nytt fotballag, hadde en annen 'fotballkultur', enn sine norske medspillerne. Av slike grunner vurderte de kontinuerlig om hva som var de beste løsningene; om de skulle blande ulike lag med norske ungdommer og flyktninger eller om de skulle lage egne lag for 'dem'.

Maria er en av dem som har prøvd klatring sammen med sine søsken, og uttrykker at det er spennende. Svømming er også en populær aktivitet som både Maria, Kenny og Julia har vært med på. Maria sier at svømming er den aktiviteten som hun liker best, og legger til at hun svømte mye i hjemlandet. Hun forteller at de muslimske jentene kun deltar på 'damesvømminga', men selv har hun som nevnt i kapittel fem, ikke noen problemer med å være i bassenget når det er fellessvømming for både kvinner og menn. Julia setter også pris på svømmetilbudet, men hun foretrekker å være der når det kun er 'damesvømming'. Selv om både Julia og Maria er kristne, har de ulik oppfatning om å være i bassenget med både menn og kvinner til stede. Det kan også bety at det er andre aspekter enn religion som vektlegges. Det skal sies at de bekjenner seg til ulike kristne trosretninger, så dette kan også ha en betydning. Selv om svømmetilbudet ligger i en helt annen bydel enn informantene selv bor i, synes ikke ungdommene at det gjør noe at de må ta bussen dit. De beveger seg altså over relativt store avstander. Dette er igjen et tegn på at de har frihet til å bevege seg i det offentlige rommet alene, og viser at de tar initiativ til å delta på aktiviteter.

Emmanuel er en av dem som deltar i et organisert treningstilbud som ikke er spesielt rettet mot innvandrerdømling:

Emmanuel: I fjor æ trente sånn der Taekwondo, så æ måtte slutte, å æ begynte på Kung Fu.

Marianne. Er det et idrettslag med både norske og ikkje- norske som trener eller?

Emmanuel: Vi er tre fra (mitt hjemland) og en fra Afghanistan, og de andre, de er norsk. Kanskje fem norske...

Marianne: E det ofte dåkker trenea?

Emmanuel: mandag, onsdag og fredag... Tre dager.

Marianne: Er det både gutter og jenter?

Emmanuel: Nei, bare en jente.

Marianne: E det andre ting du lika og driv på med?

Emmanuel: Det e å spille fotball, men ikke ofte.

Marianne: Du spille litt... Spille du på et lag?

Emmanuel. Nei, nei ikke lag.

Det at flere fra hans egen landbakgrunn eller andre med flyktningbakgrunn har deltatt på treningene, kan ha bidratt til at han har hatt en lavere terskel for å bli med enn hvis det bare hadde vært nordmenn tilstede. Erfaring fra annen forskning, viser også at det å ha personer som vet om eller som hjelper til med å introdusere nye aktiviteter er viktig (jf. Kavli 2007).

Maria har vært med på noen møter i Røde Kors Ungdom, men hun har ikke hatt særlig positive erfaringer med det:

Maria: Jeg er medlem av Røde Kors Ungdommer. Vi hadde møte på onsdag... De bare snakket og snakket, jeg kunne ikke si hva jeg mener. Æ skulle si nåkka, men alle kan snakke norsk perfekt (hun sier dette høyt i en frustert tone). Og jeg kan ikke snakke norsk... og jeg skal si, jeg må si ehh-ehh i hvert ord, og bare stopper og jeg sier ingenting, og bare 'ok', 'ok'....

Marianne : Var det bare norske pluss dæ som va der... ?

Maria: Det var utlandiske som var der åsså, men de kan snakke perfekt norsk.. De har vært her lenge, jeg tror.

Kenny forteller at han er lite involvert i organiserte aktiviteter på fritida, men har tanker om hvilke fordeler det kunne ha gitt, dersom han hadde vært mer aktiv:

Man må være på de steder sånn som på klubb. Man må være med på fotball. Jeg går ikke der, derfor har jeg litt problemer med å få venner. Om jeg kunne gå å spille fotball og basketball, kunne jeg ha stor sjans å møte med dem. Hvis du treff ikke nordmenn, du kan ikke bli kjent med nordmenn. På ungdomsskolen jeg fant ikke noen venner[...] Det er mange sangklubber for eksempel fra ungdomsskolen. De har en del sangklubber. Jeg kunne ha vært der, men jeg er ikke flink til å synge og jeg er religiøs. Jeg er kristen og tror på Bibelen, og har problemer med de sangene de bruker der. På grunn av religion jeg har litt problem med å bli med dem.

Emmanuel og Julia har deltatt noen ganger på den årlige julefeiringa arrangert gjennom Kirkens Bymisjon i Tromsø. Her kommer folk sammen med ulike bakgrunn for å feire julaften sammen, og et stort flertall er familier med innvandrerbakgrunn. Emmanuel forteller om sine erfaringer fra julefeiringa:

Marianne: Ka du syns om de norske tradisjonene?

Emmanuel: De er veldig bra, fordi første gang det var på julaften og det var på Bymisjonen, så det var masse folk der... Vi gikk rundt juletreet, så.. Vi har sunget en sang men æ huske ikkje-en julesang. Vi spiste masse god mat.

Marianne: Så det var trivelig... så dere skal ikkje være der i år?

Emmanuel: Jo da, vi skal være der.

Marianne: Dårker spiser norsk julemat da, eller er det forskjellig fra hele verden?

Emmanuel: Det er norsk, masse kjøtt og...

Marianne: Ka du syns om den norske julematen?

Emmanuel: Den var skikkelig god. De har planlagt det på en bra måte, fordi de mente at de folkene som skulle komme, noen er muslimer og noen er kristen, så de måtte lage forskjellig mat. Hvis du klarer for eksempel å spise svinekjøtt, du kan spise det der. Det va sånn, veldig bra.

Julia er også svært fornøyd med Bymisjonens julefeiring:

Julia: Det er veldig hyggelig. Vi spiser god mat – gratis. [...] Jeg vet ikke om alle kommunene har det som Tromsø. Det tror jeg ikke. Vi spiser pinnekjøtt, ja julemat...

Marianne: Når dere feirer jul på Bymisjonen – hvem er det som er på den festen?

Julia: Det er mange innvandrere. Innvandrere ja...Fra alle land. [...] Det er mange, mange familier og jeg synes det er veldig, veldig bra, fordi når vi er hjemme det bruker å være samling med bestefar, nesten hele slekta. Vi treffer dem den dagen. Det er litt kjedelig å gjøre aleina, julebord, men når vi får en plass for å være, vi utenlandske, vi får se folk.

Julaften arrangert av Bymisjonen viser seg på denne måten å være et positivt innslag i informantenes tilværelse. De forteller at det stort sett er familier med innvandrerbakgrunn som deltar, mens nordmenn står for selve arrangementet. Emmanuel og Julia forteller at de får julegaver fra Bymisjonen og synes det er spennende med norsk julemat. Både pinnekjøtt, julesanger, gang rundt juletreet og gaver er ukjente elementer fra deres julefeiring fra hjemlandet. Men, selv om de synes det er artig med de norske juletradisjonene, så vektlegger de særlig det positive med at de treffer andre innvandrere som har mange erfaringer felles med dem selv. Opplevelse av fellesskap med andre med innvandrerbakgrunn, ser med andre ord ut til å være avgjørende for å delta på dette arrangementet.

Eksemplene ovenfor synliggjør ulike erfaringer med organisert deltakelse, men også refleksjoner om hva man mister ved *ikke* å delta. Faktorer som kort botid i Tromsø, manglende språkkompetanse og svak økonomi i familiene, samt verdimeslige preferanser er faktorer som i større eller mindre grad har betydning når det kommer til

regulering av organisert deltakelse, også blant mine informanter. Jeg har ikke grunnlag for å si noe om de i mindre grad er med i organiserte aktiviteter sammenlignet med andre ungdommer med flyktningsbakgrunn i Tromsø. Informantene i mitt materiale har alle vært, eller er med på en eller flere aktiviteter. Så selv om de utgjør et lite utvalg, er det likevel mulig å avdekke utfordringer knyttet til slik deltakelse.

Maria vektlegger språkutfordringer som en årsak til at det er vanskelig å være med i Røde Kors Ungdom. Hun klarer ikke å gjøre seg forstått i så stor grad som hun ønsker, og synes at diskusjonene er ubehagelige, og opplever at de andre med innvandrerbakgrunn behersker situasjonene og språket bedre enn henne. Dette kan bidra til å forsterke negative opplevelser av ikke å mestre situasjoner der ikke bare nordmenn er til stede, men også andre med innvandrerbakgrunn. Det er ikke nødvendigvis det at hun har flyktningsbakgrunn som gjøres relevant i denne konteksten. I denne konkrete situasjonen spilles forskjellighet ut gjennom at det dominerende språket beherskes ulikt av deltagerne. Til tross for språkbarrierer har hun deltatt på disse møtene i en periode. Dette kan vitne om samfunnsengasjement og ønske om å være i et fellesskap med både norske og ikke-norske ungdommer. Hun har vært aktiv i å oppsøke organisasjonen selv, men opplever ikke å bli inkludert slik hun hadde forventet, fordi hun opplever at hennes begrensede språkutfordringer ikke har blitt tatt hensyn til. Dermed kan hennes deltakelse i organisasjonen etterhvert, fra Marias ståsted, forstås som opplevd utenforskap (jf. Kavli 2007).

Hva som er strukturelle og verdimessige forhold som regulerer organisert deltakelse blant informantene er sammensatt, og på ingen måter gitt. Forhold som ungdommene ikke nevner eksplisitt, men som synliggjøres i andre kontekster, er blant annet trang økonomi. Inntektene fra jobbene de har, skal ikke bare dekke kostnadene ved å bo i Tromsø. I tillegg har flere av informantene forventninger fra gjenværende familie i hjemlandet om å sende penger heim. Økonomiske faktorer som hindrer deltakelse kan dermed begrunnes både i strukturelle og verdimessige forhold. Ungdommenes verdier relatert til religiøse forhold, ser ut til å være avgjørende for hvordan man tenker at fritida kan eller bør anvendes for enkelte av informantene. Dette synliggjøres særlig i

eksemplet der Kenny på den ene siden uttrykker at det kunne ha vært fint å delta i et kor, men sier samtidig at dette er problematisk fordi at han antar at sangene de synger der, ikke er passende med hensyn til hans tro. Han reflekterer også over mulighetene for å bli kjent med norske ungdommer ved å delta på slike aktiviteter. Likevel er det hans religiøse identitet som får bli utslagsgivende for at han ikke blir med.

Foreldres og de unges egne verdier når det kommer til skolearbeid, vektlegges ikke som direkte årsak for begrenset aktivitet i fritida. Dette kommer likevel fram, særlig i samtaler med Kenny og Maria, når de fokuserer på at hverdagen dreier seg stort sett om hjemmeliv, skole og jobb, og at de to sistnevnte faktorene tar veldig mye tid. Opplevd mangel på tid, kan derfor belyse hvorfor de i større grad ikke er med på aktiviteter. Blant mine hovedinformanter ser vi igjen flere av de regulerende forhold som Kavli (2007) påpeker i sin studie. Begrenset deltakelse i organiserte aktiviteter kan dermed knyttes til kultur- og verdipreferanser, så vel som til strukturelle forhold (jf. Kavli 2007). Slik jeg tolker utsagnene fra informantene, uttrykker de at de selv velger ikke å delta på en del av disse arenaene. I den grad en kan snakke om utenforskap, kan det tilsynelatende se ut som om det dreier seg om selvvalgt utenforskap. Dette må likevel nyanseres. Bortvalg av deltakelse på ulike organiserte aktiviteter kan også handle om en opplevelse av ikke å passe inn eller manglende språkferdigheter. I eksemplet om julefeiringa med Bymisjonen, opplever informantene å være en del av et større fellesskap i likeverdige relasjoner. Dette kan dermed forstås som selvvalgt deltakelse. Likeverdighet og opplevelse av fellesskap ser ut til å ha stor betydning for om informantene velger å delta i organiserte aktiviteter eller ei.

Deltakelse og mangel på deltakelse kan også analyseres ved hjelp av aktørperspektiver, blant annet med vekt på handlinger og de muligheter og begrensninger som aktørene står overfor (jf. Barth 1994). Hva som er begrensningene og mulighetene er imidlertid ikke opplagt når det kommer til flyktingenes deltakelse eller ikke-deltakelse i slike aktiviteter. En overordnet begrensning som mange med innvandrerbakgrunn erfarer er opplevelsen av å være utenfor eller gjøres til en 'fremmed' i kontekster der også majoriteten deltar. I slike relasjoner er det både uttalte og uttalte maktforhold mellom

minoritet og majoritet som kommer til uttrykk, og som kan framstå som begrensninger for deltakelse. Det ser videre ut til at forhold knyttet til tid, religion og språk kan forstås som aktørenes opplevde begrensninger. Andre begrensninger som kan ligge til grunn er ungdommenes *forestillinger* og antakelser om hva deltakelse i aktiviteter og norske ungdomsmiljøer dreier seg om. Mangel på kunnskap om etablerte praksiser og hvilken sosial atferd som forventes, er aspekter som skaper fravær av deltagelse, eller at deltagelse blir kortvarig. Hva som kan betraktes som deres muligheter er mer uklart. Mulighetene er selvsagt at deltakelse i en rekke fora og aktiviteter i utgangspunktet er åpen for alle uansett bakgrunn (Ødegård et. al 2014). Dette ligger også til grunn for Tromsø kommunes visjoner for barn og unge med minoritetsbakgrunn. Strukturelle forhold som økonomisk støtte til medlemskontingenter, bedre informasjon og oppfølging er kommunens tiltak for å få økt deltakelse blant unge i denne gruppa (jf. Handlingsplan for minoritetsspråklige, Tromsø kommune 2007). Økonomisk tilrettelegging og annen oppfølging kan på et strukturelt plan analyseres som aktørers muligheter. I mitt materiale er dette faktorer som i liten grad nevnes av informantene som grunn for deltakelse eller ikke. En aktørforståelse av informantenes deltagelse i organiserte aktiviteter kan også sees i sammenheng med de analytiske kategoriene midlertidighet og samtidighet. Det ser ut til at informantenes kontinuerlige usikkerhet omkring varigheten av oppholdet i Tromsø, er med på avgjøre graden av flyktingenes deltagelse og involvering. Når flyktingene faktisk velger å delta i aktiviteter kan det være på grunnlag av vurderinger om å gjøre det beste ut av situasjonen de befinner seg i til enhver tid. Gjennom å vurdere mulighetene opp mot begrensningene kan en få en bedre forståelse av hva som fører til deltakelse og hva som ikke fører til deltakelse blant unge flyktinger.

Flyktingguiden – et ambivalent «integreringsprosjekt?»

Til tross for ulik deltagelse i ulike aktiviteter, er en fellesnevner for alle hovedinformantene at de har deltatt i Flyktingguiden, som jeg kort beskrev i kapittel tre. I det følgende vil jeg diskutere Flyktingguiden sett fra de unge flyktingenes ståsted. Jeg vil også komme inn på erfaringene til koordinatoren i dette aktivitetstilbudet, samt en av guidene som jeg også har intervjuet. Jeg bygger dermed mine analyser på

fortellingene til mine hovedinformanter, samtaler med andre som var tilstede og observasjoner av dem som deltok i fellesaktivitetene i Flyktningguiden. Jeg vil derved kunne avdekke relasjoner så vel som de samhandlingsformer som disse relasjonene fører til.

Som jeg var inne på i kapittel tre foreslår Flyktningguiden som ordning at flyktning og guide blant annet kan dra på kafébesøk, turer, hjemmebesøk hos hverandre eller andre aktiviteter. Annen virksomhet som kan inngå i relasjonen er at flyktningen kan få veiledning og orientering av guiden til praktiske formål. Dette kan være å finne fram til offentlige kontorer eller andre sentrale steder, fylle ut skjemaer og hjelpe til med andre praktiske gjøremål. Guiden skal også være en 'døråpner' for at flyktningen kan få utvidet sitt sosiale nettverk. Guiden skal likevel ikke fungere som en hjelper eller som en 'støttekontakt'. Målet er at det skal være en gjensidig relasjon, der begge parter har ansvar for å bidra og å lære av hverandre. Den andre delen av prosjektet dreier seg om fellesaktiviteter der målet er at guider og flyktninger samles til felles sosial aktivitet. Flyktningguiden inkluderer både unge, voksne og eldre, men mitt fokus har vært på ungdommene i prosjektet.

Da jeg selv var flyktningguide tidlig på totusentallet fikk jeg muligheten til å bli kjent med en ung kvinnelig flyktning. Vi ble 'koblet' av flyktningguidekoordinatoren med bakgrunn i at vi hadde samme kjønn og at aldersforskjellen ikke var så stor. Erfaringene jeg satt igjen med etter at vi hadde tilbrakt en del tid sammen i rundt et års tid var gode og verdifulle, men også ambivalente. Livssituasjonen vår var ganske ulik i denne perioden. Jeg drev med hovedfag på universitetet, bodde i kollektiv og deltok ofte i sosiale sammenhenger med andre venner og studenter. Jeg inviterte henne med enkelte ganger, men forsto etter hvert at hun ikke var interessert i å være med på aktiviteter på kveldstid eller være med i sosiale sammenhenger der det ble drukket alkohol. Fester og uteliv som jeg deltok på, var temaer som jeg underkommuniserte når jeg var sammen med henne.

Selv om hun også var i en utdanningsfase, bodde hun hjemme hos sin familie. Hennes livssituasjon var preget av bekymring for familie både i Tromsø og i hjemlandet. Hun var også engstelig for sine framtidsutsikter og for hvordan hun kunne få godkjent og fullført utdanninga si som hun hadde startet på i hjemlandet. Det jeg opplevde som en av de største utfordringene mellom oss var å få tak i det som gjerne ligger implisitt i en relasjon, altså det man ikke trenger å forklare. Bruk og tolkning av sosiale koder, som for eksempel humor, bruk av ironi og spøk ble i stor grad tolket på andre måter enn det var ment fra min side. Jeg opplevde at kommunikasjonen mellom oss dermed fortonet seg veldig eksplisitt og tydelig. Jeg vil likevel si at vi begge tilpasset oss og anstrengte oss for at relasjonen skulle fungere. Etter mine erfaringer med å delta i dette prosjektet, valgte jeg derfor å ta kontakt med Tromsø Røde Kors og Flyktningguiden på nytt noen år senere, da jeg skulle sette i gang med datainnsamling til denne studien. Jeg anså Flyktningguiden for å være en relevant arena for å få kontakt med potensielle informanter, både flyktninger og nordmenn.

Flyktningguidens oppgaver inkluderer som nevnt å organisere møter eller koblinger mellom guider og flyktninger. 'Koblingene' gjøres ofte på bakgrunn av informasjon som guider og flyktninger har gitt til koordinator i forkant. I perioden da jeg gjorde feltarbeid var det personer i underkant fra tretti nasjoner som deltok i Flyktningguiden. Tallet inkluderte nasjoner som guider og flyktninger var fra. Mens flyktningene kom fra over tjue land, var guidene representert fra sju ulike land. I tillegg til norske guider, var det guider fra andre europeiske land, Afrika og Sør-Amerika. Noen av disse hadde selv kommet som flyktninger en del år tidligere til Tromsø, kunne koordinator fortelle. Flyktningene kom i hovedsak fra land i Afrika og Midtøsten. Fordelinga mellom kjønn viste en liten overvekt av mannlige flyktninger, mens overvekten av kvinner blant guidene var mer markant.

Ved å gå nærmere inn i Flyktningguidens ulike aktiviteter kan vi få et bilde av hvordan dette er en arena som kan skape både inkludering og ekskludering. Hvordan oppleves relasjonene flyktningene har til sin guide? Hvordan kan sammenkomstene i Flyktningguiden forstås? Hvordan kan deltakelse i Flyktningguiden ses i sammenheng

med perspektiver på midlertidighet og samtidighet? På hvilken måte skaper deltakelse i Flyktningguiden sammenheng i flyktningenes tilværelse i Tromsø?

Erfaringer med å ha en flyktningguide

Tre av mine fire informanter har hatt en guide i prosjektet, og ungdommene viser til ulike erfaringer med det. Emmanuel hadde en guide på et tidligere tidspunkt, og han opplevde at han og guiden utviklet en god relasjon. Hans guide var ikke norsk, men hadde bodd i Tromsø en tid.

Marianne: Ka gjør dåkker sammen?

Emmanuel: Vi møttes noen ganga, vi gikk på Offside og så på fotball, vi gikk i byen og snakket. Æ gikk på besøk mange ganga (hjem til guiden)[...]Det var veldig hyggelig!

Marianne: Så du synes det (Flyktningguiden) er et bra opplegg?

Emmanuel: Ja, veldig bra fordi du må ha sånn der noen å snakke med noen ganger. Så nu er jeg begynt å lære engelsk, så jeg trenger å trene litt og sånn...[...]Æ trur for eksempel for de som er ny, bør man ha sånn der guide som er aktiv. Fordi når du har ingenting, det er veldig vanskelig å skaffe sånn der venn sjøl, uten å kjenne noen. Du må ha en person som du kan snakke med.

Marianne: Når du og guiden var sammen, gjorde dåkker ting sammen med hans venner eller bare dåkker to sammen?

Emmanuel: Jo da det er sånn, en gang vi var på bursdag, og jeg har truffet mange fra kirka.

Julia har en kvinnelig guide på sin egen alder, og på linje med Emmanuel er hun også fornøyd med relasjonen de to har:

Vi bruker å gå på kino, å komme her på biblioteket å snakke, vi går på kafe. Vi skulle være på klatring, men jeg var syk den dagen så... Men vi skal gå der å se. Noen plasser jeg ikke har vært på, viser hun meg. Jeg syns det er bra å bli vist steder som man ikke kjenner.

Maria forteller en litt annen historie om relasjonen hun har til sin guide. Når hun og guiden møtes har de veldig lite å snakke om, sier hun. Under flere møter bare sitter de der og sier ikke noe. Maria forteller:

Æ traff guiden min, men vi gjorde ikke så mye. Æ besøkte henne en gang og det var gøy, og så kom ho hjem hos oss. Så etterpå – ka da? Det ble ingenting ut av det.

Disse eksemplene viser at det å ha guide, oppleves ulikt blant informantene. Emmanuel og Julia har positive erfaringer med sin guide, og vektlegger at det å ha et menneske som kan ta dem med til nye steder, introdusere dem for aktiviteter og nye folk, er verdifullt. I tillegg er språktrening noe som Emmanuel setter pris på. Guiden får dermed flere roller. I Maria sin situasjon kan det være slik at hun og guiden følte at de hadde så lite til felles at det var vanskelig å finne på aktiviteter og samtaletema som kunne være interessante for dem begge. Emmanuel, Julia og Maria uttrykker at det viktigste for dem er å få en venn eller bekjent som de kan være sammen og gjøre ulike aktiviteter med. Med andre ord; de fokuserer på de konkrete aspektene ved relasjonen. I de tilfellene der fokuset er på eksplisitte aktiviteter og praktisering av språk, ser det ut som om at relasjonene fungerer på en bra måte, sett ut fra flyktingenes side.

Sammenkomster i Flyktingguiden

Fellesarrangementene eller som jeg også kalle for sammenkomstene, representerer en mulighet til å skape nye relasjoner og flere sosiale arenaer for deltakerne i prosjektet. I Tromsø ble slike sammenkomster orientert om for ungdomsgruppa i Flyktingguiden. Mine informanter var av og til med på fellesarrangementene, og Maria var særlig ivrig etter å delta.

En av hensiktene med Flyktingguiden er å få til et varig og stabilt fellestilbud for alle unge guider og flyktinger et par ganger i måneden. Tidligere erfaringer med sammenkomster i Flyktingguiden hadde vært variable med hensyn til oppmøte, ifølge koordinator. Sammenkomstene hadde en fast ramme og noenlunde likt innhold. Ungdommene møtte opp til litt forskjellige tidspunkt, men etter ei stund var en gjeng av unge samlet.

Som nevnt i kapittel tre arrangerte koordinator og jeg en 'bli-kjent-fest'. En del, men langt fra alle av dem som gikk på Voksenopplæringa, hadde tilknytning til Flyktingguiden. Det kom over tretti ungdommer til denne første festen, inkludert Maria, Emmanuel og Julia. Koordinator var glad over å se at så mange kom, ettersom det hadde vært relativt få ungdommer på tidligere fellesarrangement. Til stede på denne

første festen var både guider og flyktninger som hadde blitt 'koblet' sammen, samt flyktninger som ventet på å få en guide. Det kom også elever fra Voksenopplæringa som ikke hadde særskilt tilknytning til Flyktningguiden, utover at de kunne stikke innom på fellesarrangementene. Maten var tilpasset ulike religiøse praksiser, deriblant pizza med halalkjøtt fra en pizzarestaurant i Tromsø. Røde Kors hadde kjøpt inn et nytt musikkanlegg for anledningen, og i invitasjonene hadde vi oppfordret ungdommene til å ta med seg egen musikk. Flere av medlemmene i Røde Kors Ungdom var også til stede. En av dem informerte om deres aktivitet i Tromsø-gruppa og sa at de ønsket å få flere flyktninger med i gruppa. Særlig for de unge guttene var sammenkomstene en av de få arenaene de hadde hvor de kunne møte andre ungdommer, ifølge koordinatoren. De fleste av dem manglet en guide, derfor ble det ekstra viktig for dem å ha et sted der de iallfall kunne treffe andre flyktninger, og noen norske. På en annen sammenkomst i regi av Flyktningguiden kom jeg i prat med to unge menn med innvandrerbakgrunn. Foreldrene deres hadde kommet som innvandrere til Norge. De selv var født og oppvokst i Norge, og hadde flyttet fra Oslo til Tromsø for å studere. I denne sammenhengen var jeg usikker på om de var på sammenkomsten i kraft av å være guider eller om de ønsket å få en guide. Det virket imidlertid som om de ikke var ute etter noen av delene, men det så ut som at de bare var til stede for å bli kjent med folk. Eksempelet viser at sammenkomstene i Flyktningguiden også kunne inkludere andre enn bare guider og flyktninger.

Flyktningguidens sammenkomster denne høsten ble avsluttet med invitasjon til alle om å delta på julebord. På julebordet ble det servert ghanesisk mat som var laget av en av initiativtakerne til festen, Isaac, som var medlem i en annen ungdomsgruppe i Røde Kors. Det ble mye snakk om maten. Den var laget av okra, en grønnsak som er mye brukt blant annet i Ghana og i andre vest-afrikanske land, fortalte han. Flere av ungdommene kjente den igjen fra sitt hjemland. Det var også halalslaktet kjøtt i retten. En ung mann med kristen bakgrunn spurte hva halal betydde for noe. Isaac forklarte dette, godt hjulpet av noen muslimske gutter rundt bordet. De forklarte at dette var måten muslimer håndterte kjøtt på. Diskusjonen om halalslaktet kjøtt var tuftet på oppriktig interesse og nysgjerrighet, uten innslag av fordommer og forutinntatte holdninger, slik

jeg tolket situasjonen. Den sosiale situasjonen bar preg av toleranse og likeverd ungdommene imellom, der praksiser knyttet til religion ikke bidro til å forsterke ulikheter, men åpnet opp for spørsmål og svar.

Som avslutning på julebordskvelden gikk vi rundt juletreet som var laget av papp, og sang norske julesanger. Noen av flyktingene kjente til enkelte av de tradisjonelle norske sangene, og sang ivrig med. En guide som var innvandrer fra et europeisk land, satte i gang med å synge julesanger på sitt morsmål. Stemninga var god og alle var engasjerte, nynet og sang med, selv om mange sanger var helt ukjente. Slik julebordet ble tilrettelagt av frivillige i Røde Kors, guider og flyktinger, bar det preg av å være et hybrid arrangement på mange måter. Hvis de ulike elementene som julebordet utgjorde betraktes isolert fra hverandre, kan de norske vaflene og gløggen, matrett fra Ghana, halalslakta kjøtt, norske julesanger og gange rundt juletreet, knyttes til nasjonale eller religiøse tradisjoner i spesifikke land eller regioner. Det kan argumenteres for at disse enkeltelementene kan plukkes fra hverandre, og at det derfor ikke skapes noe nytt (jf. Lithman og Andersson 2005). Det at elementene ikke 'smelter sammen', men opptrer som selvstendige enheter, har også vært kritikken rettet mot hybriditetsperspektiver. Ut fra mine forestillinger om hva et julebord i en norsk kontekst innebærer, vil jeg argumentere for at sammenblandinger av de materielle, kulturelle og sosiale praksisene nettopp skapte noe nytt. Rammene rundt julebordet var åpne, og mange av dem som var til stede, hadde få eller ingen klare ideer om hvordan et julebord i tradisjonell norsk forstand skulle gjennomføres. Det var heller ikke en uttalt idé om at julebordet skulle være mest mulig norsk. Det at ungdommene under julebordet snakket i mobiltelefonen, kan på den ene siden forstås i lys av kommunikasjonsformer knyttet til bruk av mobiltelefon delvis erstatter og kompletterer tradisjonelle samtaleformer. På den andre siden kan situasjonen være et eksempel på at mobiltelefonen i stadig større grad har fått en sentral plass i sosiale situasjoner der ungdom samles.

Flyktingguidens jevnlige sammenkomster, julebordet inkludert, hadde flere fellestrekk. Som nevnt var det en overvekt av gutter og unge menn. De gangene det både var guider og flyktinger til stede, observerte jeg at flyktingene satt og pratet sammen

i grupper, mens guidene satt mer spredt i rommet. Temaene som ble diskutert, musikken som ble spilt og ungdommenes samhandling skjedde på flyktingenes, for det meste de unge mennenes, premisser. Kroppsspråk, omgangsform og sjargong guttene i mellom, kunne forbindes med det som tradisjonelt oppfattes som maskulin atferd ved at guttene pratet høyt og prøvde å tøffe seg overfor hverandre. Under sammenkomstene ble det stadig vekslet mellom flere språk. Ungdommene kunne prate norsk i et øyeblikk, men så gå over til engelsk eller sitt eget morsmål i det neste. Når et par stykker som hadde felles morsmål satt sammen, snakket de på sitt språk. I enkelte situasjoner gikk samtalene på engelsk. Norsk var fellesspråket som alle behersket, og det førte til at alle ungdommene ble inkludert i småsnakkinga som skjedde rundt bordene. Norsk ble også brukt når nordmenn ikke var involvert i situasjonene. Mange av flyktingene hadde bodd i Tromsø i lengre tid, og hadde fanget opp ungdomsuttrykk som er vanlige både i Tromsø og andre steder. Jeg la merke til at et av disse ordene var 'slumt'. I ettertid forhørte jeg meg hos både ungdommer og voksne med tenåringsbarn med norsk bakgrunn om hva dette betydde. 'Slumt' kan visstnok bety flere ting, blant annet at noe er kult, bra, avslappa eller komfortabelt.

Språklige sammenblandinger og nye ord og uttrykk ble skapt. I mitt materiale kommer språkvekslinger tydelig fram. Språkveksling, det vil si veksling mellom to eller flere språk i samme samtale, er vanlig i to- eller flerspråklige praksiser (Svendsen 2006). Studier av to- eller flerspråklige barn og unges språkbruk viser at de først og fremst praktiserer det Svendsen benevner som 'språking', snarere enn å holde seg til det ene eller det andre språket eller koden. 'Språking' forstås dit hen at man må ta i bruk de mest effektive språklige virkemidler for å kunne nå de målene som skal til for å gjøre kommunikasjon mulig (Svendsen 2005, 2006). For å få flyt og for at flest mulig skulle klare å delta i samtalene, var språkveksling en avgjørende strategi.

Aktiviteter på tvers av kjønn og majoritets - minoritetsrelasjoner

Selskapsleker eller samhandlingsleker var ofte en del av aktivitetene under sammenkomstene, der både gutter og jenter, flyktinger og de få guidene som var til stede, deltok. Lekene ble igangsatt av et par personer som organiserte

fellesarrangementene. Mens småsnakkinga og samtalene rundt bordene bar preg av en viss gruppering blant ungdommene, bidro aktivitetene til at nesten alle deltok. Ulik språklig kompetanse i norsk ble irrelevant i leksituasjonene. De fleste lekene var fysiske med vekt på å være i bevegelse. Det kunne være å løpe rundt i rommet, stå tett ved siden av og være borti hverandre. En av lekene var en form for øvelse basert på tillitt, der en person skulle stå i midten av gruppa med lukkede øyne, og resten skulle stå i en tett ring rundt og ta imot personen som skulle falle mot dem. Til tross for at alle sto tett inntil hverandre, unge kvinner og unge menn, noen guider inkludert meg selv, var det få tegn til sjenerthet og forlegenhet. De unge mennene var hensynsfulle overfor jentene, og ungdommene tok hensyn til hverandres kropp. Ut fra mine egne observasjoner og egen deltakelse i lekene, gjennom verbale og ikke-verbale uttrykk og synlig glede og engasjement hos ungdommene, kunne leksituasjonene analyseres som et frirom for ungdommene.

Guttene var i noen leksituasjoner røffere enn jentene. Guttene var i flertall, og i større grad mer pågående og høylytte enn jentene, men dette hadde mindre betydning for gjennomføring av lekene. Guttenes væremåte hadde imidlertid en viss betydning for hvem som dominerte reglene for hvordan en kunne handle i denne settingen. Ofte var det jentene som klarte seg gjennom alle rundene og som vant leken. Dette kunne være tilfeldig. En tolkning kan likevel være at jentene i større grad enn guttene, så ut til å forstå reglene da lekene ble forklart i forkant, og at jentene også i stor grad forholdt seg til lekenes regler.

Lekene fremsto dermed som en aktivitet der etnisitet, alder og hudfarge så ut til å få liten relevans i den sosiale situasjonen. Det var imidlertid flest unge med flyktningbakgrunn til stede, og de norske var i mindretall. Det at det var få norske til stede, kan også være en årsak til at ungdommene følte seg trygge og at aktivitetene kunne gjøres på deres premisser. Lekene kan beskrives som en kort avgrenset aktivitet. Goffman (1992) [1959] peker nettopp på at denne formen for handlinger kan utøves i korte avgrensede situasjoner der deltakerne kommer fram til en enighet om hva for eksempel kjønn og etnisitet skal bety. Hva som ble dominerende i disse konkrete leksituasjonene, måtte i

så fall være om de var gutt eller jente og hvordan deres roller ble utøvd. Forskjeller ble i svært liten grad synliggjort. Det spilte med andre ord ingen rolle om deltakerne hadde flyktningbakgrunn, kom fra et annet europeisk land eller var norske. Jeg tolket samhandlinga i leksituasjonene slik at når ingen i gruppa hadde et fortrinn eller utpreget erfaring innenfor den aktiviteten som skulle utføres, kunne det se ut som om sosiale og kulturelle identiteter ble tonet ned. Til tross for at jeg var norsk og de fleste andre som var til stede, hadde flyktningbakgrunn, hadde vi omtrent det samme utgangspunktet når det gjaldt innsikt og kunnskap om lekene vi deltok i. Lekene framsto som en form for grenseoverskridende aktivitet der samhandlinga bar preg av likeverdighet.

Kulturell elastisitet i Flyktningguiden

Også situasjoner i sammenkomstene i Flyktningguiden bar preg av at det ble utviklet en kulturell elastisitet, slik Vestel viser i de flerkulturelle ungdomsmiljøene han har studert (Vestel 2003, 2004). Da ungdommene diskuterte betydninger av halal under julebordsmiddagen, dreide samtalene seg om å komme fram til enighet og forståelse for 'den andre'. Nysgjerrighet og oppriktig interesse for halal, ble møtt med kunnskap og utfyllende svar. Både i situasjonene der det ble nødvendig å veksle mellom ulike språk og i situasjoner der selskapslekene sto i fokus, var det en felles ide om samarbeid og tilpasning som lå til grunn. Dette er også i tråd med Vestel (2003, 2004) som hevder at forskjellene mellom grupper ikke bør overkommuniseres slik at samhandling blir vanskelig. Ved å fokusere på likhet uten å insistere på klare skillelinjer på den ene siden, samtidig som forskjeller verdsettes og aksepteres på den andre, utvikles en utstrakt elastisitet (Vestel 2003).

Flyktningguiden – 'kulturmøter', hjelper- klient relasjon eller likeverdig fellesskap?

Motivasjonsfaktorene som ligger til grunn for å bli guide er ulike, men koordinator påpeker at guidene har noen felles trekk som innebærer ønsket om økt kulturforståelse og ønsket om å utvise solidaritet. Ettersom jeg kun har intervjuet én guide, baserer jeg dataene på uformelle samtaler med andre guider, ungdommer som jobber frivillig i Røde Kors og koordinator i Flyktningguiden sine erfaringer.

Nina kommer fra et nord-europeisk land og er som nevnt guide, og hun forteller om motivasjonen for å delta i Flyktingguiden:

Det å bli kjent med en ny kultur. Det var liksom det som fikk mæ til å gjøre det. Det synes æ høres veldig spennanes ut, det med kultur og sånt. Æ gjør det fordi æ har lyst og fordi æ synes det e kjempespennanes. Og det gir mæ en veldig god følelse av faktisk å ha gjort nåkka. Det at noen setter pris på mitt arbeid, men de behøver ikkje å takke mæ personlig for det. Som med OD (Operasjon dagsverk); æ forlange ikkje at de skal skrive mæ takkebrev om at 'du har redda livet mitt' liksom... Men at dem er litt takknemlig for det vi faktisk gjør for dem. Så behøver dem ikkje vite kem æ e, egentlig. Det e ganske uvesentlig. Æ behøver ikkje vite kem dem e. Æ like å vite at æ har vært med å hjulpet folk som ikkje har det sånn som æ har. Og så er det sikkert egoistisk at æ får sånn god følelse av det...

Nina vektlegger flere aspekter ved det å delta i Flyktingguiden, deriblant «det å bli kjent med en ny kultur», samt som gleden av å gjøre noe hun oppfatter er meningsfylt. Idealisme har også vært en viktig motivasjon for å delta. Hun ser på seg selv som en som innehar en hjelperolle, men har ikke behov for at noen skal takke henne for det. Hun betrakter deltakelse i Flyktingguiden i sammenheng med annet frivillig arbeid, og reflekterer over at den gode følelsen hun får ved å gjøre slikt arbeid også er egoistisk motivert. Det ligger altruistiske motiver bak, men også en strategi som innebærer egennytte. Med andre ord kan forventningene Nina har til det å etablere en relasjon til en flykting, ses i sammenheng med moderne vennskap, som sjørealisering og meningsskapende prosjekt (jf. Frønes og Brusdal 2000).

I oppstarten som guide forteller Nina at hun var veldig entusiastisk. Hun hadde vært hjemme hos 'sin' flykting og blant annet spist lokal mat fra flyktingens hjemland. Det opplevdes eksotisk og spennende, fortalte hun. Ved senere anledninger da jeg traff Nina, var entusiasmen dabbet mer av. Hun og flyktingen hadde sett mindre til hverandre, og forklarte dette med praktiske problemer ved at de ikke klarte å finne tid til å møtes. Etter hvert ser det ut som om betydninga av mobiltelefonen ser ut til å spille en viktig rolle for hvordan relasjonen aktiveres. Et eksempel på kontaktavgrensing er når guiden Nina sier at hun har hatt lite kontakt med flyktingen 'sin', fordi flyktingen har fått nytt mobilnummer, og var vanskelig å få tak i. I denne konkrete relasjonen ser det ut som om mobilen har stor betydning for om møter skjer eller ikke. Det å dra innom henne

hjemme eller ta kontakt med Flyktingguiden for å få hjelp til dette, var ikke et tema. Dette er et eksempel på at bruk av teknologi bidrar ytterligere til å finjustere, forskyve og endre tidsorganisering i slike relasjoner.

Dette kan også forstås som et eksempel på forvaltning av utilgjengelighet både fra flyktingens og guidens side. Den mest åpenbare forvaltninga av utilgjengelighet kan sies å ligge hos flyktingen, ettersom hun ikke har oppgitt nytt mobilnummer til guiden sin. Nina, på sin side, har ikke gjort noen aktive forsøk på å gjenopprette kontakten. Relasjonen bindes sammen og kontakten vedlikeholdes gjennom teknologien. Dette fører til at relasjoner av denne typen, som kun opprettholdes gjennom teknologi, blir svært sårbare. Teknologien kan sammenlignes med strukturer som mennesker delvis kan styre selv, men delvis gjemme seg bak. Teknologibruk i slike relasjoner gir rom både for forvaltning av utilgjengelighet og tilgjengelighet (jf. Haugen 1978). På den måten får individet mindre ansvar for at relasjonen vedlikeholdes ettersom teknologien får større plass. Man kan selv velge om man vil ta en aktiv eller passiv rolle i relasjonen gjennom å begrense eller intensivere teknologibruken. Eksempelet viser dilemmaet ved at bruk av teknologi, for eksempel mobiltelefon, både hemmer og fremmer møter mellom guide og flykting.

Noen av dilemmaene som oppstår i relasjonene i Flyktingguiden er nettopp ulike hensikter og ulik grad av interesse hos guide og flykting for å møtes. Slik jeg ser det, kan ett av formålene med Flyktingguiden være å tilrettelegge for møter og samhandling mellom folk som i utgangspunktet mest sannsynlig ikke ville ha funnet sted i andre situasjoner. Flere av elementene som trekkes fram kan fungere som et ideal, men i de praktiske situasjonene mellom guide og flykting, er det gjerne andre utfordringer som melder seg. En av utfordringer i relasjonen blir framtrødende når guiden har som mål «å bli kjent med andre kulturer». En slik kulturforståelse omfatter ei forestilling om at et lands 'kultur' gjenspeiles direkte i personers i tankesett og handlinger. Forestillingen bygger også på at flyktingens kulturelle bakgrunn uttrykkes likt både i en lokal kontekst i hjemlandet og i Tromsø. Denne kulturforståelsen omtales som reifisering av kultur og som det beskrivende kulturbegrep (jf. Larsen 1999; Altern 1996). På et mer folkelig plan

kan dette også omtales som forventninger om 'kulturmøter'. Julian Kramer (1988) og senere Unni Wikan (1995, 2001) har i sine arbeider diskutert begrepet 'kulturkonflikter' og 'kulturmøter', og har på ulike måter påpekt at det ikke er kulturer som møtes, men mennesker.

Flyktingguidens målsetting om å 'koble' personer med noenlunde lik bakgrunn og felles interesser kan også innebære at man må vurdere forhold knyttet til struktur- og verdispørsmål når koblingene gjøres. Ulik klassebakgrunn, ulikt forhold til religion og forskjellige holdninger og praksiser med hensyn til frihet og individualisme kan være noen av disse. For humanitære organisasjoner som har som mål å hjelpe grupper eller enkeltindivider med 'integrering', vil det være vanskelig å oppnå likeverdighet mellom de som skal integreres og de som integrerer. Å være mottaker av noen andres frivillighet, skaper en asymmetri i relasjonen, som i mange tilfeller kan bli fastlåst over tid, slik jeg ser det. Ødegård et. al (2014) viser at humanitære organisasjoner er viktige for innvandrere med kort botid og svake sosiale nettverk i den første fasen i Norge, fordi de har få kontakter i det norske samfunnet. Pedersen (2008) viser at som selvopplevnt hjelper fritas man for forpliktelser overfor flyktingene siden det ikke ligger noen form for personlig ansvar når man trer inn i hjelperollen. Flyktingguiden kan i så måte være i fare for å framstå som et prosjekt der guidene fremstår som 'hjelpere', fordi det er få forpliktelser som ligger i relasjonen. Et eksempel på manglende forpliktelser fra guidens side utover det å være sammen en gang i uka, er guidenes påfallende fravær under de felles sammenkomstene.

Uansett om guide og flykting har sammenfallende interesse og motivasjon for å delta i Flyktingguiden eller ikke, kan det være vanskelig å finne en felles plattform, eller å komme til enighet om hva relasjonen skal innebære. Utfordringene blir å finne fram til hvor lite eller hvor mye partene trenger å enes om, for at en slik relasjon skal fungere. Relasjonen kan ses i sammenheng med Goffmans begrep, situasjonsdefinisjon, som innebærer at partene må ha en viss felles enighet om hva situasjonen man er i dreier seg om og hvilke roller det forventes at man tre inn i Goffman (1992). I ei evaluering av Flyktingguiden i Trondheim legges det vekt på at man må være forsiktig med å

fokusere på at relasjonen mellom flyktning og guide nødvendigvis skal ende opp i vennskap. Dette kan føre til store forventninger hos en eller begge parter (Valenta og Berg 2003). Flyktningene i Flyktningguiden i Tromsø ser ut til å ha forskjellig motivasjon for å delta i prosjektet. En form for motivasjon er å få kontakt med og opprette en guiderelasjon, og gjennom guiden bli kjent med guidens vennenettverk. Erfaringene fra Tromsø viser at det kan være like viktig å inngå i et fellesskap med andre personer med flyktningbakgrunn. Kjennskap og deltakelse i Flyktningguiden kan også være et inntak til å delta i andre organisasjoner og foreninger.

Kan Flyktningguiden bidra til å skape sammenheng?

Med utgangspunkt i spørsmålene jeg stilte innledningsvis relatert til Flyktningguidens målsetting og aktiviteter, er det flere dimensjoner som kan trekkes fram. Flyktningguiden er en institusjon som er skapt for å lette flyktningenes situasjon når de kommer som ny til et sted i et fremmed land. Eksemplene jeg har beskrevet og analysert viser at Flyktningguiden danner basis for en rekke relasjoner, først mellom flyktningen og koordinatoren, deretter mellom flyktningen og en guide, mellom flyktninger, guider, andre frivillige og koordinatoren på fellessamlingene. Relasjonene som blir dannet i denne konteksten er på mange måter tidsbegrenset i og med at forholdet mellom guide og flyktning i mange tilfeller ikke varer ut over ni måneder. Like fullt, selv om relasjonene for mange kan være kortvarige, kan de bidra til å gjøre den første tida i Norge og Tromsø enklere. Dette skjer ved at de blir kjent med andre, og gjennom aktiviteter og diskusjoner får de også mer innsikt i hvordan de skal forstå og takle sider ved dagliglivet i Norge. Flyktningguiden kan forstås som et 'integreringstiltak'. På mange måter inkluderes deltakerne inn i et norsk fellesskap som deltager i organisasjonslivet. Deltakelse og praksiser knyttet til det tradisjonelle organisasjonslivet om hva medlemskap innebærer er ofte implisitt kunnskap (Ødegård et. al 2014). Det er dermed ikke gitt for deltakerne i Flyktningguiden hvordan deltakelse skal praktiseres. Guide-flyktning - relasjonen er også sammensatt, der flyktningen skal bli introdusert for 'det norske', samtidig som streben for likeverd skal ivaretas i relasjonen. Like fullt oppstår det asymmetri i relasjonene mellom guide og flyktning, særlig knyttet til ulike forventinger om hva relasjonen skal dreie seg om.

I praksis kan det imidlertid se ut som om det er i de flerkulturelle kontekstene i Flyktningguidens sammenkomster at flyktningene opplever størst grad av inkludering og fellesskap. Dette er i tråd med Hylland Eriksen (2007) når han påpeker at det er nødvendig å nyansere forhold knyttet til inkludering og ekskludering. Å delta i et avgrenset sosialt fellesskap forutsetter dermed ikke integrering i et nasjonalt fellesskap. Opplevelsen av ikke å være fullt inkludert i hele tilbudet til Flyktningguiden synliggjøres særlig under sammenkomstene, der det er en overvekt av unge menn som enten ikke har fått eller venter på å få guide. Grader av inkludering og ekskludering blir tydelig langs en akse basert på kjønn. Like fullt, under sammenkomstene er de unge mennene inkluderte i de sosiale situasjonene og har en dominerende rolle. Særlig for de unge mennene kan det se ut som om Flyktningguiden kan bidra til å skape sammenheng og gi gode opplevelser i perioden de bor i Tromsø. Dette gjelder særlig i relasjoner til andre flyktninger, men i mindre grad involverer dette å få kunnskap om norske forhold. Det er også relevant å analysere Flyktningguiden som aspekter ved det midlertidige og det samtidige. Det midlertidige kan særlig knyttes til selve prosjektet som har ei avgrensa tidsramme. Det å involvere seg i Flyktningguiden, viser at de tar initiativ i deltakelse i andre aktiviteter enn skole og opplæring, og at de håndterer deltagelse i flere samtidige fellesskap, både lokale og transnasjonale (Olwig, Gilliam og Valentin 2005; Levitt og Glick Schiller 2004). Flyktningguiden og det flerkulturelle fellesskapet de deltar i, kan samtidig analyseres som en arena som bidrar til å skape sammenheng mellom livet de kommer fra og det livet som skal leves i Tromsø.

Deltagelse i opplæring og skole

Jeg har til nå i dette kapittelet fokusert på flyktingenes deltagelse i aktiviteter som skjer på fritida. Opplæring, skoleliv og arbeid gjør at hverdagen til ungdommene er forutsigbar og strukturert. De fire flyktingene som jeg har fulgt følger undervisning daglig, enten det er opplæring i norsk- og samfunnsfag gjennom Voksenopplæringa, ungdomsskole eller videregående skole. I løpet av feltarbeidsperioden startet to av informantene på videregående skole etter endt tid på Voksenopplæringa.

I en rapport basert på tall fra 2007 (Olsen 2010), framgår det at rundt syttifem prosent av unge innvandrere (inkludert personer med flyktningbakgrunn) mellom seksten og nitten år enten er under utdanning, i arbeid eller sysselsatt på en eller annen måte²⁹. For ungdommer med afrikansk bakgrunn utgjør andelen imidlertid omtrent sekstifem prosent. Til sammenligning er tallet for ungdommer mellom seksten til nitten år som er i arbeid, under utdanning eller sysselsatt på andre måter med norsk bakgrunn cirka nittifem prosent, og for norskfødte med innvandrerbakgrunn omtrent nitti prosent. De fleste av de to sistnevnte gruppene er i videregående utdanning (Olsen 2010). Dette innebærer at det å være født i Norge med foreldre med innvandrerbakgrunn sammenlignet med det å ha innvandret selv, betyr store forskjeller i aktivitetsnivået i arbeid og utdanning. Tallene viser altså at afrikanske unge innvandrere kommer dårligst ut når det gjelder deltagelse i jobb og utdanning. Botid og språkkunnskaper er noen av forklaringene som viser grad av deltagelse blant de ulike gruppene (Olsen 2010). Informantene i Tromsø inngår altså i den gruppa med lavest deltagelse. I og med at alle mine informanter går på skolen og deltar i Flyktningguiden, noen også i annen virksomhet, kan en kanskje si at de hører med til de ressurssterke som klarer å benytte seg av de tilbudene som gis.

Voksenopplæringa er for de fleste nyankomne flyktningene det første møtet med opplæring og utdanning i et nytt land. I Tromsø gir denne opplæringsinstitusjonen ulike tilbud³⁰. På det tidspunktet jeg ble kjent med de unge hadde alle et utdanningstilbud. Voksenopplæringa gir tilbud om Introduksjonsprogrammet. Fravær av deltagelse i programmet kan føre til sanksjoner, blant annet det å miste rett til stønad eller mangel på mulighet til å starte opp utdanning igjen senere (Høydahl og Selboe 2008). Ungdommene har imidlertid ulikt utgangspunkt når de starter med opplæring i Tromsø.

²⁹Med landbakgrunn fra Øst-Europa utenom EU, Asia (inkl. Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand (Olsen 2010)

³⁰ I undervisningstilbudet inngår blant annet eksamensrettet grunnutdanning for innvandrere mellom 16- 20 år og norsk med samfunnskunnskap for voksne innvandrere <http://www.tromso.kommune.no/voksenopplaeringa.121211.no.html> (lest 14.oktober 2010). I *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (Introduksjonsloven 2015)* ligger det til grunn at nyankomne innvandrere (mellom 18 og 55 år) har rett og plikt til deltagelse i Introduksjonsprogrammet med særlig fokus på opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Programmet skal være på heltid og også være en kvalifisering til yrkeslivet.

Noen forteller at de har mistet flere års skolegang på grunn av flukt fra hjemlandet, og har faglige utfordringer i å henge med på dette opplæringstilbudet. Andre har solid skolebakgrunn og er klar for flere faglige utfordringer enn det voksenopplæringstilbudet kan tilby. Blant de sistnevnte er det flere av ungdommene som er ambivalente til den opplæringssituasjonen de er plassert i³¹. Voksenopplæringa er imidlertid en arena der alle ungdommene i min studie har fått nye bekjentskaper og noen har utviklet vennskap med andre elever, hvor mange har en annen etnisk og religiøs bakgrunn enn dem selv. Julia opplever Voksenopplæringa som et fint sted å være både når det gjelder de sosiale aspektene og innholdet i opplæringa. Hun sier at de lærer om «statsministeren, om regjering, om fylker. Vi lærer om samfunn». Kenny vektlegger også mange positive aspekter ved Voksenopplæringa. Han startet der fjorten dager etter ankomsten til Tromsø, og han forteller:

Jeg hadde en hyggelig lærer. De lærte oss fra begynnelsen A, B, C.... I min klasse var det ca 20 elever som kom fra hele verden, cirka. Fra Amerika, USA, Mexico, fra Afrika, fra Kamerun, fra Asia og fra Europa også, Tyskland. Det var helt spennende. Vi snakker nån ganger om tradisjoner, og noen henter tradisjonell mat fra hjemlandet sitt. Vi tar med oss noen ganger...Hvis det er fest, vi tar vår kulturs, [hjemlandets] kulturs [mat]... Vi spiser sammen med de andre. Da blir vi kjent med de andre kulturer i vår klasse.

På spørsmål om han har blitt kjent med noen og fått venner der sier han:

Ikke helt, det er ikke så mye ungdommer. Nå kommer det mange ungdommer, men. Men første gang, de første månedene da var det bare eldre mennesker. Du kan bli kjent med dem, men ikke venn... Vi snakker, men æ tror ikke man blir venn med eldre.. bare ved å være med jevnaldrende, da kan du bli venn. Det er lettere å bli venn med de som er samme alder.

Inntrykket informantene har om det sosiale livet på Voksenopplæringa, var i hovedsak at det var et bra sted. Men, de forteller at de kan oppleve frustrasjon over at de er plassert sammen med godt voksne minoritetsspråklige elever som de opplever ikke å ha noe felles med. Dette er også trekk som går igjen i andre studier. Jarle Pedersen (2008) viser

³¹ Utdyping av dette vil bli gjort i senere kapitler i sammenheng med de unges utdanningsambisjoner og forestillinger om framtidig migrasjon.

at informantene opplever at Voksenopplæringa som en av flere arenaer, er et sted hvor man «bare møter utlendinger», og betrakter dette som negativt.

Voksenopplæringa er imidlertid ikke i tråd med en utdanningsstrategi som blant annet Maria legger opp til. Hun opplever at det er for mye fokus på norsk og samfunnsfag, og som eksempel sier hun at de lærer om «hva du ser på tv, ministre... Det er ikke viktig for meg!» Maria er misfornøyd med at undervisninga i så stor grad fokuserer på samfunnsmessige forhold, mens hun etterlyser i større grad det hun oppfatter som nyttige fag som matematikk og naturfag. I stedet for å bli utplassert på en praksisplass i arbeidslivet som en del av oppøringa ved Voksenopplæringa, har alle hovedinformantene også gått på ungdomsskolen noen dager i uka. Maria mener at undervisninga er på et veldig lavt nivå sammenlignet med i hjemlandet. Hun forteller:

Vi har (i hjemlandet) lært masse som (de gjør) her (i Norge) i tiende klasse. Det som de (norske ungdommer) har i tiende klasse, har vi lært i sjette klasse. Fra fjerde klasse vi (i hjemlandet) lærer matte som de lærer. Derfor er det vanskelig. Men her er for lett, jeg synes det er bra for barn. Because they (de norske elevene) don't get that depressed, but for us it sucks.

Fagene i Voksenopplæringa og i den norske ungdomsskolen betrakter hun som lite fokuserte på det hun vurderer som nyttig kunnskap og lærdom, og presiserer at kunnskapsnivået i tilsvarende skoleklasser i skolesystemet i hjemlandet er høyere enn i Norge. Gapet mellom nivåene oppleves som svært frustrerende og bortkastet tid. Hun er også frustrert over at hun blir plassert i klasser der hun er eldre enn trinnet hun går i tilsier.

Da jeg hadde mine siste samtaler med Maria og Kenny er de begynt på videregående skole, men det hadde derimot ikke Julia og Emmanuel. Faglig sett synes Maria at videregående er mye mer spennende enn Voksenopplæringa. Både Maria og Kenny har store faglige ambisjoner og arbeider strukturert med skolearbeidet. De forteller at de har oppnådd toppkarakterer på prøver i naturfagene, men de har også fått gode resultater i både norsk og engelsk. Gjennom måten Maria og Kenny snakker om betydning av utdanning på, har de sterke idealer om viktigheten av dannelse og utdanning.

Maria uttrykker imidlertid at hun er overrasket over miljøet mellom lærere og elever i klassen på videregående. Hun nevner støyen i klasserommet, og det at læreren ikke klarer å få ro blant elevene. Mange ganger er det så mye bråk at hun ikke hører hva læreren sier, forteller hun. Hun viser også til et eksempel der en elev kritiserte læreren åpenlyst i klasserommet for å være en dårlig lærer. Læreren forsvarte seg ved å si at den aktuelle eleven nesten ikke var tilstede i undervisninga, og stilte dermed spørsmål ved elevens grunnlag for en slik påstand. Maria forteller at hun synes veldig synd på læreren etter denne situasjonen. Hun opplever at lærerne generelt sett har veldig lite respekt blant elevene. Hun sammenligner med læreren i hjemlandet, der de har stor autoritet. Maria har dermed andre idealer om respekt og dannelses, enn det hun observerer i klassen der de fleste er født og oppvokst i Norge.

Hun påpeker at det heller ikke virker som om det er så viktig for de norske elevene å få gode karakterer. Hun tror dette kommer av at norske medelever ikke trenger å tenke på økonomi i et framtidig perspektiv, og at de uansett vil få seg jobb. Marias uttalelser kan tolkes i flere retninger. Det kan se ut som om hun opplever at det er mer som står på spill for ungdommer med innvandrerbakgrunn, enn for norske ungdommer, blant annet på grunn av framtidig økonomi. Hun vet at mest sannsynlig vil hun få ytterligere økonomiske forpliktelser enn det hun allerede har, når hun er ferdigutdannet og i jobb. Dette innebærer blant annet å sende penger til familie i hjemlandet. Uttalelsene om at norske ungdommer får jobb uansett, kan også forstås ut fra en tankegang om at det å være norskfødt, lys hudfarge, norsk navn og norsk som morsmål er tilstrekkelige egenskaper for å få ta del i det norske arbeidsmarkedet.

Ulikheter i skoleprestasjoner blant unge med innvandrerbakgrunn kan skyldes blant annet ulik klassebakgrunn før migrasjonen (Modood 2007). Støren (2005: 82-93) påpeker at når det gjelder karakterer i skolen er også sosial bakgrunn av større betydning enn etnisk bakgrunn. Det er altså på dette området liten forskjell blant unge med innvandrerbakgrunn og norsk ungdommer som har samme sosial bakgrunn. Forskninga viser imidlertid at landbakgrunn spiller en viktig rolle. Fekjær (2007) viser for eksempel

at unge fra Pakistan og Tyrkia i en norsk kontekst faller utenfor skolen og tar sjeldnere høyere utdanning, sammenlignet med unge fra Vietnam og India. Dette er uavhengig av varighet på opphold i Norge. Kjønn spiller også en rolle. Kvinner, uansett innvandrerbakgrunn eller etnisk norsk bakgrunn, gjennomfører høyere utdanning i større grad enn menn (Støren 2009). Etersom mine informanter på ulike tidspunkt har opplæring gjennom Voksenopplæringa, i ungdomsskolen eller er i sitt første år på videregående skole, har jeg ikke noe grunnlag for å si noe om gjennomføring eller 'drop-out'. Det er imidlertid mye som tyder på at både Kenny og Maria, som har oppnådd gode karakterer i løpet av sitt første år, vil fullføre videregående skole. Utdanning ser dermed ut til både å skape grunnlag for mer kunnskap og for relasjonsbygging, ikke minst fordi de vet at eksamen og vitnemål er døråpner for videre steg i livet. Til tross for at informantene uttrykker varierte og ambivalente holdninger til opplærings- og utdanningsinstitusjonene i Tromsø, representerer disse institusjonene i ulik grad kontinuitet med de verdiene de har med seg fra hjemlandet, og som igjen skaper sammenheng i deres tilværelse.

Flyktingenes deltagelse i arbeidslivet

Mens skole- og opplæringstilbud er obligatorisk for alle nyankomne med flyktningbakgrunn, er det andre prosesser som skal til for å komme inn i arbeidslivet. Det dreier som om å ha kompetanse på hvor man kan finne jobb, blant annet gjennom å være i et sosialt nettverk. Å ha en viss språkkompetanse i norsk er også avgjørende. I perioden mens jeg gjorde feltarbeid, var det flere av informantene som fikk deltidsjobber. Maria jobber blant annet i en fastfoodrestaurant, der arbeidet består av å forberede maten. I jobben har hun lite kontakt med arbeidskollegaer og kunder. Kenny har fått jobb i kassen på en matbutikk, noe han trives greit med. Begge jobber i tillegg i et renholdsbyrå. Kenny fortalte at han overtok jobben til en annen kjenning, mens Maria fikk stillinga gjennom ei venninne. Det å skaffe seg jobber via bekjente, som har kommet med anbefalinger til arbeidsgiver, ser ut til å være vanlig. Det er mange flyktninger som er i renholdsbransjen, forteller både Maria og Kenny. Til tross for at Maria og Kenny uttrykker at det er ganske lett å få jobb i Tromsø, er det andre som har fått avslag. Dette gjelder blant annet Emmanuel. Han forteller at han hadde kontakt med

en arbeidsgiver angående en sommerjobb i en offentlig etat, og at de hadde avklart når han skulle begynne. Da han møtte opp til avtalt tid, fikk han beskjed om at de aldri hadde hatt en lovnad om å gi ham jobb. Emmanuel tolker dette som at han ikke fikk jobben fordi han var mørkhudet. Ett år senere da jeg møtte ham forteller han at han på nytt har søkt om sommerjobber på sykehjem, i hjemmetjenesten og i matbutikker, men ikke fått respons på noen av dem. Blant informantene er imidlertid Emmanuel den eneste med en slik historie i forbindelse med jobbsøking og ansettelse.

Jeg intervjuet Kenny første gang før han fikk sin første jobb. Han hadde noen tanker om hva som måtte til for å få seg jobb i Tromsø som ungdom med innvandrerbakgrunn:

Kenny: I Tromsø, jeg har ikke jobbet. Det er bare ett år jeg bodd her, og jeg kunne ikke norsk

Marianne: Korsk ser du på muligheten til å få jobb i Tromsø?

Kenny: Ja, muligheten til å få jobb er ikke lett for utlendinger, særlig for de som ikke kan norsk. For de som har problemer med uttale og nåkka sånt, ikke så lett. For de som har ikke erfaring som meg, for eksempel, hvis ikke erfaring. De som har erfaring blir (fore)trukket. Det er første gang jeg skal prøve. Jeg har ikke noe opplevelse om å få jobb. Men de som jeg hører, de som er utlendinger har problemer med norsk, så har de problemer med å få jobb også.

Marianne: Så du mener at når man kan norsk, så kan man få jobb og?

Kenny: Ja, norsk er som nøkkelen til Norge, sier de som vet.

På det første intervjutidspunktet hadde ikke Kenny vært i jobb, men han hadde klare tanker om at språkkunnskaper ville være nøkkelen til å kunne komme inn på et arbeidsmarked. Spørsmålet om innvandreres norskkunnskaper som forutsetning for å få innpass i arbeidslivet, er blant annet diskutert av Jon Rogstad (2001). Rogstad påpeker at selv om norskkunnskaper ikke alltid er avgjørende for å komme inn i et arbeidsliv, har arbeidsgivere forventninger om gode ferdigheter i norsk. Arbeidsgivere er imidlertid ikke konsekvente på dette området. Dette synliggjøres gjennom at innvandrere som først har fått avslag på jobb, i ettertid får tilbud om å starte i samme jobb umiddelbart, dersom det viser seg at arbeidsgiver er i beit for folk. Rogstad viser dermed at kravet om norskkunnskaper ikke er statisk, men avhenger av strukturer i arbeidsmarkedet, jobben og tilgang på arbeidskraft (ibid).

Som tidligere nevnt er informantene i utgangspunktet ikke kommet til Norge for å jobbe, og omtales ikke som arbeidsmigranter formelt sett. De har status som flyktninger eller

de er kommet via gjenforening med familie som allerede har flyktningstatus. Flyktninger lik andre migranter forventes å gå inn i arbeidsliv på et tidspunkt. Det som er spesielt med mine informanter er at de fortsatt er svært unge og under utdanning. I likhet med praksiser som er vanlig for arbeidsmigranter (Carling 2004; Carling et. al 2007), sender Maria og Kenny penger til hjemlandet. Det å tjene penger og det å kunne bidra økonomisk i familien representerer en videreføring av verdier fra de landene informantene kommer fra. Jobbene de har skaffet i Tromsø er imidlertid ikke noe de ser for seg å beholde i et framtidig perspektiv, og er ikke i tråd med de karriereambisjonene som de har. De tar jobbene som er tilgjengelige. Uansett hvilke jobber informantene får i Tromsø genererer disse svært mye mer penger enn tilsvarende jobber i hjemlandet. Stillinger innenfor renhold, hotell- og restaurant, samt butikkarbeid, blir i økende grad karakterisert som 'innvandrertjobber'. Særlig i nordnorsk sammenheng har personer med innvandrers- og flyktningbakgrunn dessuten vært sysselsatt i primærnæringene, særlig i fiskeindustrien. Dette viser særlig forskning fra mindre kystsamfunn i Finnmark (Bersvendsen 1999; Gerrard 1975, 1986; Grønseth 2006; Aure 2008). I Tromsø har fiskerinæringa mindre omfang sammenlignet med små kystsamfunn i nord der fiskeribedrifter har framstått som hjørnesteinsbedrifter. Med bakgrunn i mine observasjoner i ulike bedrifter, butikker og institusjoner kan det se ut som om flyktninger i Tromsø arbeider som ufaglærte i tjenesteytende sektor. Dette er også i tråd med den typen arbeid som mine informanter og deres nettverk deltar i. Deltakelse i arbeidslivet er viktig for dem det gjelder, både for å få arbeidserfaring, relasjonsbygging særlig til andre flyktninger, men ikke minst inntekt. Det å ha arbeid skaper kontinuitet med tanke på de verdiene som vektlegges fra hjemlandet. Å tjene penger bidrar både til å kunne klare seg økonomisk i Tromsø, men også for å bidra økonomisk til nær familie i hjemlandet. Dette er aspekter som skaper sammenheng. For Emmanuel, som har fortalt at han ikke har fått jobb, skaper dette frustrasjon og opplevelse av marginalisering. Utestenging fra en slik arena kan svekke sammenhenger mellom forventinger om inkludering og de reelle opplevelser i tilværelsen i Tromsø.

Inkludering og ekskludering – nyanserte prosesser i organisert deltakelse

Den implisitte og eksplisitte kunnskapen som kreves for å delta i et norsk organisasjonsliv (jf. Ødegård et.al 2014), og betydninger av selvvalgt og opplevd utenforskap (Kavli 2007), kan forklare begrenset deltakelse i organisasjonslivet blant informantene. Summen av underliggende forhold kan bidra til at det flyktingene eksplisitt snakker om som selvvalgt utenforskap, også kan bety noe annet. Erfaringer med å føle seg avvist eller usynliggjort i ulike sammenhenger, manglende norskkunnskaper samt usikkerhet om hvordan man opptrer på ulike sosiale arenaer kan også tolkes som opplevd, og *ikke* selvvalgt utenforskap. Jeg har vist at deltagelse eller mangel på deltakelse er sammensatt og kan forstås i skjæringspunktet mellom aktørbaserte og strukturelle, kulturelle, religiøse og sosiale forhold i de konkrete kontekstene.

Flyktingene sier at de har et positivt inntrykk av og gode relasjoner til lærerne på Voksenopplæringa, de ansatte på biblioteket, flyktingguidekoordinator og arrangørene av bymisjonenes julefeiring. Det kan derfor se ut som om det nettopp er i møte mellom disse personene og flyktingene at inkludering blir konkretisert og får en verdi. Det er personene i disse institusjonene, altså det jeg har kalt for tilretteleggerne eller innlemmelsesagentene (Wadel 2008) som åpner dørene til noen av Tromsøs institusjoner, slik at flyktingene i mitt materiale har fått flere bekjente, fått innblikk i det norske samfunnet, lært eller praktisert norsk og fått en plattform som kan bringe dem videre. En slik form for tilrettelegging bidrar dermed til å inkludere flyktingene på noen arenaer og i en del lokale fellesskap, noe som kan føre til at det midlertidige ved flyktingenes tilværelser oppleves som mer meningsfullt enn den ellers ville ha gjort. Jeg vil derfor si at det er de personer som arbeider i noen av de i offentlige institusjonene og i frivillige organisasjonene, som forvalter kommunens idealer om raushet og åpenhet, altså noen av de idealene som kommer frem i plandokumenter og som kommunen og byen ønsker å fremstå som.

Materialet mitt viser imidlertid, i tråd med Hylland Eriksen (2007), at begreper som inkludering og ekskludering innebærer en kompleksitet som må studeres langs flere

akser. Eksemplene i dette i forrige kapittel viser nettopp kompleksitet. Når organisasjonene har som mål om å fremme inkludering, men for eksempel ikke har nok ressurser og oppfølging fra foreningsmedlemmene selv, mangler de viktige betingelser for integrering. Resultatet sett fra innvandrers side blir snarere det det Kavli (2007) betegner som selvvalgt utenforskap. Mye tyder derfor på at de prosessene og deltakelsen/ikke-deltakelsen i organisasjonslivet som mine informanter omtaler, i liten grad dreier seg om inkludering i Tromsøs organisasjonsliv utover de institusjonene og organisasjonene som har flyktningene i fokus.

Mine analyser er mer på linje med Hylland Eriksens (2007), som krever at minoritet-minoritetsrelasjonene kontekstualiseres slik at en til enhver tid får fram hvem som representerer majoriteten og hvem som representerer minoriteten og hvordan samhandlinga foregår. Fokuset er i mindre grad på 'det nasjonale fellesskapet' slik Hylland Eriksen (2007) er inne på. I det finurlige samspillet som samhandling og relasjonsdanning innebærer, for eksempel innen bestemte institusjonelle rammer som Flyktningguiden og Voksenopplæringa, må det til enhver tid undersøkes hvem som opplever seg som 'innenfor' eller 'utenfor'. Jeg tolker mine informanter dit hen at de føler at de er 'innenfor', for eksempel, i leksituasjoner på Flyktningguiden og i kontakt med lærerne og en del av elevene på Voksenopplæringa.

Det er sjelden man finner en entydning oppfatning av hva som legges i begrepet integrering. Alexandra Døving (2009:11) foreslår at «et integrert samfunn er et samfunn som fungerer inkluderende og skaper en viss grad av samhørighet blant en mangfoldig befolkning». Slik jeg tolker dette knyttes forstås integrering som prosesser på samfunnsnivå. Jeg oppfatter at dette blir problematisk. I mitt materiale blir integrering en for grovkornet størrelse og for lite presist for å kunne analysere de erfaringer og fellesskapene som finner sted på de organiserte og uorganiserte arenaene flyktningene deltar på. Selv om flyktninger er deltakere i norsk organisasjonsliv, slik Maria prøvde seg på i Røde Kors Ungdom, opplever hun nødvendigvis ikke at hun er 'integrert'. Tvert imot, forhold som begrensede språkkunnskaper, usynliggjøring fra andre medlemmer og manglende muligheter for innflytelse og påvirkning, kan være faktorer som gir

opplevelse av å være marginalisert og ekskludert. I denne sammenhengen blir blant annet språkkunnskaper et relasjonelt og et kontekstuel element. Mens hun opplever sine kunnskaper i norsk i denne konkrete konteksten som for dårlige, opplever hun sine språkkunnskaper som uproblematisk i samvær med bare flyktninger. Ens språkkompetanse farges og endres dermed med bakgrunn i forhold som blant annet kjønn, tid, sted og ikke minst hvem som deltar i en gitt situasjon. Slike nyanseringer er viktig å få fram når man drøfter forhold som inkludering og ekskludering. Dette er forhold som i liten grad fanges opp av integreringsbegrepet, slik jeg ser det. Blant nyankomne flyktninger er opplevelse av ustabilitet ofte en del av hverdagen. Derfor er det nødvendig å beskrive opplevelser av å være 'utenfor' eller 'innenfor' på andre måter enn gjennom et overgripende integreringsperspektiv slik jeg har forsøkt å gjøre her.

Som et alternativ til å fokusere på integrering har det vært relevant å anvende begrepet innlemmelse og betydning av dette i sosiale fellesskap (Wadel 2008). Fellesskapene som oppstår både i sammenkomstene i regi av Flyktningguiden, i julefeiringene hos Bymisjonen og blant ungdommene ved Voksenopplæringa, innebærer innlemmelser. Jeg vil derfor hevde at ungdommene skaper nye fellesskap gjennom sin deltakelse i organiserte aktiviteter, uten at det nødvendigvis er et fellesskap med norske ungdommer. Dette viser at hvordan fellesskap konstitueres og opprettholdes, må forstås kontekstuel. Et gjennomgående trekk ved informantenes deltakelse i de organiserte aktivitetene, er at de i stor grad beveger seg i miljøer med mennesker som har samme bakgrunn som dem selv. Dette gjelder både i de fritidsrelaterte aktivitetene, så vel som i opplæring og arbeidsliv. Det er først når de starter på videregående skole, at de kommer i klasser med andre norske ungdommer. Når det gjelder deltakelse i arbeidslivet, forteller Maria og Kenny at jobbene har de fått kjennskap til gjennom et nettverk hvor andre med flyktningbakgrunn inngår. Dette viser at til tross for at informantene uttrykker at de kjenner få nordmenn i byen, betyr det sosiale nettverket med andre flyktninger mye, både med hensyn til å få venner og til å få seg jobb.

Et fellestrekk ved både de organiserte og uorganiserte arenaene og arenaene knyttet til arbeid og utdanning, er at de er overlappende. Det kan se ut som om unge med

flyktningbakgrunn i Tromsø, møter hverandre gjennom både Voksenopplæringa og i Flyktningguiden, på biblioteket, men også i jobbsammenheng. Kompleksiteten i relasjonene mellom noen av ungdommene dette gjelder, kan omtales som multiplekse. Dette er i motsetning til uniplekse relasjoner, der personenes statuser i større grad er mer avklart og har et mindre repertoar. De multiplekse relasjonene kjennetegnes ved at relasjonene strekker seg over flere felt, og der man kjenner til hverandre på flere måter. På andre side er dette gjerne løse relasjoner, og der overlapping skjer på kun et par av feltene, for eksempel kun på Voksenopplæringa og på biblioteket. Tromsøs størrelse kan være en av forklaringene til at det skjer kryssende og overlappende møter og relasjoner mellom flyktningene. Byen er relativt liten, og de organiserte virksomhetene som informantene deltar på er fordelt på begrensede aktiviteter. Dermed møtes de relativt ofte og i ulike sammenhenger. Dette fører meg videre til neste kapittel som handler om betydning av relasjoner og vennskap, og hvordan disse etableres og vedlikeholdes.

7. ETABLERING AV RELASJONER OG VENNSKAP I TROMSØ

Innledning

Dette kapittelet vil dreie seg om hvordan relasjoner bygges og vennskap inngås. Jeg vil videre undersøke om relasjoner og vennskap skaper sammenheng i ungdommenes liv. Etablering av relasjoner og vennskap kan være både sosialt og kulturelt betinget. Når flyktingene kommer til Tromsø møter de en vestlig orientert ungdomskultur der vennskap har stor betydning, knyttet til intimitet og selvrealisering slik Frønes og Brusdal (2000) beskrev hovedtrekkene ved ungdomskulturen i Norge for noen år siden.

Vennskap og relasjoner mellom unge åpner opp for nye sosiale rom og fyller andre funksjoner enn det familie, naboskap, religion, utdanning og arbeid ofte gjør, selv om slike forhold også kan danne basis for vennskap, fordi vennskap ofte skapes på grunnlag av felles interesser, erfaringer og identitet (jf. Holter, Lippe og Haavind 1982; Frønes og Brusdal 2000). Én tolkning kan være at vennskap ofte springer ut av at de unge selv aktivt er med på å konstruere og rekonstruere sine relasjoner (jf. Frønes og Brusdal 2000). Vennskap er dermed noe som skapes og opprettholdes gjennom folks handlinger. Men, vennskap kan også knyttes til selvrealisering i håp om å oppnå det man ønsker, slik Frønes og Brusdal (2000) er opptatt av. Å inngå i en relasjon med noen er grunnleggende for at vennskap skal kunne utvikles. For å si det med Wadel (2008) er det å etablere relasjoner den mest elementære form for innlemmelse, der vi blir enige om hva vi skal være for hverandre.

Frøyland og Gjerustad (2012) er blant dem som har studert sosialt nettverk og relasjoner mellom ungdom med norsk bakgrunn og med innvandrerbakgrunn. I en studie fra Oslo viser de at det sosiale nettverket til ungdommene delvis henger sammen med landbakgrunn. «Mange av ungdommene med innvandrerbakgrunn har en sterk identitet som utenlandske, og det er tendenser til en viss grad av segregering mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i ungdomsmiljøet», skriver de, (ibid:162). Unge uten innvandrerbakgrunn omgås mest med andre som har samme landbakgrunn, framkommer det i studien deres (ibid).

På bakgrunn av tidligere forskning, melder det seg noen viktige spørsmål som jeg i dette kapitlet vil gripe fatt i: Hva betyr relasjonene til familiemedlemmer i Tromsø? Har relasjonene de faktisk inngår i, karakter av vennskap slik de selv oppfatter det? Har de både norske og utenlandske venner? Skiller relasjoner og vennskap med norske ungdommer seg ut fra vennskap med andre med innvandrerbakgrunn? På hvilke arenaer møtes unge med flyktningbakgrunn, og hvor møter de norske ungdommer? Hva er det flyktningene uttrykker at de verdsetter i vennsksapsrelasjoner? Hva slags begrensninger og muligheter kan en lese ut fra dette? Flyktningene uttrykker usikkerhet når det kommer til hvor lenge de tenker å bli boende i Tromsø. Noen av dem uttrykker at Tromsø bare er et sted på veien, og de ønsker seg til andre steder. Hvordan kan en slik midlertidig situasjon virke inn på vennsksapsinngåelse?

I analysen av slike spørsmål vil jeg også trekke inn begreper og analyser som er anvendt i tidligere forskning om innvandrerungdom. Jeg vil anvende Viggo Vestels (2003, 2004) begrep om kulturell elastisitet i forståelsen av hvordan relasjoner og vennskap praktiseres også i Tromsø. Han viser, som nevnt med empiri fra en ungdomsklubb i Oslo, hvordan unge tar i bruk både kjente og ukjente symboler og handlinger i dannelsen av felles forståelser. I diskusjonen om vennskap kan også likhet og ulikhet bringes inn i tråd med Marianne Gullestad (1993, 2002, 2006) sine perspektiver. Når Frøyland og Gjerustad (2012) skriver at kontakten mellom unge ofte er basert på landbakgrunn, kan det være interessant å se nærmere på hvordan unge i Tromsø modererer, avgrenser og avtaler møter både med norske ungdommer og andre innvandrerungdommer. Her kan videre Inger Haugens (1978) analyseperspektiv om forvaltning av utilgjengelighet som ble presentert i kapittel to, være relevant.

Jeg vil begynne med å vise noen eksempler på relasjoner som de unge har til andre som bor i Tromsø, altså de jeg betegner som lokale tromsøværing, inkludert norske ungdommer, og på hvilke arenaer dette skjer. Deretter vil jeg ta for meg betydninger flyktningene har til nær familie i Tromsø, samt relasjoner og vennskap til andre flyktninger. Til slutt vil jeg bringe inn de ulike analyseperspektivene nevnt ovenfor og vise hvordan de kan anvendes i studiet av vennskap og relasjoner, ikke minst med tanke

på forvaltning av utilgjengelighet og tilgjengelighet. Dette vil også bidra til å få ytterligere innsikt i hva som skaper, eller eventuelt svekker sammenhenger i flyktingenes liv.

Relasjoner mellom flyktninger og andre tromsøværing

Informantene forteller at det er vanskelig å komme i kontakt med tromsøungdommer, både på steder i byens uteområder, men også på ungdomshuset, på biblioteket og i andre sosiale sammenhenger. Følelser som frustrasjon, tristhet, oppgitthet, har preget samtalene med flyktingene rundt disse temaene, men i blant også optimisme og selvrefleksjon. Kontakten som faktisk finner sted mellom flyktingene og norske ungdommer, skjer i hovedsak gjennom organiserte aktiviteter.

Hva skaper relasjoner og vennskap: kontakt og arenaer

Som jeg har vist i det forrige kapitlet er Flyktingguiden en viktig arena der noen av informantene får kontakt med norske ungdommer. Mens Emmanuel og Julia har hatt ganske positive erfaringer med det å ha en guide, har Maria opplevd at hun og guiden har hatt lite å snakke om og at møtene dem imellom har blitt mer og mer uregelmessige. Alle er imidlertid enige om at de sosiale sammenkomstene i Flyktingguiden er et fint sted for å møte andre ungdommer uansett bakgrunn, selv om flyktninger er i flertall, og da særlig unge menn.

Det er imidlertid ikke entydig hvilke arenaer som bidrar til å skape kontakt og utvikle relasjoner til lokale tromsøværing. Deltagelse i kirkesamfunn er et slikt eksempel. Emmanuel og Julia har vært med i ulike kirkesamfunn i Tromsø med medlemmer som både har minoritets- og majoritetsbakgrunn. Julia forteller at hun og familien hennes har blitt kjent med enkelte nordmenn i kirkesamfunnet. De har ved noen anledninger blitt invitert hjem til en norsk familie, og familien til Julia har invitert den norske familien på middag til seg noen ganger. Besøkene har særlig vært knyttet til jul- og nyttårsfeiringer.

Julia: I kirken, der er voksne vi blir kjent med og de har med barna sine.

Marianne: Bruker dere å være på besøk hjemme hos folk som du treffer i kirken?

Julia: Til norske familier som jeg treffer i kirken...

Marianne: Så dere drar hjem på besøk til dem?

Julia: Noen gang før, vi bruker å være hjemme å spise hos dem, nyttår eller jul og være sammen. Det synes jeg er gøy...

Marianne: Det høres veldig fint ut. Bruker dåkker å invitere dem hjem til dere?

Julia: Ja hvis vi har fest vi inviterer dem. Vi har noen familier som vi kontakter, og som vi har blitt kjent med. Det var de første som vi ble kjent med da vi kom i kirken. Dem som presenterte (oss). De var veldig veldig snill. Og de sier oss at det er buss 22, for å ordne med data og skrive nokka. Vi blir kjent og spise sammen med dem. Når dem inviterer på fest, vi inviterer dem og vi spiser sammen middag.

I denne sammenhengen kan det se ut som om det er i kraft av å være i en familie og det å inngå i et felles interessefellesskap bygd på religiøs tro, som skaper grobunn for kontakt med nordmenn. Relasjonene dreier seg dermed ikke om en en-til-en – relasjon. Flyktningene blir kjent med og får et forhold til en hel familie. Konkrete møteplasser og en idé om opplevd likhet gjennom felles aktiviteter (jf. Gullestad 1993, 2002, 2006) skaper rammen for disse relasjonene, og dermed en opplevelse av inkludering. De kristne trossamfunnene, som har medlemmer med både minoritets- og majoritetsbakgrunn, burde derfor ha et stort potensiale for å være arenaer for inkludering. Dette er også i tråd med forskning i ulike flerkulturelle menigheter gjort av Ødegård et. al. (2014). Ødegård et. al. (2014) påpeker at menigheter gjerne får ulik betydning for forskjellige typer innvandrere. Trossamfunn kan være viktige sosiale arenaer og informasjonskanaler for nyankomne immigranter som har språk, kultur og /eller religion til felles (ibid). I neste avsnitt viser jeg derimot andre opplevelser knyttet til å delta i et kirkesamfunn.

Hva er det som begrenser relasjonsbygging og vennskap?

Flyktningene vektlegger mange forhold som gjør det vanskelig å etablere relasjoner og vennskap med nordmenn og med norske ungdommer. 'Kulturforskjeller', språkproblemer og opplevelser av å ha svært forskjellig bakgrunn sammenlignet med norske ungdommer, er noen av forholdene som trekkes fram. Kompleksiteten rundt slike relasjoner kan derfor være omfattende og må nyanseres. Som nevnt opplever Julia at kirkesamfunnet hun er med i, er en arena for å få kontakt med nordmenn. Emmanuel på

sin side har en annen opplevelse, selv om det var hans flyktningguide som tok ham med til dette kirkesamfunnet første gangen.

Emmanuel: En gang æ var på besøk i xxx (sier navnet på kirkesamfunnet), æ blei kjent med to eller tre personer. Men æ ser ikke dem ofte, dem e student og sånn. Dem e opptatt. [...] Æ går i kirka, men egentlig folkene fra Norge og afrikanske folk de er helt, helt forskjellig. Det er nå 2 år og 8 måneder (jeg har vært der), men de fleste kjenner ikke meg. Men det er én person som har snakket med meg. Kun én løpet av 2 år og 8 måneder!

Marianne: Det var en norsk person?

Emmanuel: Ja det var en norsk. Jeg trodde kanskje noen ganger at de skal komme på besøk, og spørre meg korsk sånn og sånn, men det går ikke. Men i Afrika, hvis du kjenner ikke, de pleier å snakke med deg. Men her i Norge, æ vet at de skal kanskje spørre meg.. At de skal komme på besøk, men det skjer ikke. Så...[...] Jeg har ikke så mange bekjenskaper når det gjelder venner og sånn. Når jeg er ferdig på skolen jeg går hjem å slappe av, lese og se på TV.[...]Æ prøvde å gå på byen å snakke med folk. [...] Men det er litt vanskelig når det gjelder å snakke med de norske. Men jeg traff en gutt. Han er fra Tromsø, men jeg fikk ikke flere venner.

Av Emmanuels erfaringer av det å delta i trossamfunn i Tromsø, framgår det at kirka ikke nødvendigvis er en arena for å utvikle norske bekjenskaper eller vennskap. Emmanuel har hatt en forestilling om at menigheten skulle være inkluderende overfor sine medmennesker (eller medlemmer). Selv om han sier at han fikk kontakt med to eller tre personer, er hans erfaring likevel at kirka er et ikke-inkluderende sted. Han opplever dermed at kirka er en arena der forvaltning av utilgjengelighet forekommer (Haugen 1978). Han sammenligner slike væremåter med hvordan han opplevde at menigheten i hjemlandet er. Det kjennes svært skuffende for ham å oppleve ikke å bli inkludert i et fellesskap i kirka, der nestekjærighet er en grunnleggende verdi.

Mens Julia har deltatt i et annet trossamfunn sammen med sin familie, kom Emmanuel alene til kirka de fleste gangene. Dette kan ha hatt betydning for hvordan en blir mottatt. Det å delta i et kirkesamfunn som familie, symboliserer verdier som trygghet og stabilitet, og som gjerne gjenkjennes og anerkjennes i et slikt miljø. Emmanuels opplevelser viser likevel at deltakelse i et kristent trossamfunn der nordmenn også er medlemmer, ikke nødvendigvis utgjør en arena for etablering, inkludering og nye bekjenskaper.

Maria treffer norske ungdommer på arenaer som Flyktningguiden, både gjennom sammenkomster og med sin guide, gjennom noen møter i Røde Kors ungdom og i jobbsammenheng. Hun uttrykker at det er stor forskjell på å *treffe på* norske ungdommer, sammenlignet med å etablere stabile *relasjoner* til dem. De gangene Maria og jeg har snakket om det å komme i kontakt med norske ungdommer i Tromsø, uttrykker hun tydelig frustrasjon når hun skal fortelle om dette:

Korsn skal æ kontakte dem, æ vet ikke! Først æ må klare å snakke veldig bra norsk, æ tror. [...] It's so boring to hear someone to talk like this, little little norsk. I think I have to speak better Norwegian that I can contact someone from Norway. [...]

I en senere samtale med Maria fortalte hun om hvordan hun opplevde arbeidssituasjonen med en norsk arbeidskollega med tanke på egne norskkunnskaper:

For eksempel hvis jeg skal snakke med norsk ungdom, de forstår ikkje meg heilt ka æ sier. Det blir forvirrende for meg også. Så må æ repetere, og språket er ikkje heilt perfekt. Æ jobba med en norsk 18-åring. Æ trudde æ kunne snakke og forstå norsk, men når æ skulle si noe ble det bare 'Hæ, ka du sier?' sa han til meg. Æ kunne heller ikkje forstå han, men etter hvert begynte jeg å bli vant til det. Vi jobba samme i tre uker i vaskefirmaet. Vi måtte gå rundt sammen, og mens vi gikk, har vi prata om filmer og sånn. Det var bra. Vi fikk prata, fordi vi kunne jo ikkje gå fra hverandre. Vi måtte jo jobbe sammen.

Relasjonen til den norske arbeidskollegaen bringer fram både negative og positive språklige erfaringer hos Maria. Hun og kollegaen blir nødt til å forholde seg til hverandre, noe som utfordrer henne til å snakke norsk. Gjennom samtaler med kollegaen sin, erkjenner hun at hennes norskkompetanse er dårligere enn hun hadde antatt. Men, det at de er satt til å jobbe sammen blir etter hvert en positiv erfaring, fordi de begynner å snakke om hverdagslige temaer som opptar dem begge. Hun opplever at hun forbedrer språket når hun er i situasjoner der det blir nødvendig å kommunisere på norsk. Jobbrelasjonen gir sosiale erfaringer som i utgangspunktet kan oppleves som krevende. Det å bli tvunget til å kommunisere på et nytt språk får både fram fortvilelsen av ikke å bli forstått, men etter hvert også gleden av å mestre det å kunne uttrykke seg og å få respons. Dette er et eksempel på at i situasjoner der flyktninger og nordmenn tilbringer tid sammen om en felles aktivitet, kan det skje både språklige og sosiale tilpasninger som gjør samhandling mulig. Eksempelet viser også hvordan flyktningstatusen endres

fra å være en synlig og overordnet status, til å bli nedtonet over tid slik at det etter hvert er statusen 'arbeidskollega' som blir gjeldende.

I en samtale med Maria omtrent ett år senere, forteller hun at det å få norske venner handler om mer enn å lære seg norsk.

Maria: Det er ikke bare språk, faktisk. Man kan ikke skylde på språk. Jeg kan jo snakke norsk, men æ vet ikkje. For at ho søstra mi har mange venner, ok dem er ikke norsk da, men ho er veldig flink til å bli kjent med folk.

Marianne: Hva tror du det er med norske ungdommer som gjør at det er vanskelig å bli kjent med dem?

Maria: De er mer stille når de er sammen med oss, med meg i alle fall. Dem kan snakke om masse ting med hverandre, og jeg kan snakke om masse ting med en som er fra Afrika, en som er utlending eller noe sånt. Men jeg kan ikke snakke så mye med dem ('de norske'). Det blir bare stille hvis jeg er sammen med dem. Det går bra, ja. Jeg er jo ferdig.

Marianne: Hvorfor tror du det er sånn?

Maria: Æ vet ikkje. Kanskje vi ikkje har så mye å snakke om? [...]

Marianne: Hva snakker du om med afrikanske venner og andre utlendinger?

Maria: Vi snakker om korsn det er i Afrika, korsn det ble her i Norge.

Også Julia påpeker stillheten som preger norske ungdommers væremåte:

Julia: Det eneste er at de bruker å være stille, stille...

Marianne: Føler du at det er en måte å holde seg unna på? Det å være stille og ikkje snakke på en måte?

Julia: Ja, og mange utenlandske synes det er vanskelig å spørre noen som er stille.. de tenker på hvordan de kan begynne å snakke.

Den norske stillheten oppleves påtrengende og ubehagelig i sosiale situasjoner. Den skaper kontaktavgrensing og avstand, og er nok et eksempel på forvaltning av utilgjengelighet fra nordmenn slik det oppfattes av flyktningene. Maria er videre opptatt av at hun betrakter «dem» (norske ungdommer) som annerledes enn «utlendinger», uansett om de er afrikanere eller fra andre land eller verdensdeler. Når hun i samtalen sier: «Det går bra. Jeg er jo ferdig» forstår jeg utsagnet slik at hun med dette oppsummerer årene i Tromsø. Hun har ei oppfatning om at hun har klart seg greit i Tromsø. Når hun sier at hun «er ferdig», er det innforstått at hun nå skal forlate byen, og derfor er det ikke så nøye om hun ikke fikk så mange norske venner. På et nytt sted vil det være nye muligheter for å komme i kontakt med norske ungdommer. Utsagnet

kan også forstås dithen at det å få norske venner generelt sett er vanskelig. Hun opplever dessuten at hun har lite å tjene på å streve med å få norske venner siden hun har så lite til felles med dem.

Kenny er også en som i liten grad deltar i norske ungdomskontekster. Han ønsker ikke å oppsøke steder der norske ungdommer danser, drikker alkohol eller røyker. Dette begrunnes med at slike aktiviteter står i motsetning til hans religiøse tro. Han forteller:

Kenny: Det er forbudt i min religion. Vi danser ikke, men lyst er forskjellig. I am dependent of religion. Religionen vår sier 'lyst' er et problem. Man kan ikke gå der man har lyst. Man må først tenke på å følge reglene. Hvis jeg har lyst, man kan si jeg har lyst. Jeg vil være sammen med de andre, og være hyggelig og være artig. Og man ser at hvis du danser, du blir mye bedre kjent med folk og kan snakke om dansing og kan snakke om alt mulig. [...] Bibelen sier, det er alltid krangler (konflikter) om vår 'flesh', æ vet ikkje ka hete, vår blod og kjøtt, det er problem for å holde Jesus eller Guds ord, så ...Det er alltid forskjellig og det er alltid motsatt. Man må bare 'defend' og challenge – utfordre – man må bare utfordre sitt problem og følge ordene, reglene...

Marianne: Syns du det er vanskelig å bli kjent med folk siden du sa at du ikkje hadde lyst til å danse eller å gå på klubb?

Kenny: Ja litt problematisk kan det være, fordi mange norske liker å drikke øl. Jeg er 18 år, så det går med alder og sånn. Når nordmenn blir over 18, de har alle lov, og de kan gjøre hva de vil. Først og fremst jeg tror de går mot det som er ulovlig, som for eksempel å røyke. Det er ulovlig hvis du er under 18. Å drikke det er ulovlig. De går mot det som er ulovlig. Jeg drikker ikke, det er religiøst forbudt og jeg røyker ikke. Mange norske drikker, nesten alle kan jeg si drikker litt... Så jeg drikker aldri. Da har vi litt forskjell.

Marianne: Kunne du tenkt deg og vært på en fest der noen drakk litt og røyka, eller syns du det ville blitt vanskelig?

Kenny: De (norske ungdommer) kan jo også tvinge deg med makt, tvinge deg med 'talking'. De kan tvinge deg med det. De vil du skal tro at det er ingenting. Det kan være litt forskjell, så i min religion, der sier man at man må velge sin beste venn. At beste vennen hennes skal være lik ens som han, og at han ikke tvinger han til å gjøre andre ting. Det skal ikke forandres. De blir bare utviklet bedre, så det er bedre å velge de som ikke drikker.

Mens Kenny i hovedsak baserer seg på antakelser om hvordan situasjoner med norske ungdommer arter seg, har Maya, venninna til Maria, etablert vennskap til norske ungdommer. De har truffet hverandre på Voksenopplæringa. Maya vektlegger imidlertid kontrastene mellom seg selv og de norske vennene hun har:

Æ vil si at dem (de norske) har på en måte ikkje opplevd mye politiske problemer og dem kan ikkje liksom helt vite hvordan folk (innvandrere og flyktninger, min tilføyelse) har det. For eksempel hvis det er en ungdom som har bodd her i Tromsø hele livet sitt og bare dratt til Hellas

eller til Italia på ferie og sånn. Dem kan ikkje skjønne helt, og det er ikke demmes skyld. Man (folk i Norge, min tilføyelse) tar liksom ting for gitt. Hverdagen, livsgleder – de tar det for gitt. Det er litt trist på en måte. Det er et stort sjokk for dem når jeg forteller dem, (de norske, min tilføyelse) venninnene mine, ka æ har opplevd, så blir dem helt sjokkert og dem kan ikke tro at det er faktisk sant.

Utsagnene fra både Kenny og Maya får fram det de mener er ulikheter og kontraster mellom dem selv og norske ungdommer. En forskjell mellom Maya og Kenny er likevel at hun har norske venner som hun diskuterer med, og at hun får reaksjoner og respons på de erfaringene hun har med seg fra hjemlandet. Kenny derimot, inngår i få relasjoner med norske ungdommer. Maya vektlegger som jeg tidligere har vært inne på at ulikhetene mellom norske ungdommer og unge flyktninger ligger i deres svært ulike erfaringer. Hun påpeker at mange unge med flyktningbakgrunn har levd med politiske konflikter og usikkerhet i hjemlandet, mens norsk ungdom ikke aner hva slike erfaringer kan innebære. Kenny, på sin side, opplever videre at hans religiøse tro, skaper ulikheter som er vanskelig å forene med norsk ungdomskultur, og at han er redd for at venner i et norsk miljø vil overtale ham til å drikke alkohol. Selv om han kan ha lyst til å danse eller være sammen med norske ungdommer, er det å følge Bibelens regler, det viktigste. I forestillingene om møter med norske ungdommer og norsk ungdomskultur, kan det se ut som om at betydninga av religionen forsterkes. Det å skulle bli kjent med norske ungdommer i en ungdomskontekst, samtidig som religionens regler skal ivaretas, skaper ambivalens og konflikt for ham. I Tromsø oppleves møtet med norske ungdomskulturelle praksiser som en motsats til de verdiene han har vokst opp med og som han ønsker å ta med seg videre i livet. Kenny velger derfor å holde seg unna slike arenaer, men innser at han samtidig risikerer ikke å etablere et norsk vennenettverk.

Det Prieur (2007) omtaler som styringsperspektivet er relevant å trekke fram her. Kenny kontrasterer sine verdier fra hjemlandet med sine forestillinger om norsk ungdomskultur. For han oppleves det slik at de kulturelle og religiøse verdiene fra hjemlandet, ikke er forenelig med det han oppfatter som norske verdier. På den måten kan man si at hjemlandets verdier er 'styrende' for hvordan man kan forstå Kenny. På den andre siden gir ikke styringsperspektivet en fullstendig analyse av situasjonen, ettersom at det i en slik forståelse vektlegges at unge blir 'ofre' for hjemlandets kultur.

Slik jeg forstår hans situasjon, opplever han ikke selv at han er et offer og min forståelse av hans situasjon tilsier heller ikke det. Situasjonen kan like fullt analyseres som at Kenny er en handlende aktør, som tar sine valg med bakgrunn i de muligheter og begrensinger i en gitt kontekst (jf. Barth 1994; Giddens 1984).

Julia, på sin side, er imidlertid opptatt av å nyansere bildet av nordmenn:

Northmenn er veldig vanskelig å komme i kontakt med. Det er veldig vanskelig. Da må du finne kanskje noen på jobben, hvis du jobber sammen. På tur, da kan du finne noen å bli kjent med. Hvis du går ikke på tur eller noen steder, og bare være hjemme; det er vanskelig.

Til tross for at hun synes at nordmenn er greie, og vanskelige å komme i kontakt med, mener hun at flyktingene selv må ta ansvar for å bli kjent med norske ungdommer:

For meg jeg synes det ikke er vanskelig å ha kontakt med norske, hvis du er flink å gå på noen steder. Hvis du er flink til å gå på kafe eller disko eller på klubb eller på tur. Så da er det fort å bli kjent, men hvis du går ikke på noen steder.... Bare å sitte hjemme å lese norske bøker, det er vanskelig og du får ikke kontakt. [...] Noen bruker å si at det ikke er bra å gå på kafe...og noen liker ikke å drikke kaffe. Og noen liker ikke klubb eller disko. [...] Noen bruker kirken og religion (som unnskyldning)... de tenker på religionen deres. Det er forbudt i religionen (å gå på kafe, disko osv.) Og hvis de får venner er det bare i gata, eller en nabo. Det er litt vanskelig...

Julia tror, som Kenny, at en av grunnene til at flyktingene unnlater å oppsøke steder der de kan treffe andre, og særlig nordmenn, kan være knyttet til deres religiøse tro og praksiser. Resultatet blir at mange innvandrere eller «utlendinger» som hun sier, kun utvikler overflatiske relasjoner til nordmenn. Enkelte relasjoner vil avgrenses til kun å si «hei» til noen på gata eller kanskje til en nabo. Flyktingene utvikler dermed grader av relasjoner til nordmenn. Julias refleksjoner vitner om ei holdning om at for å bli kjent med norske ungdommer og norske miljøer, må både nordmenn og innvandrere ta initiativ. Det å skjule seg bak religion og skolearbeid for flyktingenes del, for å 'slippe' å gå ut å treffe andre, har hun lite sansen for.

Eksempelene ovenfor viser at ungdommene i mitt materiale har ulike erfaringer med det å få kontakt og det å inngå i relasjoner med nordmenn generelt og norske ungdommer spesielt. Emmanuel, Maria og Kenny uttrykker at det å få kontakt og det å bli venn med norske ungdommer, er vanskelig. De vektlegger både egne begrensinger og egenskaper

ved norske ungdommer og norsk 'kultur' som faktorer som gjør relasjonsdannelser vanskelig. Selvrefleksjon rundt sin egen begrensede språkkompetanse fører til antakelser om at det er kjedelig for nordmenn å være sammen med dem. Kenny viser i sin fortelling at verdispørsmål kan gjøre det vanskelig å forene tro og religion med aktiviteter og arenaer som norske ungdommer deltar på. Det er med andre ord både erfaringer og forestillinger om egne og nordmenns begrensninger som bidrar til at avstanden mellom de to gruppene føles stor.

Slik jeg tolker fortellingene som jeg har gjengitt og analysert her, ser det ut til å være noen fellestrekk med funnene til Frøyland og Gjerustad (2012) som jeg nevnte i innledinga av kapittelet, nemlig betydninga av en sterk identitet som «utenlandsk». Sammen med de andre erfaringene som er nevnt vil jeg si at det finnes mange barrierer av sosial og kulturell art når det gjelder det å videreutvikle relasjoner fra det å hilse på hverandre til det å skape vennskap. Mye tyder derfor på at de unge flyktingenes forhold til ungdommer og andre i Tromsø med norsk bakgrunn i liten grad bidrar til å skape sammenheng i hverdagslivet, kanskje snarere tvert imot.

Relasjoner og vennskap: flyktninger og innvandrere i mellom

Betydning av nære familierelasjoner i Tromsø

Noen av de viktigste relasjonene for flyktingene i Tromsø er relasjoner til familien. Som jeg tidligere har nevnt, bor alle de fire hovedinformantene sammen med nær familie i Tromsø, som innebærer mor eller far, eller begge foreldre, i tillegg til at alle har flere søsken. Maria og Kenny har et dypt og nært søskenforhold, og de bruker mye tid sammen i hverdagen i Tromsø. Kenny forteller:

Hvis min søster ikke var her med meg, hvis hun ikke var i nærheten av meg, så tenker jeg på henne alltid, fordi jeg savner henne. Vi er alltid sammen, men ho er ikke nå. 'Hvor er ho? Kan ho ikke komme? [...] Min søster har også samme mål (å ta medisnutdanning, min tilføyelse) som meg, så kanskje vi kan også hjelpe hverandre.

Maria forteller om sitt forhold til familien:

I enjoy being with my family, because we talk. We talk about everything. Laugh, and I think that's a good thing. I don't know, I don't have that much into my family. The most thing I want to do is to be independent. So go out of family. I want to have my own thing. I mean, I don't hate my family. I love them. Of course I love them, but... but I want to be adult so soon. Like in the twenties. I want to have my own apartment or house, or go to college maybe. I like to be, I don't know.

Emmanuel uttrykker hva familien betyr for ham:

Marianne: Korsk betydning har familie for deg?

Emmanuel: Åh, stor betydning! For du vet at når man har ikke familie, så har man nesten ingenting. Familie det er viktig. For du kan fortelle dem for eksempel når du har sånn der problem.

Alle tre uttrykker at familien betyr mye for dem. Emmanuel legger blant annet vekt på familien som et sted der han kan ta opp problemer. Familien er også viktig for Maria. Hun trekker imidlertid fram ambivalensen ved å bo så tett med familien. Hun uttrykker behovet for å være selvstendig, og det å kunne løsrive seg mer fra familien. Hun ser fram til å bli eldre, bo for seg selv og til det å starte med studier. En slik tankegang som Maria uttrykker her, er i tråd med forståelse om kulturell frisetting fra foreldre (jf. Ziehe og Stubenrauch 1983), og individets muligheter for å ta egne valg (jf. Barth 1994; Heggen og Øia 2005). Samtidig som det kan se ut som om familien skaper kontinuitet og stabilitet i ungdommenes trossøtilværelse, kommer det også fram at ungdomstida er ei brytningstid, der behovet for å frigjøre seg fra familien melder seg.

Hva skaper relasjoner og kontakt med andre flyktninger?

Mens det eksisterer ulike barrierer knyttet til det å etablere vennskap til norske ungdommer, uttrykker flyktningene at det oppleves enklere å bli kjent med andre flyktninger. Arenaene de møtes på har betydning for hvorvidt relasjoner og vennskap utvikles. På noen arenaer treffes de mer tilfeldig, mens andre krever avtaler og framstår som mer organiserte.

Som tidligere nevnt møter informantene andre med flyktning – og innvandrerbakgrunn i nabolaget og i hjemmene når de går på besøk til hverandre, på biblioteket, gjennom Røde Kors sitt flyktningguideprosjekt, i kirkesamfunn og gjennom bymisjonens

julefeiring. Noen treffer hverandre på svømming eller gjennom andre idrettsaktiviteter. De fire hovedinformantene møtes på arenaer som er delvis overlappende. De uttrykker at det særlig er gjennom Voksenopplæringa at de har fått bekjente, og omtaler noen av disse som venner.

Maria uttrykker at naboskap er viktig, og at hjemmet brukes som sosial møteplass der naboer med flyktningbakgrunn og venner stikker innom. I disse relasjonene kan det se ut som om at skillet mellom det som oppfattes som naboer, venner og familie til en viss grad løses opp. Maria forteller om sine naboer:

De kommer og går. De kommer til oss. Vi liksom ikke besøker, vi bare går inn og snakker. [...] Det er sånn som i hjemlandet mitt. Om du er nabo, du er i en familie. Men her, alle lukker døra, så det er liksom ingen naboer. Det betyr ingenting. Men der (i hjemlandet), naboer betyr mer enn bror eller søster.

Jeg fikk erfare et eksempel på slike relasjoner da jeg ble invitert på besøk til søskenparet Maria og Kenny. Et besøk som jeg kort har beskrevet i kapittel tre. Jeg tok meg selv i å kartlegge forskjellene mellom det jeg oppfattet som et tradisjonelt norsk hjem og dette hjemmet idet jeg kom inn døra. Dette gjaldt særlig på grunn av de materielle forholdene. Det første som møtte meg da jeg kom inn i leiligheta var kjente og ukjente krydderlukter. Mørke gardiner hang foran vinduene og gulvene var belagt med tunge tepper. Flere tv-apparater sto på med høy lyd i både kjøkkenet og i stua. Min antakelse om hvordan de hadde det i leiligheta med tanke på interiør, lyder og lukter stemte godt overens med slik jeg hadde forestilt meg det. På den andre siden forsøkte jeg å sammenligne likhetstrekk med min oppfatning av et norsk hjem. Det som var mest likt var at også i dette hjemmet hadde pc'en og tv-apparatene en sentral plass, men lydnivået på tv'ene muligens var mer dominerende enn det jeg betrakter som vanlig i norske hjem.

To av dem som var på besøk kom fra to forskjellige afrikanske land enn det Maria og Kenny kom fra, og to nabojenter kom fra land i Midtøsten. Gjennom samtaler kom det også fram at de to sistnevnte hadde muslimsk bakgrunn. Kenny var eneste gutten til stede. I det jeg kom inn ba Kenny meg om å sette meg ned i sofaen, hvor jeg hilste på

to av jentene som var der. Den ene viste seg etter hvert å være den yngste søstera deres og venninna hennes. Venninna var nabo og bodde i etasjen over i den samme blokka. Hun snakket svært godt norsk med tromsødialekt. Hun var kledd som en hvilken som helst tromsøungdom, og hadde på seg ei dongeribukse og en topp, og det lange håret hang løst. Maria hadde som alltid langt skjørt på seg. Naboenta sa at hun nesten ikke kjente noen fra sitt hjemland i Tromsø, og hadde heller ikke behov for å ha kontakt med dem. På det meste var det sju-åtte ungdommer til stede, og tidvis var det stor aktivitet rundt hvem som kom og gikk. Jeg var den eneste med norsk bakgrunn til stede.

Hjemmesituasjonen bar preg av parallelle aktiviteter som ungdommene drev på med. Ei jente satt oppslukt og så på serien *I gode og onde dager* på TV3. Det var mye kyssing i serien, og jentene lo litt og kommenterte handlinga og parene som var med i serien. Søstera til Kenny og Maria var tidvis opptatt med sin bærbare pc. Maria og Kenny, med noe hjelp fra meg, lagde mat på kjøkkenet. Som jeg tidligere har vært inne på var det ei av jentene som satt og øvde på key-boardet sitt i stua. Det var høylytt og uformell stemning i leiligheta og alle deltok i samtalene. Det var mye latter og det ble vekslet mellom ulike språk. Gjennom å høre hvordan de forskjellige språkene ble brukt og hvem de snakket med, klarte jeg til en viss grad å identifisere hvilken relasjon de hadde til hverandre. Samtalene mellom Maria, Kenny og søstera deres forløp på deres morsmål, men vekselvis også på norsk. Et par av de yngste jentene snakket tromsødialekt omtrent uten aksent. Det foregikk hele tida språklige vekslinger mellom ungdommene, alt etter hvem de henvendte seg til og snakket med. Norsk var et felles språk som alle ungdommene behersket, men i ulik grad. Siden flere ikke behersket engelsk, fikk norsk en større betydning i samtalene de hadde med hverandre.

De språklige vekslingene som foregikk i denne hjemmekonteksten kan sammenliknes med sammenkomstene i Flyktningguiden, der norsk ble brukt som fellesspråket som alle hadde mer eller mindre kjennskap til. Samhandlinga viste at ungdommene også hadde stor evne til å håndtere forskjellige språk. De fant nye ord eller gikk over til å snakke et annet språk dersom det oppsto uklarheter eller misforståelser. Det så ikke ut som om det skjedde noen former for ekskludering eller tilbaketrekking blant noen av dem som var

til stede. Det så heller ikke ut som at min tilstedeværelse i særlig grad påvirket de smidige språktilpasningene. Norsk ble dermed en fellesnevner og en nødvendighet for å beherske sosiale situasjoner der bare unge med flyktningbakgrunn var tilstede. Det norske språket ble på denne måten brukt på flyktningenes premisser og ut fra de kunnskapene de hadde. Dermed forsvant maktrelasjonene som kunne ligge i det at de måtte benytte seg av norsk, altså det som i andre sammenhenger er som majoritetens språk. Norsk ble benyttet både for å kunne kommunisere med nordmenn, men også for å kunne kommunisere med andre flyktninger som har en helt annen språklig bakgrunn enn dem selv. Dermed kunne den uformelle hjemmesituasjonen, særlig elastisiteten i språkvekslingene, være et uttrykk for kulturell elastisitet (Vestel 2003, 2004).

Besøket hos Maria og Kenny ga meg kunnskap om deres sosiale nettverk i Tromsø. Mine antakelser om at de hadde svært få personer å forholde seg til i Tromsø, måtte korrigeres. Besøket hjemme hos dem synliggjorde vennskap med andre jevnaldrende flyktningungdommer. I hjemmesituasjonen framsto de som trygge og sosiale personer, som tullet og fniste, og som var opptatt av chatting, data og tv. De oppførte seg på mange måter slik mine erfaringer er med norske ungdommer. Det at de hadde annen bakgrunn enn norsk ble samtidig synlig: Maten de laget fra hjemlandet, språkvekslingene og synkroniseringen av chatting i transnasjonale relasjoner belyste både flerkulturelle og transnasjonale prosesser som fant sted i hjemmet. Gjennom aktiviteter og handlinger kunne hjemmesituasjonen forstås som en *flerkulturell og transnasjonal elastisk ungdomskontekst*. Flyktningstatusen ble på ingen måter framtrødende, og samhandling mellom ungdommene bar preg av å anerkjenne forskjeller, samtidig som praksis som understreker likhet kom til uttrykk (jf. Vestel 2003).

Ved et besøk hos Maria vel ett år senere, var også venninna Maya til stede. Selv om de er fra to ulike verdensdeler, har de mye til felles, forteller de. Når vi diskuterer hva som skulle til for at de to ble venner, vektlegger de flere forhold:

Maya: Noen ganger så 'klikker' man på en måte med andre. Det er mest fordi vi er i samme situasjon og ho (Maria) kom til Norge fire måneder før vi kom. Vi fant ut at vi har mer til felles

med hverandre enn med norske ungdommer. Vi har noen vitser mellom oss som er fra en annen kultur.

Marianne: Har dere en felles kultur selv om du er fra Asia og hun er fra Afrika?

Maya: Ja ho e kristen og æ e åsså kristen, og vi kommer fra en annen kristen bakgrunn enn den norske. Hele bakgrunnen, familien.. Det er ikkje akkurat som det er i Norge. Folk har det ikkje så bra som her i Norge.

Maria: Når det er snakk om familie (mener vi) bestemor og bestefar, onkel og kusiner – mange i en familie. Her er familie liksom – far, mor og barn. Noen ganger snakker vi om hennes familie i hjemlandet sitt. Da kan jeg si: Min kusine gjorde det samme...

Maya: En anna ting er også at vi er på samme alder.

Kenny har venner med muslimsk bakgrunn i både hjemlandet og i Tromsø, og han forteller:

Kenny: Han (vennen) er ikke kristen, han er muslim [...] Også i hjemlandet mitt, min beste venn er muslim, helt muslim. Men jeg tror karakterene (egenskapene) for muslimene er litt bedre enn til dem som er kristne. De er vennlige de som jeg kjenner, og de lager ikke så mye bråk. Mange tror at muslimer lager bråk i hele verden. Det kan også være riktig eller feil. Æ vet ikkje om det... Men, mine venner de lager ikkje bråk. Man kan si, jeg liker ikke så mye bråk åsså. Jeg liker å være venner med forskjellige religioner åsså.

Marianne: Diskutere dåkker religion når dåkker e sammen?

Kenny: Med min beste venn fra heimlandet mitt? Ja, da diskuterer vi vanligvis bare litt. Ikke så mye, fordi han noen ganger blir irritert åsså. Jeg blir ikke irritert! Jeg liker å snakke om religion, men noen kan bli irritert av å snakke om religion.

Både Maya og Kennys fortellinger om vennskap bygger på likhet knyttet til personlige verdier og holdninger, men betydninger av religion vektlegges på ulike måter av ungdommene. Mens Maria og Maya uttrykker at deres felles kristne tro har betydning i deres vennskap, vektlegger Kenny nettopp at dette ikke er avgjørende for vennskapsinngåelser. Kenny påpeker at han synes det er viktig å endre det negative bildet av muslimer, og også hvordan de blir framstilt i vestlig media. Denne samtalen med Kenny er gjort i en periode der unge muslimer har fått et svært negativt mediefokus, blant annet gjennom opptøyene i Paris' forsteder høsten 2005. I Marias tilfelle er det også viktig å få fram at hun hadde gode naboer med annen religiøs bakgrunn, noe som ble tydelig da naboene med muslimsk bakgrunn var på besøk.

Som nevnt har noen av hovedinformantene påpekt manglende språkkompetanse som et av problemene rundt det å få norske venner. Gjennom ulike erfaringer i Tromsø har de

reflektert over at det er mer enn språk som kompliserer relasjonsdannelser. Mangel på språkkompetanse bidrar likevel til at det er vanskelig å spøke, fortelle vitser og 'tulle' med hverandre, forteller Maria. Det ser likevel ikke ut som om språk vektlegges som et hinder for at relasjoner mellom flyktingene fra ulike land og med ulikt morsmål etableres. En grunn kan være at i slike relasjoner har ungdommene et noenlunde likt utgangspunkt i norsk språk. Som tidligere nevnt benytter de også 'språking' ved å veksle mellom ulike språk der det er hensiktsmessig å få fram budskapet på en best mulig måte (jf. Svendsen 2005, 2006). Når ungdommene er fra ulike land, er det gjerne slik at ingen får fordelen med å snakke sitt eget morsmål. Det ser dermed ut som at språk ikke blir et element som skaper dominans og makt i relasjonen.

Det som er viktig å ha felles i noen sammenhenger, blir uviktig i andre. I mitt materiale er religion et eksempel på det. Felles religion kan bidra til å forsterke vennskap. Maria og Maya legger vekt på at selv om de er fra to ulike verdensdeler er det at de begge er kristne noe som styrker fellesskapet mellom dem. Maria forteller også at felles religiøst ståsted var viktig da hun gjennom internett traff han som etter hvert har blitt hennes kjæreste. I andre sammenhenger er religion helt irrelevant i etablering av vennskap, noe som illustreres gjennom at ungdommer med både muslimsk og kristen bakgrunn besøker hverandre og utvikler nære relasjoner. Å være 'praktiserende' religiøs kan være en fellesnevner uansett hvilken religion en tilhører. Kenny forteller at hans beste venn i hjemlandet er muslim, og at han også har en muslimsk venn i Tromsø. På denne bakgrunn vil jeg si at hovedinformantene, med unntak av Julia, uttrykker at de ikke har *mange* venner og bekjentskaper i Tromsø, uansett om de er norske eller ikke. De mannlige informantene, Kenny og Emmanuel, uttrykker dette sterkest.

Flyktingers utfordringer med å etablere vennskap, både til nordmenn og til andre innvandrere, er også analysert i en studie av Marko Valenta (2008). Han skiller mellom relasjoner og vennskap. Han viser at flyktingene i hans materiale både har *relasjoner* til nordmenn og til andre flyktinger, mens at utvikling av *vennskap* kan oppleves som ambivalent enten det gjelder med nordmenn eller andre migranter. Han viser at det å ha norske venner både kan være et symbol på at man er akseptert og har anerkjennelse hos

majoriteten, samtidig som at det er en fare for at norske venner kan være dominerende og ydmykende. Ikke-norske venner kan dermed være tryggere å være sammen med, men kan også signalisere marginalisering og gi en opplevelse av å være ekskludert fra majoriteten (Valenta 2008: 13). Dette innebærer at de fleste av hans informanter har mest kontakt med og inngår i vennskap med andre flyktninger. Han viser også gjennom Mark Granovetters begrep om «the strength of weak ties», betydninga av stabile, løse relasjoner, særlig til nordmenn (jf. Granovetter 1973). Slike løse bånd oppleves som positive for selvfølelse og identitet, og flyktninger som har slike løse relasjoner, opplever tilværelsen som mer positiv enn flyktninger som ikke har det (Valenta 2008).

I mitt materiale ser det ikke ut som om hovedinformantene synes at vennskap med andre flyktninger oppleves som marginaliserende. De uttrykker derimot glede ved disse fellesskapene, hvor de uttrykker at vennskap er basert på og vedlikeholdes blant annet gjennom felles erfaringer ved det å komme som flyktning til Tromsø. Eksemplene ovenfor viser at det å finne fram til felles referanserammer og opplevelse av likhet er viktig for flyktningene i mitt materiale. Selv om aspekter som religionstilhørighet og nasjonal bakgrunn, eller begge deler, er ulike hos flyktningungdommene, får de sine identiteter og selvbilder bekreftet av andre som de oppfatter at de har noen likhetstrekk med.

Gullestad (1993, 2002, 2006) påpeker at likeverd i form av *likhet* er framtrædende i norsk kultur og det norske samfunnet. Det norske likhetsidealet knyttes til ideer og verdier som fred og ro, selvstendighet, selvkontroll og hjemmesentrering (Gullestad 1993:18). Gullestad (1993, 2002, 2006) trekker fram behovet hos nordmenn for å 'passe sammen' med dem vi omgås. I samværssituasjoner fremheves det som er likt mellom partene, mens det som skiller dem, ikke tas opp. Likeverd betyr i denne sammenhengen ikke nødvendigvis en likhet som kan observeres, men det Gullestad kaller for forestilt likhet (imagined sameness) (Gullestad 2002, 2006). Siden denne ideen er så sterk blant nordmenn, blir forskjeller mellom folk i større grad underkommunisert og ikke anerkjent (ibid). Det å anerkjenne andres erfaringer ulike sine egne kan oppfattes som krevende, og dermed kan likeverd bli vanskelig å oppnå. De unge flyktningene vektlegger også

likeverd som likhet. Det å passe sammen, kan knyttes til det å ha noe felles. De erfaringene som det innebærer å ha felles bakgrunn som flyktninger, bidrar til å utvikle et fellesskap som er basert på felles opplevd forskjellighet fra norske ungdommer.

Vennskap og relasjoner - forvaltning av utilgjengelighet og tilgjengelighet

Som jeg har vist, har det å etablere vennskap og relasjoner i Tromsø, dreid som om svært varierte erfaringer. Det har vist seg å være krevende og vanskelig å etablere relasjoner til norske ungdommer. Det har gjerne blitt de enkeltstående møtene og kortvarige relasjonene som legges til grunn for de inntrykkene som skapes av tromsøungdom og av nordmenn generelt. Det kan imidlertid se ut som om flyktningene seg imellom ønsker uavgrenset åpenhet i relasjons- og vennskapsinngåelser. Flyktningene viser gjennom å engasjere seg i organisasjonsliv, som for eksempel i Flyktningguiden, at de forvalter tilgjengelighet og at de søker kontakt både med andre flyktninger og tromsøungdom.

Samtidig som vennskap er blitt viktigere for både unge og voksne i det moderne samfunnet, er behovet for avgrensing og innramming en måte å forvalte relasjoner og vennskap på. Det å tilfeldig stikke innom på et besøk over en kopp kaffe eller spontant besøke naboer eller venner, er blitt mindre vanlig både i by og bygd (jf. Haugen og Villa 2005). Behovet for å organisere og avtale sosiale møter er også viktig i nære vennskap. Å møte venner eller naboer til avgrensede og avtalte tidspunkt kan dermed tolkes som et sentralt aspekt i 'moderne' vennskap. På den ene siden forstås vennskap som noe dypt og nært, men samtidig har det utviklet seg dit hen at vennskap reguleres innenfor organiserte tidsrammer. Det er lite rom for tilfeldighet og impulsivitet i dette bildet.

Behovet for å moderere, avgrense og avtale møter i mellom-menneskelige relasjoner kan sies å være trekk i det moderne (jf. Haugen 1978). Slike mellom-menneskelige trekk påpekes også av flyktningene. Gullestads påstår (1993:18) at «vi ikke kan forstå utilgjengelighetsforvaltning som strategi uten å forstå norsk likhetstankegang». Perspektivet kan brukes både for å vise hvordan forvaltning av tilgjengelighet og utilgjengelighet kommer til uttrykk for å regulere kontakt og relasjoner. Gullestad (1993:15) kommenterte allerede for flere tiår siden at «utilgjengelighetsperspektivets

største verdi [...] (er) at det løfter frem og gir en meget innsiktsfull analyse av fenomener som er spesielt aktuelle i dag». Videre påpeker hun at «utilgjengelighetsmarkering er et fenomen som er spesielt typisk for Norge i det 20. århundre» (ibid). Gullestad påpeker videre at «utilgjengelighet markeres både før en viss likhet er fastslått og når likhet ikke lenger kan vedlikeholdes» (ibid: 21). Mens personer som definerer seg som like gjerne vil være tilgjengelige for hverandre, kan utilgjengelighet derimot forstås som et tegn på opplevd ulikhet (ibid).

Min analyse av hvordan utilgjengelighet forvaltes, baseres i hovedsak på de unge flyktingenes *fortellinger* om konkrete opplevelser, men også flyktingenes *antakelser* om hvordan tromsøfolk forvalter utilgjengelighet. I følge flyktingene forvaltes nordmenns utilgjengelighet blant annet gjennom manglende hilsepraksiser, dårlig tid, stillhet i sosiale situasjoner og lite inkluderende naborelasjoner. Videre opplever flyktingene at utilgjengelighet forvaltes ulikt gjennom årstidene, noe som særlig synliggjøres i vintermånedene, idet de opplever at tromsøfolk forsvinner fra bybildet og inn i husene sine. Når flyktingene opplever at det de oppfatter som norsk ungdomskultur kommer i konflikt med egne religiøse praksiser eller andre verdier av stor betydning, uttrykker de at de velger bort slike arenaer der norsk ungdomskultur praktiseres. Dermed kan også ungdommene selv sies å forvalte utilgjengelighet i visse situasjoner.

Nærhet og dybde er det som beskriver moderne vennskap i dag, ifølge Frønes og Brusdal (2000). Det kan også bety at man har større krav til hvem som kan være en venn som bekrefter ens egen identitet, og som man opplever likhet med (jf. Gullestad 2002). Med bakgrunn i en slik forståelse om hva moderne vennskap kan innebære, kan man bedre forstå hvorfor det er vanskelig å etablere nære vennskap mellom nordmenn og flyktinger. Slik jeg ser det, er det ikke de kulturelle og sosiale forskjellene i seg selv som oppleves som problematiske, men derimot en kombinasjon mellom de faktisk opplevde og de forestilte kulturelle og sosiale forskjellene. Som jeg har vist med flere eksempler har vennskapetsetableringene *mellom* de unge med flyktingbakgrunn lyktes. utfordringer knyttet til språk, kulturforskjeller og religion blir ikke problematisert på

samme måte i disse relasjonene, sammenlignet med hvordan dette vektlegges i møte med norske ungdommer.

Et eksempel på hvordan Kenny vektlegger kulturelle og religiøse forklaringer for å markere forskjeller mellom hva han selv står for og norsk ungdomskultur, er når han sier: «Jeg drikker ikke, det er religiøst forbudt og jeg røyker ikke». Utsagnet kan tolkes som en kontrastering til norske ungdomspraksiser. Emmanuel uttrykker også forskjellighet mellom «det norske» og «det afrikanske», og oppretter skarpe skiller mellom 'oss' og 'dem' når han sier at «Æ går i kirka, men egentlig folkene fra Norge og afrikanske folk de er helt, helt forskjellig». Også Maria og Maya skaper skiller mellom seg og norske ungdommer når de sier at «Vi fant ut at vi har mer til felles med hverandre enn med norske ungdommer». I disse tilfellene er det ungdommene selv som markerer forskjeller mellom seg selv og norske ungdommer, gjennom skarp kontrastering mellom 'oss' og 'dem'. Jeg vil hevde at dette kan også forstås som utilgjengelighetsstrategier. Slik som jeg har vist i eksemplene over, er det nødvendig å løfte opp betydninger som skapes av informantene selv, og dermed synliggjøre også deres forklaringer. Min tolkning er langt på vei i tråd med informantenes egne forklaringer. Jeg vil imidlertid utdype informantenes forståelse, gjennom å legge til at relativ kort botid og få erfaringer i norske ungdomskontekster, kan være med på å forklare funnene i denne studien.

Kreativitetsperspektivet kan også bidra til å forstå hva som skjer i situasjoner flyktningene imellom. Når ungdommer med ulik etnisk og religiøs bakgrunn inngår i 'elastiske' samhandlingsformer og utvikler vennskap, blir verdier og praksiser knyttet til transnasjonale erfaringer sentrale. Det kan se ut som om de transnasjonale erfaringene skaper grobunn for likeverd. Dette synliggjøres blant annet gjennom en felles idé om vennskap og naboskap, fokus på tradisjonelle matpraksiser og en enighet ungdommene imellom om viktigheten av ambisjoner om utdanning.

Avslutning

Etablering av relasjoner og vennskap i Tromsø, kan forstås som en måte å skape sammenheng og kontinuitet blant flyktingene. Jeg har vist at det er særlig de nære familierelasjoner, men også nye venner med flyktingbakgrunn som kan sies å forsterke sammenheng og kontinuitet i deres liv. Informantene føler gjenkjennelse og felles forståelse i relasjonene med andre flyktinger. Jeg har dermed vist at etablering av noen relasjoner og vennskap i Tromsø forsterker tilhørigheten til noen fellesskap, men forsterker i liten grad tilhørigheten til Tromsø som bosted. Innledningsvis i kapitlet stilte jeg spørsmål om hvorvidt midlertidigheten som flyktingene opplever, får betydning for de relasjonene og vennskapene som etableres i Tromsø. Til tross for at det midlertidige preger tilværelsen, forsøker flyktingene på ingen måte å moderere eller avgrense vennskap. Det at de kanskje skal flytte fra byen, ser med andre ord ikke ut til å ha noen innvirkning på i hvor stor grad de involverer seg i relasjoner til andre. Sterke transnasjonale forbindelser står heller ikke i motsetning til om ungdommene etablerer vennskap i Tromsø eller ikke. Vennskapene og relasjonene ser ut til å styrke sammenhengene i deres tilværelse gjennom å opprettholde samtidighet og stabilitet. Kontaktavgrensning og forvaltning av utilgjengelighet (jf. Haugen 1978) preger i større grad relasjonene mellom flyktingene og nordmenn. Jeg har vist at forvaltning av utilgjengelighet både skjer blant flyktingene selv og blant nordmenn. Slike relasjoner svekker sammenhenger og forsterker opplevelsen av det midlertidige. Relasjoner og vennskap til nær familie og til andre ungdom med flyktingbakgrunn, er forhold som likevel bidrar til at midlertidigheten i Tromsø er til å leve med. Viljen til å inngå relasjoner og vennskap i Tromsø ser ikke ut til å begrenses av nære bånd til personer bosatt i hjemlandet eller andre steder. I neste kapittel skal jeg nettopp undersøke informantenes relasjoner *ut* av Tromsø gjennom å få fram innhold, betydning og ambivalens knyttet til transnasjonale forhold.

8. FLYT OG FRIKSJON I RELASJONER UT AV TROMSØ

Innledning

Ungdommene jeg har fulgt har relasjoner til personer som bor i ulike land og kontinenter. Disse relasjonene omtales gjerne som transnasjonale i forskningslitteraturen. Steven Vertovec (2004, 2009) viser at transnasjonale relasjoner kan være mellom forskjellige personer, ha forskjellige årsaker og forskjellig innhold. Relasjonene kan være mellom familiemedlemmer eller andre. Innholdet kan blant annet dreie seg om pengeoverføringer, entreprenørskap, politisk deltakelse og religion. Vertovec (ibid) vektlegger at vedlikehold av etnisitet og identitet kan være viktige aspekt ved slike transnasjonale forbindelser. Et aktivt transnasjonalt liv kan innebære at migranter har få fellesskap eller en løs og midlertidig tilknytning til det stedet de nå bor. Men, som jeg har gjennomgått i kapittel to det kan også innebære å ha mulighet til fellesskap og relasjoner til personer på flere steder samtidig (Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc 1992; Levitt og Glick Schiller 2004; Faist 2000; Olwig, Gilliam og Valentin 2005).

Ungdommenes bakgrunn i form av deres erfaringer fra og relasjoner til deres hjemland, kan være viktig for å forstå hvordan de opplever å være i Norge. I dette kapittelet ønsker jeg derfor å beskrive og analysere betydninger av relasjoner informantene har til personer andre steder. Konkrete spørsmål jeg vil belyse er følgende: Hvem inngår i relasjonene? Hva er relasjonenes utstrekning? Og hvilket innhold og hvilke betydninger har slike relasjoner? Hvilken rolle spiller teknologiske kommunikasjonsmidler? I hvilke sammenhenger og hvilke vurderinger gjøres for om kontakt opprettes eller skal vedlikeholdes gjennom chatting på internett, mobiltelefonbruk og fasttelefonsamtaler? På hvilken måte er relasjonene som strekker seg ut av Tromsø med på å skape sammenheng i flyktingenes tilværelse? Hvilke sammenhenger forsterkes, og hvilke svekkes?

I kapittelet vil jeg videre vise på hvilken måte oppdragelse, omsorg, religion, inkludert økonomiske bidrag har betydning for hvordan forventninger og forpliktelser, verdier og

holdninger overføres og forvaltes i transnasjonale familier. Slik jeg oppfatter det, er ungdommenes verdier og holdninger som angår familieliv, i stor grad formet gjennom oppvekst og sosialisering i hjemlandet. Jeg vil også belyse hvordan både nye og etablerte venne-, bekjentskaps- og kjærestereelasjoner andre steder enn Tromsø opprettes og vedlikeholdes. I disse relasjonene vil jeg fokusere på hvordan teknologien bidrar til å skape både motstand og krenkelser, men også nærhet og tilgjengelighet. Ungdommene uttrykker sterke meninger om myndighetene og politisk utøvelse i hjemlandet, og særlig på områder som angår barn og ungdoms forhold i landet.

Det å ha tilknytning til flere steder samtidig, innebærer at relasjoner må vedlikeholdes i ulik grad. Jeg anvender begrepene 'flyt' og 'friksjon' for nærmere å belyse ulike aspekter ved slike relasjoner. Begrepet flyt kan få fram forhold der kontinuitet og stabilitet råder i relasjonene. Flyt kan også dreie seg om forhold som det er enighet om og som det ikke er nødvendig å forhandle om. Det at flyt preger de transnasjonale relasjonene kan være med på å styrke sammenhenger mellom tilværelsen i Tromsø og hjemlandet. Relasjonene rommer også problematiske sider som kan skape friksjon. Friksjon kan dreie seg om trekk ved relasjonene som innebærer dilemmaer, ambivalens, motstand, ustabilitet og tause eller uttalte forventninger. Treghet i relasjonene kan belyse både flyt og friksjon. Det trege kan både være noe stabilt som skaper kontinuitet og flyt, men kan også føre til at hardprogrammerte verdier skaper begrensninger med tanke på åpenhet overfor nye impulser og nye verdier. For å undersøke 'flyt' og 'friksjon' i relasjonene, kan Ingrid Rudies begrep om kulturell reproduksjon være nyttig. Begrepene flyt og friksjon kan dermed anvendes for å få fram dimensjoner ved stabilitet, endringer og treghet i relasjonene (jf. Rudie 1995).

Jeg vil videre knytte mine oppdagelser og analyser an til forskning som fokuserer på transnasjonale forbindelser i ulike sammenhenger (Carling 2004; Parreñas 2005; Vertovec 2004, 2006, 2009; Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc 1992; Levitt og Glick Schiller 2004; Faist 2000; Larsen og Urry 2008). For å løfte fram informantenes kompetanse i hvordan de ivaretar de ulike transnasjonale relasjonene skal jeg diskutere Giddens' begrep om den kyndige aktør opp mot dette. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg

diskutere hvordan de unges transnasjonale relasjoner forbindes både til større nettverk og hvordan de inngår i globale strukturer, gjennom det som ofte går under betegnelsen Nord-Sør forhold.

Familieverdier og praksiser - erfaringer fra og tilknytning til hjemlandet

Det er viktig å påpeke at migrantliv kan innebære både sporadiske og mer regelmessige relasjoner mellom steder, der nære familierelasjoner gjerne er de stabile, mens andre relasjoner kan være mer sporadiske. Betydninga av hjem i transnasjonale kontekster diskuteres av Ralph og Staeheli (2011). De påpeker at gjennom å belyse de skiftende og mobile betydningene som migranter forbinder med begrepet hjem, framkommer det at robustheten av hjemmets stabile, bundne og faste fortolkninger har vært underkommunisert (ibid). «In particular, such an approach will help to enrich research that explores the ways in which home is experienced both as a location and as a set of relationships that shape identities and feelings of belonging» (ibid: 518). Jeg tolker det slik at det er først og fremst barndomshjemmet der informantene er vokst opp, som får en særlig betydning i denne sammenhengen.

Mens søskenparet Kenny og Maria har sterke forbindelser til hjemlandet der faren fortsatt bor, er det annerledes med Julia og Emmanuel. Julia forteller at hun har lite kontakt med sin familie på oppvekststedet. Dette kan være fordi at hele hennes nærmeste familie; foreldre, søsken og henne selv kom samlet til Tromsø. Julia har med andre ord begrensede transnasjonale forbindelser. Det er også tilfellet for Emmanuel som forteller at han har ujevn eller lite kontakt med venner eller annen familie i hjemlandet, og at de transnasjonale relasjonene i liten grad er aktivert. Dette betyr ikke at hjemlandet har liten betydning for dem som ikke har nær familie igjen der. Under intervjuene ble transnasjonale forhold i mindre grad vektlagt av Julia og Emmanuel, men savnet etter venner og slektninger er stort. Dette uttrykkes av alle de fire hovedinformantene.

I mitt materiale ser det ut som om nær og jevnlig kontakt med familie i hjemlandet bidrar til å vedlikeholde veletablerte holdninger og verdier. Av informantene i mitt materiale er det særlig Kenny som fokuserer på dette. Han er svært bevisst på hva som er viktig å

ha med seg fra sin oppvekst og hva han ønsker å overføre videre til sine barn. Han forteller:

Kenny: Jeg vil gjerne at barna mine, jeg snakker om framtiden eller nåkka sånt, jeg drømmer alltid som om jeg har barn. Barna mine skal oppleve fattigdom åsså, ikke bare rikdom. Barna mine skal være med de fattige og oppleve det samme som dem. Jeg opplevde masse fattigdom. Vi hadde dager vi nesten ikke spiste åsså. Vi hadde bare spist litt brød og vann. Så hvis du blir rik, du husker det. Så hvis du husker det, så det hjelper dem som er fattig. (Hvis man ikke har opplevd dette tenker man): De er fattige, jeg trenger ikke å hjelpe dem. Da må du ha opplevelse av fattigdom for å hjelpe til.

Marianne: Du mener at barn må få oppleve fattigdom?

Kenny: Ja, eller på en måte oppleve det. Æ veit ikkje. De trenger ikke å være helt i det, og ha masse problemer, de trenger å vite, å være med og se sjøl.

Opplevd fattigdom gir en ballast i livet som bidrar til gode handlinger, og det å være et godt menneske, ifølge Kenny. For å sette pris på rikdom, må man ha opplevd fattigdom, eller i alle fall ha sett det på nært hold. Det er slik jeg oppfatter hans uttalelser. I hans refleksjoner betrakter han opplevd fattigdom som verdifulle livserfaringer. Måten han snakker om fattigdom på, kan tolkes som om dette er erfaringer som norske ungdommer burde hatt mer av, og at det gir ham en annen forståelse av verden enn dem. Erfaringene fra hjemlandet preger hverdagslivet i Tromsø. Han reflekterer over dette, og velger å bruke disse erfaringene som noe positivt, og opplever at de gir andre perspektiver på tilværelsen sammenlignet med hva norske ungdommer har. Samtidig oppleves hans nåværende tilværelse som ambivalent. Han innser at det er andre forhold enn det å bli mett hver dag og det å bo i et land uten den fattigdommen som preger hjemlandet, som skal til for å oppnå det gode og stabile liv. Dette knyttes særlig til familieforhold. Selv om han bor sammen med mor og søstre i byen, savner Kenny sin far som bor i hjemlandet. Han forteller:

(I hjemlandet) vi var sammen med min far. Vi var sammen hele livet, men nå blir vi sånn skilt og da får du sånn vond følelse [...] Det er ikke det samme, det er forskjellig - norsk familiesystem og vårt familiesystem...I hjemlandet mitt, har ikke barna egne hus, ikke egne leiligheter. De bare bor i én leilighet... Og de bruker den også som kjøkken. Så du snakker mye med familien din, fordi du har ikke egen leilighet.

Den daglige nærheten og fellesskapet som familien eller som tanken på familien utgjør, beskrives her som sterkt og livsnødvendig, både slik det var i hjemlandet, men også i

Tromsø. Kennys utsagn viser betydninga av å være i et fellesskap med familien, som han eksemplifiserer gjennom å være sammen under måltider og det å ha familiemedlemmer rundt seg. Han opplever at uten familien er man ingenting. Omsorg og tilknytning til søsken er viktig, særlig når ikke begge foreldrene befinner seg på samme sted.

Familien og familieverdiers sterke betydning er framtrødende i refleksjoner som dreier seg om forholdet mellom individualitet, frihet og grenser. Dette er noe som opptar Kenny:

Marianne: Opplever du at du har mye frihet i ditt liv, eller har du mange begrensinger?
Kenny: Da jeg skulle komme til Norge, hadde foreldrene mine, (særlig) faren min snakket mye om å være her i Norge. Fordi han har hørt om de barna som var femten år, og som kom fra hjemlandet mitt til Norge, og ble helt ødelagt. (Unge som) ikke tenker på sin familie og tar drugs, narkotika de blir helt ødelagt. Hodet demmes fungerer ikke. Så min far hadde begynt å tenke, og snakket om at vi skal ikke være så fri. Vi skal tenke heller om hele livet [...] At man må være fri i hodet for å bli fri. ... 'Hvilke problemer har dere?' (spør min far). Så vi forteller han, og han prøver å hjelpe oss fordi han har opplevd masse. Jeg spør ham åsså på telefon, når jeg har nåkka (problem) å snakke med han om. Hver gang vi ringer til han, sier han alltid at vi må være flinke på skole og ikke føle oss for fri. Hvis man føler så fri, man gjør masse rart. Masse ikke bra ting åsså. Man vil gjøre feil. Menneskenes karakter er å gjøre mange ikke bra ting. Jeg kjenner ikke så mye om Norge, men i hjemlandet... så frihet, ja fri, men ikke fri åsså. [...]Jeg har mange drømmer, tanker som jeg drømmer å være eller.. Jeg tenker også mye rare ting: Hva hvis jeg ble gift og har barn? Skal barna mine vokse opp her, eller skal de vokse opp i hjemlandet mitt? Fordi her er barna fri for det meste, sånn. De har ikke så mye grenser kan æ si. Men de er *for* fri, så kan dem få problem. [...]

Kenny fremhever at relasjonen til sin far er viktig, og at den opprettholdes også selv om faren er gjenværende i hjemlandet. Faren ønsker å gi omsorg, oppdragelse og ha en viss kontroll og styring over hva sønnen foretar seg i Tromsø. Kenny på sin side ønsker å ha en far som han kan henvende seg til, snakke med og få råd hos i hverdagen. Faren følger opp fra sitt hjemsted langt borte. Han formaner sønnen om å være pliktoppfyllende med hensyn til skole og utdanning. Samtidig ønsker han å bidra til at Kenny blir en god kristen og et anstendig menneske. Farens forestillinger om hvordan frihet oppfattes blant ungdommer i Norge, skaper bekymringer. Hans oppfatning av at det er enkel tilgang til og omfattende bruk av rusmidler, kan se ut til å forsterke ønsket om å beskytte barna som bor i Tromsø. Oppfatninga av norske ungdommers grenseløse frihet, oppfattes som

negativt. Frihet for Kenny innebærer blant annet å ta riktige og gode valg i livet. Både gjennom oppvekst, gjennom jevnlig samtaler med faren og egne erfaringer sett i lys av det å bo i Tromsø, er Kenny tydelig på hva han oppfatter som den gode friheten. Frihet blir dermed ikke noe som handler om stadig å overskride grenser, men noe som skal reguleres. Han forteller:

Jeg vokste opp med Bibelen, vi har snakket mye om den fra barndom til jeg ble voksen. Jeg vokste opp med min far, og det var min far som 'gjør meg i orden'. Det var min far som ordna når jeg tok feil. Han tar meg i hus og han har med seg Bibelen og sånn man slår med. [...] Først snakker han om hva som er riktig og hva som er galt. Så viser han meg på Bibelen hva er galt. For eksempel: å lyve. Jeg brukte å lyve da jeg var ung, masse lyv. Og da viser han mange sider, han leser til meg. Og etterpå: "Forstår du hva det er galt? Ja, hvilken er det? Å lyve er galt." Hva som er galt, det sier Bibelen. Og så, han slår meg for å ikke glemme det!

Hans fortellinger om praksiser fra hjemlandet viser at religion har hatt stor betydning. Oppdragelsen bygger på religiøse prinsipper der Kennys far alltid har hatt stor innflytelse. Kennys framstilling av at han blir slått av sin far, fortelles svært uanstrengt. Han tar på ingen måter avstand fra denne formen for oppdragelse.

Omsorg over distanse og frihet versus tradisjon og verdier

Erfaringene som er vist til her, er i tråd med Prieurs forskning (2004), som påpeker at familierelasjoner har stor betydning for innvandrerfamilier, fordi familiens sosiale nettverk i landet det migreres til, er betydelig mindre enn i hjemlandet. Omsorg og forpliktelser overfor familien er like aktuelt for barna som for foreldrene. Prieur vektlegger at de sterke familiebåndene ikke bare dreier seg om lydighet fra barnas side og om de forpliktelser barna har overfor foreldrene. Forpliktelser kan for eksempel heller ikke betraktes som en belastning eller byrde som barna ønsker å fri seg fra (ibid). Mange av barna verdsetter slike forpliktelser også i sine liv. Historier som fortelles av foreldre om deres forsakelser ligger til grunn for å forstå de unges lojalitet, lydighet og respekt for foreldrene (Prieur 2004). Det at foreldrene framstiller seg selv som ofre i sammenheng med forsakelser de har gjort til beste for sine barn, er noe jeg kjenner igjen i foreldre-barn relasjoner i min studie blant indiske middelklassefamilier (Brekke 2003).

Det er også relevant å sammenligne Kennys framstilling av sin tilværelse i lys av Rachel Parreñas' studie (2005) om transnasjonale familierelasjoner. Relasjonene i hennes studie foregår mellom filippinske migrantmødre som arbeider utenlands og deres barn i hjemlandet. Parreñas viser at migrantmødrene ikke bare viderefører det å være mor (motherhood) gjennom å gi omsorg over lange avstander. Mødrene overkompenserer for sitt fravær gjennom det Sharon Hays (1996) betegner som «intensive mothering», hvor mødrene ønsker å ta ansvar for sine barns oppdragelse og følelsesmessige liv (Hays 1996 i Parreñas 2005). En del av dette omsorgsarbeidet består i praksis av å komme med råd om barnas helse, deriblant deres matvaner, og planlegge hva de skal spise i løpet av uka.

En vesentlig forskjell mellom min og Parreñas' studie, er at i hennes studie er det foreldrepersonen som er migrant, mens i min studie er det barna som er migranter. En annen forskjell er at Parreñas' studerer mor-barn - relasjonen, mens i mitt materiale dreier det seg om far-barn - relasjonen. Dette konkrete eksempelet viser at over lange geografiske distanser, kan det være kjønnsforskjeller i måten mødre og fedre utøver foreldreskap på. I Parreñas' materiale tar mødrene opp tema relatert til skole, fritidsaktiviteter, helse og praktiske forhold. Kenny og Marias far, slik Kenny uttrykker det, har derimot fokus på verdier, normer og betydninga av å regulere frihet. Både i Parreñas' og i min studie, kommer det imidlertid fram at uansett kjønn og posisjon som 'parent away' eller 'parent back home', vektlegges viktigheten av religion, skoleprestasjoner og videre utdanning.

Et annet poeng som synliggjøres gjennom Kennys eksempler, er ambivalensen knyttet til individers frihet. Randi Gressgård (2007) påpeker at mens frihet i den vestlige kulturkrets gjerne forbindes med individualitet, relateres gjerne verdier som trygghet og fellesskap til etniske minoritetskulturer. Spørsmålet jeg blant annet stilte til Kenny, altså om hans oppfatning av egen frihet og begrensninger, kan ved nærmere refleksjon sies å ha tatt utgangspunkt i det Gressgård sammenfatter som en vestlig forståelse av frihet. Frihet i denne sammenhengen kan forenklet sagt oppfattes som det motsatte av individets begrensninger. Mitt spørsmål til Kenny kan også kritiseres med bakgrunn i

manglende refleksjon om at opplevelse av frihet kan tolkes svært ulikt. Ved å stille spørsmålet på den måten jeg gjorde, fikk jeg imidlertid i gang en diskusjon der mitt ensidige og forenklete frihetsbegrep ble utfordret.

Blant ulike forståelser av frihet kan det være nyttig å trekke fram det Gressgård omtaler som den idealistiske friheten, som beskrives med utgangspunkt i at man setter til side egne behov og lyster, til fordel for verdier og idealer. Dette frihetsbegrepet finner man blant annet innenfor posisjoner der 'de andre' omtales i veldig negative termer. 'De andre' beskrives som ufrie, ukontrollerte, barbariske og styrt av sine drifter. 'Vi', majoritetsbefolkninga, framstår som moralske, opphøyde og kontrollerte (Gressgård 2007). Det å ha flyktningsbakgrunn, som er tilfellet for Kenny, vil i de fleste sammenhenger i en majoritets-minoritetsrelasjon gå inn i kategorien 'de andre'. Det kan se ut til at både Kenny og hans far, betrakter norske ungdommer som ukontrollerte og styrt av sine drifter, fordi de har for få grenser og er "for fri", som Kenny uttrykker det.

Påpekninga av norske ungdommers manglende grenser og ubegrensede frihet, ser ut til å forsterke hjemlandets verdier. Det kan også bidra til å ta avstand fra det som oppfattes som norsk ungdomskultur. Kenny og farens oppfatning av frihet kan oppfattes som å være i tråd med det idealistiske frihetsbegrepet, der lyster og fristelser må reguleres, til fordel for verdier og idealer. Kennys fortellinger kan ut fra en slik forståelse om oppvekst, tyde på at friheten reguleres gjennom praksiser som både er knyttet til religion, erfaringer av opplevd fattigdom og verdsetting av familie. Verdsetting av å ta en utdanning som kan bidra til å hjelpe andre i samfunnet, kan også knyttes til et slikt frihetsbegrep. Det at unge med innvandrerbakgrunn har en oppdragelse der frihet skal reguleres i større grad enn hos unge med norsk bakgrunn, er også i tråd med Prieurs (2004) forskning. Hun påpeker at den strenge oppdragelsen bidrar til å øke avstanden mellom nordmenn og innvandrere. Dette skjer i en periode i livet der venner og sosialt nettverk ofte har større betydning enn familierelasjoner for unge med norsk opprinnelse.

Diskusjonen om omsorg og frihet kan knyttes an til betydninga av det å ta med seg familielivet og hjemlandets 'kultur og tradisjon' inn i den norske hverdagen. I denne sammenhengen er styringsperspektivet verdt å trekke fram (jf. Prieur 2007) på bakgrunn av at hjemlandets syn på frihet og tradisjoner knyttet til oppdragelse får stor betydning for både handlinger, væremåte og holdninger til det norske. Dette gjelder særlig for Kenny.

Det har Øia og Vestel (2007)³² også vært opptatt av. Med bakgrunn i ungdomsundersøkelsen *Ung i Oslo* fant de i tallene fra 2006 at over sytti prosent av førstegenerasjons unge innvandrere syntes at nettopp kultur og tradisjoner var viktig. Blant andregenerasjons innvandrere var denne andelen noe lavere. En sammenligning med funn fra 1996 viser de samme tendensene, nemlig at hjemlandets kultur og tradisjoner kan sies å være av sterk betydning både blant de unge og blant foreldregenerasjonene. Begge gruppene vektlegger imidlertid også betydninga av å leve etter norske kulturelle prinsipper (Øia og Vestel 2007).

Relasjonen mellom Kenny og hans far kan også analyseres ut fra både begrepene flyt og friksjon. Regelmessigheten i kontakten, faren som omsorgsperson og oppdrager som Kenny ser opp til, kan karakteriseres som flytende og harmonisk. Det kan synes som om enighet preger denne delen av relasjonen. Friksjonen i relasjonen, slik jeg ser det, er konsekvensene deres felles forestillinger om norsk ungdomskultur får for Kenny, dersom han ønsker å etablere relasjoner og vennskap til norske ungdommer. For faren kan de negative forestillingene om norsk ungdomskultur skape ubehag, fordi han ikke har kontroll over potensielle arenaer og situasjoner som sønnen kan fristes til å delta på. Det kan føre til en trang til å beskytte sin sønn, noe som fører til at faren setter begrensninger for sønnen sin. Slike forhold kan analyseres som friksjonsfylte. Kennys

³² Øia og Vestel har bearbeidet og analysert en kvantitativ undersøkelse som ble gjort blant Oslo-ungdommer i 2006, blant unge med innvandrerbakgrunn og unge med norsk etnisk bakgrunn. Denne undersøkelsen sammenlignes med en tilsvarende undersøkelse fra 1996. *Ung i Oslo*-undersøkelsen ble også foretatt i 2012, og resultater er beskrevet og analysert i Øia og Vestel (2014).

relasjon til sin far kan dermed sies å forsterke sammenhenger knyttet til oppdragelse, religion, frihet og i det hele tatt hva det gode liv skal innebære. Dette skaper kontinuitet og sammenheng i relasjonen, men sammenhengene svekkes og skaper friksjon i møte med norsk ungdomskultur.

Pengeoverføringer - forpliktelser i transnasjonale familierelasjoner

Relasjoner til familiemedlemmer i hjemlandet innebærer økonomiske ytelser fra mange migranter. Dette er også et aspekt ved de transnasjonale familierelasjonene i min studie. Både forskere og politikere har fått en økt interesse for slike transnasjonale praksiser, blant annet fordi slike pengeoverføringer, eller det engelske begrepet 'remittances', har blitt en betydelig del av den globale verdensøkonomien (Vertovec 2006, 2009; Carling et.al 2007). 'Remittances' fra internasjonale migranter utgjør i dag større summer enn bistandsoverføringer, og kan bidra til betydelig utvikling (Pieke, Hear og Lindley 2007). Tidligere var det en oppfatning av at slike pengeoverføringer kun førte til økt forbruk blant mottakere uten at det ble investert i produktive aktiviteter. En slik antakelse er imidlertid blitt moderert. Nyere studier viser at pengeoverføringer bidrar til å begrense fattigdom i de familiene som er mottakere, og dessuten kan det gi et betydelig løft i den lokale økonomien, dersom pengene forvaltes gjennom kjøp av varer og tjenester i lokalsamfunnet (Carling et. al 2007: 14).

Carling (2004) viser at hver tredje ikke-vestlige innvandrere i Norge sender penger til opphavslandet regelmessig. Dette foregår samtidig som over førti prosent av dem som overfører penger har problemer med å klare seg økonomisk på egenhånd. I statistikkene som det refereres til her, blir ulike innvandringsgrupper ikke spesifisert. Dermed sies det ikke noe om for eksempel hvor stor andel unge med flyktningbakgrunn som bidrar økonomisk til familie i hjemlandet. Carling et. al (2007) har også utviklet en oversikt over hvilke mekanismer og metoder som anvendes i pengeoverføringer mellom migranter og familiemottakere i hjemlandet. Slike tjenester skjer både gjennom regulerte banktjenester og gjennom mer uformelle systemer utenfor de regulerte finansinstitusjonene. I Norge har man et omfattende regelverk for å regulere de uformelle systemene. De uformelle systemene kjennetegnes blant annet av liten bruk av

skriftlige dokumenter og utstrakt bruk av internasjonale etniske nettverk som man har tillitt til (Carling et.al 2007).

Globale økonomiske strømmer har også forbindelser fra Tromsø og ut i verden. Som tidligere nevnt har Maria og Kenny hatt ulike deltidsjobber i løpet av tida de har bodd i Tromsø. De første gangene jeg møtte Maria og Kenny hadde ingen av dem fast deltidsjobb. Kenny hadde hatt noen tilfeldige småjobber, som innebar sjauing og flytting av kasser på et lager. Maria og jeg diskuterte i denne sammenheng lønnsnivået i Norge, og hun trakk fram sammenligninger med dette nivået i hjemlandet. Maria gjenforteller en samtale som hun og Kenny har hatt med faren sin. Samtalen dreier seg om jobben til broren og hva han fikk utbetalt:

For eksempel da broren min jobbet i sommer, and when we called my dad. He just like that (Kenny): 'I found a job' (Faren i hjemlandet): 'Oh really, that's good!' What do they pay you? Kor masse får du?

Broren min sa: 80 kroner. (Faren): 80 kroner!!? Han (faren)bare: Oh God, what! Det er for mye. Ingen får 80 kroner! Han sa (Kenny): Det er ikke pr dag, det er pr time! (Faren): What!! Helt gal. Hva slags (jobb) er det?! Det er for mye for deg!

Maria fortalte i denne sammenhengen at faren var 'store keeper' på et hotell, og jobbet cirka seksten timer hver dag, og hvis han var heldig fikk han kanskje førti kroner i lønn per dag. Også på grunn av det høye lønnsnivået i Norge uttrykte Maria at det var ekstra viktig ikke bare å bruke pengene kun på seg selv. Hun uttrykte imidlertid at hun syntes det var utrolig dyrt i Tromsø, og hun var overrasket over hvor dyre klærne var. Da jeg spurte om det ble sendt penger til gjenværende familie i hjemlandet av noen hennes familiemedlemmer i Tromsø, sa hun at hun ikke visste noe det. I senere samtaler da Maria hadde fått en deltidsjobb tok jeg igjen opp temaet:

Marianne: Når du jobbet i vaskebyrået og i fastfood-restauranten, snakket du om at du sendte penger heim til din far?

Maria: Ja, bittelitt. Ja bare for å hjelpe til. Han jobber jo sjøl åsså, men det blir ikke bra nok uansett.

Marianne: Kor stor del av lønna di har du sendt?

Maria: Æ vil ikkje si det... Det er ikke så mye, men det hjelper uansett kor mye det e. Men æ vil liksom ikkje si at jeg hjelper faren min...

Marianne: Det er veldig vanlig. Det er veldig mange som kommer til Norge, som hjelper familien sin i heimlandet.

Maria: Det er altfor lite det æ gjør for han...

Marianne: Du mener at du skulle ha gjort mer, er det det?

Maria: Ja...

Marianne: Har han forventninger om at du skal sende mer eller?

Maria: Han vil heller ikkje at vi skal bry oss om han og sånn, for han vil bare at vi skal konsentrere oss på skolen. Hvis det plager oss, vi skal ikkje jobbe i det hele tatt og bare studere og sånn. Han var veldig flink da han var på skolen, på videregående skole, så han begynte på universitet for å studere commerce, handel og sånt. Etter første året han slutta, han måtte gjøre nokka anna. Hvis man ikkje har noen god utdanning, har man ikkje så god jobb. Han vet korsk det e, så han vil ikkje at det skal være sånn.

Det virker som om denne delen av samtalen er ubehagelig for Maria. På en litt unnvikende og stille måte forteller hun at de pengene som blir sendt fra henne og av andre familiemedlemmer i Tromsø, ikke strekker godt nok til. Ettersom hennes far eksplisitt sier at hun bør satse på utdanning, kan det virke som om det økonomiske ved relasjonen dem imellom nedtones og underkommuniseres. Det virker heller ikke som om hun tar innover seg at faren ber henne om å konsentrere seg om skolearbeidet i stedet for å jobbe og tjene penger. Hennes fars formaninger om å fokusere på utdanning, kan imidlertid bidra til å dempe noen av de forventningene om pengeoverføringer som hun oppfatter ligger i relasjonen mellom dem. Samtidig kan dette settes inn i en større sammenheng som ikke bare handler om farens forventninger. Dette handler også om forpliktelser overfor familien i hjemlandet og deres forventninger som ligger i det å være migrant i vesten. Det at faren faktisk er klar over hvor mye de tjener i de jobbene de har, i tillegg til farens lange arbeidsdager og dårlige lønn, kan ytterligere forsterke forventningene om å sende penger. Det ligger dermed en dobbelthet i forventningene og forpliktelsene, både hos hjemlandets gjenværende familie og hos barna i Tromsø. Dette er i tråd med andre studier som viser at migranter sliter med å leve opp til forventningene som familie i hjemlandet har til dem angående pengeoverføringer (Lindley 2007). Lindley (2007:16) anvender begrepet «pressured transnationalism» for å beskrive forventninger i slike relasjoner.

Ut fra måten Maria snakker om pengeoverføringer på, skjer dette i større grad gjennom uformelle systemer og nettverk enn gjennom regulerte banktjenester. Det kan oppleves

som et vanskelig tema å snakke om, fordi denne måten å overføre penger på blir ansett som migrantenes egne systemer, og er ikke anerkjent av myndighetene. Det hun selv antyder er at hun skammer seg over å sende så lite. Dermed kan denne formen for pengeoverføringer oppleves som å være i gråsonen for hva som er legitimt, og derfor være ubehagelig å snakke med meg om (jf. Pieke, Hear og Lindley 2007).

Pengeoverføringer – mer enn økonomi

Transnasjonale familierelasjoner har dermed en økonomisk dimensjon. Beskrevet på en forenklet måte dreier relasjonen seg om flyt av penger fra Norge til hjemlandet, der flyten går fra barn til gjenværende nære familiemedlemmer. Ved å gå nærmere inn i relasjonen får en også øye på at transaksjoner handler om noe mer enn bevegelser av økonomiske ressurser. Pengeoverføringene avdekker flere typer dilemmaer med hensyn til forventninger og forpliktelser i relasjonen mellom Maria og Kenny i Tromsø og nære familiemedlemmer i hjemlandet. Det er både uttalte og uuttalte forventninger som stilles opp mot hverandre. Et av de største dilemmaene for informantene er forholdet mellom hvor mye de skal fokusere på jobb og inntekt versus skolegang og videre utdanning. Dette er annerledes enn i Parreñas (2005) sin studie der pengeoverføringene skjer fra mor til barn som en del av forsørger- og omsorgsrollen som forelder. I mitt materiale skjer de økonomiske overføringene i motsatt retning, altså fra barna i Tromsø til en av foreldrene som er gjenværende i hjemlandet. Migrantposisjonene er snudd om, og dette kan tyde på at omsorg og ansvar fordeles mellom foreldre og barn. Det at foreldre arbeider og forsørger sine barn, er innenfor de forventede rammene som foreldreskap i norsk sammenheng innebærer. Det stilles ingen spørsmål rundt det. Dilemmaene oppstår når de økonomiske forpliktelsene snus om. Man vet at det er helt vanlig at migranter sender store bidrag til foreldre og andre slektninger i hjemlandet. I denne konkrete sammenhengen blir ulike dilemmaer synliggjort, blant annet når barna er i en utdanningssituasjon og deltidsjobbene så vidt dekker de utgiftene de har selv. Da kan ubehaget rundt det økonomiske i relasjonen bli fremtredende. Alder er også et vesentlig element. Både Kenny og Maria er i slutten av tenårene når vi snakker om dette temaet.

Sammenlignet med norske ungdommer, som ikke har slike forpliktelser overfor foreldre, viser dette hvilket ansvar barn med flyktningbakgrunn kan ha. Her dreier det seg altså om flere dilemmaer som synliggjør at transnasjonale familierelasjoner relatert til pengeoverføringer skaper sammenhenger som får fram ambivalens både mellom flyt og friksjon. Sammenhengene som skaper flyt er preget av de rådene forpliktelsene som ligger i relasjonen. Det er ingen uttalte forhandlinger eller motstand fra barnas side når det kommer til pengeoverføringer. Det kan se ut som om at det er en uuttalt selvfølge at de i familien som har forutsetninger for det, til enhver tid skal bidra økonomisk eller på andre måter for å støtte familien som helhet. Friksjonen i denne relasjonen ligger i ambivalensen mellom fokus på skole og utdanning på den ene siden, og mellom tidsbruk på arbeid og størrelse på beløpet som skal overføres, på den andre.

Relasjoner etableres og opprettholdes gjennom teknologibruk

For å vedlikeholde relasjoner med omverden samt etablere nye, tar ungdommene i bruk ulike former for teknologi. Internett brukes for å vedlikeholde relasjoner her og nå gjennom chatting og det å møte andre. Internett, mobiltelefon og fasttelefon er kommunikasjonsformer som brukes alt etter hvilke relasjoner det dreier seg om. Det viser seg at til tross for økt bruk av nyere teknologi som internett og mobiltelefon, er fortsatt fasttelefon en av de viktigste kommunikasjonsformene for å vedlikeholde nære transnasjonale relasjoner for informantene. Dette var iallfall gjeldende i perioden da jeg gjorde feltarbeid.

Chatting – oppretting og vedlikehold av relasjoner

Det å delta på chattefora på internett er vanlig blant informantene, men i varierende grad. De forteller om ulike relasjoner som de har etablert gjennom chatting. Noen chatter bare med personer de kjenner fra før, mens andre bruker disse foraene til å bli kjent med nye mennesker eller begge deler. Chattinga foregår blant annet med andre flyktninger som bor i Norge, mens andre chatter for å opprettholde kontakt med venner og skolekamerater i hjemlandet. Bruk av internett skjer i stor grad hjemme hos ungdommene. Hjemmet kan betraktes som et sted der kulturelle og sosiale praksiser

utøves, og mange av disse praksisene videreføres så langt det er mulig, i tråd med slik det var i hjemlandet. Videreføring av morsmålet, naboskapsrelasjoner, hjemmeinnredning og mattradisjoner er noen eksempler på dette. Pc- og internettbruk er imidlertid en ny praksis som særlig er blitt dominerende i hjemmet etter at ungdommene kom til Tromsø. De som ikke har tilgang hjemme, påpeker at internett er lett tilgjengelig, blant annet på biblioteket i byen. Et resultat av at Maria fikk egen pc, var at hun brukte biblioteket i mye mindre grad enn tidligere. Dette fører til at hun har mindre behov for å dra til byen, og tilbringer mer tid hjemme. En utstrakt bruk av teknologi fikk jeg selv erfare under et av besøkene hjemme hos Kenny og Maria. Hjemme hadde begge søstrene egne pc-er, og de ble brukt store deler av døgnet, hevdet de. Familien hadde i tillegg en stasjonær pc, og samtlige hadde en sentral plass i stua. Den ene søsteras pc var pyntet med klistermerker i rosa. Slike markører viser at materielle ting, i dette tilfelle en pc, tillegges personlig og kjønnet identifikasjon, og kan ses på som en forlengelse av personen eller kroppen (jf. Stone 1991 i Pedersen 2005). Dette kan være et uttrykk for hvordan teknologiske kommunikasjonsmidler på lik linje med klær og andre stiluttrykk kjønnnes, og kan ses på som en markør for de unges identitetskonstruksjoner.

Kenny, den eneste gutten blant søsknene, var mindre interessert i chatting og internett generelt, og hadde ikke egen pc. Han forteller:

Egentlig jeg chatter ikke så mye med noen, men søstra mi chatter for mye. For det første, da ho begynte å chatte hadde ho åsså litt problem med oss. Vi tok det ikke så rolig, fordi vi tenker at å chatte tar masse tid og man mister masse tid med å chatte. Du vet ikke hvem du chatter med, men bare chatter... og du tenker om tid. Du ser om kl er 12 eller.. Du har ikke lest bøker eller nåkka, bare chatte. Det er ingen fordel for dem tror jeg ... Vi hadde et problem i familien, fordi min søster liker å chatte. Men jeg chatter ikke, jeg har, kan si aldri chatta med andre mennesker. Men jeg har chattet litt med hjemlandets venner, jeg chatter også noen ganger med min søster hvis vi er ikke på samme plass. Om hun er hjemme og jeg er her (på biblioteket). Jeg chatter ikke for mye, ca null timer pr dag pr år.

Utsagnet viser at Kenny er opptatt av å holde tett kontakt med søstera i hverdagen. Dette eksempelet viser også at det er kjønnsforskjeller med hensyn til hvor mye chatting brukes for å kommunisere med andre. Kjønnsforskjeller i bruk av teknologiske kommunikasjonsformer synliggjøres også i andre studier, der det blant annet

framkommer at bruk av epost og chattegrupper brukes av jenter i mye større grad, uansett etnisk bakgrunn. Samtidig fastlås det at ny teknologi vektlegges i omtrent like stor grad av ungdommer med etnisk norsk og av ungdommer med ulike migrasjonsbakgrunner (Øia og Vestel 2007). Dette kan blant annet bety at personer med innvandrerbakgrunn prioriterer å anskaffe seg teknologiske produkter og kommunikasjonsmidler, til tross for at denne gruppa generelt står svakere økonomisk og har lavere inntekt enn personer med norsk bakgrunn (Omholt og Strøm 2014).

Maria tilbringer mye tid med sin egen bærbare pc som hun ofte bruker til å chatte. Hun forteller at hun har truffet en gutt på et chatteforum:

Marianne: Når dåkker chatte... ka chatter dåkker om?

Maria: Vel, for det meste man snakker om relationships. Jeg begynte den chat, fordi jeg hadde ingen venn her .. and I want to spend my time in something. I just start chatting. And I just chat... 'Hi, how are you doing?' .. something like that. Men det er en gutt jeg chattet med fra xxx (nabolandet mitt). Han begynte å snakke om Gud. Jeg har lyst å høre på fra andre mennesker om Gud. Så vi bare chatter om Gud, om Bibelen, om vits/jokes, we exchange songs. Jeg gir ham (sanger) fra hjemlandet mitt, og han gir meg engelsk Christian musikk. We ring each other sometimes.

Marianne: You ring?

Maria: Ja, call. It's exciting I think.

Marianne: E dåkker kjæresta eller?

Maria: Nei, vi skulle være så, men det litt vanskelig å være sånn i forskjellige land. Jeg vet ikke helt om han er ekte, og han kjenner ikke meg. Vi bare snakker. Vi kan være andre person i ekte verden og andre personer i chat, chat website. So, we just be friends, we decide to be friends.

Maria er åpen og ærlig om at hun startet med chatting og hvordan det var en måte å etablere nye relasjoner på. I Marias tilfelle kan det synes som hun aktivt tok grep om sin situasjon for å bli kjent med noen, og det kan synes som om hun ikke oppfatter at det er et tabu å si at hun ikke hadde venner i Tromsø. Bruk av internett og det å involvere seg i chatting innebærer også en form for risiko som hun reflekterer over. Ett av dilemmaene hun må hankses med, er hvordan hun skal vite om personen som hun chatter med, er 'ekte'. Dette er spørsmål som ikke bare oppleves som ubehagelig for Maria, men som i mange sammenhenger kan betraktes som de mer ambivalente sidene ved chatting. Mulighetene for total anonymitet eller å fordekke hvem man er, kan ses på som både en fordele og ulempe ved internettbruk. Marias strategi for å håndtere en form for

usikkerhet overfor denne personen, er gjennom å nøytralisere relasjonen mellom dem. I stedet for å definere seg som kjærester, velger de å kalle relasjonen for vennskap. Dette kan tolkes slik at fallhøyden og skuffelsen ikke blir så stor, om det skulle vise seg at han ikke er den personen han utgir seg for. Etter hvert har de telefonsamtaler i tillegg til å chatte. Dette bidrar til å forsterke troverdigheten overfor hverandre om at de er de personene de utgir seg for.

Neste gang jeg møter Maria forteller hun at forholdet mellom dem har 'utviklet seg'. De har daglig kontakt, og de avtaler tidspunkt for å logge seg på internett samtidig for å chatte. Hun forteller om hvordan utviklinga fram dit de er nå har vært:

Maria: Vi bare chatta og likte hverandre, så bestemte vi oss for å være sammen sånn. Alle sammen bare sa: 'Du er gal, internett og sånn!' Men da han kom hit, han var veldig hyggelig. Han er jo også kristen som oss. [...] Vi har kontakt nesten hver dag. Han er på skolen, så vi kan ikke chatte så mye. Han er på universitetet andre år; elektronisk engineering. Han må også lese masse, så vi får ikkje snakke så mye.

Kjæresterelasjoner som oppstår og vedlikeholdes mellom to personer gjennom internett, gir få muligheter til å delta i større felleskap med andre. Intimiteten og nærheten oppleves bare av de to personene som inngår i relasjonen, mens venner og familie i liten grad får muligheten til å involvere seg eller å bli involvert. Det at forholdet mellom Maria og det som ble hennes kjæreste utviklet seg fra å være definert fra vennskap til en kjæresterelasjon, skapte reaksjoner blant venner og i familien. Da kjæresten kom på besøk til Tromsø ble relasjonen forsterket, og som kjærestepar ble de i større grad akseptert av familien. Begge har en felles religiøs tilhørighet, og det er av stor betydning både for å kunne være sammen og for å bli akseptert i resten av familien. Det at han studerer ved et universitet kan også være med på å skape et positivt inntrykk, fordi det å ta høyere utdanning samsvarer både med de verdiene Maria er vokst opp med i familien og med norske verdier.

Maria forteller i en annen sammenheng at før kjæresten hennes kom på besøk til Tromsø, dro hennes bestefar over landegrensa for å treffe den unge mannen i hjemlandet hans. Bestefaren ønsket å finne ut om han var en passende kjæreste og kommende ektemann

for sitt barnebarn. Bestefarens møte med gutten kan tolkes som et eksempel på at selv om relasjoner oppstår gjennom nye teknologiske kommunikasjonsmidler, hindrer ikke dette at tradisjonelle praksiser i familien opprettholdes. I dette tilfellet betydde det at familien måtte godta kjæresten, og det skjedde ved at et eldre nært familiemedlem møtte den unge mannen ansikt-til-ansikt. Eksempelet viser hvordan familiemedlemmer på tvers av generasjoner og landbakgrunn involverer hverandre, og bidrar til å opprettholde tradisjoner knyttet til innflytelse i ektefellevalg til tross for stor geografisk avstand. Det viser også at relasjoner inngått på internett blir et anliggende for hele storfamilien. Samtidig kan det tolkes dit hen at involvering og anerkjennelse fra andre i familien gir forholdet en form for aksept, verdighet og åpenhet. Chatting på internett har dermed bidratt til å skape positive sammenhenger i hennes tilværelse gjennom å få en god venn som etter hvert ble definert som kjæreste. Sammenhengene forsterkes, ettersom utgangspunktet for relasjonen var tuftet på fellesskap knyttet til religion, og det at relasjonen fikk en større aksept når et eldre familiemedlem har møtt kjæresten hennes. Relasjonen blir styrket gjennom kontinuitet i de verdiene som Maria verdsetter.

I de internettbaserte relasjonene blir også de vanskelige og triste sidene trukket fram. Emmanuels erfaringer med bruk av internett og chatting er blandet:

Emmanuel: Jeg bruker å chatte med folk, men jeg har ikke så mange bekjenskaper.
Marianne: Er det folk som du ikke kjenner som du har blitt kjent med på nettet?
Emmanuel: Ja, her i Norge... ja kanskje 10 stykker, men de bor i Oslo, ikke bare i Tromsø.
Marianne: Er det folk som er norsk, eller er det folk som er kommet som utledninger til Norge?
Emmanuel: Dem er norsk. Men det er ikke alle som vil chatte med folk som er svart. Det var en gang jeg prata med en. Æ hadde ikkje sånn bilde på MSN
Marianne:.... Legg du inn bilder eller...?
Emmanuel: Ja noen ganger æ legge inn bilder...men æ hadde ikkje bilde da æ prata med han. Og han sa: ' Æ gidder ikkje å snakke med svart folk!' Han sa' Æ visste ikkje at du var svart' Æ sa: hvorfor det? . Han sa: ' Æ vil ikke'. Æ sa: 'ok, bra for deg!'
Marianne: Hva tenker du om det når du får en sånn beskjed?
Emmanuel: Han e sånn kriminell, men æ kan ikke gjøre nåkka med det. Det går bra for meg.
Marianne: Føler du på en måte at det er en form for rasisme?
Emmanuel: Ja, ja! Jeg lurar på hvorfor det er mennesker som han. Men æ kan ikke gjøre nåkka, nei...

Sammenlignet med ansikt til ansikt – relasjoner gir chatting på internett muligheter til å velge hvem man skal være. Kroppen i seg selv og kroppslige uttrykk og reaksjoner står ikke 'i veien' for hvordan man ønsker å framstå, slik som i ansikt-til-ansikt – sammenhenger, hvor det kan begrense kontakt og kommunikasjon,. Disse observasjonene er også i tråd med Willy Pedersens forskning (2005), som har studert hvordan chatting mellom ungdommer anses som likeverdige samhandlingsformer, sammenlignet med ansikt- til ansikt- kontakt. Å inngå i relasjoner på internett innebærer også en risiko for å bli avvist dersom man er åpen om sin identitet. I tilfellet med Emmanuel i chattesituasjonen opplevde han å bli krenket, fordi han var åpen om sin hudfarge. Å være 'svart' i denne situasjonen framstår som en fysisk eller sosial kategori som strukturerer møtet mellom de to, der hudfarge brukes som et sorteringsredskap for eksklusjon og avvisning (jf. Staunæs 2004).

I Emmanuel's tilfelle betydde åpenheten omkring egen hudfarge, en total avvisning fra den andre parten. Emmanuel er skuffet og overgitt over at mennesker kan være på en slik måte, og omtaler den andre i ordelag som kriminell. Han reagerer på ingen måte med en holdning der han påtar seg selv noe av ansvaret for at en eller annen person ikke vil chatte med ham på grunn av hudfargen. Det er den andre som har et problem, ikke han selv, mener Emmanuel. Jarle Pedersen (2008) viser i sin studie av unge flyktnings møter med norske lokalsamfunn, en form for ambivalens blant flyktingene når norske ungdommer ikke tar kontakt eller ikke ønsker å være sammen med dem. Flyktingene sliter med tanker om at det kanskje er noe galt med dem siden få eller ingen tar eller vedlikeholder kontakt (Pedersen 2008). Emmanuel uttrykker ikke en slik selvbebreidelse i denne spesifikke situasjonen, men han tar derimot stor avstand fra slike negative holdninger og personer han møter på internett. Dette er et eksempel på hvordan internettbaserte relasjoner skaper friksjon.

Vebjørn Tingstad (2003) påpeker i sin avhandling om barn og chatting på internett generelt, at det eksisterer regler for atferd på nettet som forventes å bli fulgt. Det er imidlertid ikke alle som følger slike regler, men bruker chatterom for å latterliggjøre og mobbe, eller provosere for å få i gang reaksjoner av de andre. Anonyme brukere av

chatterom kan imidlertid komme med diskriminerende utsagn uten at det får konsekvenser for den som framsetter slike krenkelser, med mindre de får advarsler hos andre brukere som kritiserer deres atferd (jf. Tingstad 2003). I lukkede chatterom der kun to eller et begrenset antall personer har tilgang, er det mindre sannsynlighet for at mobbing og trakassering blir slått ned på, enn i åpne fora (ibid). Dette er nærliggende i den situasjonen Emmanuel opplevde, og er en av de ubehagelige sidene ved chatting.

Julia bruker også internett for å opprettholde vennskap og etablere nye relasjoner. Hun har pc hjemme, men ikke internett, men det har hun tilgang til på biblioteket og på Voksenopplæringa. Hun bruker ofte chattestedet MSN, og har kontakt med andre som er kommet til Norge som flyktninger, og som bor på andre steder i Norge enn i Tromsø. Hun forteller at hun gjennom internett holder kontakt med mange av dem som bodde i samme flyktningleir som henne og familien. Som tidligere nevnt har hun for øvrig lite kontakt med venner og familie i hjemlandet, verken gjennom telefon eller internett.

Som nevnt chatter ikke Kenny mye, men har gjort det av og til. I motsetning til Emmanuel og Julia, som har brukt chatting også for å treffe nye personer, har han kun chattet litt med venner i hjemlandet. Han medgir imidlertid at denne kommunikasjonsformen har hatt sine begrensninger:

Jeg vil gjerne chatte med dem, men de har ikke penger, så de kan ikke betale for internett. Man må betale for internett pr time, så hvis vi begynner med å snakke, vi kan ikke bli ferdig med å snakke. Fordi vi har vært borte fra hverandre i ett år, er det lang tid, og det er masse og snakke om. Men vi hadde begynt å chatte litt, da stoppet vi fordi, de er studenter og de har ikke penger. Det med penger, ja... Jeg ringer også noen ganger til dem åsså – en dag pr måned.

Informantene bruker internett og chat på ulike måter, men i liten grad for å ivareta nære familie- og vennerelasjoner i hjemlandet. Familie og venner har ikke tilsvarende teknologisk utstyr som flyktingene har i Tromsø har, siden datamaskiner og internetttilgang i hovedsak kun er tilgjengelig på bibliotek eller internettkafe. Chatting med venner i hjemlandet blir problematisk på grunn av at internetttilgang er lite utbredt og at det koster mye. Ulike økonomiske vilkår og mangel på samme teknologi kan betraktes som friksjon og asymmetri som begrenser den ønskede kontakten i disse

transnasjonale vennerelasjonene. Asymmetrien kan imidlertid jevnes ut gjennom kommunikasjonsmidler som er tilgjengelige for begge parter.

Chatting innebærer også synkronisering av møtetidspunkt. I mitt materiale gjelder dette særlig i relasjonen Maria har til sin kjæreste. De har faste tider de treffes på, som igjen betyr at chatting krever samtidighet. Chatting gir muligheten til å opprette nye relasjoner til ulike mennesker rundt om i verden. Hovedinformantene har internett lett tilgjengelig, og terskelen for å chatte er ofte lav. Selv om internettbruk blant informantene medfører dilemmaer av ulik art, skaper likeverdig tilgang på teknologi flyt i de internettbaserte relasjonene.

Transnasjonal kontakt gjennom telefonsamtaler og tekstmeldinger - omsorg over distanse og daglige oppdateringer

Da jeg gjorde datainnsamling mellom 2005-2007 så man en tendens til både økt internett- og telefonbruk. Dramatiske fall i priser på telefonsamtaler over store distanser hadde ført til en eksplosjon i økning av telefonbruk mellom migranter og deres familier i hjemlandet (Vertovec 2004). «Low-cost calls serve as a kind of social glue connecting small-scale formations across the globe» (Vertovec 2004: 219). Vertovec (2004) påpekte at internett var viktig for rikere migranter som bodde i USA og Europa, mens telefon er mer vanlig blant 'non-elite'- migranter. Det var imidlertid nødvendig å nyansere denne påpekninga da jeg gjennomgikk data fra mitt feltarbeid. Ettersom informantene har flyktningbakgrunn, blir de ofte vurdert som 'non-elite' migranter på grunn av den sosiale og økonomiske situasjonen de befinner seg i. Til tross for det anvender ungdommene i min studie både fasttelefon og internett alt etter hvilke relasjoner det er snakk om. Mens telefonbruk tidligere ble minimalisert på grunn av høye priser, økte tilgjengeligheta slik at mange migranter hadde daglig kontakt over landegrenser (Vertovec 2004). Slike muligheter har ført til gjensidig økt innflytelse og innsikt i hverandres hushold og lokalsamfunn, og nærere relasjoner mellom kjønnene og mellom generasjonene, både i sender- og mottakersamfunn (ibid). Maria fortalte at hun ble overrasket da hun kom til Tromsø og registrerte at 'alle' hadde mobiltelefon.

Dette var ikke tilfelle i hennes hjemland på det tidspunktet hun dro derfra. Hun tilføyde at det heller ikke var alle som har fasttelefon, radio eller TV der hun kommer fra.

Det er igjen interessant å sammenligne funnene mine opp mot det som kommer fram i Rachel Parreñas' (2005) studie. Hennes studie kan også stå som et eksempel på hvordan teknologibruk i transnasjonale relasjoner skaper nærhet mellom generasjoner, samt gir innsikt i familiemedlemmers dagligliv og lokalsamfunn på ulike steder. Slike forhold er også Vertovec (2004) inne på. Teknologi blir dermed brukt for å sørge for nærhet mellom foreldre og barn på tvers av landegrenser. I studien viser Parreñas blant annet at i noen relasjoner skjer det rutinebasert kontakt gjennom daglige tekstmeldinger, der mødrene er deltakende og praktiserer intimitet og tilstedeværelse i sine barns hverdagsliv. Mødrene sender gjerne tekstmeldinger med bibelske tekster hver morgen. Meldingene er en påminnelse til barna for å forsikre seg om at de kommer seg på skolen. I andre relasjoner skjer kontakten sjeldnere, som for eksempel gjennom ukentlige telefonsamtaler til avtalte tidspunkt.

Marias daglige tekstmeldingspraksis med sin kjæreste kan også sammenliknes med den transnasjonale kontakten som foregår i enkelte foreldre og barn-relasjoner i Parreñas' studie, men på litt andre måter. Maria forteller hvordan samtalene mellom dem arter seg på SMS: «Hei, går det bra med deg? Ka du gjør?» Maria påpeker at dette er en billig kommunikasjonsform. Etter hvert som relasjonen mellom Maria og kjæresten utviklet seg, sendte de tekstmeldinger på mobiltelefonen til hverandre daglig. Tekstmeldinger med småprat og dagligdagse små oppdateringer, skaper kontinuitet og nærhet i kjæresterelasjonen. På den måten får de også innsikt i og en viss kontroll over hverandres dagligliv. Relasjonen mellom foreldre og barn som Parreñas har studert, handler om omsorg, oppdragelse, forpliktelser og daglig oppfølging, og kan sies å være mer autoritetsbasert enn relasjonen mellom Maria og kjæresten hennes. Regelmessig kontakt gjennom tekstmeldinger gir en viss kontroll med den andres 'bevegelser'. Tida som eksisterer i mellomrommet fra ei tekstmelding sendes til den besvares kan skape usikkerhet, men 'ventetida' kan også oppleves som en vedvarende og sammenhengende nærhet i relasjonen. Ventetida kan dermed analyseres både som flyt og friksjon.

Her kan det være relevant å nevne Larsen og Urry (2008) som anvender begrepet mobiltelefonkultur, og hvordan mobilbruk bidrar til å generere 'small worlds' som innebærer kontinuerlig 'small talk' og 'catching - ups' mellom folk i bevegelse, og hvor tilstandene mellom det å være tilstede og fraværende er tilslørte og uklare. Tekstmeldinger fra mobiltelefonen kan sendes fra hvor som helst og er ikke avhengig av en fysisk lokalitet som forbinder et sted med et annet. Mobiltelefonbruk kan betraktes som en lavterskel kontaktform, som er løftet ut av det stedlige i større grad enn det samtaler fra en fasttelefon krever, som enten ofte skjer hjemmefra eller fra en telefonboks.

Stefana Broadbent påpeker i et intervju i *The Economist* (7. juni 2007)³³ at : «It is migrants, rather than geeks, who have emerged as the 'most aggressive' adopters of new communications tools». Teknologiske kommunikasjonsmidler har altså en sentral rolle for kontakt, oppfølging og omsorg på tvers av nasjonale grenser i nære migrantrelasjoner. Også mine funn viser at ny teknologi kan innebære nærhet og kontakt med hjemlandet. Dette gjør det mulig å være aktivt involvert i hverdagslivet på helt andre måter enn tidligere (jf. Levitt 2001).

Utviklinga av kommunikasjonsteknologi går raskt. Etter at jeg gjorde feltarbeidet er det blitt mer vanlig med smarttelefoner, noe som har ført til at skillet mellom mobil- og internettbruk blir stadig mer flytende. Lee Komito (2011) viser at utvikling av sosiale media bidrar til både å forsterke sterke bånd mellom migranter, men også vedlikeholde svakere forbindelser gjennom blant annet økt omfang av web-baserte forum og diskusjonsgrupper. Komito (2011) spør om det å opprettholde relasjoner til migrantenes opprinnelige hjemland eller lokalsamfunn gjennom sosiale media, bidrar til at de i mindre grad har behov for å knytte nettverk til det stedet de kommer til? Videre spør han om migranter i stadig større grad vil oppleve at det oppleves lettere å flytte mellom

³³http://www.economist.com/node/9249302?story_id=9249302 *Home truths about telecoms* [lest 28.oktober 2012]

land og nye steder, ettersom teknologien er tilgjengelig uansett hvor migranter flytter? Spørsmålene som Komito stiller er imidlertid relevant i mitt materiale særlig med fokus Marias chatting på internett, og Maria og Kennys regelmessige kontakt med far i hjemlandet. Slike relasjoner har dekket behov for sosial kontakt og tilhørighet, og erstattet noe av behov for å etablere vennskap lokalt i Tromsø.

Nettverkskapital og maktgeometri i transnasjonale relasjoner

Som jeg hittil har vist, handler de transnasjonale relasjonene i stor grad om relasjoner til slekt, familie og venner. De transnasjonale relasjonene er i liten grad direkte relatert til forhold som har med politikk, organisasjonsliv i hjemlandet eller forhold som har med norsk migrasjonspolitik å gjøre. Betydningene av relasjonene kan fungere som et sikkerhetsnett eller som en ventil ut, og som bidrar til å skape sammenheng og det å gjøre tilværelsen i Tromsø stabil og meningsfull. Samtidig kan slike relasjoner skape problemer.

Måtene relasjonene ut av Tromsø etableres og vedlikeholdes på, skjer altså gjennom telefonsamtaler, tekstmeldinger og chatting på internett (jf. Brekke 2008). Larsen og Urry (2008) tar i bruk begrepet *network capital* eller nettverkskapital, et begrep som antyder hva som skal til for å forstå hvordan sosiale relasjoner over distanse holdes i gang. Larsen og Urry definerer nettverkskapital som tilgang til teknologiske kommunikasjonsmidler, transport, møtesteder, men også til de sosiale og tekniske ferdighetene for å knytte nettverk (networking). «Network capital refers to a person's or group's, or society's facility for 'self-directed' corporeal movement and communication at-a-distance» (Larsen og Urry 2008: 93). De påpeker at mobiltelefoner, datamaskiner og epostkontoer i økende grad er viktige for sosialt liv, men det er gjennom snakking, telefonsamtaler, SMS-teksting og chatting at nettverk skapes, noe Larsen og Urry kaller for 'hybrid performances'. Det som utgjør personers eller grupperes nettverkskapital kan forstås som teknologibruk og kunnskapen om dette (Larsen og Urry 2008).

Begrepet nettverkskapital er nyttig for å analysere særlig de forhold i mitt materiale som dreier seg om hvordan ferdigheter og ressurser holder relasjoner over distanser i gang.

Tilgjengelig teknologi er ett av flere aspekter ved nettverkskapital som igjen er en form for sosial kapital. Når prisene på telefonsamtaler mellom kontinenter går ned innebærer det muligheter for hyppigere kontakt, noe som også har skjedd de senere år. Det betyr muligheter for hyppigere kontakt, som også kan bety at verdier, kunnskap og praksiser kan forhandles om og overføres på en mer jevnlig basis. Mens en enkel telefonlinje kan være den eneste kontaktmuligheten et familiemedlem i hjemlandet har til utenverden, har ungdommene i Tromsø et utall av muligheter, både gjennom mobiltelefoner og internett døgnet rundt. Dette strukturerer kontakt. Informantene vet hva som lønner seg og de har meninger om hvilke relasjoner som best opprettholdes gjennom internett, mobil- eller fasttelefon. Hvis nettverkskapital er relasjonelt, betyr det også at i transnasjonale relasjoner må begge partene i relasjonen ha kunnskap om og tilgang til teknologi. I mitt materiale betyr det at også partene i Afrika må ha nettverkskapital.

Ungdommenes kompetanse på dette feltet kan også relateres til Giddens' begrep om den kyndige aktør (Giddens 1984). Begrepet legger vekt på at aktører har kunnskap om de sosiale situasjonene som de er en del av, men også kunnskap om sosiale strukturer. Teknologibruk og kunnskapen om teknologi, altså nettverkskapital, kan ses i samsvar med det Giddens kaller for *mulighetsbetingelsene* i aktørenes handlinger. Eksempler på slik kunnskap blant ungdommene er for eksempel at de kjenner til begrensninger rundt teknologitilgang i hjemlandet. De har kunnskap om hvilke mobiltelefonabonnement som lønner seg for å sende billige SMS til land i Afrika. En annen type kunnskap er at de vet hvor i Tromsø det finnes gratis internetttilgang. Gjennom erfaringer de har gjort seg både gjennom det å ha bodd i Tromsø over en viss tid, og gjennom utprøving av ulike teknologiformer, har de tilegnet seg viktig kompetanse. Ungdommenes måter å vedlikeholde og utvikle relasjoner som strekker seg over lange avstander og som krysser grenser, er også i tråd med det å forstå migrasjonsprosesser gjennom transnasjonale sosiale rom (Faist 2000; Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc 1992; Levitt og Glick Schiller 2004).

Innenfor teknologifeltet har vi altså sett at ulik fordeling og tilgang til teknologi, er eksempel på at globale strukturer får innvirkning på hvor ofte og på hvilke måter det er

mulig å vedlikeholde relasjoner. Dette kan analyseres gjennom Doreen Masseys begrep om maktgeometri (power-geometry) (Massey 1991,1997). Massey argumenterer for at verden er et nettverk av globale strømmer, blant annet av teknologi og transaksjoner som går i ulike retninger der noen strømmer kobles sammen og andre ikke. I tilknytning til dette er hun opptatt av 'the power geometry of time - space compression'. Hun påpeker at ulike samfunnsgrupper og individer er forskjellig plassert i forhold til disse strømmene og forbindelsene (Massey 1997). Fokuset bør være å framheve sosiale ulikheter mellom grupper og individer, og om de forskjellige måter folk er i relasjon til disse strømmene og sammenkoblingene (Massey 1991: 25-26). De forskjellige gruppene er ulikt tilknyttet det Massey omtaler som den differensierte mobiliteten, der noen tar initiativ til slike strømmer, mens andre bare blir mottakere eller fanget av strømmene (Massey 1991).

Massey er opptatt av kompleksiteten i hvordan ulike grupper er posisjonert i relasjon til strømmene og bevegelsene. Hun nevner at typiske grupper som styrer slike strømmer er vestlige akademikere og journalister. I den andre enden er det andre grupper, blant annet flyktninger som fysisk forflytter seg over store områder i verden, som ikke på noen måte har kontroll over slike prosesser (Massey 1997).

Masseys anvendelse av en makt-geometri-forståelse kan knyttes til mitt materiale i relasjon til teknologitilgang og teknologibruk, der globale strukturer skaper ulikhet. Forskjellene blir tydeligst i de nære transnasjonale familierelasjonene mellom hjemland og Tromsø, men dette gjelder ikke alle relasjonene som opprettholdes mellom Nord og Sør. Jeg har vist at Maria i Tromsø chatter og sender daglige tekstmeldinger til sin kjæreste i Sør. Dette kan stå som et eksempel på at teknologitilgang ikke bare må analyseres langs en Nord-Sør-akse. Aspekter som urban-rural, klasse og utdanning, alder- og generasjon må tas hensyn til for å få fram et mer nyansert bilde.

Også pengeoverføringer er påvirket av globale strukturer og kan ses i sammenheng med Masseys begrep om maktgeometri. Pengeoverføringer skjer i stor grad på grunn av de historiske ubalanserte maktforholdene mellom Nord og Sør. Mine informanter som

sender penger til hjemlandet innehar på flere områder en marginalisert posisjon i Norge, både økonomisk og sosialt, men samtidig inntar de en forsørgerrolle overfor gjenværende familie i hjemlandet. De unge kontrollerer i liten grad strømmene i de overløke strukturerne (jf. Massey 1991, 1997), men som aktører er de med på å holde de globale pengestrømmene fra Nord til Sør ved like.

Disse eksemplene viser kompleksiteten i relasjonene som ungdommene tar del i. Mens Massey påpeker at mange grupper aldri har muligheten til å ta del i strømmer og bevegelser som er knyttet til mobilitet, teknologi og transaksjoner, viser Larsen og Urrys begrep 'network capital' at også migranter tar del i slike strømmer, særlig gjennom kompetanse og bruk av teknologi. Mens Larsen og Urry (2008) viser betydninga av tilfeldige møter, reiser, internett- og mobilbruk for å skape og opprettholde sosiale relasjoner i dagens samfunn, er Massey opptatt av at ikke alle har muligheter til å inngå i slike former for bevegelser og relasjoner. I mitt materiale har jeg vist at asymmetri og sosial ulikhet overskrides blant annet gjennom ungdommenes kompetanse om og tilgang til ulike former for teknologi.

Avslutning

I kapittelet har jeg forsøkt å vise hvordan de unge flyktingenes ulike relasjoner ut av Tromsø har betydning og hvorvidt de skaper sammenheng i tilværelsen. Relasjonene bidrar til å håndtere midlertidigheten i Tromsø. De oppretter nye og vedlikeholder allerede etablerte relasjoner med utgangspunkt i bruk av internett. Internettrelasjoner kan også være friksjonsfylte, blant annet gjennom krenkelser. Slike krenkelser kan oppleves som særlig nedslående, i og med at flyktingene synes det er vanskelig å finne venner i Tromsø.

Innholdet i nære familierelasjoner har dessuten flere trekk som kan betraktes som friksjonsfylte, og som inngår i større politiske og økonomiske strukturer mellom Nord og Sør. Dette gjelder særlig i relasjonene som dreier seg om pengeoverføringer, men det er også knyttet til den asymmetrien som synliggjøres gjennom ulik tilgang til og bruk av teknologi. Jeg har derimot vist at ungdommenes nettverkskapital (jf. Urry og Larsen

2008) reduserer friksjonen, gjennom at de har kunnskap om den mest hensiktsmessige teknologien til enhver tid, og som skaper flyt i de ulike relasjonene.

Det å inngå i relasjoner som strekker seg ut av Tromsø, enten det er med chattevenner andre steder i eller utenfor Norge, eller med nære familiemedlemmer i hjemlandet, handler om manøvrering av samtidighet. Samtidigheten handler om å oppleve at man deltar i et samtidig fellesskap med familie, venner og bekjente bosatt over lange geografiske avstander (jf. Olwig, Gilliam og Valentin 2005). Slike relasjoner kan være en måte å mestre hverdagen gjennom kontinuerlig å få bekreftet at man har fellesskap og tilhørighet til andre steder. Samtidigheten kan da oppleves som en styrke og en buffer i hverdagen i Tromsø. Men, samtidigheten er også vanskelig når avstand, savn og lengsel blir påtrengende. Ubehaget i det samtidige synliggjøres særlig når det er snakk om pengeoverføringer, og jeg har vist at slike transaksjoner handler om andre forhold enn kun de økonomiske. Kunnskapen om hvilke kommunikasjonsmidler som til enhver tid best kan brukes i samhandling med andre, er ei forutsetning for og bidrar til å opprettholde det samtidige. Til tross for ambivalens og dilemmaer relatert til noen dimensjoner ved relasjonene ut av Tromsø, bidrar disse relasjonene i hovedsak til å skape kontinuitet og stabile sammenhenger i ungdommenes tilværelse.

I neste kapittel vil jeg vise og drøfte de unge flyktningenes opplevelser rundt migrasjonsprosessen fra hjemlandet til Norge, flere av de unges faktiske flytting fra Tromsø og forestillinger om framtidig migrasjon.

9. FAKTISK OG FORESTILT MIGRASJON

Innledning

Dette kapitlet har nettopp som formål om å si noe om faktisk migrasjon så vel som flyktingenes framtidige visjoner om migrasjon. Kapitlet fokuserer dermed både på de migrasjonserfaringene som flyktingene har og som er en del av deres tilværelse, men også om deres drømmer og forestillinger om framtidig flytting og migrasjon. Med dette som bakteppe, spør jeg om hvilke forhold som ligger til grunn for ungdommenes refleksjoner om å bli værende eller å forlate Tromsø eller Norge, og for at forestillinger om steder og migrasjon stadig endres? Hvilke ambisjoner har ungdommene med hensyn til høyere utdanning og jobb, og kan disse relateres til potensielle steder for bosetting? På bakgrunn av slike spørsmål ønsker jeg å undersøke hvorvidt sammenhenger skapes i lys av samspill mellom faktiske migrasjonserfaringer, informasjonsflyt om nye steder og framtidige drømmer om migrasjon.

Forståelser av migrasjon og flytting

Det har alltid eksistert gråsoner mellom frivillig og tvungen migrasjon (jf. Koser 2007). I hvor stor grad migrasjon fra et land til et annet kan knyttes til frivillighet eller ikke, vil ofte ha konsekvenser for personens rettigheter med hensyn til nasjonal og internasjonal lovgivning (Fuglerud 2001). På lik linje med Koser (2007) hevder han at det ikke er mulig å opprettholde et kategorisk skille mellom tvang og frivillighet. Beslutninger om migrasjon, både individuelle og kollektive, er i stor grad avhengig av politiske, sosiale og økonomiske rammebetingelser og ressurser. Noe forenklet kan migrasjonsprosessene mellom hovedinformantenes hjemland og Norge beskrives som tvungen migrasjon (forced migration). Dette må imidlertid nyanseres. Maria og Kenny kom som nevnt til Tromsø via familieforening, og begrepet tvang blir i denne sammenhengen for unyansert. Skal man imidlertid forholde seg til grove kategoriseringer, defineres ofte flyktninger inn i kategorien tvungen migrasjon (jf. Zetter 2000).

Både i praksis og i forskningslitteratur er det videre uklart hva som skiller migrasjon i forhold til flytting. I engelskspråklig litteratur brukes *international* versus *internal*

migration om det som på norsk regnes som internasjonal migrasjon og innenlands flytting (Koser 2007). Det eksisterer således språklige variasjoner som kan skape forvirring. Både hos Statistisk sentralbyrå og i forskningslitteratur brukes begrepet flytting om flyktningers og innvandreres endring av bosted i Norge (jf. Danielsen og Gulbrandsen 2008, Høydahl 2008), mens migrasjon anvendes om flytting over nasjonale grenser. Antropologen Lotte Meinert (2005) spør i denne forbindelse om når menneskers forflytning på jordens overflate kan kalles migrasjon og når det bare kalles flytting? Hun påpeker at migrasjon generelt gjerne ses i sammenheng med grenser. Hun er imidlertid mer opptatt av folks levde erfaringer og sosiale virkelighet knyttet til disse prosessene enn selve begrepene som brukes. Med utgangspunkt i en studie av ungdommer i en region i Uganda, viser hun at det er stor forskjell på det å *flytte* innenfor det kjente ekteskaps- og slektskapslandskapet og det å *migrere* til den ukjente storbyen eller over landegrenser. I denne sosiale virkeligheten oppfattes *flytting* som det å endre bosted innenfor et kjent område, mens migrasjon blir å bevege seg mot en ukjent livsverden. En slik forståelse har delvis relevans for å beskrive de fysiske forflytningene som de unge i min studie inngår i. Selv om Meinerts distinksjon ikke er direkte overførbar til mitt materiale, vil jeg likevel holde fast ved en forståelse om at migrasjon i stor grad dreier seg om å bevege seg inn i det ukjente.

Bevegelser fra hjemstedet eller fra en flyktningleir i Afrika til Tromsø, dreier seg om å bevege seg mot det ukjente på ulike måter. Dersom man kommer til Tromsø via familieforening vil familien som allerede er der, representere det kjente. Migranter viderefører eller rekonstruerer dessuten gjerne praksiser og familieverdier fra hjemlandet, og transformerer med dette det fremmede eller nye til noe kjent. Møter med det nye stedet og stedets sosiale kontekster, representerer i større grad det ukjente. Et annet eksempel er at når flyktninger drar fra Tromsø til et annet sted i Norge uten familie eller nettverk på det nye stedet, handler denne bevegelsen om å komme både til en ukjent og en kjent livsverden. Det kjente vil være at flyktingene allerede har kjennskap til det norske språket, erfaringer med og forestillinger om nordmenn, klima, bosettingsforhold, retter og plikter til opplæring og andre strukturelle forhold. Meinerts forståelser av

flytting og migrasjon må med andre ord kontekstualiseres, med bakgrunn i at forhold som oppleves som ukjent og kjent er foranderlig.

Migrasjon og flytting – erfaringer, forestillinger og strukturelle utfordringer

Emmanuel forteller om sine migrasjonserfaringer som dreier seg om flukt og brudd:

Emmanuel: Det er sånn der at i nabolandet mitt, da jeg var der i xxx (årstall), vi var ikke sammen med foreldrene våre. Vi møtte en prest, så han hjalp oss.

Marianne: Dro dåkker til nabolandet ditt, etter at dere hadde vært i hjemlandet eller?

Emmanuel: Ja, vi flyktet fra mitt hjemland i xxx (årstall). Fra hjemlandet til nabolandet i xxx (årstall), nei på slutten av xxx (årstall) i desember eller november, jeg husker ikke. Og vi flyktet til nabolandet. Vi hadde nesten ingen plasser å bo. Vi måtte også flytte til skogen også. Mora mi, pappa og de andre brødrene de måtte dra til et land lenger sør i Afrika.

Marianne: Flykta de, dro de dit eller?

Emmanuel: De gikk. De kunne ikke få sånn der hjelp. De gikk med beina. Kanskje ni eller ti måneder.

Emmanuel forteller videre at foreldrene kom til Norge:

Marianne: Hadde du kontakt med familien din mens de var i Norge og du var der?

Emmanuel: Nei, det hadde æ ikkje. Jeg visste ingenting om de levde eller ikke.

Marianne: Korsn va den opplevelsen av å ikkje vite?

Emmanuel: Nei, æ vil ikke si det...

Marianne: Hvem var du sammen med, da dine foreldre dro hit? Var du aleina, eller du var vel sammen med din søster?

Emmanuel: Vi var sammen, men vi mista dem, fordi det var masse bråk og skyting og sånn.

Marianne: Det var presten som tok vare på dåkker?

Emmanuel: Vi traff han etter at vi mista foreldrene våres.

Marianne: Har du kontakt med han i dag eller?

Emmanuel: Ja...

Marianne: Han er ikkje i Norge...?

Emmanuel: Nei, han er i nabolandet vårt.

Denne fortellinga vitner om sterke opplevelser som det er vanskelig å snakke om. Familien måtte flykte fra konfliktområder i hjemlandet, og familien ble atskilt fra hverandre.

Som tidligere nevnt har Julia også opplevd flukt fra hjemlandet på grunn av krig og konflikter, og har bodd fem år i en flyktningleir. Julia forteller om livet i flyktningleiren:

Æ vet ikkje helt ka æ skal si. Det var bra, men vi bodde noen steder bare med de utenlandske, ikke bare med de andre som var fra landet. Og vi fikk stor plass å leie, og vi bodde med utlendinger og med politi. [...] Jeg visste at det var bra i Norge. Når jeg var der (i flyktningleiren), jeg kunne ikke gå ut, men bare hadde kontakt med de som var der inne. Du kunne ikke gå til andre kommuner i landet. Da må du snakke, først med politi, du bør få papir for å gå ut. [...] Vi var med noen aktiviteter, ungdomsaktiviteter, vi lagde teater, og vi gjorde ting som var morsomme og viste dette til andre ungdommer også. Men da jeg kom hit, jeg har ikke gjort dette.

Hennes fortelling får fram at livet i en flyktningleir har flere sider. Hun forteller om begrensede bevegelser ut av leiren, og at dette ble regulert av politi. Samtidig inngikk de i et sosialt fellesskap, og var med på ulike aktiviteter. Som Julia forteller bodde de sammen i leire med andre utenlandske flyktninger. Julias og Emmanuels fortelling er i tråd med det Berit Berg og medforfattere (2006: 17) påpeker når de sier at «flyktingers liv kjennetegnes av mange brudd: flukt, eksil – og kanskje tilbakevending». I mitt materiale er tilbakevending imidlertid et aspekt som skildres gjennom ungdommenes forestillinger om framtida, og framkommer ikke som faktiske erfaringer på det tidspunktet jeg gjorde feltarbeid.

Maria forteller at siden hennes mor allerede var i Tromsø, så hun fram til å komme. Hun forteller:

My aim is just to study, and that's why I came to Norway. Well, I came here to live, too. Men det er bedre å være med din samfunn og snakke med ditt språk og.. Det er veldig forskjell. Men, fordi de har bedre utdanning jeg kom hit for å lære...Okey.. (ler litt). Først, det var så spennende. Jeg har aldri vært ute av landet mitt. Det var første gangen jeg kommet ut, og om du går til vårres land, om du snakker om utlandet, like...Europe, USA eller hva som helst utenom Afrika. Alle synes det er spennende. De synes at det er litt som himmelen! Æ syntes det før æ kom hit.

I Marias fortelling er ikke Tromsø nevnt, men steder som 'utlandet' og 'Norge' er hennes referansepunkt. Hennes drømmer og forventninger om hvordan det er å komme til det Zetter omtaler som «the global north» er i samsvar med migranter fra land i Sør (jf. Zetter 2015). Livet som det artet seg i Tromsø ble imidlertid nyansert i større grad etter ei tid i byen, noe jeg skal komme tilbake til.

Bli eller dra?

Hvordan snakker ungdommene om framtidig bosted? Hvilke argumenter ligger til grunn for enten å bli i Tromsø eller å flytte til andre steder i landet, eller ut av landet? Julia har bodd i Tromsø i noen få år, men har i liten grad tenkt å flytte:

Marianne: Har dere kontakt med familier, venner og slekt i hjemlandet?

Julia: Nei...

Marianne: Så du ser ikkje for deg noen ganger å flytte tilbake?

Julia: Å flytte tilbake...? Det er vanskelig, jeg kan ikke.

Marianne: Du ser for deg ei framtid i Norge?

Julia: Mer (ja). Hvis det blir vanskelig her, jeg kan finne på andre steder, men ikke i hjemlandet.

Jeg diskuterte det samme temaet med Emmanuel:

Marianne: Ser du for deg at du skal bo i Tromsø i framtida, eller har du lyst til å flytte andre steder?

Emmanuel: Jeg vet ikke. Jeg skal bo... Kanskje jeg skal flytte, men.. men samtidig hvis jeg får jobb her i Tromsø, jeg kan bo her i Tromsø. Hvis jeg ikke finner jobb, hvor kan jeg få jobb. Så æ skal bo der som æ har jobb.

Marianne: Hvis familien din bor i Tromsø, vil du bo i Tromsø da eller vil du søke etter jobb først?

Emmanuel: Nei, først og fremst det er å søke sånn der jobb. For eksempel, jeg tror ikke det er lurt å flytte til for eksempel Oslo hvis du ikke har jobb der.

Marianne: Kunne du tenke deg til å bo i Oslo?

Emmanuel: Nei, jeg kan flytte, men jeg liker ikke å bo sånn der i byen. Fordi det er masse bråk.

Marianne: Har du familie eller venner som bor i Oslo?

Emmanuel: Nei

Hverken Julia eller Emmanuel har entydige planer om hvor de skal bosette seg i framtida, men tilbakeflytting til hjemlandet er ikke et alternativ. Framtidig flytting fortoner seg som et usikkerhetsmoment for dem begge.

Emmanuel forteller han kan tenke seg å bo i Tromsø, men også andre steder der han kan finne jobb. Å få jobb er en viktig faktor som er med på å avgjøre hvor han og eventuelt familien velger å bosette seg. Dette eksempelet viser at usikkerheten blant unge flyktninger er stor når det kommer til framtidig flytting og migrasjon. Det virker som om det er det samme hvor han bosetter seg. Det er jobbmulighetene som avgjør slike forhold. På den andre siden kan uttalelsene vitne om manglende tilhørighet til et sted.

Han har ikke ønske om å flytte til Oslo eller Østlandsområdet generelt, slik som en god del flyktninger bosatt i nord etter hvert gjør. Han begrunner dette med at et hektisk og bråkete byliv ikke er noe for ham, og i tillegg har verken han eller familien et nettverk i Oslo. Han sier at hvis familien kommer til å flytte med det første, er det på grunn av foreldrenes helseproblemer. Begge foreldrene har dårlig helse, og de har en ide om at et bedre klima vil forbedre helseplagene. Foreldres helseplager er også et aspekt som informantene i Annick Prieurs (2004) studie har vektlagt. I tilfellet med Emmanuels familie er det foreldrenes reduserte helse som framskynder eventuell flytting. På dette tidspunktet er mye usikkert i hans liv. Han på sin side, setter ikke andre krav enn å få seg jobb. I det samme intervjuet forteller han at han savner hjemlandet, og gjerne ønsker å reise tilbake hvis det blir fred.

Ett års tid senere møtes vi til på flyplassen i Tromsø. Emmanuel er sammen med hele familien sin; søsken, mor og far. Han forteller at foreldrene har valgt å flytte til et sted på Østlandet, mens han og hans søsken har valgt å være igjen en periode i Tromsø fordi han føler han må fullføre opplæring ved Voksenopplæringa før de flytter etter. Foreldrenes flytting har endret Emmanuels planer, som innebærer en dreining fra ei oppfatning om at han blir der han får jobb til å flytte etter familien til et annet sted på Østlandet. Hva som skjer når han blir ferdig med utdanning og skal søke jobb, blir dermed et åpent spørsmål. Det er altså ikke tilhørigheten til Tromsø som holder ham igjen, men forpliktelsene (og rettighetene) som er knyttet til hans situasjon.

Ulike vurderinger ligger til grunn for at Maria og hennes familie velger å flytte fra Tromsø. Jeg besøkte Maria siste dagen før hun og familien skulle flytte til et sted på Østlandet etter tre år i byen. Hun fikk besøk av venninna Maya mens jeg var der, og vi snakker om flyttinga sørover:

Maria: Det er ikke bare på grunn av det er kaldt, men det er også flere muligheter sørover hvis man vil reise, hvis man vil reise derifra. Billigere da...

Marianne: Hvor tenker du på å reise...?

Maria: Hjemlandet, Europa, andre plasser. Det er bedre tilbud. Fra Oslo til England det var noe med 200-300 kr. 600 tur/retur.

Marianne: Tror du at vil komme tilbake til Tromsø noen gang?

Maria: Æ vet ikkje... Æ e ikkje sikker (virker nølende i det hun sier det).

Venninnen: Jada, det må du ... Ellers så kommer jeg dit og henter deg.

Maria: Men jeg kjenner mange som har kommet til Tromsø etter at de har flyttet sørover, så kommer de på besøk liksom til venner og sånn.

Marianne: Hvorfor tror du at det er så mange som flytter fra Tromsø?

Maria: En del synes at det er bedre jobbmuligheter for dem. For meg så er det... vi har den kirka der, og så er det varmere og så er det billigere å reise fra. Så det er grunn nok for meg...

Marias og Emmanuels fortellinger får fram ulike årsaker til flytting. Hun er motivert av tilgang til billigere flyreiser som gir mulighet til hyppigere reising og av en tro på at de gode jobbmulighetene finnes sørpå. Dette viser at økonomi har betydning for tanker om framtidig valg av bosted. Hun påpeker likevel at jobbmuligheter ikke har vært et problem for henne i Tromsø, ettersom hun har hatt to ulike jobber i sin tid i byen. Antakelser om bedre klima i Sør-Norge og det at de har gode fellesskap knyttet til kirkesamfunnet familien tilhører der, er også betydningsfulle forhold som legges til grunn. Etter rundt tre år i byen oppsummerte Maria tida i byen slik:

Det har vært sånn hjem – skole – jobb... hjem – skole – jobb. Det er ikke ganske spennende, men [...] Jeg synes det er mye finere å være der enn her. Ok, Norge er fint også, men... for mæ e det mye finere å være i Afrika enn her, bortsett fra at det er bedre utdanning her og bedre plass å bo.

Oppsummeringa av tida i Tromsø bærer preg av en tilværelse som har vært rutinepreget. Hun vektlegger imidlertid noen positive aspekter, men alt i alt er hjemlandet et bedre sted å være. Marias tanker og refleksjoner synliggjør at hun trekker fram forskjellige sider ved det å bo i Tromsø, det å flytte fra byen og det å kunne tenke seg å dra tilbake til hjemlandet.

Forestillinger om framtidig tilbakevending til hjemlandet

Tilbakevending til hjemlandet på et eller annet tidspunkt i framtida, er altså drømmen for Maria. Hun er likevel klar over kompleksiteten i dette. Hun forteller:

Maria: Vi kan reise tilbake og mamma kan også reise tilbake, men vi vil liksom ha pass først.

Marianne: Vil dere bli norske statsborgere, er det det?

Maria: (Ja) Sånn når vi reiser vi vet at det er sikkerhet og ingen fare for oss å være der, fordi det er krig. For det kan hende at de vil at du skal være der for å bli soldat så lenge du er statsborger

(i opprinnelseslandet). Så det er jo det som er vanskelig med mange. Noen kan ikke reise tilbake fordi det er fare for dem på ordentlig. For meg er det bare fem (år i Norge for å søke om pass), fordi jeg kom da jeg var barn. [...]Mora mi skal få pass snart.

Marianne: Dåkker vil tilbake til hjemlandet, men dere ønsker å bli norsk statsborger?

Maria: Og så er det en form for beskyttelse på en måte...

Jeg dreier samtalen i retning mot tilhørighet med tanke på det å vende tilbake, og hun forteller videre:

Maria: Æ veit ikkje korsn det skal bli faktisk. Æ skal ikkje føle meg norsk. Æ trur ikkje æ skal føle mæ norsk. Jeg skal alltid føle meg xxx (nevner opprinnelseslandet) uansett. Det er bare for å leve videre liksom, for å 'survive' at man gjør det sånn.

Marianne: Det er bare det formelle på en måte...?

Maria: Ja, det er bare beskyttelse liksom. Bare papir. Ingenting sånn følelser eller noe sånt eller æ vet ikkje korsn det skal bli.

Maria viser her at for å migrere tilbake til hjemlandet, må noen betingelser være på plass. Hun ser for seg at det kan bli en usikker framtid, men at de har håp om å finne løsninger for hvordan de skal kunne klare seg i hjemlandet. I samtalen kommer det fram at statsborgerskap, tilhørighet og identitet ikke er enkle temaer. Maria betrakter et norsk pass og norsk statsborgerskap som «bare papir». Maria ser for seg at hvis hun noen gang får mulighet til å dra tilbake til hjemlandet, vil et norsk pass beskytte henne fra myndighetene i hjemlandet. Hun legger til at å bruke et norsk pass på en slik måte, vil kunne skape forvirring og ubehag omkring tilhørighet. Når hun sier at hun ikke vet hvordan det blir med «følelser» hvis hun skulle få norsk pass, kan dette bety at hun på et eller annet plan tenker at det er visse forventninger til det å bli mer «norsk», dersom hun skulle få statsborgerskap. Hun sier tanken bak det å søke om norsk pass og formelt sett bli norsk statsborger, i hovedsak dreier seg om å føle trygghet hvis hun drar tilbake til hjemlandet. Målet om et norsk pass har dermed lite å gjøre med å stadfeste tilhørighet til det norske. Maria bruker ikke begrepet statsborgerskap om det å få norsk pass. Det kan virke som begrepet statsborgerskap for Maria innebærer en større forpliktelse og tilknytning overfor det nye landet man formelt er innlemmet i, enn det hun ønsker.

Juridiske rettigheter i et vestlig land (gjennom for eksempel norsk statsborgerskap) kan altså være svært viktig for å oppleve den nødvendige tryggheten i hjemlandet. Samtidig

er rettighetene og pliktene som er knyttet til statsborgerskap og medborgerskap i høyeste grad knyttet til at migranter skal bosette seg i det landet der de har fått statsborgerskap, i dette tilfellet Norge. Når en person har fått innvilget asyl i Norge, som er tilfellet for dem som har status som flyktning, må de levere inn passet fra hjemlandet. De får i stedet et midlertidig reisedokument som gir dem mulighet til å reise ut av landet. Dette reisedokumentet tillater imidlertid ikke å reise tilbake til hjemlandet (Utlendingsloven 2008). Det å bli norsk statsborger og få norsk pass er derfor en nødvendighet for å kunne reise tilbake til hjemlandet for dem som har status som flyktning. Visjoner om framtidig migrasjon til hjemlandet kompliseres dermed av de strukturelle forhold knyttet til juridiske rettigheter, noe som jeg har eksemplifisert gjennom Marias fortelling.

Årsaker til flyktningers bevegelser – flytting innad i Norge

Til tross for at flere av informantene forteller om sine drømmer og visjoner om å flytte til andre steder i verden, og kanskje på sikt til hjemlandet, skjer den største flyttestrømmen blant flyktninger innad i Norge (Høydahl 2009, Daugstad 2008). I en studie av flyktningers flytting innad i Norge, er hovedtendensen at de fleste flytter ut av den kommunen de først ble bosatt i. Som jeg har beskrevet i kapittel fire går dette under betegnelsen sekundærflytting (jf. Gulbrandsen og Danielsen 2008; Høydahl og Selboe 2008; Høydahl 2011). Den første bosettingskommunen er i praksis, som tidligere nevnt, ikke basert på flyktningenes medbestemmelse. Dette blir sett på som en årsak til at det skjer stor utflytting fra den første kommunen flyktninger blir bosatt i, da man antar at sekundærflytting i hovedsak er basert på egne valg (jf. Gulbrandsen og Danielsen 2008). Det er også andre grunner til omfattende sekundærflytting blant flyktninger, for eksempel at de har knyttet få bånd til det stedet de først er blitt bosatt, slik at de dermed har større forutsetninger for økt mobilitet. En annen årsak er at mange flyktninger ønsker å komme nærmere andre med samme landbakgrunn, religion og språk, noe som kan bidra til muligheter for økt sosialt liv (Østby 2004). Dette er faktorer som også vektlegges av informantene i mitt materiale.

Gulbrandsen og Danielsen (2008) viser i sin studie at det er relasjoner til dem som bor på stedet, og ikke egenskaper ved stedene det flyttes til som er avgjørende. Opplevelse

av ensomhet, mistriivsel, mangel på nettverk, familie og slektninger og i mange tilfeller jobb, er typiske 'push'- faktorer i forhold til stedene flyktingene flytter fra. Det viser seg også at flyktinger blir mer tilfredse i det de kommer til et sted der det sosiale nettverket er utvidet. Et annet aspekt er at folk med migrantbakgrunn i enda større grad enn majoritetsbefolkninga flytter til sentrale strøk, og helst til områder med en mer blandet og variert befolkning (ibid). Også dette er faktorer som nevnes av mine informanter. Oslo er nødvendigvis ikke dit alle ønsker seg, men mange flyktinger i Nord-Norge, inkludert mine hovedinformanter, ønsker seg sørover, i alle fall på sikt. Som jeg har nevnt tidligere er Introduksjonsordningen med på å bremse flytting blant flyktinger (Høydahl og Selboe 2008). Som nevnt er Emmanuel en av hovedinformantene som avventet flytting med begrunnelse om at han ønsker å fullføre opplæring ved Voksenopplæringa i Tromsø.

I eksemplene som er vist ovenfor, ser vi at flyktingene begrunner faktiske og framtidige flyttevalg innad i Norge med basis i sosiale forhold. Flytting innad i Norge beskrives i liten grad som tvang, der strukturelle føringer gjennom juridiske lover, rettigheter og plikter har en dominerende rolle. Som nevnt er Introduksjonsordningen imidlertid en plikt og en rettighet som kan medføre sanksjoner om man velger å flytte før programmet er gjennomført. Flytting innenlands kan også være dominert av implisitte forpliktelser fra foreldrenes side. De forventer, som i Emmanuels tilfelle, at deres barn skal flytte sammen med dem dersom de selv tar beslutninga om å bosette seg et nytt sted i landet.

Ambisjoner om utdanning og yrke - hjemlandet versus Tromsø eller vesten

Særlig i tilknytning til utdanningsvalg synliggjøres informantenes ønske om fleksibilitet og midlertidighet, som innebærer det å kunne utdanne seg i Vesten. Selv om informantenes posisjon i det norske samfunnet sjelden omtales som kompetansesarbeidskraft, har de likevel store ambisjoner om å utdanne seg til å bli det et eller annet sted i verden. Det å starte et kvalifiserings- og/eller utdanningsløp i Norge eller land som flyktinger kommer til, innebærer også språklæring. Dette er en prosess som krever møysommelig arbeid, og handler om å investere tid og ressurser i det samfunnet man er blitt bosatt i. Det er liten tvil om at kunnskaper i norsk språk er

nødvendig for å kunne ta del i samfunnslivet i Norge. Men, hvis ambisjonen er å migrere til andre steder i verden, kan en tidsbruk knyttet til det å lære seg norsk, oppleves som meningsløs og bortkastet. Maria uttrykker sterk frustrasjon, blant annet knyttet til språklæring og andre forhold på videregående skole:

Jeg kan ikke snakke norsk! Det er veldig vanskelig! Jeg snakker med lettere ord, men det er så vanskelig å studere med norsk. Iblant jeg blir så sint at jeg kom hit... Jeg bare vil åhåhå! (Viser med kroppsspråk at hun blir sint ...) Jeg blir bare voksnere og voksnere. I am waisting my time like that... well kind of waisting, well... About studying the language, it's not just that, but its knowledge.. det er kunnskap...but I am getting older... And when I go to the 'videregående school', all the students are like under my age. I am learning (the language) but at the same time it is depressing. And its hard sometimes.

Hun tilføyer at hun hittil har lyktes på skolen også i Norge, men har en ambivalent holdning til å måtte lære seg norsk som en del av utdanningsløpet. Maria skiller mellom grunnskoleutdanning og høyere utdanning når hun viser til forskjeller mellom Norge og hjemlandet. Mens hun klart uttrykker at grunnskoleutdanninga i hjemlandet er bedre sammenlignet med Norge, har hun liten tiltro til utdanningssystemet i hjemlandet når det kommer til høyere utdanning. Hun forteller:

Maria: Der (i hjemlandet), for de fleste elever, noen elever har ingen håp, de skal jo bli soldater i morra, så hvorfor studerer de? De bryr seg ikke om skolen, de skulker eller nåkka sånn. Når læreren kommer, det er bare få i skolen, og læreren bare går sin vei og nåkka sånt. Man får ikke bra utdanneelse der..[...] Fordi man må gjøre [militærtjeneste], studere militær. Etter det, det er en prøve for å komme seg i universitet. Det heter 'Matric'(opptaksprøve), og man får poeng. Så man går inn i universitet. Om man får ikke poeng, man blir soldat. Often they don't get so much poeng, so they became a soldier.

Marianne: So people that don't have good results in school, they have to be soldiers..

Maria: They have to be a soldier, if it is war, they have to be a soldier. If it's not war they can take some courses and be like half career – careers; electricitians, woods..

Veien til utdanning i hjemlandet beskrives av Maria som basert på trusler, tvang og frykt, i stedet for verdier som frihet, påvirkningsmuligheter og selvbestemmelse overfor eget liv. Lykkes man ikke i utdanningssystemene, ender man opp i det militære eller i yrker som hun mener ikke kan betegnes som karriereorienterte eller attraktive. Yrkene kan tradisjonelt sett knyttes til arbeiderklassetilhørighet i en vestlig kontekst.

Som tidligere nevnt oppfattes dermed mulighetene for høyere utdanning som mye bedre i vesten sammenlignet med utdanningssystemet i hjemlandet. Maria forteller:

Som jeg har sagt i vårres land, det er krig, fattigdom og sykdom... [...] man kan ikke få så bra utdanning der enn her, det er helt sikkert. Men når jeg hørte jeg skal komme hit... jeg bare 'hoi' ... Takk og pris! [...] Når æ hørte æ skulle kom hit, det var veldig spennende for meg... Det var veldig interessant, for jeg har lyst til å studere medisin. Faktisk, æ visste ikke ka æ skulle bli, men jeg hadde ganske mye lyst for å studere på universitet, i utlandet, ikke i hjemlandet, for vi har ikke bra instrumenter og nåkka sånt. Men i andre land som er mer 'developed'. Æ syns det e bra at æ kom til Norge! [...]

Maria var en stund motivert av de gode utdanningsmulighetene i Norge. I løpet av hennes botid i landet har det imidlertid skjedd en dreining i framtidsplanene hennes. Hun forteller på et tidspunkt at hun nå aller helst vil studere medisin i USA:

Maria: Ja, jeg vil studere medisin. Jeg vil ikke studere her. Jeg vet ikke hvorfor, men æ vil reise til USA og studere der[...]fordi det er engelsk.. for de som studerer medisin her, studerer de ikke på norsk? (Hun svitsjer samtalen kjapt over på flytende engelsk) I don't know anything about the university here, but I think there could be more developed in the USA. That's what I think.

Marianne: Hvorfor har du lyst til å bli lege... Ka er det som er spennende med det?

Maria: (ler..) Skal jeg fortelle det?...ok... jeg har lyst til det, fordi det er masse [folk] som lider av sykdommer i xxx (hjemlandet) i Afrika, iallfall i 3.verden... Æ vil hjelpe til! Når du hjelper til med penger. Så om man gir penger til regjeringer, de kan bruke det for andre ting... Om du hjelper dem med din kunnskap, de kan ikke ta den, ikke sant, de kan ikke bruke den for andre ting. Så jeg synes det er bedre for å hjelpe mennesker...

Kenny har også en klar strategi for sitt utdanningsløp. I første omgang skal han fullføre videregående skole, og på sikt vil han også bli lege. Han legger til at begge foreldrene hans ønsker at han skal bli lege. Han ønsker å bli lege i stor grad av idealistiske årsaker. Han forteller:

Kenny: I hjemlandet mitt vi har ikke så mye leger, og det er mange som trenger hjelp. Jeg vil være veldig snill lege som hjelper. Det er ikke så mye penger (blant folk), men legene spør om mye penger. Så det er problemer med det. Jeg ville være helst med mange gratis ting, hvis jeg har, men kanskje man blir forandret også.

Marianne: Når du sier de trenger leger i hjemlandet ditt, betyr det at du en gang vil flytte tilbake dit?

Kenny: Jeg har ikke sagt det, men det er mitt mål å gå dit og lage et sykehus eller pharmasy, så stort at man kan ha soverom hvis man er syk. Det er min ide. Hvis jeg fikk alle mine ønsker her, hvis jeg jobber her litt, så får jeg litt penger. Så drar jeg til hjemlandet mitt og utvikler litt. I min tenkning, det er ikke å være her hele livet. Om ti år jeg skal ca være ferdig med legeutdanning,

og etterpå skal jeg jobbe litt sånn fem år kanskje, for å samle litt mye penger. Så skal jeg komme tilbake til hjemlandet mitt og hjelpe de som er der.

Kenny utdyper sine refleksjoner om framtida:

Jeg synes, i hjemlandet mitt, vi synes det er den beste måte å vokse opp. Men hjemlandet mitt er ikke utviklet land. Det har ikke så mye bra utdanning der. Når man sier kompetanse med utdanning, det er mye bedre her i Norge, mye bedre system her. Jeg vil gjerne at mine barn studerer her. Jeg vil gjerne at de skal oppføre seg, bli vokst opp som xxx (en person fra hjemlandet) ; ta vare på eldre, man tenker hvis man får problemer. [...] Jeg har mange drømmer... tanker som jeg drømmer å være eller.. jeg tenker også mye rare ting: Hva hvis jeg ble gift og har barn? Skal barna mine vokse opp her, eller skal de vokse opp i hjemlandet mitt? Fordi her er barna fri for det meste, sånn. De har ikke så mye grenser kan æ si. Men de er *for* fri, så kan dem få problem. [...]

Utsagnet viser en tiltro til vesten når det gjelder utdanningssystemer og kvaliteten på dem. Han ønsker å plukke ut elementer ved det norske eller generelt ved det vestlige som han ønsker at hans egne barn kan ta del i, samtidig som han opplever et ubehag ved den norske friheten som barn og unge i Norge har. Han drømmer blant annet om at dersom han får barn, så skal de vokse opp i hans eget hjemland. Han tenker seg blant annet at man i hans hjemland er bedre på å gi omsorg til eldre, og at man i større grad gir hverandre støtte dersom ulike problemer dukker opp. Et par år etter at jeg gjorde feltarbeid, oppdaget jeg et medieoppslag i NRK, der det kom det fram at Kenny hadde startet på medisnutdanning et annet sted i Norge³⁴.

I Emmanuel's ønsker om utdanning og yrkesvalg er det i mindre grad framtidig bosted som er avgjørende, men yrket i seg selv:

Marianne: Ka det e for at du har lyst å bli sykepleier?

Emmanuel: Det er fordi jeg liker å jobbe med folk. Jeg tror det er ganske artig å bli sånn derre sykepleier.

M: Har du noe erfaring? Har du jobbet på et sykehjem her eller?

³⁴ Med hensyn til anonymisering ønsker jeg ikke å vise til det spesifikke oppslaget. Medieoppslaget er et eksempel på at informantens drømmer og utdanningsambisjoner etter hvert ser ut til å realiseres.

Emmanuel: Jeg har ikke jobbet med det, men æ e interessert.

På lik linje med Emmanuel ønsker Julia å bli sykepleier. Hennes far arbeider blant annet på et sykehjem i byen. Julia forteller:

Det er mange som sier at hvis du studerer sykepleie her i Norge, du får jobb med en gang. Det er mange som sier at det er mange utenlandske som jobber her i Norge med sykepleie som kommer fra Russland og noen fra andre land i Europa. Dem kommer og gjør det her.

Kunnskap om at innvandrere som studerer sykepleie i Norge lett får seg jobb, kan se ut til å bidra til å forsterke utdanningsvalget hennes. Videre forteller Julia at da hun og familien bodde i flyktningleir, fikk hun lyst til å bli sykepleier etter å ha snakket med folk som oppfordret henne til å gjøre det. Hun vil gjerne studere i Tromsø og etter hvert jobbe i byen etter endt utdanning. Mens Julia ikke har spesielle motforestillinger mot å utdanne seg i Tromsø, er det annerledes med Maria.

Et annet trekk som går igjen er at hovedinformantene har utdanninger innen helsefag øverst på ønskelisten, det være seg sykepleie- eller medisintutdanning. Begrunnelse for å ta høyere utdanning andre steder dreier seg om flere forhold. Maria vektlegger blant annet at ved å studere i et engelskspråklig land, unngår hun å måtte lære seg et nytt språk. Hun forestiller seg at dette kan bidra til et mer friksjonsløst utdanningsløp. Språk er dermed også et argument som forsterker drømmer om framtidig migrasjon. Mens Maria vektlegger at hun helst vil ta høyere utdanning utenfor Norge, og da helst i USA, oppleves Tromsø som et attraktivt sted for å ta høyere utdanning for mange andre innvandrere.

Ved Universitetet i Tromsø studerer både studenter fra ulike deler i verden så vel som norske studenter med innvandrerbakgrunn. Det er i denne sammenheng relevant å vise til de to ungene mennene jeg traff under en sammenkomst i Flyktningguiden, som jeg har beskrevet i kapittel seks. De var begge født og oppvokst i Norge, mens deres foreldre var innvandret til Norge fra land i Sør. Motivasjonen for de unge mennene å komme til Tromsø fra Oslo var studier. De hevdet at i Oslo ville de ikke klare å komme seg ut av

'lavklasse miljøet' som de oppfattet at de tilhørte. Med sin mørke hudfarge opplevde de at de var nederst på rangstigen i hovedstaden. De fortalte at mange av deres venner jobbet på Rimi, men at selv hadde de høyere ambisjoner enn det. De syntes Tromsø var kommet 'like langt' som Oslo. Med 'like langt' mente de at det var like mange muligheter i Tromsø som i Oslo, både når det gjaldt de urbane forholdene ved byen så vel som studietilbudene. Ved å få seg utdanning kunne de klassemessig bevege seg oppover, og få seg en relevant jobb. De antok at forutsetningene for en slik klassereise var bedre i Tromsø enn i Oslo. På sikt var drømmen å få jobbe med bistandsrelaterte felt i sine foreldres opprinnelige hjemland i Sør. De fortalte samtidig at de savnet familien sin i Oslo og at de daglig snakket med mødrene sine på telefon. Dette eksempelet får fram flere aspekter som kan knyttes til forskjeller og likheter mellom ungdom med ulik innvandrerbakgrunn og deres refleksjoner om hva som utgjør et godt studiested. De unge mennene opplever at det å studere i Tromsø, sammenlignet med å være en i mengden i Oslo, er en fordel. På flere måter kan det tyde på at det å studere i Tromsø gir dem muligheter til å komme seg unna en stigmatisert gruppestatus. De unge mennene opplever med andre ord i mindre grad at de er en del av et innvandrer miljø i Tromsø, sammenlignet med Oslo.

Synspunktet omkring at det kan være en fordel å studere i Tromsø, blir i liten grad trukket fram blant flyktingene jeg har snakket med. En av grunnene kan være at de aldri har bodd andre steder i Vesten enn i Tromsø, og vurderer at byen er såpass liten, at de tenker at det må finnes bedre utdanningsmuligheter andre steder. Ungdommene med flyktingbakgrunn har heller ikke de samme erfaringene som unge andregenerasjons innvandrere har, når det gjelder å vokse opp i innvandrer miljø i en større by som Oslo. Eksempelet viser imidlertid likheter mellom de to gruppene av unge med innvandererbakgrunn, når det gjelder deres ambisjoner om å dra tilbake til opprinnelseslandet eller foreldrenes opprinnelsesland etter endt utdanning.

Hovedinformantens ønsker om utdanningsvalg, er i stor grad i tråd med funnene til andre forskere som studerer unge med innvandrerbakgrunn i høyere utdanning. Liv Anne Støren (2009) viser at denne gruppen relativt sett i større grad enn etniske norske

ungdommer velger studieretninger som medisin/ontologi, utdanninger innen ingeniør og teknikk, samt utdanninger innen business og administrasjon. Støren (2009) viser videre til en OECD-rapport der det påpekes at unge med innvandrerbakgrunn er mer ambisiøse når det gjelder karriere enn unge med en etnisk norsk bakgrunn (OECD 2008). Særlig juss, medisin og sivilingeniør blir betraktet som de mest prestisjefylte eliteutdanningene. I det norske utdanningssystemet er det flere innvandrere som er født utenfor enn i Norge (Støren 2009). Hun påpeker derfor at man også må ta språkutfordringer i betraktning når det kommer til å gjøre suksess i det akademiske systemet (Støren 2009: 22). Både førstegenerasjonsinnvandrere og deres etterkommere er underrepresenterte på lærerutdanninger (Støren 2010). I et intervju i den flerkulturelle avisa *Utrop* (29. mars 2010) påpeker Støren at hun antar at lærerutdanninga har få studenter med innvandrerbakgrunn, blant annet fordi den i liten grad oppfattes å kunne komme til anvendelse i utlandet. Utdanningene som unge med innvandrerbakgrunn søker seg til er utdanninger som oppfattes som anvendelige internasjonalt.

Utdanning og utdanningsvalg blant unge med innvandrerbakgrunn kan ses i lys av valg der både kollektive og aktørorienterte aspekter spiller inn (jf. Barth 1994). Kollektive aspekter er foreldres og familiens forventninger om å ta høyere utdanning, og at ei utdanning kan bidra til en godt betalt jobb som vil generere økonomisk trygghet for familien i vid forstand. Fra et aktørperspektiv vil utdanning dermed være ei investering som unge migranter har med seg til enhver tid både i lokale og internasjonale kontekster, og som «de ikke kan ta fra deg» som Maria uttrykker det. Utdanning kan betraktes som en buffer mot fattigdom, marginalisering og ekskludering. Ved å gå inn i slike internasjonalt anerkjente utdanningsløp, synliggjøres også aspekter som mening og idealisme. Flyktningene uttrykker at de ønsker å ta valg basert på verdier de har med seg fra hjemlandet (Barth 1994). Utdanning blir her betraktet som en verdi. Overføring av slike verdier som utdanning utgjør, kan forstås som kulturell reproduksjon, altså en prosess som rommer endring og kontinuitet (Rudie 1995). Verdien som utdanning utgjør, endrer seg i liten grad i migrasjonsprosessen, men representerer kontinuitet. Som flyktninger i Norge har de både muligheter og begrensinger. De har imidlertid

muligheter til å ta høyere utdanning på lik linje med andre norske ungdommer, et aspekt som bidrar til at verdien av utdanning forsterkes.

I samsvar med Størens funn uttrykker altså ungdommene i mitt materiale ønsker om å ta utdanning som kan anvendes andre steder i verden. For noen er det som nevnt også et mål på sikt å kunne vende tilbake til hjemlandet eller til et land i regionen. Det å velge overførbare eller grenseoverskridende utdanninger, skaper dermed mulighet for deltakelse i et globalt og de-territorialisert arbeidsmarked. Drømmer om framtidig migrasjon vil kunne realiseres i større grad. Rekkefølgen i det som skal forme framtida står dessuten sterkt blant de fire hovedinformantene. Dette innebærer utdanning, arbeid og etablering av familie i nevnt rekkefølge. Slik jeg ser det er dette i tråd med verdier i en middelklasseorientert norsk kontekst, selv om verdiene og rekkefølgen kan være mindre fastlagt i dag og stadig ser ut til å være i endring. Hvor i verden ungdommene skal gjennomføre dette løpet synes mer uklart, selv om de har drømmer og ambisjoner om hvor det skal skje.

Kontinuerlig informasjon skaper nye og endrede forestillinger om verden

Gjennom ulike kanaler distribueres, skapes og endres informasjon, fortellinger og forestillinger om steder og land, og hvilke muligheter som til enhver tid finnes. Dette fortolkes og tillegges mening på ulike måter av ungdommene. Som jeg har vist i de foregående kapitlene, er kunnskap og forestillinger om Tromsø og Norge en kombinasjon av egne erfaringer, blandet med forestillinger fra gjenværende familiemedlemmer og venner i hjemlandet. Det kan også være fra venner/kjæreste i andre land og fra andre flyktninger som bor andre steder i Norge. Gjennom kunnskap om bruk og tilgang til teknologi utvikler ungdommene nettverkskapital (jf. Urry og Larsen 2008). I følge Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc (1992) innebærer den globaliserte økonomien at nesten ingen steder lenger kan betraktes som trygge og stabile. Dermed må stadig flere være åpne for alternative migrasjons- og bostedsvalg. Dette skjer i transnasjonale sosiale rom som migrantene selv er med på å forme (jf. Glick Schiller, Basch og Szanton Blanc 1992; Faist 2000). Ønsker om å ta høyere utdanning

kan dermed oppfattes som en stabil buffer i unge migranternes liv, og som et element som bidrar til å redusere usikkerhet og midlertidighet når det gjelder bostedsvalg i framtida.

Maria har forestillinger om hvor i verden det er best å studere og ta utdanning. Vi snakker om hvordan hun oppfatter Norge sammenlignet med USA:

Marianne: Do you think Norway is underdeveloped?

Maria: From USA? Everybody there is from all over the world. Don't you think? It's different from Norway... I admire the Norwegian system, I admire everything about it. About how they protect older people, and how they do everything for the kids. Look at us! We came here learning for free, and even some people get paid to learn. If I have the chance, I would like to live in some country which have the same system as in Norway. I wish it was the same in my country, too. It's just a wish, though. I am agree with the Norwegian system, but I think that Americans have a little development more, more income of what I learned in my country. So different from here in my country. People in my country take a little more from America, the education system.

Maria har antakelser og forestillinger om det gode bosted, men hun har også gjort seg opp nye refleksjoner om Norge i den tida hun har bodd i Tromsø. I sitatet over uttrykker hun en form for beundring, men også forbauselse over det norske samfunnet. Hun er opptatt av forskjeller mellom Norge og USA, og trekker videre sammenligninger mellom USA og hjemlandet. Til tross for at hun ser gode trekk ved det norske velferdssystemet, ønsker hun ikke å bli værende i landet i framtida. Hun nevner likevel eldreomsorg, omsorg for barn og gratis utdanning som positive trekk ved det norske samfunnet. I andre sammenhenger blir eldreomsorg slik den utføres i Norge oppfattet som negativt blant noen grupper av innvandrere i Norge (Danielsen, Moen og Helset 2004). Maria oppfatter USA som et mer heterogent samfunn enn Norge. Hun mener at USA har et utdanningssystem som er mer likt utdanningssystemet i hennes hjemland. Hun har også blitt fortalt at lønningene er høyere i USA enn i Norge. Uttalelsen kan forstås som at det å bo i Norge forsterker opplevelsen av det å være annerledes, mens i USA oppfatter hun at annerledesheten blir mindre synlig.

Ett og et halvt år senere etter at vi hadde samtalen om det å utdanne seg i USA, ble utdanning igjen et samtaletema.

Marianne: Vi snakket om det tidligere at du kunne tenke deg til å reise til USA?

Maria: Jeg vil ikke reise til USA å studere der. Det er på grunn av at vi så den lille film på skolen, det var på engelsktime om USA, og så mye dreping. Det er sikkert ikke bare sånn. Alt er litt skummelt og urolig. Så jeg bare: 'Det går bra her...'

Marianne: Eller har du lyst til å dra et annet sted i Europa?

Maria: Eller kanskje til, jeg sier bare kanskje, til Australia, fordi det finnes medisinske skoler der, og så kanskje min forlovede skal gå der også.

Maria har altså fått et annet av inntrykk av USA gjennom en liten film som hun har sett på skolen i løpet av den tida hun har vært i Norge. Hun sier at inntrykkene fra filmen har ført til at hun nå heller mot å velge alternative studieland. Forestillingene om USA har også endret hennes syn på Norge som nå framstår som et greit alternativ. Gjennom blant annet forloveden som bor i hennes naboland i Afrika, har hun imidlertid fått nye fortellinger og informasjon om steder som i alle fall ser ut til å oppleves som mer attraktive enn USA. Dette viser at stadig ny informasjon, samt erfaringer og relasjoner som inngås, endrer forventinger om migrasjon og forestillinger om steder, blant annet attraktive studiesteder. Dette er i tråd med Vertovecs påpekning om at nettverkskanaler alltid har eksistert blant migranter. Teknologisk utvikling har imidlertid redusert kostnader knyttet til transport og kommunikasjon. Slike forhold har bidratt til å intensivere transnasjonale forbindelser og praksiser (Vertovec 2004).

Fortellinger og informasjonsutveksling som ungdommene tar del i angående studiesteder, kan også forstås i lys av Arjun Appadurais (1996) forståelse av globale kulturelle strømmer som foregår gjennom scapes eller landskap, det vil si de bilder og forestillinger folk har om verden. De unge får informasjon gjennom ulike landskap som de kombinerer på ulike måter. Den type informasjon som ungdommene får gjennom internett og telefonforbindelser, altså technoscape, er viktig for de unge i Tromsø, noe som også ble vist i forrige kapittel. I diskusjonene jeg har hatt i flere omganger angående studier og studiesteder, er det tydelig at informasjonen som de får gjennom filmer, tv, internett og aviser, altså det Appadurai omtaler som mediascapes, også er viktig. Filmene især, kan også ha innslag av politikk og ideer, begreper og forestillinger om frihet, velferd og rettigheter, altså det Appadurai kaller for ideoscape. Strømmene beveger seg i ulike retninger, i ulik hastighet og har ulike betydninger og nedslagsfelt (Appadurai 1996). Gjennom Marias tanker om sin fremtid viser hun at forestillingene

endres (imagination). Om hun klarer å omgjøre dem til sosiale praksiser (social practice) slik Appadurai også er opptatt av, er mer usikkert.

Migrasjon – avstand mellom forestillinger og realitet

I praksis er det således stor forskjell på visjoner og forestillinger om å flytte videre ut av landet, sett i sammenheng med dem som faktisk gjør det. Av innvandrere som kom til Norge på grunn av flukt eller som familiegjennforente fra 1990 til 2007 bodde henholdsvis 81 og 82 prosent av de som kom i denne perioden fortsatt i landet ved utgangen av 2007³⁵. Hovedinformantene er, som jeg har vært inne på, i en kontinuerlig migrasjonsprosess gjennom å bo på flere steder og gjennom bevegelser mellom flere land. Da jeg møtte ungdommene for første gang var det ingen som hadde klart for seg hvor de ville bli boende i framtida. To år etter var Kenny, Emmanuel og Maria på vei til å flytte sørover i Norge. Underveis i feltarbeidet fortalte flyktingene om nye erfaringer og relasjoner, noe som innebar at forestillinger og ønsker om migrasjon endret seg i nye retninger. På dette tidspunktet flyttet de ikke ut av landet, men sørover i Norge. Maria og Kenny som hadde gjenværende familie i hjemlandet, var de som var mest opptatt av tilbakevending på sikt. Ambisjoner om tilbakevending kan tolkes som en overlevelsesstrategi for å håndtere en midlertidig livssituasjon på best mulig måte. Drømmen om tilbakevending er en ting, men ambisjoner om migrasjon dreier seg også om forestillingene om å dra til andre steder i verden. Begrepet 'transnasjonalt migrasjonskretsløp' er relevant for å analysere forestillingene om migrasjon, noe som særlig gjelder for Maria. Krohn-Hansen (2005) har anvendt begrepet for å analysere de kontinuerlige bevegelsene dominikanske migranter befinner seg i, når de reiser fram og tilbake mellom hjemlandet og bydelen Bronx i New York. Han er opptatt av at fokuset på å studere *innvandrer* er en begrepsmessig begrensning, mens fokuset heller bør være på de transnasjonale kretsløpene (Krohn-Hansen 2005).

³⁵ Dette tallet er imidlertid annerledes for andre innvandrere. Blant arbeidsinnvandrere var det kun en fjerdedel som var gjenværende i landet etter samme periode (Daugstad 2008).

Ungdommenes fortellinger om migrasjonsprosessene befinner seg altså på to plan. Den ene fortellinga dreier seg om reelle erfaringer og opplevd migrasjon, mens den andre omhandler forestillinger om framtidig migrasjon. Den faktiske migrasjonen, altså den som allerede er foretatt, synes vanskeligere å omsette i ord blant ungdommene, sammenlignet med deres fortellinger om sine drømmer for framtida. Dette kan henge sammen med opplevelser av usikkerhet, redsel og savn som har preget ungdommenes migrasjonsprosess så langt. Forestillingene om framtidig migrasjon har imidlertid også et ambivalent preg. På den ene siden er fortellingene preget av håp, optimisme og klare forventninger om tidsperspektiv, i tillegg til forestillinger om steder som de ønsker å migrere til. På den andre siden er det usikkerhet knyttet til om det noen sinne vil være mulig og trygt nok å dra tilbake til for eksempel hjemlandet. Denne ambivalensen er også knyttet opp mot usikkerhet omkring rettigheter med hensyn til beskyttelse, utreise, oppholdstillatelser og statsborgerskap.

Slik jeg ser det er mobilitet også en dimensjon ved flyktingenes migrasjon. Cresswell (2006) påpeker at mobilitet framstår som en prosess med skiftende betydninger og innhold. På den ene siden viser mobilitet til muligheter og utvikling, men også til usikkerhet, hjelpeløshet og motstand, på den andre, ifølge Cresswell (2006). Mobilitet er en måte å være i verden på. Den praktiseres, erfares og kroppsliggjøres (ibid). Dette er et tilstandsbilde som også gjelder for ungdommene i mitt materiale. Mobiliteten representerer ikke bare bevegelse i positiv forstand, men skaper også friksjon. Flukt fra hjemlandet, atskillelse fra familie og usikkerhet om hvordan framtida vil komme til å bli, er trekk ved mobiliteten som skaper frykt og uro. Å håndtere dette er utfordrende, og er eksempler på slike kroppsliggjorte erfaringer (Cresswell 2006).

Avslutning

Hvordan sammenhenger skapes, både gjennom migrasjonen som er gjennomført og forestillinger om migrasjon, kan belyses langs flere dimensjoner. Sammenhengene kan analyseres i lys av ungdommenes fortellinger om og erfaringer fra steder og mellom steder, mellom fortid, nåtid og framtid og mellom det samtidige og midlertidige. I kapittelet har ungdommenes migrasjonserfaringer blitt belyst. For noen handler slike

fortellinger om hendelser knyttet til flukt fra hjemlandet, opplevelser fra flyktningleirer, og videre om ankomst til Tromsø. For andre har migrasjonsprosessen vært mindre dramatisk. Brudd i en eller annen form er imidlertid en fellesnevner for dem.

Jeg har vist at drømmen om tilbakevending til hjemlandet, også involverer refleksjon omkring kompliserte forhold knyttet til statsborgerskap, identitet og tilhørighet. Over tid tilegner ungdommene seg stadig ny informasjon om andre steder. Dette skjer gjennom filmer, kontakt med venner, familie og kjæreste, informasjon gjennom ulike sosiale nettverk og gjennom internett, og bidrar således til å endre oppfatninger om den samtidige situasjonen. Det betyr at synet på Tromsø, så vel som andre steder, stadig endrer seg i lys av ny informasjon. Dette betyr også at sammenhenger endres og omformes underveis, og det samtidige og midlertidige forblir i liten grad forutsigbart. På denne måten skaper det stedlig sammenheng gjennom å binde sammen erfaringer fra hjemlandet, samtidige erfaringer i Tromsø og forestillinger om framtida på andre steder. Det forestilte forsterker det midlertidige. Visjoner og forestillinger om utdanning og utdanningsvalg andre steder forsterker det midlertidige ved Tromsø. Gjennom ungdommenes ønsker om helsefaglige utdanninger som de antar både kan anvendes i et globalt arbeidsmarked, men også lokalt i hjemlandet, åpnes mulighetene for flytting og migrasjon i enda større grad. Drømmen om anvendbare utdanninger er forhold som skaper sammenheng og kontinuitet, selv om framtidig migrasjon ikke nødvendigvis blir realisert. Tromsø, som sted, er likevel inkludert i fortellingene om det samtidige og det midlertidige. Det er likevel det midlertidige som får en forrang i migrasjons- og framtidfortellingene. Aspekter som dreier seg om kontinuerlig ny informasjon særlig knyttet til utdanning, handler om hvordan verdier reproduseres og skaper sammenheng mellom steder *og* mellom fortid, nåtid og framtid. Tromsø framstår som midlertidig på flere måter, sett i lys av hovedinformantenes forestillinger. Det midlertidige kan gå i mange retninger, og på bakgrunn at dette kan vi snakke om en forestilt framtidighet.

10. UNGE FLYKTNINGER I NORD: OM Å SKAPE SAMMENHENG MELLOM DET MIDLERTIDIGE OG DET SAMTIDIGE

Innledning

I boka *Frokost med fremmede* reflekterer forfatter Karin Sveen hva tilhørighet, hjem og sted betyr:

Steder binder ikke, moderne steder binder ikke. Det strømmer folk ut og inn av dem, de ligner mer på tilstander, på atmosfærer, på energier, på kraftfelt. Satt på spissen er ikke moderne steder noe som kan plasseres her eller der, mer her og nå (Sveen 2005: 17).

Forfatteren reflekterer over steder og mobilitet på en måte som også er beskrivende for flyktningungdommer i Tromsø. Også deres tilværelse dreier seg om å skape sammenheng mellom det samtidige og det midlertidige. Sveens utsagn kan imidlertid utfordres med hensyn til at også dagens steder er fysiske, lokaliserte og avgrensbare. Nettopp det stedlige, både betydninger av det lokaliserte stedet, men også relasjoner mellom steder og forestillinger om andre steder slik de har vært presentert gjennom de unges fortellinger og handlinger, har vært fokus i denne avhandlinga. Ett av målene med denne avhandlinga har vært å avdekke hvordan unge flyktninger skaper sammenhenger i sin tilværelse med utgangspunkt i byen Tromsø, samtidig som at de gjennom kontakter og forestillinger forholder seg til andre steder. For å undersøke hvordan slike sammenhenger skapes har jeg undersøkt flyktningenes opplevelser og tanker om Tromsø som bosted, deres bruk av og deltakelse på ulike arenaer i Tromsø, deres relasjoner i og ut av Tromsø, samt deres visjoner og forestillinger om framtidig utdanning, karriere og mobilitet.

Ungdommene har et mangfold av kompetanser, og anstrenger seg for å passe inn i ulike fellesskap og miljøer i Tromsø, samtidig som de har forestillinger og drømmer om ei framtid på andre steder. Avhandlinga kan sies å gi et bidrag til å forstå kompleksitet og ambivalens i unge flyktningers tilværelse i Tromsø på et gitt tidspunkt. På mange måter kan min studie ses som et utsnitt av noen migranters liv i ei tid da migrasjon, transnasjonale forhold og mobilitet berører mennesker på nye måter. Gjennom akselerasjon og intensivering av bruk av teknologi i transnasjonale relasjoner, får

stedlige dimensjoner varierte og endrede betydninger, samtidig som analysene viser en innholdsmessig treghet i den kulturelle reproduksjonen i nære transnasjonale relasjoner (jf. Rudie 1995).

Tette transnasjonale forbindelser opprettholder en kontinuerlig informasjons- og kunnskapsflyt, og skaper forestillinger om andre steder. Samtidig bidrar slike relasjoner til å endre oppfatningene av det stedet migrantene til enhver tid befinner seg på. Informantenes handlinger, verdier og erfaringer, samt lokale og transnasjonale relasjoner bidrar stadig både til å utfordre og endre stedsoppfatninger. Tromsø oppleves på mange måter som et midlertidig sted av flyktningsungdommene. Deler av avhandlinga handler i så måte om hvordan flyktingene tar grep om sin egen tilværelse gjennom å finne balansen mellom å tilpasse seg de lokale omgivelsene på den ene siden, samtidig som de vedlikeholder og utvikler relasjoner til personer og steder ut av Tromsø på den andre.

Studien er inspirert av analytiske begreper og teoretiske bidrag fra ulike fagfelt og tradisjoner. Vitenskapsteoretisk har jeg plassert meg innenfor en aktør-strukturforståelse. Jeg har således vist hvordan samspill mellom Giddens *kyndige* aktør og Barths *posisjonerte* aktør, kan tydeliggjøre hvordan flyktingens handlinger og erfaringer, utsagn og opplevelser må undersøkes og analyseres innenfor bestemte kontekster og situasjoner. Andre teoretiske perspektiver har blitt benyttet for å nyansere og moderere en slik forståelse, særlig gjennom styrings- og kreativitetsperspektivet, som baserer seg på ulike kulturforståelser. Underveis i avhandlinga har jeg kontekstualisert og nyansert de sosiale prosessene som har funnet sted. Hva som blir forstått som strukturer, begrensinger eller muligheter er ikke entydig eller gitt. Dette har åpnet opp for å få fram alternative analyser om de posisjonene og statusene flyktingene i ulike sammenhenger blir betraktet gjennom eller det de selv opplever å inneha.

I det følgende vil jeg løfte fram på hvilken måte det romlige har betydning for hvordan flyktingene skaper sammenheng i sin tilværelse. Dimensjoner som blir diskutert i den forbindelse er blant annet hvordan rådende stedsfortellinger og politiske visjoner henger

sammen med de opplevelsene flyktingene har av byen Tromsø. Det er tydelig at stedet har betydning for flyktingene, men denne betydninga varierer avhengig av konkrete situasjoner. Dette viser seg tydeligst i spørsmålet om hvorvidt Tromsø oppleves som et midlertidig transittsted eller som et sted hvor ungdommene kunne tenke seg å være bosatt på over tid.

Jeg har vært opptatt av hvordan inkludering og ekskludering må forstås og analyseres i konkrete kontekster. I kapittel seks har jeg argumentert for at integreringsbegrepet blir for grovt og upresist for å analysere deltakelse eller mangel på deltakelse i ulike situasjoner og miljøer. Jeg har derfor undersøkt de unge flyktingenes opplevelser av å være innenfor eller utenfor i ulike sosiale situasjoner, og vist at dette er forhold som er flytende og stadig i endring. Ved å situere sosiale situasjoner får man fram skiller mellom de posisjoner som flyktingene selv opplever å være i, og de posisjoner som jeg som forsker analytisk plasserer dem i.

I kapittel åtte har jeg beskrevet og analysert de tette og betydningsfulle transnasjonale relasjonene som noen av flyktingene inngår i. I tråd med Steven Vertovec (2009) er det også i denne studien stor variasjon i hvorvidt og i hvilken grad flyktingene inngår i transnasjonale forbindelser. Analysene viser at flyktingene må balansere mellom verdimeslige, kulturelle, sosiale og teknologibaserte forhold i slike relasjoner. Begrepene flyt og friksjon har vært nyttige for å nyansere *innholdet* i de transnasjonale relasjonene.

Tromsø som midlertidig transittsted

Flyktingene har varierte holdninger til Tromsø både som et midlertidig og som et varig bosted. Men alle uttrykker at de ønsker å flytte til andre steder på et senere tidspunkt. Som vist i kapittel ni er det ikke bare i flyktingenes fortellinger om framtida at flytteplanene kommer til uttrykk. Jeg vet med sikkerhet at tre av mine hovedinformanter også rent faktisk flyttet fra byen. Som jeg har vist i kapittel fire, bekreftes også denne flyttetendensen gjennom statistikk, som viser at en stor andel flyktinger bosatt i Nord – Norge og også i Tromsø, flytter sørover i landet etter ei tid. Flyttetendensene ser ut til

å være stabil, også i de senere årene. Men, samtidig som at det skjer en flytting til det sentrale Østlandet blant flyktninger i Norge generelt, viser statistikken at den videre migrasjon ut av landet er lav blant denne typen migranter (jf. Daugstad 2008 et.al; Høydahl 2009; Høydahl 2012).

Noen av flyktningene jeg har intervjuet hadde på et tidlig tidspunkt visjoner om å flytte både sørover i landet og videre til andre steder i verden, og etter hvert tilbake til hjemlandet. Når Maria oppsummerer tiden i Tromsø slik: «hjem-skole-jobb-hjem-skole-jobb», vektlegges det monotone og rutinepregede i Tromsø-tilværelsen. Utsagnet symboliserer at stedet representerer et hvilket som helst sted hvor flyktninger blir bosatt, og hvor de benytter seg av sine rettigheter og gjennomfører sine plikter knyttet til opplæring, for så å flytte videre. Fra et slikt perspektiv betraktes tilværelsen i Tromsø som en overflate hvor livene leves, og hvor skolegang og jobber utføres. Stedet fyller dermed kun de funksjonene som kommunen er pålagt å fylle overfor nyankomne flyktninger. Det er på bakgrunn av ei slik 'devaluering' av stedet for å bruke Baumans begrep (2001), at Tromsø kan defineres som ei 'mellomlanding' eller et 'transittsted' for de unge flyktningene. Særlig for Maria og Kenny er ønsket om framtidig migrasjon så overgripende, at strukturelle forhold ved det å bo i Tromsø, som gode boligforhold, gratis opplæring og skolegang, lett tilgang på jobber, men også sosiale aspekter som dreier seg om gode vennskap og relasjoner til andre med flyktningbakgrunn, ikke veier opp mot ønsket om å flytte videre.

Trond Thuen (2003) påpeker at den romlige dimensjonen oppfattes som særlig påtrengende for mennesker som stadig endrer oppholdssted: «Det midlertidige stedet har en annen signifikans enn det faste tilholdsstedet» (Thuen 2003:12). I mitt materiale kommer dette til uttrykk blant flyktningene gjennom kontrasteringer med erfaringer fra hjemlandet. Dette skjer blant annet gjennom byens materialitet. Det at butikkskilt står skrevet kun på norsk og dermed oppleves som uforståelige, det at det er et overveldende flertall av hvite mennesker i bybildet og folketomme gater på vinterstid, er eksempler på dette. Slike erfaringer er i tråd med Trond Thuens (2003) påpekning av at bevegelse,

altså reisen fra ett sted til et annet, skaper nye refleksjoner over steders betydning og opplevelse av mening.

Klima, bevegelser og møter i byrommet

Særlig klimaet har stor betydning for hvordan flyktingene opplever sin tilværelse i nord. Den arktiske retorikken i stedsfortellingene om Tromsø står i motsetning til flyktingenes opplevelser om hva det nordlige representerer; nemlig negative erfaringer med kulde, snø, is, mørke, folketomme gater, begrensede sosiale møter og store geografiske avstander ut av Tromsø. Klimaet og den geografiske beliggenheta trekkes fram som en av begrunnelsene for hvorfor flyktingene og deres familiemedlemmer velger å flytte sørover etter en periode i nord. Klima oppfattes dermed som et element som de unge flyktingene ønsker å komme seg bort fra.

Stedets fysiske rammer eller strukturer som vær og klima, oppleves begrensende for mulighetene for sosial kontakt. De romlige dimensjonene, klima inkludert, fungerer dermed ikke som en nøytral kulisse eller et bakteppe, men har betydning for hvordan stedet oppleves og for hvorvidt sosial aktivitet og samhandling aktiveres (jf. Rudie 2008). Klimatiske forhold, Tromsø sentrums kompaktet gjennom bygningers beliggenhet, gater og avstander på den ene siden, og innerom som kjøpesenter, ungdomshus og bibliotek på den andre, kan betraktes som romlige dimensjoner som gis en analytisk forrang på forskjellige måter i forskjellige situasjoner. Dette handler om hvordan informantene bruker og oppfatter byen, og hvorvidt og på hvilke måter samhandling skjer (Rudie 2008).

Marginalisert, fremmed og den andre

Et av bidragene i avhandlinga har vært å utfordre og nyansere forestillinger om hvordan det er å være ung flykting bosatt i en nordnorsk bykontekst. Jeg har vist at flyktingungdommene har mangefasetterte statuser som spilles ut i forskjellige situasjoner. Selv om flyktingstatusen innebærer formelle forhold som visse rettigheter og plikter, har flyktingene selv så vel som majoritets- eller lokalbefolkninga ulike og

varierte forståelser av denne statusen. Jeg har vist at forståelser av flyktningen som en 'fremmed', 'marginalisert' og 'den andre' har ført til opplevelser av ubehag og usynliggjøring, krenkelsers eller kontaktavgrensning. Slike opplevelser har i hovedsak funnet sted i majoritetsdominerte kontekster som flyktningene selv har deltatt i, men også i fortellinger om møter med nordmenn eller i flyktningenes forestillinger om norsk ungdomskultur. Flyktningenes opplevelser av å være marginalisert synliggjøres også når det kommer til deres kompetanse i norsk språk. Dette kan også ses på som et relasjonelt problem, ettersom redusert språkkompetanse i norsk skaper større distanse i norske kontekster enn i kontekster der kun flyktninger møtes eller er i flertall. I byrommet og i konkrete kontekster opplever flyktningene nordmenns forvaltning av utilgjengelighet (Haugen 1978). Dette oppleves av flyktningene på eksplisitte måter, blant annet gjennom nordmenns stillhet i det offentlige rom, mangel på høflighet og en avvisende væremåte. Flyktningene opplever at dette også skjer på mer implisitte måter, gjennom avgrensning av relasjoner og vennskap ved at nordmenn har 'dårlig tid', ikke inviterer på besøk eller tar kontakt når ungdommene for eksempel oppsøker ungdomshuset. Dette er forhold som forsterker den midlertidige dimensjonen ved Tromsø, og som i liten grad bidrar til å skape felleskap og lokal tilhørighet.

Politikk og retorikk forsterker det midlertidige for flyktningene

Det er mange forhold på ulike nivåer som kan sies å utgjøre de strukturelle rammene i flyktningenes tilværelse. Noen er mer fastlagte enn andre, og har mindre rom for påvirkning og endringer. De politiske visjonene og den konkrete politikken i kommunen som angår flyktningene, legger både strukturelle føringer, men gir også rom for muligheter. Med utgangspunkt i kommuneplanen for 1999-2007, var visjonene for Tromsø beskrevet gjennom begreper som 'flerkulturell', 'smeltedigell' og antirasistisk sone. I kommuneplanen for 2007-18 er som nevnt denne retorikken dempet. Nordområderetorikken har blitt tydeligere i den sistnevnte planen og i andre fora, der aspekter som unik, arktisk og urban stadig blir gjentatt. Likhetstrekk mellom den flerkulturelle og den arktisk-urbane retorikken handler om at Tromsø innenfor begge forståelser ansees som en del av en globalisert verden, men på helt ulike måter. Den flerkulturelle retorikken kan tolkes dit hen at Tromsø er tuftet på solidariske verdier. I

praksis handler det i stor grad om kommunens ansvar for å bosette flyktninger, som de er blitt anmodet til gjennom Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. I de senere år har denne retorikken i økende grad blitt relatert til kultursektoren i kommuneplanen, og i mindre grad til de overgripende fortellingene om Tromsø.

Den arktisk – urbane retorikken anser jeg som kommersiell i sitt vesen. Den henvender seg til en ‘global de-territorialisert elite’ (jf. Bauman 2001) knyttet til næringsvirksomhet og turisme med formål om å selge opplevelser og det ‘unike’ ved Tromsø som sted. Denne retorikken er basert på stedsoppfatninger som har blitt løftet opp over lengre tid. I media har den særlig blitt frontet av representanter fra næringslivet generelt og turistnæringa spesielt, men den har også blitt løftet fram i politiske dokumenter. I avhandlinga har jeg vist at verken den flerkulturelle eller den arktisk – urbane retorikken er i samsvar med flyktingenes erfaringer av Tromsø og det nordlige. Jeg har dermed argumentert for at det eksisterer asymmetri og ambivalens mellom de rådende fortellingene om Tromsø og de politiske visjonene på den ene siden, og de erfaringene og opplevelsene flyktingene har, på den andre. De politiske visjonene kan dermed stå som overordna rammer, men som likevel i liten grad strukturerer flyktingene sitt hverdagsliv.

De noe statiske og ensidige stedsforståelsene som framkommer i de nevnte retorikkene, står i motsetning til en mer bevegelig og åpen oppfatning om sted, som blant annet Massey (1991,1997), Granås (2012) og Thuen (2003) tar til orde for. Smale diskurser om hva et sted skal være, skaper grobunn for ekskludering av grupper som ikke kjenner seg igjen i de dominerende stedsoppfatningene. Det er særlig i den arktisk-urbane retorikken at innvandrergruppene blir fraværende og marginaliserte. På bakgrunn av kort botid i Tromsø, liten kjennskap til lokale mediedebatter og politiske forhold, antar jeg at flyktingene i liten grad er klar over retorikkene og de offisielle oppfatningene av Tromsø. Jeg vil likevel hevde at det eksisterer stor avstand mellom de rådende stedsfortellingene om Tromsø og flyktingenes faktiske opplevelser av byen. Dette skaper ambivalens, marginalisering og forsterkning av midlertidighet.

Meningsproduksjonen endres over tid

Tidsdimensjonen har fått betydning langs flere akser i denne studien. Jeg har nevnt at metodisk sett har mitt feltarbeid betydd at jeg har fått mulighet til å få innsikt i hvordan flyktingenes tilværelse har artet seg ikke bare på ett intervju tidspunkt, men over noe lengre tid. Mine observasjoner og møter på ulike arenaer, tilfeldige eller avtalte, har stadig tilført nye dimensjoner til materialet. Nye dimensjoner og perspektiver i materialet har det også blitt gjennom at flyktingenes egne oppfatninger om ulike forhold ved Tromsø har endret seg over tid. Dette har gitt muligheter for å analysere ny kunnskap og nye erfaringer i lys av informantenes tidligere synspunkter og erfaringer, som for eksempel hvor det til enhver tid oppfattes som best å studere og ta utdanning. Flyktingenes stadig nye oppfatninger av Tromsø er blitt til gjennom varierende bruk og erfaringer av byrommet, gjennom etablering av, men også avvisning i relasjoner, og gjennom deltakelse i opplæring, arbeidsliv og fritidsaktiviteter. Summen av erfaringene med Tromsø viser at flyktingenes ønsker om mobilitet og migrasjon har blitt styrket. Trond Thuen (2003:12) påpeker at «koblingen mellom mennesker, aktiviteter, sted og tid kan være stram eller løs». Relatert til min studie ser vi at steds- og tidsdimensjonen over tid løser opp koblinga mellom flyktingene og stedet. Med andre ord, meningsproduksjonen endres over tid, og vi ser en stadig løsere kobling til Tromsø som bosted blant ungdommene.

Hva skaper sammenheng i det midlertidige og det samtidige?

Vær, klima og nordmenns forvaltning av utilgjengelighet forsterker det midlertidige ved flyktingenes tilværelse i Tromsø. Midlertidigheten kan også forsterkes gjennom framstillinger, retorikk og politikk som anvendes om Tromsø. Som jeg har nevnt er retorikken om å være raus og inkluderende med på å skape avstand og forsterke det midlertidige blant flyktingene. Raus og inkluderende er egenskaper som kan finnes 'overalt' og 'ingen steder', og dermed vanskelig å nedfelle i konkrete politiske tiltak og aktiviteter. Flyktingene opplever ikke den jevne tromsøborger som åpen og inkluderende, men heller som forvaltere av utilgjengelighet. Det er hensiktsmessig å betrakte raushet og inkludering som relasjonelle begreper som uttrykkes gjennom samhandling og i relasjoner mellom folk. Som jeg har vist i drøftingene kan Tromsø på

mange måter betraktes som et hvilket som helst sted i Norge. Flyktningguideprosjekt, Voksenopplæring og bibliotek er arenaer som eksisterer også på andre steder i Norge der flyktninger er bosatt.

Tilretteleggerne: Forvaltere av inkludering og raushet

Som jeg har nevnt i kapittel seks har informantene positive erfaringer med flyktningguidekoordinatør, lærere i Voksenopplæringa og ansatte ved biblioteket. Dette er personer som jeg har omtalt som *tilretteleggere* eller *innlemmelsesagenter* (jf. Wadel 2008). Jeg har argumentert for at det er tilretteleggerne eller innlemmelsesagentene, personer som gjennom sin jobb på en eller måte er i kontakt eller arbeider med flyktninger, som kan betraktes som forvaltere av verdier som inkludering og raushet i møter med de unge flyktingene. Dette uttrykkes også av flyktingene selv. Tilretteleggerne spiller også en viss rolle for at utvikling av andre fellesskap og relasjoner skjer, i og med at de legger til rette for samhandling og etablering av relasjoner særlig på de institusjonaliserte møteplassene.

Tilretteleggerne eller innlemmelsesagentene har, slik jeg ser det, en dobbelt funksjon. På den ene siden legger de til rette for at flyktninger skal bli 'sluset inn' i det norske samfunnet gjennom flyktingenes plikt og rett til opplæring, men også i mer uforpliktende deltakelse i organisert aktivitet. På den andre siden kan tilretteleggerne bidra til å opprettholde en marginal flyktingstatus gjennom deres 'integreringsoppdrag'. På den måten kan flyktingenes status som klienter som må hjelpes eller guides vedvare. Jeg vil imidlertid hevde at tilretteleggerne på biblioteket har en spesiell funksjon. Mens Flyktningguiden og Voksenopplæringa er institusjoner spesielt for nye innvandrere, er biblioteket for 'alle'. Biblioteket driver med tilrettelegging for flyktingene på en 'passiv' måte gjennom å gi et tilbud, som det viser seg at flyktingene setter stor pris på. Dette skjer blant annet gjennom et utvalg av aviser og bøker på språk og fra land som flyktingene kommer fra. Tilgjengelige pc'-er er også en form for 'diskret tilrettelegging'. Biblioteket skaper sammenheng i flyktingens liv gjennom at det er en arena der de føler seg likeverdige med andre som er tilstede, uten at de blir påtvunget innslusing i et formelt organisert 'integreringsprosjekt', noe

som for eksempel gjelder for Voksenopplæringa. De regulerer selv når og på hvilken måte de ønsker å bruke tilbudet. Jeg vil likevel hevde at til tross for at tilretteleggerne kan ha en dobbel funksjon, så viser mitt materiale at de bidrar til å skape sammenheng i hverdagen til flyktingene på en positiv måte. Slike uniplekse eller løse, men stabile relasjoner, kan være med på å skape verdifulle sammenhenger som igjen bidrar til å styrke det samtidige i tilværelsen.

En global stedsforståelse og relasjoner mellom steder

Tilretteleggerne kan bidra til å forsterke samtidighet og skape sammenhenger i tilværelsen for flyktingene i Tromsø på konkrete arenaer i byen. Masseys begrep om den globale stedfølelsen, 'the global sense of place', handler på den annen side om å utvikle en mer utadrettet stedfølelse. Dette skjer gjennom at steder i verden forbindes med hverandre på nye og ulike måter. Steder framstår i en slik forståelse som *møtesteder*. Ved at avgrensinga mellom steder blir mindre tydelige, skaper et slikt stedsperspektiv også tettere forbindelser mellom 'oss' og 'dem'. På den måten kan 'fremmede' føle seg mer hjemme når de kommer til et nytt sted, skriver Massey (1991,1997). For flyktingene kan en global stedfølelse dreie seg om å integrere erfaringer og relasjoner fra det stedet de vokste opp til sosiale situasjoner eller arenaer i Tromsø. Dette muliggjør en «stedsfølelse som er utadvendt, som inkluderer en bevissthet om sin forbindelse med den mer omfattende verden, som på en positiv måte integrerer det globale og det lokale» (Massey 1997:316). Stedet blir noe mer enn det som definerer stedet akkurat i øyeblikket, «enten dette er en gate, en region eller endog et kontinent» (ibid: 316). Også på steder av langt mindre skala, som for eksempel biblioteket, Flyktingguiden, eller hjemme hos flyktingene og i bymisjonen, strekkes relasjoner og forbindelseslinjer til andre steder. Nettopp på slike steder kan det sies at det oppstår en global stedfølelse gjennom at relasjoner og erfaringer fra ulike steder bringes sammen inn i den aktuelle konteksten «og blir vevd sammen i et bestemt locus» (ibid:316). I disse kontekstene blir ikke fremmedheta og de marginale posisjonene til ungdommene særlig framtrædende. Kontekstene representerer likeverd. Det at steder bindes sammen mellom det lokale og det globale, eller mellom erfaringer i Tromsø og i hjemlandet eller andre steder, kan forsterke sammenhengen mellom fortid og nåtid.

Flyktningenes oppfatninger av arenaer og sosiale kontekster i Tromsø er imidlertid ikke entydige, og derfor vil den globale stedsfølelsen variere på de ulike arenaene. Et eksempel på dette er kirkesamfunnene og Voksenopplæringa som oppleves helt ulikt av flyktningene. Dårlige opplevelser på disse arenaene kan for noen bidra til å svekke sammenhenger mellom fortid og nåtid, mellom forventninger og opplevd hverdag i Tromsø.

Stedets betydning for etablering av fellesskap mellom flyktningene

Byrommets utforming og geografisk nærhet til arenaer som flyktningene bruker, gjør at de støter på hverandre tilfeldig, blant annet i gatene og på biblioteket, men også gjennom den organiserte deltakelsen i Voksenopplæringa eller i Flyktningsguiden. Noen møtes også i samme arbeidsmiljø. Noen bor videre i samme blokk eller nabolag, eller møtes på bussen til og fra byen. På bakgrunn av byens utforming som påvirker flyktningenes bevegelser, vil jeg hevde at stedet får betydning og bidrar til at det utvikles overlappende fellesskap og multiplekse relasjoner flyktningene imellom. Jeg har vist at flyktningene har kjennskap til hverandre gjennom møter på de organiserte arenaene og gjennom tilfeldige møter. Slike møter har lagt grunnlag for at flyktningene selv tar initiativ til å møtes på andre arenaer, som for eksempel hjemme hos hverandre.

Felles forskjellighet skaper likeverdige fellesskap

Jeg har vært opptatt av å kontekstualisere hvordan ungdommene i noen sammenhenger opplever at de er en del av et fellesskap og hvordan de i andre sammenhenger har opplevd at de har problemer med å passe inn. Deltakelse har blitt drøftet med utgangspunkt i både strukturelle og aktørbaserte tolkninger, men også med bakgrunn i kulturelle og sosiale forhold. I arbeidet med avhandlinga har jeg dermed nyansert hvordan det å være 'innenfor' og 'utenfor' kan komme til uttrykk. Begrepene ekskludering og inkludering har her vært til hjelp. Disse begrepene har også vært nyttige for å analysere forhold i flyktningenes tilværelse, som dreier seg om deltakelse og manglende deltakelse i organiserte og uorganiserte aktiviteter (jf. Kavli 2007; Hylland Eriksen 2007). De mer uformelle møtene og sosiale situasjoner som ungdommene har

vært involvert i, har videre blitt diskutert gjennom begreper som forvaltning av utilgjengelighet og tilgjengelighet (Haugen 1978) og gjennom forskjellige former for innlemmelse (Wadel 2008).

Jeg har, relatert til diskusjonen om innlemmelse eller inkludering, vist at flere dimensjoner er relevante for å forstå hvordan vennskap etableres. Behovet for å være ”lik” dem man omgås som Gullestad (1993, 2002, 2006) skisserer som et typisk norsk fenomen, er aspekter som vektlegges også i vennskapetableringer blant flyktingene. Landbakgrunn ser ikke ut til å ha betydning i så måte, mens felles religion av nevnes både som viktig og irrelevant i etableringer av vennskap. Det kan se ut som om at opplevd likhet ungdommene imellom i stor grad handler om felles erfaringer blant annet av det å ha flyktingbakgrunn. Kontrasten mellom forhold i hjemlandet i møte med norske ungdommer, med institusjoner, med byrom og klima i Tromsø er forhold som skaper en *felles forskjellighet* som igjen ser ut til å utvikle et likeverdig fellesskap.

I likeverdige fellesskap utvikles det samværsformer som blant annet finner sted hjemme hos flyktingene og i sammenkomstene i regi av Flyktingguiden. I disse kontekstene er det både sammenblandinger, tilpasninger og vekslinger mellom ulike språk, der både engelsk, men særlig norsk binder samhandlingssituasjonene sammen. Det er i de sosiale sammenkomstene i Flyktingguiden at praksiser som julebordsfeiringer tolkes og utprøves på ulike måter, slik at det oppstår nye varianter av måter å være sammen på. Sagt med Viggo Vestel (2003:134), oppstår det et «overordnet lokalt ungdomskulturelt ‘fellesskap av forskjeller’, en lokal ‘hybridkultur’». Gjennom Vestels begrep om kulturell elastisitet, vektlegges smidigheten i samhandlingssituasjonene ungdommene imellom. Smidigheten synliggjøres gjennom å vise at ungdommene finner en balanse mellom likhet og forskjellighet. På den måten kan fellesskapet opprettholdes, samtidig som at mangfoldet får komme til uttrykk. Elastisiteten og smidigheten ser ut til å få best grobunn i de sosiale situasjonene der det kan se ut som det er likeverd i relasjonene. Det er nettopp dette Wadel (2008) vektlegger i sin analyse av «mellommenneskelige inkluderinger» (ibid:238). Det er i slike situasjoner kreativitetstenkinga til Prieur (2007) får relevans, ettersom vi ser nye blandinger og tilpasningsformer knyttet til

væremåter og språkpraksiser (jf. Vestel 2003, 2004). Jeg viser imidlertid i mine analyser at det trege og stabile også er viktige aspekter ved slike praksiser, ettersom de nye likeverdige fellesskapene er tuftet på mange av de felles verdiene og praksisene som flyktingene verdsetter fra sine hjemland; som godt naboskap, forvaltning av tilgjengelighet, videreføring av mattradisjoner og det å utvikle vennskap med andre unge uavhengig av religionsbakgrunn. Et nytt aspekt er betydninger av teknologi og internett som også utspiller seg også i samvær med andre flyktinger. Det er særlig i slike flerkulturelle fellesskap at sammenheng skapes blant mine informanter. Sammenhengene dreier seg her om å skape kontinuitet gjennom praksiser og samværsformer som ungdommene viderefører fra hjemlandet. Sammenhengene forsterkes ytterligere i et fellesskap der det er en forståelse for hverandres bakgrunn og erfaringer som flykting, og kan forstås som kulturell reproduksjon, nettopp fordi dette er praksiser som både dreier seg om kontinuitet og endring (Rudie 1995). Opplevelsen av en midlertidig tilværelse tones ned, gjennom forsterkning av viktige fellesskap.

Å kontekstualisere styrings- og kreativitetsperspektivet

Jeg har vist at både styringsperspektivet og kreativitetsperspektivet til Prieur (2007) er relevante, men i ulike kontekster og situasjoner. På en slik måte har også kritikken som er rettet mot begge perspektivene blitt imøtegått. På den ene siden har jeg vist at det ikke kun er hjemlandets verdier, kunnskap og normer som er overgripende i alle situasjoner, for eksempel når beslutninger tas. Like fullt har styringsperspektivet vært nyttig for å belyse det 'trege og stabile', og forhold som har med tradisjoner og familieliv å gjøre. Dette er i tråd med Prieur (2007: 40) som påpeker at:

Å avvise kulturforklaringer helt vil være meningsløst, fordi det vil innebære å avvise at mennesker lærer og preges av omgivelsene, å avvise sosialisering. Det vi trenger er derfor mer nyanserte kulturforståelser.

Kreativitetsperspektivet bidrar nettopp til å «nyansere kulturforståelser», slik Prieur etterlyser, gjennom å analysere sammenblanding av sosial, kulturell og språklig art. Kreativitetsperspektivet har likevel i liten grad vært dekkende for å forstå samspillet mellom generasjonene i denne studien. Dette er da også en dimensjon som perspektivet

har blitt kritisert for ikke å problematisere (Lithman og Andersson 2005; Prieur 2007). Verken 'offerrollen' som preger styringsperspektivet eller 'brikoløren' i kreativitetsperspektivet har vært særlig relevante i mine analyser av de ulike kontekstene. Det er dermed ikke ytterpunktene i disse perspektivene som har bidratt til ny forståelse av unge med flyktningbakgrunn, men trekk ved dem.

Tidsdimensjonen har spilt en rolle for hvilket perspektiv som har vist seg å være mest hensiktsmessig. Flyktningene har vært i en relativt kort periode i Tromsø, og barndoms- og tidlig ungdomstid har vært tilbrakt andre steder. Det er forståelig at flyktningenes identiteter er knyttet til erfaringer og verdier i deres lokale oppvekstmiljø. På bakgrunn av kort botid i Tromsø og få erfaringer i norske kontekster, har jeg vist at summen av det som oppfattes som det norske, Tromsø som by og tromsøfolk har bidratt til å forsterke betydninga av det kjente og stabile fra oppvekst og hjemland. På bakgrunn av slike forhold har styringsperspektivet hatt relevans for analysen. Slik jeg ser det er det derfor viktig ikke å avskrive betydninga av styringsperspektivet, til tross for kritikken perspektivet har fått rettet mot seg. Anvendelsen av styrings- og kreativitetsperspektivene kan også relateres til hvordan informantene skaper sammenhenger. Mens kreativitetsperspektivet fokuserer på de kyndige aktørene og deres arbeid med å etablere og vedlikeholde relasjoner og fellesskap, får styringsperspektivet fram det kontinuerlige, men også bruddene i tilværelsen i hjemlandet og i Tromsø. Styringsperspektivet kan dermed bidra til å belyse både hvordan sammenhenger forsterkes og svekkes.

Transnasjonale relasjoner

For å analysere innholdet i relasjonene ungdommene har ut av Tromsø, har begrepene *flyt* og *friksjon* vært nyttige. Dette gjelder særlig for å forstå innholdet i de transnasjonale relasjonene. Som jeg har diskutert i kapittel to har Rudie (1995) vist hvordan slikt samspill har blitt utviklet i *lokale* kontekster, mens jeg har forsøkt å anvende dette både i *lokale* og *transnasjonale* kontekster.

I noen av de transnasjonale relasjonene oppstår det ambivalens og friksjon knyttet til *måter* relasjonene etableres og vedlikeholdes på. Det at Maria startet å chatte og brukte mye tid på det, opplevdes som problematisk for familien i Tromsø. I tillegg var hun usikker på om personen hun chattet med var 'ekte'. Denne usikkerheten ble avfeid da bestefar i hjemlandet besøkte den unge mannen hun chattet med. Dette er et eksempel på hvordan transnasjonale forbindelser som inngås gjennom ny teknologi også involverer familieforpliktelser på tvers av generasjoner i storfamilien. Denne prosessen kan sies å skape kontinuitet og sammenheng mellom generasjoner i transnasjonale relasjoner, noe Rudies begrep kulturell reproduksjon bidrar til å belyse i form av stabilitet, endringer og treghet (jf. Rudie 1995).

Det er stor enighet blant informantene om hvor verdifulle ulike transnasjonale relasjoner kan være, som for eksempel forholdet mellom Maria og Kenny i Tromsø og deres far i hjemlandet. Konsensus om verdien av sterke familierelasjoner, utdanning, religion, rusmidler og frihet, ser ut til å opprettholdes blant mine informanter, men utfordres samtidig i møte med norske praksiser, og særlig i møte med, eller i deres forestillinger om norsk ungdomskultur. Faren i hjemlandet forventer at de skal videreføre familiens tradisjonelle verdier og praksiser i ulike tromsøkontekster. Eventuelle forhandlinger rundt disse verdiene må ungdommene selv gjøre i de sosiale situasjonene de befinner seg i på de forskjellige arenaene. Det er nettopp i slike situasjoner at jeg har argumentert for at trekk ved styringsperspektivet, der ungdom har blitt betraktet som ofre mellom mottaker- og avsenderland, får relevans (jf. Prieur 2007; Lithman og Andersson 2005). Jeg vil hevde at verdier, kunnskap og normer som inngår ungdommenes identitetskonstruksjoner aktiverer forhold som påvirker valg, som for eksempel fokus på det å få seg jobb og det å jobbe hardt og lykkes på skole og i utdanning. I andre sammenhenger ser det ut til at verdiene fører til opplevd og selvvalgt utenforskap i ulike tromsøkontekster (jf. Kavli 2007). I slike situasjoner kan de nære familiebaserte transnasjonale relasjonene oppleves både som begrensende og styrende med tanke på de valgmulighetene flyktingene opplever å ha i Tromsø (jf. Barth 1994).

Analysen av pengeoverføringer mellom ungdommene og for eksempel far i hjemlandet, viste at denne praksisen var preget av en viss ambivalens og ubehag for ungdommenes del. Friksjonen i relasjonen har dreid som om uuttalte forventninger, både i forbindelse med størrelse på pengesummer som sendes og utfordringer når det gjelder det å få til en god balanse mellom skolegang og jobb. Jeg har videre vist at det eksisterer et asymmetrisk forhold i tilgangen på teknologi mellom flyktningene i Tromsø og nære familiemedlemmer i hjemlandet. Det asymmetriske forholdet i tilgang til ulike teknologiformer for å vedlikeholde kommunikasjonen, har blitt analysert som friksjon. Det krever kompetanse å vedlikeholde de transnasjonale relasjonene på en best mulig måte, og kan oppsummeres med det jeg velger å kalle for *relasjonell teknologikompetanse*. Nettverkskapital, her forstått som teknologibruk og kunnskapen om dette (jf. Larsen og Urry 2008), har blitt analysert i sammenheng med *mulighetsbetingelsene* i aktørenes handlinger (Barth 1994). I denne sammenhengen har jeg analysert ungdommene som kyndige aktører (Giddens 1984), fordi ungdommene er med på å påvirke og overskride strukturer gjennom kontekstuell og relasjonell kunnskap om tilgang til og bruk av teknologi.

Til tross for at de transnasjonale relasjonene innebærer både flyt og friksjon, er de med på å opprettholde kontinuitet og stabilitet. Disse relasjonene vedlikeholdes av ungdommene selv, og de skaper sammenheng både gjennom forpliktelser og tilhørighet. De transnasjonale relasjonene skaper dermed samtidighet i det midlertidige. Dette påpeker Levitt og Glick Schiller (2004) i det de hevder at transnasjonale liv dreier seg om «simultaneity,» mellom flere fellesskap eller steder. En slik analyse støttes av Olwig og medforfattere (2005) som har fokus på hvordan transnasjonal ungdom tar del i samtidige fellesskap av ulik kulturell og sosial art som de selv er med på å skape.

Kjønnede sammenhenger

Måten ungdommene kler seg på kan både knyttes til kjønn og til ulike måter å være ung flyktning på. For Maria sin del er måter å kle seg på knyttet til religiøs tro, noe som jeg har diskutert i kapittel fem. Julia kler seg derimot som en hvilken som helst jente i Tromsø. Begge måtene å kle seg på er kjønnnet, men på ulike måter. Eksemplene viser

at det å være 'kristen jente med flyktningbakgrunn' har et flytende innhold (jf. Staunæs 2004). Staunæs (2004) har påpekt at måter å kle seg på kan betraktes som tegnsettende praksiser, og at klær er med på å utforme bestemte (re)presentasjoner av en selv. Særlig måten Maria kler seg på kan bidra til å opprettholde betydninga av religiøs tro, noe som alltid har vært betydningsfullt for henne, og som hun nå viderefører i dagliglivet i Tromsø. Sammenhengen mellom fortid og nåtid og religionens betydning styrkes gjennom at folk ikke stiller spørsmål eller er kritisk til hennes klespraksiser, noe som kan bety at religiøst funderte klesmåter (som lange skjørt og hodeplagg) ansees som akseptabelt i Tromsø i dag.

Også *arenaer* som de unge deltar på har kjønnete betydninger. Under sammenkomstene i Flyktningguiden er det en overvekt av unge menn tilstede. Dermed ser det ut at det er de unge mennene som definerer situasjonen gjennom samtaletemaene og høylytt stemning, noe som medfører at jentene som er tilstede blir mer passive. I lekene som blir arrangert under sammenkomstene, framstår fellesskapet mellom deltagerne som likeverdig, og statuser knyttet til etnisitet og guide-flyktning blir mindre framtrædende. Kjønn kan også være en status som blir relevant i leken, ettersom jentene i større grad enn guttene mestrer reglene. Mens kjønn får betydning i ulike kontekster i Flyktningguiden, ser det ut som at biblioteket er et sted der kjønn får liten relevans. Både kvinnelige og mannlige flyktninger bruker biblioteket, og de uttrykker at de gjør de samme aktivitetene der som å låne og lese bøker, låne filmer og bruke internett.

Kjønn ser også ut til å ha betydning når det gjelder det å etablere relasjoner og vennskap. I mitt materiale er det jentene som i størst grad involverer seg og tar initiativ til dette. De utvikler sosiale nettverk ved å gå på besøk til hverandre, og ved å oppsøke arenaer der de kan treffe andre unge. Slike egenskaper synliggjøres også i relasjoner som opprettholdes og vedlikeholdes gjennom teknologi. Den kjønnete teknologiske interessen kan ses i sammenheng med at jentene er mer opptatt av å opprettholde og vedlikeholde venne- og kjærestereelasjoner i større grad enn guttene.

Også i vedlikehold av de transnasjonale relasjonene er kjønn relevant. I relasjonen mellom Kenny og hans far er formaninger og autoritet fra fars side en tydelig dimensjon ved relasjonen. Maria forteller på litt andre måter hva relasjonen til hennes far dreier seg om, og forteller at faren vektlegger betydninga av utdanning. I mindre grad enn Kenny kan det se ut som om hun opplever at faren vektlegger religion, verdier og normer fra hjemlandet, ikke minst i forhold knyttet til fritidsrelatert deltakelse.

Eksemplene jeg har pekt på her viser at kjønn, det vil si gutters og jenters atferd, men også kjønnstegn og -symboler, er knyttet til spesifikke faser i de unges liv så vel som til spesifikke situasjoner på ulike arenaer i Tromsø. En kan også spore kjønnsforskjeller når det gjelder formålet med og bruk av teknologi samt gutters og jenters handlinger under lek. Dette er imidlertid noe som raskt kan endres når situasjonene endrer seg. Kjønn blir dermed noe som fremstår som dynamisk. Kanskje det nettopp er det dynamiske elementet ved kjønn, blant annet det at kjønnsuttrykkene og betydningene av dem kan endres og bli gjenstand for nye tolkningene etter hvert som situasjonen endrer seg, som gjør det mulig for unge gutter og jenter å skape sammenheng i sine liv? Dette dreier seg på mange måter også om elastisitet. Begrepet kulturell elastisitet kan derfor anvendes også når det gjelder kjønn. For at samhandling mellom gutter og jenter skal fungere, et viktig premiss når det gjelder å skape sammenheng, er det viktig å finne en balanse mellom det å underkommunisere forskjeller og å overkommunisere likheter ved kjønn (Vestel (2003: 137)). Dette er en forståelse som ikke bare knyttes til samhandling mellom gutter og jenter, men også til samhandling mellom jenter og mellom gutter. Dette er ikke minst relevant når andre dimensjoner som alder, religion, etnisitet og nasjonalitet, altså når det som går under betegnelsen interseksjonalitet, er til stede.

Unge flyktningers strategier for å skape sammenheng mellom det samtidige og det midlertidige

Begrepene samtidighet og midlertidighet kan knyttes til sted, erfaringer, verdier, relasjoner og handlinger som igjen kan være relatert til begivenheter og situasjoner i fortid, nåtid og framtid. Begrepene har vært nyttige for å nyansere og balansere

betydninger av det ustabile og det stabile knyttet til Tromsø, men også for å få fram flyktingenes visjoner om å dra til andre steder, altså forhold som handler om mobilitet. Det er først og fremst de unges egne handlinger som knytter samtidighet og midlertidighet sammen. Ved sine handlinger som foregår på ulike arenaer og livsområder skaper de sammenheng i sitt hverdagsliv. Denne meningsskapinga foregår både i og utenfor Tromsø.

Byen og arenaer i byrommet kan sies å skape sammenheng gjennom ungdommenes deltakelse på arenaer som Flyktingguiden og Voksenopplæringa, altså spesialiserte arenaer for innvandrere som de unge flyktingene deltar på. Disse arenaene er blitt oppfattet som positive i den forstand at de har vært tilgjengelige og dannet grobunn for etablering av nye relasjoner og vennskap, i noen situasjoner også med god hjelp av det jeg kalte for tilretteleggerne eller innlemmelsesagentene. For de som har lønnet arbeid kan deltakelse i arbeidslivet skape sammenheng og kontinuitet, og forsterker verdier som blir sett på som viktige og som vektlegges i de nære transnasjonale relasjonene. Ved å benytte byrommets formelle muligheter i form av skolegang, lønnet arbeid, åpne arenaer som biblioteket, kirka og frivillige organisasjoner, vil jeg si at ungdommene opptrer som kyndige og posisjonerte aktører som gjør det beste ut av situasjonen mens de er i Tromsø. Hjemmet og de uformelle nettverkene bestående av bekjente og venner, særlig andre flyktinger, er imidlertid også sentrale for å skape en meningsfull tilværelse i byen Tromsø.

På mange måter kan også migrasjonserfaringer bidra til å skape sammenheng mens de unge bor i Tromsø. Gjennom deltakelse på de arenaer som jeg har nevnt kan også verdier de har med hjemmefra bli realisert. I mitt materiale gjelder det både for guttene og jentene. Ungdommenes tanker om forestilt fremtidig migrasjon, kan også danne fremtidshåp og derved skape en sammenheng mellom samtid og fremtid. Gjennom ny informasjon og kunnskap om disse stedene ser vi at informantenes tanker om det gode framtidige bosted endres.

Tida i Tromsø kan imidlertid også bidra til at sammenhenger blir svekket og erstattes med en følelse av oppgitthet. Tilfeldige møter med tromsøfolk i nabolaget, enkelte erfaringer med ungdomshuset, likedan strevet med å lære seg norsk, gir for noen en negativ opplevelse av byen Tromsø. Slike opplevelser kan ses som en kontrast til Tromsøs politiske visjoner og retorikk knyttet til det flerkulturelle, og ser samtidig ut til å forsterke ungdommenes ønske om å dra bort. Dermed forsterkes deres opplevelse av Tromsø som et midlertidig sted. Dette blir ytterligere bekreftet i det flyktingene faktisk flytter fra byen en stund etter at feltarbeidet til denne studien ble gjort.

Unge flyktinger, jenter som gutter, befinner seg i en spesiell livssituasjon på et sted andre har valgt for dem. Gjennom handling og samhandling i de kontekstene de befinner seg, skaper de nye situasjoner og får nye erfaringer, og velger etter hvert en ny tilværelse på et nytt bosted lenger sør i Norge. Jeg vil derfor si at i denne studien fremstår det å håndtere midlertidigheten ved tilværelsen i Tromsø som ungdommenes viktigste mestringsstrategi.

LITTERATURLISTE

- Aakvaag, G. C. (2008) *Moderne sosiologisk teori*. Trondheim, Abstrakt forlag.
- Akman, H. (2002) Stedets kulturelle diaspora. Torgallmenningen - et byrom i Bergen i *Tidsskrift for kulturforskning*. 1 (3-4).
- Alghasi, S., Fangen K. og Frønes I. (2006) *Mellom to kulturer*. Oslo, Gyldendal Norsk Forlag.
- Altern, I. (1996) Samtaler i og om lokalsamfunn I: Altern, I. red. *Lokalsamfunn og lokalsamfunnsforskning i endring*. Stensilserie A nr. 83. Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø.
- Amit, V. (2000) Introduction. Constructing the field. I: Amit, V. red. *Constructing the field: Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London, Routledge.
- Anderson, B. 1996 [1983] *Forestilte fellesskap*. Oslo, Spartacus Forlag A/S.
- Andersson M. (2003) Immigrant youth and the dynamics of marginalization. *Young*. 11 (1): 74-89.
- Andersson, M. (2005) Individualized and Collectivized Bases for Migrant Youth Identity Work. I: Andersson, M., G. Lithman og Sernhede O. red.: *Youth, Otherness and the plural city*. Gøteborg, Daidalos.
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Audunson R., Essmat S. og Aabø S. (2011) Public libraries: A meeting place for immigrant women? *Library & Information Science Research*, 33 (2011): 220-227.
- Aure, M. (2008) *Arbeidsmigrasjon fra Teriberka til Båtsfjord 1999-2002*. Dr. polit - avhandling. Universitetet i Tromsø.
- Arbeids- og sosialdepartementet (2000) *Asyl- og flyktningpolitikken i Noreg*. Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001). Oslo, Arbeids- sosialdepartementet.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012) *En helhetlig integrasjonspolitik – Mangfold og fellesskap*. Stortingsmelding nr. 6. (2012-2013). Oslo, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Barth, F. (1966) *Models of Social Organization*. London, Royal Anthropological Institute, *Occasional Papers* 23.

Barth, F. (1994) *Manifestasjon og prosess*. Oslo, Universitetsforlaget.

Bauman, Z. (2001) *The individualized society*. Cambridge, Polity Press.

Behar, R. (1996) *The vulnerable observer: Anthropology that breaks your heart*. Boston, Beacon Press.

Berg, B., Fladstad T. og Lauritsen K. (2006) *Kvinneliv i eksil*. Oslo, Gyldendal akademisk.

Bersvendsen, H. S. (1999) Flerkulturelt arbeidsmiljø. I: Gerrard S. og Balsvik R.R. red. *Globale kyster. Liv i endring, kjønn i spenning*. Tromsø: Kvinnforsks skriftserie, Universitetet i Tromsø.

Bourdieu, P. og Wacquant L. (1993) *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oslo, Det norske samlaget.

Brekke, M. (2003) *Flytende forståelser – om middelklasseungdom og deres håndtering av det lokale og det globale*. Hovedfagsoppgave. Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning. Universitetet i Tromsø.

Brekke, M. (2008) Young refugees in a network society. I: Bæhrenholdt J.O og Granaas B. red. *Mobility and Place – Enacting Northern European peripheries*. Aldershot, Ashgate.

Brox, O. (1966) *Hva skjer i Nord - Norge?* Oslo, Pax forlag.

Bærenholdt, J.O. og Granås B. (2008) Places and Mobilities Beyond the Periphery. I: Bærenholdt, J.O. og Granås B. red. *Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries*. Aldershot, Ashgate.

Carling, J. (2004) Innvandrere prioriterer å sende penger hjem til familien. *Samfunnsspeilet*. 2004/6. Oslo, Statistisk sentralbyrå.

Carling, J., Erdal M. B., Horst C. og Wallacher H. (2007) *Legal, Rapid and Reasonably Priced? A Survey of Remittance Services in Norway*. PRIO Report 3. Oslo, PRIO.

Castles, S. og Miller M. (2003) *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Third Edition. London, Palgrave Macmillan.

Cresswell, T. (2006) *On the move – Mobility in the Modern Western World*. London, New York, Routledge.

Danielsen, K., Moen B. og Helset A. (2004) Transnasjonale og nasjonale eldrelev. En studie av stedets og hjemmets betydning i eldre år. I: Fuglerud, Ø. red. *Andre bilder av 'de andre'*. *Transnasjonale liv i Norge*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Danielsen, K. og Guldbrandsen L. (2008) *Flytting i nytt land. Flyktningers bosetting og flytting tidlig på 2000-tallet*. Rapport 13/08. Oslo, NOVA.

Daugstad, G. (2006) *Grenseløs kjærlighet? Familieinnvandring og ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*. Rapport 2006/39. Oslo - Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Daugstad, G. (2008) *Innvandring og innvandrere 2008*. Statistiske analyser 103. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Drange, M. (2002) *Biblioteket som sosial møteplass og kulturell ressurs. En lokal institusjon i endring*. Hovedoppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Døving, C. A. (2009) *Integrering – teori og empiri*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Edwardsen, E. (1997) *Nordlendingen*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Engebrigtsen, A. og Fuglerud Ø. (2007) *Ungdom i flyktningfamilier – Familie og vennskap – trygghet og frihet*. Rapport 3/07. Oslo, NOVA.

Eriksen K. E. og Niemi E. (1981) *Den finske fare: sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860- 1940*. Oslo, Universitetsforlaget.

Faist, T. (2000) *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford, Oxford University Press.

Fekjær, S. N. (2007) New Differences, Old Explanations: Can Educational Differences between Ethnic Groups in Norway be explained by Social Background? *Ethnicities* 7(3): 367-89.

Florida, R. (2005) *Cities and the Creative Class*. New York, London, Routledge.

Fog, J. (1999) *Med samtalen som utgangspunkt – det kvalitative forskningsinterview*. København, Akademisk forlag.

Fossland, T. (2013) Crossing borders - getting work: Skilled migrants' gendered labour market participation in Norway. *Norsk geografisk tidsskrift*. (67) 5: 276-283.

Friberg, J. H. (2005) *Ungdom, fritid og deltakelse i det flerkulturelle Oslo*. Notat 2005:16. Oslo, Fafo.

Frønes, I. og Brusdal R. (2000): *På sporet av den nye tid – Kulturelle varsler for en nær framtid*. Bergen, Fagbokforlaget.

Frøyland, L. R. og Gjerustad C. (2012) *Vennskap, utdanning og framtidsplaner - Forskjeller og likheter blant ungdom med og uten innvandrerbakgrunn i Oslo*. Rapport 5/12. Oslo, NOVA.

Frøystad, K. (2003) Forestillingen om det 'ordentlige feltarbeid og dets umulighet i Norge. I: Rugkåsa M. og Thorsen K. T. red. *Nære steder, nye rom – Utfordringer i antropologiske feltarbeid i Norge*, Oslo, Gyldendal Akademisk.

Fuglerud, Ø. (2001) *Migrasjonsforståelse. Flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo, Universitetsforlaget.

Geertz, C. (1973) *The interpretation of cultures*. London, Fontana Press.

Gerrard, S. (1975) *Arbeidsliv og lokalsamfunn: samarbeid og skille mellom yrkesgrupper i et nord-norsk fiskevær*. Magistergrad i etnografi, Universitetet i Tromsø.

Gerrard, S. (1986) *Kvinnens makt og avmakt. Et kjønnsrolleperspektiv på forvaltning av faglige interesser i fiskeindustrien*. FDH-rapport 6/1986. Alta, Finnmark Distriktshøgskole.

Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press.

Giddens, Anthony (1997) [1991] *Modernitetens konsekvenser*. Pax Forlag A/S, Oslo.

Giæver – Many, E. (2006) «*One needs to get in contact with Norwegians*»: a study of identity management, stereotypes, and cross-cultural communication in integration processes of immigrants in Tromsø, Northern Norway. Masteroppgave i fredsstudier. Universitetet i Tromsø.

Glick Schiller, N., Basch, L. og Blanc-Szanton C. (1992) Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration. I: Vertovec, S. og Cohen R. red. *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited.

Goffman, E. (1961) *Encounters – Two Studies in the Sociology of Interaction*. New York, The Bobbs-Merrill Company Inc.

Goffman, E. (1992) [1959] *Vårt rollespill til daglig*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Granovetter, M. (1973) The strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 99 (6):1360-1380.

Granås, B. (2009) Constructing the unique – communicating the extreme. Dynamics of place marketing'. I: Nyseth, T. og Viken A. red. *Place reinvention. Northern Perspectives*. Farnham, Ashgate.

Granås, B. (2012) *Det gjenstridige mangfoldet – bak slagord og overskrifter i nordlig byutvikling*. Avhandling levert for Philosophiae Doctor. Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging, Universitetet i Tromsø.

Gressgård, R. (2007) Det beste fra to kulturer: Frihet og fellesskap. I: Fuglerud, Ø. og Hylland Eriksen T. red. *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Grønhaug, R. (1978) Scale as a Variable in Analysis: Fields in Social Organization in Herat, Northwest Afghanistan. I: Barth F. red. *Scale and Social Organization*. Oslo, Universitetsforlaget.

Grønseth, A. S. (2006) *Lost Selves and Lonely Persons. Experiences of Illness and Well-Being among Tamil Refugees in Norway*. Doctoral Thesis. Faculty of Social Sciences and Technology Management. Department of Social Anthropology, NTNU.

Gullestad, M. (1993) [1985] *Livsstil og likhet. Om nærmiljø i byer*. Oslo, Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (2002) *Det norske sett med nye øyne*. Oslo, Universitetsforlaget.

Gullestad, M. (2006) *Plausible prejudice*. Oslo, Universitetsforlaget.

Guneriussen, W. (2008) Modernity Re-enchanted: Making a 'Magic' Region. I: Bærenholdt, J. O. og Granås, B. red. *Mobility and Place. Enacting Northern European Peripheries*. Aldershot, Ashgate.

Hammersley, M. og Atkinson P. (1998) *Feltmetodikk*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.

Hannerz, U. (1992) *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning*. New York, Colombia University Press.

Haugen, I. A. (1988) Betegnelser og navning. I: Korbøl K. red. *Kulturforskjeller og gjensidig forståelse*, Rapport nr. 2. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.

Haugen, I. (1978) Om forvaltning av utilgjengelighet. Et perspektiv på studiet av boligmiljø og samværsform. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 19: 405-414.

Haugen, M. og Villa M. S. (2005) Naboskap i bygda. *Sosiologisk tidsskrift*, 13 (3): 213-233.

Hays, S. (1996) *The cultural contradictions of motherhood*, New Haven. CT, Yale University Press.

Heggen, K. og Øia T. (2005) *Ungdom i endring. Mestring og marginalisering*. Oslo, Abstrakt Forlag.

Hidle, K. (2004) *Migrasjon og stedsmyte. Sted, migrasjonserfaringer og romlige forståelser i Kristiansand*. Doktorgradsavhandling. Institutt for geografi. Universitetet i Bergen.

Hildrum, H. (1991) «*Det er bedre å være alene enn i dårlig selskap*»: en studie av grupperelasjoner og individuelle livsløp blant iranske flyktninger i Tromsø. Hovedfagsoppgave i samfunnsvitenskap. Universitetet i Tromsø.

Holm, I. M. (2011) *Somaliere og norsk skole. En studie av somaliere i Norge med særlig fokus på relasjoner mellom lærere og foreldre*. Ph.d. - avhandling. Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging. Universitetet i Tromsø.

Holliday, A. (2002) *Doing and Writing Qualitative Research*. London, SAGE publications Ltd.

Holter, H., Lippe A. og Haavind H. (1982) *Venninner*. I: Holter H. red. *Kvinner i fellesskap*. Oslo, Universitetsforlaget.

Hylland Eriksen, T. (1994) *Kulturelle veikryss: essays om kreolisering*. Oslo, Universitetsforlaget.

Hylland Eriksen, T. (2007) Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions. *Ethnic and Racial Studies*, 30 (6):1055-1069.

Hylland Eriksen, T. (2013) *Fredrik Barth – En intellektuell biografi*. Oslo, Universitetsforlaget.

Høgmo, A. (1998) *Fremmed i det norske hus: innvandrereens møte med bygdesamfunn, småby og storby*. Oslo, Ad Notam Gyldendal.

Høydahl, E. og Selboe O. (2008) *Monitor for sekundærflytting – Flytting blant flyktninger bosatt i Norge i 1997-2006*. SSB - Notat 43. Oslo, Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Høydahl, E. (2009) *Monitor for sekundærflytting - Sekundærflytting blant flyktninger bosatt i Norge i 1998-2007*. SSB – Notat 50. Oslo, Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Høydahl, E. (2012) Flyktninger flytter mindre enn før, men mange vil til Oslo. *Samfunnsspeilet* 2012/1. Oslo, Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Haavind, H. (2000) På jakt etter kjønnede betydninger. I: Haavind H. red. *Kjønn og fortolkende metode – metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo, Gyldendal Akademisk.

Iden, S. M. (2011) *Frivillighet og integrasjon: en kvalitativ studie om møter mellom innvandrere og nordmenn i regi av frivillige organisasjoner i Tromsø*. Masteroppgave i sosialantropologi. Universitetet i Tromsø.

IMDi Nord (Integrasjons- og mangfoldsdirektoratet) (2006) *Bosettingsstatistikk kommunevis (Tromsø Kommune) – Nasjonsfordeling i år fra 1995-2005*. Intern publikasjon.

IMDi (2009) *Introduksjonsordninga*. Tilgjengelig fra: <http://www.imdi.no/no/Kvalifisering/Introduksjonsordning/> [lest 28. september 2009]

IMDi (2015) *Antall flyktninger IMDi anmoder kommunene om å ta imot*. Tilgjengelig fra: <http://www.imdi.no/no/Bosetting/Kommuneoversikt/> [lest 13. januar 2015]

Introduksjonsloven (2015) [2003] *Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-80?q=introduksjonsloven> [lest 16. januar 2015]

Kaspersen, L. B. (2001) *Anthony Giddens – introduktion til en samfundsteoretiker*. København, Hans Reitzels Forlag.

Kavli, H. C. (2007) *En felles fritid? Livet etter skoletid blant barn og unge i Oslo*. Fafo-rapport (22). Oslo, Fafo.

Kielland, I. M. (2012) *Whose stories? Whose place? Place politics and the politics of place stories in Tromsø's Olympic debate*. Ph.d.-avhandling. Institutt for sosiologi, statsvitenskap og samfunnsplanlegging, Universitetet i Tromsø.

Knutsen, N. M. (1986) *Nordens Paris. Vandringer i Tromsøs muntre liv og historie*. Tromsø, Angelica.

Komito, L. (2011) Social Media and Migration: Virtual Community 2.0. *Journal of the American society for information science & technology*. 62 (6):1075-1086.

Kommunal- og arbeidsdepartementet (1996) *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Stortingsmelding nr. 17 (1996-97). Oslo, Kommunal- og arbeidsdepartementet.

Kommunal- og regionaldepartementet (2004) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*. Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004), Oslo, Kommunal- og regionaldepartementet.

Koser, K. (2007) *International Migration – A Very Short Introduction*. New York, Oxford University press.

Kraft, S. E. (2008) Place-making through Mega-events. I: Bæhrenholdt J.O. og Granås B. red. *Mobility and Place – Enacting Northern European Peripheries*. Aldershot, Ashgate.

Kramer J. (1988) Kulturkollisjon – problem for hvem? I: Korbøl A. red. *Kulturforskjeller og gjensidig forståelse*. Rapport nr. 2. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.

Krohn-Hansen, C. (2005) Dominikanere i New York og forståelse av migrasjon. *Norsk antropologisk tidsskrift*. 16 (2-3): 75-84.

Kvale, S. og Brinkman S. (2009) *Det kvalitative forskningsintervju*. 2. utgave. Oslo, Gyldendal akademisk.

Kymlicka, W. (1995) *Multicultural citizenship: a liberal theory of minority rights*. Oxford, Clarendon Press.

Larsen, Tord (1999) Den globale samtalen - modernisering, representasjon og subjektkonstruksjon. I: Hylland Eriksen T. og Hemer O. red. *Ambivalens og fundamentalisme*, Oslo, Spartacus Forlag AS.

Larsen J. og Urry J. (2008) Networking on Mobile Societies. I: Bæhrenholdt J.O. og Granås B. red. *Mobility and Place – Enacting Northern European peripheries*, Aldershot, Ashgate.

Levitt, P. (2001) *The transnational villagers*, Berkeley, CA., University of California Press.

Levitt P. og Glick Schiller N. (2004) Conceptualising simultaneity: a transnational social field perspective on society. *The International Migration Review*. 38 (3):1002-1039.

Lien, I. L. (1997) *Ordet som stempler djevlene*. Oslo, Grøndal Dreyer.

Lindley, A. (2007) *The early morning phonecall: Remittances from a refugee diaspora perspective*. COMPAS Working Paper, 47. Oxford, Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford.

Lindstad, M. og Fjeldstad Ø. (2005) *Av utenlandsk opprinnelse. Nye nordmenn i avisspaltene*. Oslo, Cappelen Damm.

Lithman, Y. og Andersson M. (2005) Introduction. I: Anderson, M., Lithman G. og Sernhede O. red. *Youth, Otherness and the plural city*. Gøteborg, Daidalos.

Longva, A. N. (2003) Nordmenn, høflighet og kunsten og omgås fremmede. *Norsk antropologisk tidsskrift* 14 (1):16-27.

Massey, D. (1991) A Global Sense of Place. *Marxism Today* (38): 24-29.

Massey, D. (1997) En global stedsfølelse. I: Aspen J. og Pløger J. red. *På sporet av byen*, Oslo, Spartacus.

Meinert, L. (2005) På vej mod voksenlivet: Modernitet og mobilitet blant unge ugandere. I: Gilliam L., Olwig K. F. og Valentin K. red. *Lokale liv – fjerne forbindelser – studier av børn, unge og migration*. København, Hans Reitzels Forlag.

Modood, Tariq (2007) *Multiculturalism. A Civic Idea*. Cambridge, Polity.

Munkejord, M. C. (2009) *Hjemme i nord – En analyse av stedsopplevelser med utgangspunkt i kvinnelige og mannlige innflytteres fortellinger om hverdagsliv i Havøysund og Vadsø, Finnmark*. Ph.d – avhandling, Institutt for planlegging og lokalsamfunnsforskning. Universitetet i Tromsø.

Nava, M (2002) Cosmopolitan Modernity: Everyday Imaginaries and the Register of Difference. *Theory Culture Society*. 19 (1-2):81-99.

Nicolaysen, K. (2006) *Framtid i nord? En studie av flyktninger og asylsøkeres møte med et tettsted i Nord- Troms*. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi/Visuell antropologi. Universitetet i Tromsø.

Nielsen, F. S. (1996) *Nærmere kommer du ikke...Håndbok i antropologisk feltarbeid*. Bergen, Fagbokforlaget.

Nordbrønd, L. (1991) *Flyktning i Nord – Ei oversikt over flyktningarbeidet i Tromsø kommune i tidbolken 1986-90 – vurdering av verksemda*. Rapport. Tromsø kommune.

OECD (2008) *Education at a glance*. Paris, OECD.

Olsen, B. (2010) *Unge med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning*. Rapport 9/2010. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Olwig, K.F., Gilliam L. og Valentin K. (2005) Små og store fortellinger: Børn og unge i migrationsforskning. I: Gilliam L., Olwig K. F. og Valentin K. red. *Lokale liv – fjerne forbindelser – studier av børn, unge og migration*. København, Hans Reitzels Forlag.

Omholt, E.L. og Strøm F. (2014) *Inntektsstatistikk over innvandrere, 2012: Lavere inntekt blant innvandrere*, Kongsvinger - Oslo, Statistisk sentralbyrå.

Parreñas, R. (2005) Long distance intimacy: class, gender and intergenerational relations between mothers and children in Filipino transnational families. *Global Networks* 5(4): 317- 336.

Paulgaard, G. (1997) Feltarbeid i egen kultur – innenfra, utenfra eller begge deler? I: Fossåskaret E., Fuglestad O. L. og Aase T.H. red. *Metodisk feltarbeid, produksjon og tolkning av kvalitative data*, Oslo, Universitetsforlaget.

Pedersen, J. (2008) *Kamper for anerkjennelse - unge flyktninger i møte med norske lokalsamfunn*. Doktorgradsavhandling, Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Pedersen, W. (2005) Alltid online. *Samtiden*. 115 (1):45-55.

Pieke, F.N, Hear V.H og Lindley A. (2007) Beyond control? The mechanics and dynamics of 'informal' remittances between Europe and Africa. *Global Networks*. 7 (3):348-366.

Prieur, A. (2004): *Balansekunstnere. Betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo, Pax Forlag A/S.

Prieur, A. (2007) Ulykkespunkter i kulturtrafikken. I: Fuglerud, Ø. og Hylland Eriksen T. red. *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*, Oslo, Pax Forlag.

Putnam, R.D (2000) *Bowling alone: the collapse and the revival of American community*. New York, Simon & Schuster.

Ralph, D. og Staeheli L. A. (2011) Home and Migration: Mobilities, Belongings and Identities. *Geography Compass* 5 (7): 517-530.

Rogstad, J. (2001): *Sist blant likemenn? Synlige minoriteter på arbeidsmarkedet*. Thesis. Oslo, Unipax.

Rudie, I. (1995) Livsløp som dimensjon i kulturell reproduksjon. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 1:63-69.

Rudie, I. (2008) Tid, rom, praksis og erfaring noen - analytiske refleksjoner - Æresforelesning, Norsk antropologisk forenings årskonferanse, Tromsø, 4. mai 2007. *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 19 (2-3):80-93.

Seabright, P. (2006) *Moving People, Changing Places: What Should We Expect in 25 Years?* Presentasjon på Metropolis International Conference, Lisboa 6.oktober 2006.

Seland Forgaard, T. (2006) Innvandrerbefolkningen flytter oftere til sentrale strøk. *Samfunnsspeilet* 4/2006. Statistisk sentralbyrå.

Sennett, R. (1977) *The Fall of Public Man*. London, Faber & Faber.

Simonsen, K. (2005) *Byens mange ansigter: konstruktion af byen i praksis og fortælling*. Roskilde, Roskilde Universitetsforlaget.

Sjørsløv, I. (2001) *Imellem 'deep-hanging-out' og aftaleantropologi*. Foredrag ved Socialforskningsinstituttets konference om kvalitative metoder juni 2001. København.

Sojtaric M. (2009) Innvandrerungdom i bevegelse. *Kunnskapsmagasinet Labyrint*. 1/2009. Universitetet i Tromsø.

Spradley J. P. og McCurdy D. W. (1972) *The Cultural Experience*. Chicago, Science Research Associates.

Staubæs, D. (2004) *Køn, etnicitet og skoleliv*. Frederiksberg, Forlaget Samfundslitteratur.

Steinsvik, M.K. (2004) «Innføringa holdt sæ uttaførr»: sosiale mønstre blant ungdommer på en skole med en innføringsklasse for minoritetsspråklige elever. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi. Universitetet i Tromsø.

Stien, K., Kramvig, B., og Berglund, A.-K. (2005) Finnmark - arbeid, velferd og kjønnete lokale strategier. I A. K. Berglund red. *Med periferien i sentrum. En studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*. Finnmark: Norut NIBR (78-112).

Stone, R. (1991) Will the real body please stand up? I: Benedict M. red. *Cyberspace: first steps*. MIT Press.

Strandbu, Å. (2006) *Idrett, kjønn, kropp og kultur: minoritetsjentes møte med norsk idrett*. Rapport. Oslo, NOVA.

Strøksnes, M. A. (2006) *Hva skjer i Nord-Norge?* Oslo, Kagge Forlag AS.

Støren, L. A. (2005) Ungdom med innvandrerbakgrunn i norsk utdanning – ser vi en framtidig suksesshistorie? *Utdanning 2005: Deltakelse og kompetanse: 70-97*. Oslo - Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Støren, Liv Anne (2009): *Choice of Study and Persistence in Higher Education by Immigrant Background, Gender, and Social Background*. Rapport 43/2009. Oslo, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Støren, L. A. (2010) *Unge innvandrere i utdanning og overgang til arbeid*. Rapport 45/2010. Oslo, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

Sveen, K (2005) *Frokost med fremmede*. Oslo, Forlaget Oktober.

Svendsen, B. A. (2006) Fra språklig enhet til språklig pluralisme? Språk og identitet i det offisielle enspråklige i Norge. I: Hylland Eriksen, T. og Breivik J. K. red. *Normalitet*. Oslo, Universitetsforlaget.

Svendsen, B. A. (2005) Å språke – språking. I: Uri H. red. *(Nesten) alt du trenger å vite om norsk. 52 om språk*. Oslo, Kunnskapsforlaget.

Søndergaard, D. M. og Staunæs D. (2008) *Høns i hanegården. Køn og ledelse*. Rapport. Institut for Pædagogisk Psykologi. Aarhus, DPU Aarhus Universitet.

Telste, K. (2002). Den unge Piges By. Promenaden på Karl Johan og den frigjorte unge kvinne i Kristiania i årene omkring 1900. *Kvinneforskning* (1), 5-21.

The Economist (2007) Home truths about telecoms. 7.juni 2007. Tilgjengelig fra: http://www.economist.com/node/9249302?story_id=9249302 [lest 28.oktober 2012]

Thorsdalen, B. (2014) *Monitor for sekundærflytting – Søkundærflytting blant personer med flyktningbakgrunn bosatt i Norge i 2003-2012*. Rapport 2014/21. Oslo – Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Thuen, T. (2003) Steder, grenser, tilhørigheter. Noen innledende betraktninger. I: Thuen, T. red. *Sted og tilhørighet*. Kristiansand, Høyskoleforlaget.

Tingstad, V. (2003) *Children's chat on the net – A study of social encounters in two Norwegian chat rooms*. Dr. Polit - avhandling. Pedagogisk institutt, NTNU.

Tjelmeland, H. (1996) *Fra byfolk og bona til tromsøværing 1945- 1994. Tromsø gjennom 10 000 år*. Bind 4. Tromsø, Tromsø kommune.

Tromsø kommune (1999) *Plan 2011. Kommuneplan for Tromsø kommune*. Tromsø, Tromsø kommune.

Tromsø kommune (2006) *Kommuneplan for Tromsø 2007-2018. Planprogram for revisjon av samfunns- og arealdelen*. Tromsø, Tromsø kommune.

Tromsø kommune (2006) *Statistikk - Tromsøs internasjonale befolkning*. Tilgjengelig fra: <http://www.tromsointerinfo.no/befolkning.htm> [lest 31.mars 2006]

Tromsø kommune (2007) *Program for inkludering og godt oppvekstmiljø for minoritetsspråklige barn og ungdom i Tromsø kommune*.

Tromsø kommune (2007) *Kulturplan for Tromsø kommune – Handlingsprogram 2007-2010*. Tilgjengelig fra: <http://www.tromso.kommune.no/kultur-kulturplan-2007-2010.4558707-121711.html> [lest 12. januar 2015]

Tromsø kommune (2008) *Tromsøstatistikk – Befolkning*.

Tromsø kommune (2009) Får hederspris for Internasjonal kommune. Tilgjengelig fra: <http://www.tromso.kommune.no/faar-hederspris-for-a8221internasjonal-kommunea8221.4543783-120991.html> [lest 7. september 2009]

Tromsø kommune (2009) Lag og foreninger. Tilgjengelig fra: <http://www.tromso.kommune.no/lag-og-foreninger.123377.no.html> [lest 14.oktober 2009]

Tromsø kommune (2010) Voksenopplæringa i Tromsø kommune. Tilgjengelig fra: <http://www.tromso.kommune.no/voksenopplaeringa.121211.no.html> [lest 14.oktober 2010]

Tromsø Kommune (2014) *Tromsøstatistikk – Befolkning*. Tilgjengelig fra: <http://www.tromso.kommune.no/fakta-om-tromsoe-kommune.241052.no.html> [lest 12. januar 2015]

Tromsø 2018 AS (2007) *Lenger nord enn noen gang. Tromsø 2018. Søkerby for de XXIII Olympiske vinterleker og de XII Paralympiske Vinterleker i 2018*.

Tromsø 2014 AS 2004. *Tromsø 2014 Romsa 2014 – vinterlekene til vinterbyen*.

Utlendingsloven (2008) *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) av 15.05. 2008*. Tilgjengelig fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-05-15-35> [lest 10. april 2015]

Varvin, S. (2002) Sideblikk: Flukt og eksil. *Nytt Norsk Tidsskrift*. (4): 406 – 411.

Valenta, M. og Berg B. (2003) *Gjensidighet, nysgjerrighet, likeverd. Evaluering av Flyktningeguiden i Trondheim*. Rapport. Trondheim, SINTEF Teknologiledelse IFIM.

Valenta, M. (2008): *Finding friends after resettlement: a study of the social integration of immigrants and refugees, their personal networks and self-work in everyday life*. Avhandling for Philosophie Doctor. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Vertovec, S. (2004) Cheap Calls: the social glue of migrant transnationalism. *Global Networks* 4 (2): 219-224.

Vertovec, S. (2006) Is circular migration the way forward in global policy *Around the globe – Focus on skilled migration*, 3 (2):40-44.

Vertovec, S. (2009) *Transnationalism*. New York, Routledge.

Vestel, V. (2003) Et fellesskap i gråsonen – relasjonsdannelser, populærkultur og hybridisering i et flerkulturelt ungdomsmiljø. I: Hodne B. og Sæbøe R. red. *Kulturforskning*. Oslo, Universitetsforlaget.

Vestel, V. (2004) *A Community of Differences - hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youngsters in "Rudenga", East side Oslo*. Rapport 15/2004. Oslo, NOVA.

Wadel, C. (1973): *Now, whose fault is that? The struggle for self-esteem in the face of chronic unemployment*. St. Johns, Institute of Social and Economic Research, Memorial University of Newfoundland.

Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord, Seek forlag.

Wadel, C. (2008) Innlemmelser i sosiale fellesskap. *Sosiologisk tidsskrift*, 16 (3):237-253.

Waage, T. (1994) *Du herlige, kjedelige ungdomstid. Om ungdoms streben etter innlemmelse*. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi. Universitetet i Tromsø.

Wikan, U. (1992) Beyond the words: the power of resonance. *American Ethnologist*, 19 (3): 460-82.

Wikan, U. (1995) *Mot en ny norsk underklasse*. Oslo, Gyldendal norsk forlag.

Wikan, U. (2002) *Generous Betrayal: Politics of Culture in the New Europe*. Chicago. University of Chicago Press.

Zetter, R. (2000) Refugees and Refugee Studies - a Valedictory Editorial *Journal of Refugee Studies*. 13(4): 349-355.

Zetter R. (2007) More Labels, Fewer Refugees: Remaking the Refugee Label in an Era of Globalization. *Journal of Refugee Studies* 20 (2): 172-192.

Zetter, R (2015) *Protection in Crisis. Forced Migration and Protection in a Global Era*. Washington D.C, Migration Policy Institute.

Ziehe, T. og Stubenrauch H. (1983) *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser*. København, Forlaget Politisk revy.

Ødegård, G., Loga J., Steen-Johnsen K. og Ravneberg B. (2014) *Fellesskap og forskjellighet – Integrasjon og nettverksbygging i flerkulturelle lokalsamfunn*. Oslo, Abstrakt forlag AS.

Øia, T. og V. Vestel (2007) *Møter i det flerkulturelle*. Nova-rapport.

Øia, T. og Vestel V. (2014) Generasjonskløfta som forsvant – et ungdomsbilde i endring *Tidsskrift for ungdomsforskning*. 14 (1): 99-133.

Østby, L. (2004) *Innvandrere i Norge - Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del 1 Demografi*. Notat 65/2004. Oslo-Kongsvinger, Statistisk sentralbyrå.

Media:

Bladet Tromsø (26. november 2008) Bygger arktisk moske [lest fra Retriever 3. oktober 2012].

Bladet Nordlys (9. januar 2007) Skeptisk til internasjonalt hus.

Bladet Nordlys (27. januar 2015) Forslag til nytt slagord: «The Urban Arctic»

Bladet Nordlys (13. februar 2015) Jeg sier det rett ut: de sorte har overtatt hele biblioteket http://www.nordlys.no/_Jeg_sier_det_rett_ut__De_sorte_har_overtatt_hele_biblioteket-5-34-89658.html [lest 14. februar 2015]

Dagbladet <http://www.dagbladet.no/kultur/2007/01/17/489100.html> [lest 5. oktober 2009]

Utrop (29. mars 2010): 'Læreryrket lite populært blant innvandrere' Tilgjengelig fra: <http://www.utrop.no/Nyheter/Innenriks/18207> [lest 24. januar 2015]

Andre nettsider:

Alnor Senter (2009) Tilgjengelig fra: http://www.alnor.no/fakta_om_tromso.htm
[lest 7.oktober 2009]

Alnor Senter (2015) Tilgjengelig fra: http://www.alnor.no/fakta_om_tromso.htm
[lest 14. januar 2015].

Tvibit (2007) Tilgjengelig fra: <http://www.tvibit.net/>[lest 17. april 2007]